รายงานการวิจัย

เรื่อง

การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตร
เพื่อความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

AN INTEGRATION OF BUDDHIST PSYCHOLOGY WITH AGRICULTURAL LOCAL WISDOM FOR FOOD SUSTAINABLE SECURITY OF COMMUNITY

โดย

พระครูธรรมธรวรเดชา อคฺคเตโช, ดร. และคณะ
กองกลาง สำนักงานอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 610760295

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตร
เพื่อความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

AN INTEGRATION OF BUDDHIST PSYCHOLOGY WITH AGRICULTURAL LOCAL WISDOM FOR FOOD SUSTAINABLE SECURITY OF COMMUNITY

โดย

พระครูธรรมธรวรเดชา อคฺคเตโช, ดร.
ดร.ศุภกฤต เดชะนามเมือง
นายนิกร สุวรรณดี
นายคณธิศ สุพรเสฐียรกุล
กองกลาง สำนักงานอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 610760295

Research Report

An Integration of Buddhist Psychology with Agricultural Local Wisdom for Food Sustainable Security of Community

By

Phrakrūdhammathorn Waradecha Aggatejo, Dr.
Dr. Ananthanin Nammuang
Mr.Nikorn Suvandee
Knathis Supornstienkul
Central of Rector's Office
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2560

Research Plject Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University
MCU RS 610760295

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตร เพื่อความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ผู้วิจัย : พระครูธรรมธรวรเดชา อคฺคเตโช, ดร., ดร.ศุภกฤต เดชะนามเมือง, นายนิกร สุวรรณดี, และ นายคณธิศ สุพรเสถียรกุล

ส่วนงาน : กองกลาง สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

งบประมาณ : ๒๕๖๐

ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์ในสังคมไทย (๒) เพื่อศึกษาการบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์ในสังคมไทย (๓) เพื่อเสนอแนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนเกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธจิตวิทยา

ผลการวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปของชุมชนการเกษตรอินทรีย์ เดิมเกษตรกรทำอาชีพการเกษตรโดยใช้สารเคมี ทำให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพ และภาวะหนี้สิน เพราะต้องลงทุนมาก แต่หลังจากได้เปลี่ยนไปใช้ปุ๋ยอินทรีย์ คุณภาพชีวิตของเกษตรกรดีขึ้น ภาวะหนี้สินลดน้อยลง

คุณภาพชีวิตของเกษตรกร หลังจากเลิกใช้สารเคมีได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น หลักธรรมที่เกษตรกรนำมาใช้ก็คือ ศีล ๕ และอริยมรรคมีองค์ ๘

แนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวพุทธจิตวิทยา ควรส่งเสริมเพื่อนำไปสู่ความสงบสุข และมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

Research Title : An Integration of Buddha Dharma with Agricultural local Wisdom for Food Sustainable Security of Community
Researcher : Phrakrûdhammathorn Waradecha Aggatejo, Dr.
Department : Central of Rector's Office
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Fiscal Year : 2560 / 2017
Research Scholarship Sponsor
: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research has three objectives: (1) to study the agricultural wisdom of the organic community in Thai society; (2) to study the integration of Buddhist psychology and agricultural wisdom of the organic community in Thai society. (3) Integrated development of quality of life of organic farming community according to Buddhist psychology. The research found that the general condition of the organic farming community.

Originally, farmers used agricultural chemicals. Cause health problems and debt because it requires a lot of investment. But after the farmers change to use the organic fertilizer. Quality of life of farmers improved. Debt reduction Quality of life of farmers after the cessation of chemicals has changed in a better way. The principle applied by the farmers is the 5 precepts and the Noble Eightfold Path.

An Integrated approach to Improving Farmers' Quality of Life in Buddhist Psychology should promote to bring peace and sustainable food security of local communities.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ มีหัวข้อ การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรเพื่อความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน สำนักงานวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย งานวิจัยนี้เกิดจากความพยายามอย่างมากของทีมวิจัย ในการค้นคว้าตำราวิชาการด้านความรู้ต่าง ๆ ได้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี ก็เพราะได้รับความเมตตาธรรมให้การช่วยเหลือสนับสนุนด้วยกุศลจิตจากท่านผู้มีพระคุณ ดังต่อไปนี้

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร มีฤกษ์ ธมฺมจิตฺโต) ศ.ดร.,ป.ธ.๙, พ.ม., พธ.บ., Dip. In French. M.A., M.Phil., Ph.D. เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาส เจ้าคณะภาค ๒ อธิการบดี มจร และกรรมการมหาเถรสมาคม, ศ.ดร. จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และผู้บริหารคณาจารย์ เจ้าหน้าที่สำนักวิจัยพุทธศาสตร์ มจร และผู้เชี่ยวชาญ ทรงคุณวุฒิ เกษตรกร หมอดินทุก ๆ ท่าน

ขอคุณพระรัตนตรัยจงปกป้องคุ้มครองให้ครูอุปัชฌาอาจารย์ เพื่อนสนิทมิตรสหายนักวิจัยและญาติโยมผู้ให้การสนับสนุนทุกท่าน ให้รอดพ้นจากภยันตรายทั้งปวง และจงมีความเจริญ สมบูรณ์พูนผลด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ ยศ สวรรค์ และนิพพาน ณ ทุกสถานที่นั้น ๆ ด้วย เทอญ ฯ

พระครูธรรมธรวรเดชา อคฺคเตโช, ดร
๑๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

สารบัญ

เรื่อง **หน้า**

บทคัดย่อภาษาไทย ..... (ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... (ข)
กิตติกรรมประกาศ ..... (ค)
สารบัญ ..... (ง)
สารบัญตาราง ..... (ซ)
สารบัญแผนภูมิ ..... (ฌ)
สารบัญภาพ ..... (ญ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ ..... (ฎ)

บทที่ ๑ บทนำ ๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย ๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย ๓
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย ๓
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย ๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย ๒๐
๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ ๒๐

บทที่ ๒ ศึกษาสภาพทั่วไปของภูมิปัญญาทางการเกษตรในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดนครนายก ๒๔
๒.๑ ความหมายและความสำคัญของภูมิปัญญาทางการเกษตร ๒๔
๒.๑.๑ ความหมายของภูมิปัญญาทางการเกษตร ๒๔
๒.๑.๑.๑ ปัญหาของภูมิปัญญาทางการเกษตร ๒๖
๒.๑.๑.๒ ประเภทของภูมิปัญญาทางการเกษตร ๓๖
๒.๑.๒ ความสำคัญของภูมิปัญญาทางการเกษตร ๔๔
๒.๑.๒.๑ ความสำคัญด้านความยั่งยืน ๔๕
๒.๑.๒.๒ ความสำคัญด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ๔๘
๒.๑.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างภูมิปัญญาทางการเกษตร .. ๕๒
๒.๑.๓.๑ การเสริมสร้างภูมิปัญญาทางการเกษตรขั้นพื้นฐาน ๕๒
๒.๑.๓.๒ ภูมิปัญญาทางการเกษตรของปราชญ์ชาวบ้าน ๕๓
๒.๑.๔ ภูมิปัญญาเลือกอาชีพทางการเกษตร ๕๗
๒.๑.๔.๑ เลือกอาชีพการเกษตรให้เหมาะสมแก่พื้นที่ ๕๗
๒.๑.๔.๒ แนวทางลดการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช **๖๐**

๒.๑.๕ ภูมิปัญญาความมั่นคงด้านอาหาร ๖๒
๒.๑.๕.๑ ภูมิปัญญาในการบริหารจัดการน้ำ ๖๒
๒.๑.๕.๒ ภูมิปัญญาในการปรับปรุงบำรุงดิน ๖๔
๒.๑.๖ ภูมิปัญญาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๖๔
๒.๑.๖.๑ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๖๔
๒.๑.๖.๒ เงื่อนไขปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๖๕
๒.๑.๗ ภูมิปัญญาทางการเกษตรตามหลักศีลห้า ๖๖
๒.๑.๗.๑ การเกษตรอินทรีย์อิทธิพลแห่งศีลห้า ๖๖
๒.๑.๗.๒ เกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธ ๖๖
๒.๒ สภาพภูมิปัญญาทางการเกษตรในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา-นครนายก ... ๖๗
๒.๒.๑ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๖๗
๒.๒.๑.๑ ภูมิปัญญาทางการเกษตรแบบทั่วไป ๖๗
๒.๒.๑.๒ ภูปัญญาแปรรูปจากผลิตภัณฑ์สินค้าการเกษตร ๗๐
๒.๒.๑.๓ ภูมิปัญญาทางการเกษตรแบบอินทรีย์ ๗๑
๒.๒.๒ จังหวัดนครนายก ๗๑
๒.๒.๒.๑ ภูมิปัญญาทางการเกษตรแบบทั่วไป ๗๑
๒.๒.๒.๒ ภูปัญญาแปรรูปจากผลิตภัณฑ์สินค้าการเกษตร ๗๕
๒.๒.๒.๓ ภูมิปัญญาทางการเกษตรแบบอินทรีย์ ๗๖
๒.๓ สรุปสาระ ๗๗
บทที่ ๓ ศึกษาการบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตร ๘๐
๓.๑ ความหมายและความสำคัญของการบูรณาการ ๘๐
๓.๑.๑ ความหมายของการบูรณาการ ๘๐
๓.๑.๒ ความสำคัญของการบูรณาการ ๘๑
๓.๑.๒.๑ ความสำคัญตามหลักพุทธจิตวิทยา ๘๑
๓.๑.๒.๒ พุทธจิตวิทยากับการบูรณาการ ๘๒
๓.๒ การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตร ๘๔
๓.๒.๑ การเกษตรอินทรีย์ตามหลักพุทธจิตวิทยา ๘๔
๓.๒.๑.๑ ด้านพฤติกรรม ๘๔
๓.๒.๑.๒ ด้านจิตใจ ๘๔
๓.๒.๑.๓ ด้านสติปัญญา ๘๕
๓.๒.๒ พุทธจิตวิทยาสายกลาง ๘๕
๓.๒.๒.๑ พุทธจิตวิทยากับวิถีชีวิตด้านความต้องการคุณภาพ ๘๕
๓.๒.๒.๒ พุทธจิตวิทยากับวิถีชีวิตด้านพื้นฐาน ๘๖
๓.๓ หลักพุทธจิตวิทยาเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร ๘๗
๓.๓.๑ พุทธจิตวิทยากับการเกษตรอินทรีย์ ๘๗

๓.๓.๑.๑ การทำการเกษตรอินทรีย์ ๘๗
๓.๓.๑.๒ พุทธจิตวิทยากับแนวคิดการเกษตรอินทรีย์ ๘๙
๓.๓.๑.๓ พุทธจิตวิทยากับแนวคิดหลัก ๙๐
๓.๓.๒ อริยมรรคมีองค์ ๘ หลักและวิธีปฏิบัติเพื่อความมั่งคงด้านอาหาร ๙๓
๓.๓.๒.๑ หลักการอริยมรรค ๙๓
๓.๓.๒.๒ วิธีการปฏิบัติตามหลักการอริยมรรค ๙๔
๓.๔ ภูมิปัญญาทางการเกษตรเพื่อความมั่นคงด้านอาหาร ๙๕
๓.๔.๑ วิเคราะห์ภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์ ๙๕
๓.๔.๑.๑ ตัวอย่างเกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์ ๙๕
๓.๔ สรุปสาระ ๑๑๗
บทที่ ๔ แนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนภูมิปัญญาเกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธจิตวิทยา ๑๒๐
๔.๑ ภูมิปัญญาทางการเกษตรกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนเกษตรอินทรีย์ ๑๒๐
๔.๑.๑ ภูมิปัญญาพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนเกษตรอินทรีย์ ๑๒๐
๔.๑.๑.๑ พัฒนาแบบมีประสบการณ์ ๑๒๐
๔.๑.๑.๒ พัฒนาแบบบูรณาการ ๑๒๒
๔.๑.๑.๓ พัฒนาแนวทางแบบบูรณาการ ๑๒๒
๔.๒ การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์ ๑๒๓
๔.๒.๑ บูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตร ๑๒๓
๔.๒.๑.๑ บูรณาการศีลกับภูมิปัญญาทางการเกษตร ๑๒๓
๔.๒.๑.๒ บูรณาการสมาธิกับภูมิปัญญาทางการเกษตร ๑๒๕
๔.๒.๑.๓ บูรณาการปัญญากับภูมิปัญญาทางการเกษตร ๑๒๕
๔.๓ เสนอแนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนเกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ๑๒๕
๔.๓.๑ บูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนการเกษตร ๑๒๕
๔.๓.๑.๑ แนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนเกษตรอินทรีย์ ๑๒๕
๔.๓.๑.๒ แนวทางบูรณาการพัฒนาความมั่นคงด้านอาหาร ๑๒๖
๔.๔ สรุปสาระ ๑๓๖
บทที่ ๕ สรุปแนวคิด และข้อเสนอแนะ ๑๓๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย ๑๓๗
๕.๒ ข้อเสนอแนะ ๑๔๑
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย ๑๔๑
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ๑๔๑

บรรณานุกรม **๑๔๓**
ภาคผนวก **๑๕๒**
ภาคผนวก ก. แบบสัมภาษณ์ ๑๕๓
ภาคผนวก ข. รายนามผู้เชี่ยวชาญ ๑๕๖
ภาคผนวก ค. หนังสือออกในการดำเนินการวิจัย ๑๕๙
ภาคผนวก ง. ภาพกิจกรรมการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ๑๖๕
ประวัติทีมจัย **๑๘๑**

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

๑.๑ เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างเกษตรปฏิบัติเขียวกับการเกษตรยั่งยืน ๔๔
๑.๒ กรอบแนวความคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) ๔
๑.๓ ภูมิปัญญาทางการเกษตรที่นำไปสู่การเกษตรยั่งยืน ๔๐
๑.๔ ตัวอย่างจำนวนฟาร์มที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน ด้านพืช ๖๖
๑.๕ ตารางแสดงอัตราการเปลี่ยนแปลงด้านเกษตรกรรม ๗๐
๑.๖ ข้อมูลวิหากิจชุมชนในภาพรวมของจังหวัดนครนายก ๗๑
๑.๗ ตารางการจัดอริยมรรคมีองค์ ๘ เข้ากับสิกขา ๓ ..... ๑๐๕

ปณฺณา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่ หน้า

๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย ๔
๑.๒ แผนภูมิที่ ๑ ภูมิปัญญาทางการเกษตร ๔๓
๑.๓ แผนภูมิที่ ๒ รูปแบบการบูรณาการ ๑๒๗
๑.๔ แผนภูมิที่ ๓ รูปแสดงห่วงโซ่อาหาร ๑๒๘

สารบัญภาพประกอบ

ภาพประกอบที่

๒.๑ สัมภาษณ์ นายสุชาติ ขาวเหลือง ๑๖๖
๒.๒ สัมภาษณ์ นายพิชิต คุณวงษา (กำนัน) ๑๖๘
๒.๓ สัมภาษณ์ นายทวี ทรัพย์เจริญ (ผู้ใหญ่บ้าน) ๑๗๓
๒.๔ สัมภาษณ์ นายทองหล่อ แดงอร่าม (อดีตผู้ใหญ่บ้าน) ๑๗๕
๒.๕ สัมภาษณ์ นายบุญเชิด เอี่ยมศรี ๑๗๗

ปณฺณา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในงานวิจัยฉบับนี้ ใช้ข้อมูลอ้างอิงจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาเรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังนี้ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ ๒๕๕๐, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙, อรรถกถาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฏฐกถา, อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล), และฎีกา ฉบับมหาจุฬาฎีกา

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
อง.ปญฺจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
สํ.สฬา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สงฺ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.อ.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค อรรถกถา	(ภาษาไทย)
สํ.ส.อ.	(ไทย)	=	สังยุตตกาย สารัตถปกาสินี สคาถวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สงฺ.อ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี อัฏฐสาลินีอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อภิ.วิ.อ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์ สัมโมหวิโนทนีอรรถกถา	(ภาษาไทย)

ฎีกาพระวินัยปิฎก

สารตฺถ.ฎีกา	(บาลี)	=	สารตฺถทีปนีฎีกา	(ภาษาบาลี)

ฎีกาพระสูตตันตปิฎก

องฺ.ปญฺจก.ฎีกา	(ไทย)	=	องฺคุตฺตรนิกาย ปญฺจกนิบาตฎีกา	(ภาษาบาลี)

วิธีอ่าน :

พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ ๒๕๐๐

การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม / ข้อ / หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น

วิ.ม. (บาลี) ๔/๒๖/๒๑. หมายถึง วินยปิฎก มหาวคฺคปาลิ (ภาษาบาลี) พระไตรปิฎก เล่ม ๔ ข้อ ๒๖ หน้า ๒๑

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม / ข้อ / หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น

ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๙/๓๙. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย) พระไตรปิฎก เล่ม ๑๐ ข้อ ๖๙ หน้า ๓๙

อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฏฺฐกถา

การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม (ถ้ามี) / ข้อ (ถ้ามี) / หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น

ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๖๙/๖๘. หมายถึง มชฺฌิมนิกาย ปปญฺจสูทนี มชฺฌิมปณฺณาสกอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี) เล่ม ๒ ข้อ ๖๙ หน้า ๖๘

ที.ม.อ. (บาลี) ๖๙/๖๔. หมายถึง ทีฆนิกาย สุมงฺคลวิลาสินี มหาวคฺคอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี) ข้อ ๖๙ หน้า ๖๔

ขุ.อุ.อ. (บาลี) ๓๐๑. หมายถึง ขุทฺทกนิกาย ปรมตฺถทีปนี อุทานอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี) หน้า ๓๐๑

อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล)

การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม / ภาค (ถ้ามี) / ตอน (ถ้ามี) / หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น

ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๑๐๐. หมายถึง ขุทฺทกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา (ภาษาไทย) เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ หน้า ๑๐๐

ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๔๙๘. หมายถึง ขุทฺทกนิกาย ปรมัตถทีปนี อุทานอรรถกถา (ภาษาไทย) เล่ม ๑ ภาค ๓ หน้า ๔๙๘

องฺ.ปญฺจก.อ. (ไทย) ๓/-/-/๘๓. หมายถึง อังคุตตรนิกาย มโนรถปูรณี ปัญจกาทินิบาต อรรถกถา (ภาษาไทย) เล่ม ๓ หน้า ๘๓

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี - ไทย

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกं พ.ศ. ๒๕๕๐.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎก พร้อมอรรถกถาแปล ชุด ๙๑ เล่ม.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๓๗.

_____. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด ๙๑ เล่ม.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. **คู่มือวิชาการเกษตร.** เชียงใหม่: ออกแบบและพิมพ์ที่โรงพิมพ์นันทพันธ์, ๒๕๔๗.

_____. **รายงานผลการปฏิบัติราชการสำคัญของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์.** พฤษภาคม ๒๕๕๙.

_____. **๑๑๗ อาชีพเกษตรกรรมทางเลือก เพื่อรองรับวิกฤติเศรษฐกิจ และแก้ไขปัญหาการว่างงาน.** กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๕๒.

เกื้อเมธา ฤกษ์พรพิพัฒน์ และคณะ. **เสียงสะท้องสุขภาพประสบการณ์จริง HIA ๕ พื้นที่ ๕ มุม.** จัดพิมพ์และเผยแพร่โดย สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.). พิมพ์ที่ บริษัท คุณาไทย (วนิดาการพิมพ์) จำกัด, พิมพ์ครั้งที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๒.

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **แนวทางการดำเนินงานชุมชนคุณธรรมขับเคลื่อนด้วยพลัง "บวร".** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

กรมการพัฒนาชุมชน, **คู่มือแนวทางการบูรณาการแผนชุมชน**, สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน, ๒๕๕๓.

กลุ่มงานภูมิปัญญาท้องถิ่น. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น.** สำนักพัฒนาเกษตรกร กรมส่งเสริมการเกษตร. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ "รากแก้ว" บันทึกกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปีที่ ๑๑๐ . กรุงเทพมหานคร: บริษัท ดาวฤกษ์ จำกัด, ๒๕๔๕.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.** สำนักงาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๐.

คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์. **เกษตรอินทรีย์.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มอช.), ๒๕๕๑.

_____, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ ๒๕๕๕-๒๕๕๙.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน. สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๕๕.

_____, **เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจฯ, ๒๕๕๔.

คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ. **กรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย.** พิมพ์ครั้งแรก, กรุงเทพมหานคร: สนับสนุนการพิมพ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), ๒๕๕๕.

จำนง อดิวัฒนสิทธิ์. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.

ตีรณ พงษ์มฆพัฒน์. **สื่อการเรียนรู้ชุดที่ ๘ ถอดบทเรียนจากภาคสนาม: การเกษตรไร้สารเคมี.** โครงการนโยบายสาธารณะเพื่อความปลอดภัยด้านอาหารและเศรษฐกิจการค้าที่ยั่งยืน คณะเศรษฐศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ทิพวรรณ สิทธิรังสรรค์. **การปลูกพืชโดยวิธีเกษตรธรรมชาติ.** สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒.

ธวัช ปุณโณทก. **ทิศทางหมู่บ้าน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, ๒๕๓๑.

ประเวศ วะสี. **กระบวนทรรศน์ใหม่ในการพัฒนาประเทศไทย ท้องถิ่นเข้มแข็ง.** พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท ทีคิวพี จำกัด., ๒๕๒๒.

ปรีชา อุยตระกูล. **ภูมิปัญญาชาวบ้าน.** เอกสารประกอบการสัมมานาเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน ศูนย์ฝึกอบรมและการพัฒนาสาธารณสุขมูลฐานขอนแก่น. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๓๐.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม,** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด, ๒๕๒๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **คนไทยกับป่า.** กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๓.

_____, ธรรมนูญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **จิตวิทยาเพื่อการพัฒนาคน ตามแนวธรรมชาติ.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. (ไม่แสดง พ.ศ.).

_____. **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ.** พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๘.

_____. **ถ้ารู้จักพระพุทธศาสนา ความสุขต้องมาทันที.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๑.

_____. **รู้หลักก่อนแล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : นวัตกรรมการจัดการศึกษา, ๒๕๔๘.

มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ (มพน.) และชุมชนห้วยหินลาด. **วิถีการผลิตในระบบการเกษตร และการจัดการป่าชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ และการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนกระเหรี่ยงในภาคเหนือของประเทศไทย.** บรรณาธิการและจัดพิมพ์โดย AIPP,IWGIA และ มพน., ๒๕๕๓.

มูลนิธิโลกสีเขียว. **“ดินและป่าไม้” หนังสือชุดโลกสีเขียว.** กรุงเทพมหานคร: ๒๕๓๔.

ยอดชาย ทองไทยนันท์. **ความหลากหลายทางชีวภาพกับการผลิตปศุสัตว์ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.** กรุงเทพมหานคร: กลุ่มวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพ กองบำรุงพันธุ์สัตว์ กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๕๑.

รศ.บำเพ็ญ เขียวหวาน และคณะ, **แนวทางการเรียนรู้หลักสูตร การดำรงชีวิตตามวิถีเกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์,** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร: มกราคม, ๒๕๕๗.

รัตนา คชโกสัย, **จากก้าวแรก...และก้าวต่อไปของโรงผลิตปุ๋ยอินทรีย์.** สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโยลีแห่งประเทศไทย กระทรวงวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๙ / กันยายน ๒๕๕๒.

รัตยา จันทรเทียร. **“ป่ากับฝน” ข่าวสารสภาวะแวดล้อม.** มูลนิธิศูนย์ข่าวสารสภาวะแวดล้อมแห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๖.

วรพล พรหมมิกบุตร. **วัฒนธรรมสลายการทำลายและสร้างใหม่ภายใต้กระแสทุนนิยมเอกชน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อาร์ตไลน์, ๒๕๓๔.

วันทนีย์ ศรีรัฐ. **ภูมิศาสตร์เขตร้อน.** กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๑.

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. **เกษตรกรรมทางเลือก หนทางรอดของเกษตรกรไทย.** Exit Expression Idias. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๕.

ศุภมาศ พานิชศักดิ์ และคณะ. **ปฐพีวิทยาเบื้องต้น.** ภาควิชาปฐพีวิทยา คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๒๓.

สมศักดิ์ สุขวงษ์,ชนวน รัตนวราหะ และคณะ. **ความหลากหลายทางชีวภาพกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.** สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๖.

สามัคคี บุณยะวัฒน์. **สิ่งแวดล้อมเทคโนโลยีและชีวิต.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม**แห่งชาติ. (ร่าง) ยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑.** (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙).

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๐.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.). **จอมปราชญ์แห่งการพัฒนาทฤษฎีใหม่.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕.

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ. **การศึกษาผลกระทบจากการใช้สารเคมี.** ๒๕๓๓.

สำนักนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. **แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙),** ๒๕๕๔.

สิริกร ไชยมา. **ภูมิปัญญาในวิถีชีวิตชาวล้านนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. แพร่: สหวิทยาเขตเวียงโกศัย, ๒๕๕๔.

สิริวัฒน์ วงษ์ศิริ. **แมลงศัตรูพืชทางการเกษตรของประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖.

สุธี ประศาสน์เศรษฐ์. **วิถีสังคมไทย.** สรรนิพนธ์ทางวิชาการ เนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: พฤษภาคม, ๒๕๔๓.

เสม พริ้งพวงแก้ว และคณะ. **ประวัติเรื่องอาหารในประเทศไทย จากหนังสือ "กินอยู่อย่างไทยให้สุขภาพดี".** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์รวมทรรศน์, ๒๕๓๗.

โสภิณ ทองปาน. **นโยบายเกษตรไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: เลิศชัยการพิมพ์, ๒๕๓๖.

อาจารย์ทิพย์ หาสาสน์ศรี. **ภูมิปัญญาไทยกับการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๘.

องค์กรความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาไทย (BIOTHAI). **คู่มือเกษตรกรและนักพัฒนาการเกษตร เรื่องความหลากหลายทางชีวภาพกับเกษตรกรรมยั่งยืน.** จัดพิมพ์โดยมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย), ไม่ระบุ พ.ศ.

๑.๒.๑.๒ บทความ

นางสาวนนทกานต์ จันทร์อ่อน. **ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย (Thailand Food security).** บทความทางวิชาการ. สำนักวิชาการ สำนักเลขาธิการวุฒิสภา ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ มกราคม ๒๕๕๗.

สุเมธ ตันติเวชกุล, ดร. **เศรษฐกิจพอเพียงนำสุขของชีวิตอย่างยั่งยืน.** ในรวมบทความจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ. คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. เพชรรุ่งการพิมพ์จำกัด, ๒๕๕๑.

๑.๒.๒ รายงานการวิจัย

ถาวร ชูพูล. **รายงานข้อมูลวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครนายก.** กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๕๔.

บานเย็น สุนันตา และวิรัตน์ บุญเรือง**ยา. เกษตรอินทรีย์กับ : การขยายผลสู่ชุมชนและเทศบาลตำบลลวงเหนือ.** งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๕ ประจำเดือน กันยายน-ตุลาคม ๒๕๕๒.

ผศ.พันทิพา มาลา และรศ.ลำยอง ปลั่งกลาง. **แนวทางการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาชุมชนอำเภอบ้านแพรก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.** รายงานการวิจัย สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๓.

ศูนย์วิจัย ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. **การปฏิรูปด้านการเกษตรชลประทานเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม.,** วิชาการปริทัศน์. ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๔.

๑.๒.๓ เอกสารวิชาการ

กรมควบคุมมลพิษ. **ภูมิปัญญาชาวบ้านในการลดการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช.** สำนักจัดการคุณภาพน้ำ กรมควบคุมมลพิษ, ๒๕๕๖.

กองพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าว. **คู่มือดำเนินงานประจำปี ๒๕๖๐ โครงการเกษตรอินทรีย์ การส่งเสริมและพัฒนาการผลิตข้าวอินทรีย์.** กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๕๙.

กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร. **บรรยายสรุปจังหวัดนครนายก ประจำปี ๒๕๕๙.** สำนักงานจังหวัดนครนายก, ๒๕๔๙.

_____ , **บรรยายสรุปประจำปี ๒๕๕๘.** สำนักงานจังหวัด พระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๘.

เกษม จันทร์แก้ว. เอกสารประกอบการสัมมนา **เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ครั้งที่ ๓ (๓๑ ต.ค. - ๑ พ.ย.).** กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๕.

ชนวน รัตนวราหะ, สุพจน์ ชัยวิมล. **เกษตรกรรมยั่งยืน ๑.** เอกสารประกอบการเรียน คณะศิลปะศาสตร์ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน. พิมพ์ครั้ง ๒. เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๕๕.

น้ำอ้อย ภักดีวงศ์ และคณะ. **ระบบความมั่นคงทางอาหารของชุมชน: การสำรวจชุมชน ๔ ภาค โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย.** เอกสารรายงานวิชาการโครงการวิจัยฯ ระยะที่ ๑ ฉบับที่ ๑๑ ๒๕๔๖.

มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย). **คู่มือเกษตรกรและนักพัฒนาการเกษตร เรื่อง ความหลากหลายทางชีวภาพกับเกษตรกรรมยั่งยืน.** จัดพิมพ์โดยมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน พิมพ์ที่พิมพ์ดี.

สำนักช่วยเหลือเกษตรกรผู้ยากจน สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. **องค์ความรู้และภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน.** เอกสารแจกฟรีห้ามจำหน่าย ๒๕๕๒.

สำนักนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. **แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙),** ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **(ร่าง) ยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑.** (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙).

ส่วนน้ำเสียเกษตรกรรม. **ภูมิปัญญาชาวบ้านในการลดการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช.** สำนักจัดการคุณภาพน้ำ กรมควบคุมมลพิษ กรกฎาคม ๒๕๕๖.

สุวรรณี คำมั่น. **ความมั่นคงด้านอาหารรากฐานโภชนาการและสุขภาพ.** เอกสาร/ภาพ ประกอบการบรรยาย การประชุมวิชาการโภชนาการแห่งชาติ ครั้งที่ ๕ ณ ศูนย์แสดง นิทรรศการและการ ประชุมไบเทค บางนา กรุงเทพ ฯ ๕ กันยายน ๒๕๕๔.

บริบูรณ์ สมฤทธิ์. **“บทเรียนจากเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล” เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง การปรับปรุงพันธุ์เพื่อสภาพแวดล้อมและธรรมชาติที่ยั่งยืน.** กรมวิชาการเกษตรกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๓๔.

พิพัฒน์ ไทยกล้า, เอกสารวิชาการ **เรื่อง ความเสื่อมโทรมของที่ดิน และการจัดการแก้ไข (Land Degradation and Amendment),** สำนักวิจัย และพัฒนาการจัดการที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๕๓.

แผนพัฒนาจังหวัดนครนายก ๔ ปี (พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๖๐) (ฉบับทบทวน) ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๘.

๑.๒.๔ วารสาร

กองบรรณาธิการ. **ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการน้ำ.** วารสารเกษตรกรรมธรรมชาติ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๗/๒๕๕๓.

กองนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร. **เรื่องน่ารู้ทางการเกษตร.** สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร วารสารเศรษฐกิจการเกษตร ปีที่ ๖๓ ฉบับที่ ๗๒๒ มกราคม ๒๕๖๐.

คมสัน หุตะแพทย์. **เรียนรู้กลไกแห่งธรรมชาติ.** วารสารเกษตรกรรมธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นการจัดการน้ำ ฉบับที่ ๗/๒๕๕๓.

ชุมพูนุช ศรีจันทร์นิล. **จิตวิทยาแนวพุทธ: แนวทางเพื่อการเยียวยา และพัฒนาจิตใจมนุษย์.** วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๔ เดือนตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๒.

บรรณาธิการบริหาร. **โครงการรักป่าสร้างคน ๘๔ ตำบลวิถีพอเพียง.** จดหมายข่าว ปีที่ ๓ ฉบับที่๒๘ มีนาคม ๒๕๕๔.

ดร.ประกาย สิทธิคุณ. **ค่าจ้าง ๓๐๐ บาท โอกาสหรือวิกฤติของภาคเกษตรไทย.** วารสารเศรษฐกิจการเกษตร ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๖๘๐ กรกฎาคม ๒๕๕๖.

เทวารักษา เครือคล้าย. **ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการน้ำอุปโภคบริโภค.** วารสารเกษตรกรรมธรรมชาติ ปีที่ ๖๓ ฉบับที่ ๗๒๒ มกราคม ๒๕๖๐.

บรรณาธิการบริหาร**. โครงการรักป่าสร้างคน ๘๔ ตำบลวิถีพอเพียง.** จดหมายข่าว ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๔.

ประดับ กลัดเข็มเพชร. **การจัดระบบเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ลุ่มน้ำอย่างยั่งยืน.** เอกสารเผยแพร่ทางวิชาการ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ ๒๕๕๒.

ปรียชยา คล้ายทวน. **ระหัดวิดน้ำเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาท้องถิ่นลดการใช้พลังงานยั่งยืน.** วารสารเกษตรกรรมธรรมชาติ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๗/๒๕๕๓.

รศ.มนตรี ค้ำชู. **การจัดการน้ำทางการเกษตรในภาวะโลกร้อน.** วารสารเกษตรกรรมธรรมชาติ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๗/๒๕๕๓.

นันทนิตย์ อนุศาสนะ**นันทน์. ภูมิปัญญาปลูกต้นไม้สร้างต้นน้ำ จัดระเบียบระบบนิเวสและทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนด้วยภูมิปัญญา.** วารสารเกษตรกรรมธรรมชาติ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๗/๒๕๕๓.

นครินทร์ บุญมี และเกียรติรัตน์ คุณารัตนพฤกษ์. **ความมั่นคงทางด้านอาหารของเด็กวัยก่อนเรียนละครัวเรือนของเด็กวัยก่อนเรียน ในเขตพื้นที่การปกครองแบบพิเศษ (โคกนาคอง) อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี.** วารสารวิจัย มข. (บส.) ๑๓ (๔) : ต.ค.-ธ.ค. ๒๕๕๖.

นครินทร์ บุญมี และเกียรติรัตน์ คุณารัตนพฤกษ์. **ความมั่นคงด้านอาหาร.** วารสารเศรษฐกิจการเกษตร ปีที่ ๕๖ ฉบับที่ ๖๗๖ มีนาคม ๒๕๕๖.

น.ส.ปองวดี จริงรัตน์ และน.ส.ยุพวรรณ ปานปวง. **พืชอาหารข้าว.** วารสารเศรษฐกิจการเกษตรปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๖๘๐ กรกฎาคม ๒๕๕๖, หน้า ๘-๑๗.

วรภักธ์ ภควงศ์. **ใกล้สูญพันธุ์เกษตรกรไทย เรื่องที่น่าห่วงใยใกล้ตัว.** วารสาร เศรษฐกิจการเกษตร ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๖๘๐ กรกฎาคม ๒๕๕๖.

ศูนย์วิจัย ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. **การปฏิรูปด้านการเกษตรชลประทาน เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม.** วารสารวิชาการปริทัศน์ ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๔.

ศดิพร ปัญญาโชคชัย. **น้ำซาวข้าวมหัศจรรย์.** วารสารอุตสาหกรรมสาร ปีที่ ๕๓ ฉบับเดือนมีนาคม-เมษายน ๒๕๕๓.

ศาสตรา เฟื่องเกษม. **เครื่องตะบันน้ำพลังธรรมชาติ สูบน้ำได้ไม่ต้องใช้ไฟ ไม่สิ้นเปลืองน้ำมัน.** วารสารเกษตรกรรมธรรมชาติ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๗/๒๕๕๓.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. **“บทคัดย่อ”.** ในวารสารดัชนี ความผาสุกของเกษตรกร ป ๒๕๕๓. สำนักนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๕๓.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. **ข่าวประชาสัมพันธ์.** วารสารเศรษฐกิจการเกษตร ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๖๗๗ เมษายน ๒๕๕๖.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. **เรื่องน่ารู้ทางการเกษตร.** วารสารเศรษฐกิจการเกษตร ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๖๗๗ เมษายน ๒๕๕๖.

สุวรรณี แทนธานี. **จุลินทรีย์...เทคโนโลยีชีวภาพเพื่อการปรับปรุงบำรุงดิน.** วารสารกรมวิทยาศาสตร์ บริการ ปีที่ ๖๐ ฉบับที่ ๑๙๐, ๒๕๕๕.

แสงโฉม ศิริพานิช. **สถานการณ์และผลต่อสุขภาพจากการสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ปี พ.ศ. ๒๕๕๖.** วารสารรายงานการเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาประจำสัปดาห์ ปีที่ ๔๔ ฉบับที่๔๔ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

อัจรา รักยุติธรรม. **การพัฒนาทางเลือกกระแสหลัก.** วารสาร สังคมวิทยามานุษยวิทยา ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๔.

๑.๒.๕ นิตยสาร

คณะบรรณาธิการ. **ป่าสร้างชุมชน ชุมชนสร้างป่า หนึ่งทศวรรษรางวัลลูกโลกสีเขียว(๒๕๔๒-๒๕๕๑).** พิมพ์ครั้งแรก. นิตยสารสารคดี ทวีวัฒน์การพิมพ์, ๒๕๕๑.

ส่งเกียรติ ทานสัมฤทธิ์. **ป่าสร้างชุมชน ชุมชนสร้างป่า หนึ่งทศวรรษรางวัลลูกโลกสีเขียว (๒๕๔๒-๒๕๕๑).** พิมพ์ครั้งแรก. นิตยสารสารคดี ทวีวัฒน์การพิมพ์, ๒๕๕๑.

๑.๒.๖ หนังสือพิมพ์

กองบรรณาธิการ. **คู่คิดชาวนา ข้าวต้านเพลี้ยงกระโดดสีน้ำตาล.** น.ส.พ. กสิกร ปีที่ ๘๓ ฉบับที่ ๓ พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๕๓.

ประภาษ ทรงหงษา. **พืชพันธุ์ใหม่.** นสพ. กสิกร ปีที่ ๘๕ ฉบับที่ ๒ มีนาคม-เมษาบน ๒๕๕๕.

พรรณนีย์ วิชชาชู. **พืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ...พระราชพิธีเพื่อขวัญและกำลังใจชาวนา.** น.ส.พ.กสิกร ปีที่ ๘๓ ฉบับที่ ๓ พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๕๓.

อรุณี วัฒนวรรณ. **การผลิตมะม่วงภายใต้ระบบการจัดการคุณภาพ.** น.ส.พ.กสิกร ปีที่ ๘๓ ฉบับที่ ๓ พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๕๓.

อำพล เสนาณรงค์. **พุทธศาสนากับแฝก.** น.ส.พ.กสิกร ปีที่ ๘๓ ฉบับที่ ๒ มีนาคม-เมษายน, ๒๕๕๕.

๒. ภาษาอังกฤษ

๒.๑ PRIMARY SOURCES:

U. Thittila. The Book of Analysis (Vibhanga) the secon Book of the Abhidhamma Pitaka. tr. by U. Thittala From the Pali of the Burmese Chatthasangiti Edition. London : The Pali Text Society, 1988.

I. Horner. The Middle Length Sayings. (Majjhima Nikaya) the first fifty discourses (Mulapannasa). it. from bali by I.B. Horner, O.B.E., M.A. London : The Pali Text Society, 1993.

๒.๒ SECONDARY SOURCES:

(1) Books:

Albert Howard. An Agricultueral Testament. New York and London. Oxford University Press. 1940.

Elisa Morgera. Carmen Bullon Care. Gracia Marin Duran. Organic agriculture and the law for Development Law Service FAO Legal Office, Food and agriculture Organization of the United Nations Rome, 2012.

Phra Thepsophon (Prayoon Mererk). Buddhist Morality. Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1994.

P.A. Payutto. Bhikkhu. (Phra Brahmagunabhorn). Vision of the Dhamma, 2007.

_____. Buddhist Economics. A Middle Way for the Market Place. The United States Of United Nations. Organic Agriculture and Food Security in Africa. United Nations New York and Geneva, 2008.

(2) Articles:

E. F. Schuemacher. Buddhist Economics. Londond, 1966.

๒.๓ อินเตอร์เนต

(1) ไทย)

กชพรรณ วงศ์เจริญ และคณะ, **การอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งพืชอาหารเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารบนพื้นฐานทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางสังคมของบ้านหนองแห้ว หมู่ที่ ๕ ตำบลแซงบาดาล อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์,** วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิจัย ครั้งที่ ๙, [แหล่งข้อมูล] http://www.journal.msu.ac.th/index. php? Page =show_journal no&no_id=30, (เข้าถึงเมื่อ ๒๘ มีนาคม ๒๕๖๐)

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, **เกษตรอินทรีย์พลิกฟื้นวิถีเกษตรกรไทย,** (กรุงเทพมหานคร : [ออนไลน์], หน้า ๓๐-๓๑. แหล่งที่มา : เกษตรอินทรีย์พลิกฟื้นวิถีเกษตรกรไทย. www.dip.go.th/. (เข้าถึงเมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๐).

กรีนเนท, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.greenet.or.th/article/1007.Jun 29,2011. (เข้าถึงเมื่อ ๑๒ มกราคม ๒๕๖๐).

นางสาวอภิญญา อันพันลำ, **รูปแบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านลาด ตำบลหลักเมือง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์,** วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, [แหล่งข้อมูล] http://www.journal. msu.ac.th/index. php?page=show_journal,_no&no_ id=30, (เข้าถึงเมื่อ ๒๘ มกราคม ๒๕๖๐).

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) [ออนไลน์] แหล่งที่มา http://www.rdpb.go.th/rdpb/ front/KingWord/ RDPBKingWord Detail. aspx?rid=8 (เข้าถึงเมื่อ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐).

สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา และสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตร, กรอบ ยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, สนับสนุนการพิมพ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), [แหล่งข้อมูล] http://newsser.fda.moph. go.th/TNFC/, (เข้าถึงเมื่อ ๒๘ มกราคม ๒๕๖๐).

เอกภพ เสตะพันธุ, “ประเทศไทยเราไม่เจริญเท่าที่ควรเพราะว่าเราขาดธรรมะ”, มูลนิธิเกษตรธรรมชาติ, [ออนไลน์], หน้า ๙. แหล่งที่มา : dnaf.v-caresulution.com/. (เข้าถึงเมื่อ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐).

(2) อังกฤษ

Arbenz Markus, **The organic Movement worldwide : Directory of ifoam Affiliates,** 40 Years of IFOAM, (Published in Germany by IFOAM, 2012), p. 8 [online]. Available from : www.ifoam.org/application. (เข้าถึงเมื่อ 18 January 2017).

Green lattes ไอเดียรักโลก, **เกษตรอินทรีย์คืออะไร-คำตอบที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนไทย,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา : hhp://www.greenlattes.com/ green-variety-story/ organic-agriculture/64-organic-meaning-to-thai-life-and-traditional-griculture. (เข้าถึงเมื่อ 15 January 2017).

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

เครื่องมือการทำวิจัย
แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ/ทรงคุณวุฒิ/
เกษตรกร/หมอดิน

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตร
เพื่อความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

AN INTEGRATION OF BUDDHIST PSYCHOLOGY WITH AGRICULTURAL LOCAL WISDOM FOR FOOD SUSTAINABLE SECURITY OF COMMUNITY

*****

ประเด็นข้อคำถามโครงการวิจัย (อยุธยา-นครนายก)

๑. ศึกษาภูมิปัญญาทางการเกษตรชองชุมชนเกษตรอินทรีย์

๑.๑ ให้ท่านเล่าประสบการณ์เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ที่ท่านทำอยู่ในปัจจุบัน

๑) อุปกรณ์/ประเภทของพืชที่ปลูก

๒) ระยะเวลาในการดูแล

๓) การตลาด การซื้อ/ขาย ผู้สนับสนุน เอกชน/รัฐบาล

๔) ผลตอบแทนที่ได้จากการทำเกษตรอินทรีย์

๑.๒. ท่านใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในด้านใดบ้าง

๑) องค์ความรู้/การศึกษาเพิ่มเติม

๒) การดำเนินงานที่พอดี/พอประมาณ/เหตุมีผล

๑.๓ ท่านใช้หลักธรรมใดในพระพุทธศาสนามาใช้เป็นหลักการยึดเหนี่ยวจิตใจ/เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต

๑) ศีล ๕/อริยมรรคมีองค์ ๘

๒) หลักธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ชาวบ้าน

๑.๔. ภาพรวมของชุมชนท้องถิ่นมีลักษณะวิถีชีวิตเป็นอย่างไร

๑) ชุมชนดั้งเดิม ภูมิปัญญาอดีต คน/สัตว์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปัน

๒) ชุมชนสมัยใหม่ ภูมิปัญญาปัจจุบัน คน/สัตว์ แนวทางดำรงชีวิต แก้ไข ปรับปรุง

๑.๕. ท่านคิดว่าการพัฒนาชุมชนเกษตรอินทรีย์ควรเป็นอย่างไร

๑) สภาพความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

๒. ศึกษาการบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์

๒.๑ ท่านคิดว่าศีล ๕ มีประโยชน์ ต่ออาชีพการเกษตรอินทรีย์ หรือไม่ อย่างไร

๒.๒ หากท่านมีหนี้สินด้านการเกษตร ท่านแก้ปัญหาอย่างไร ใครแนะนำ

๒.๓ อาชีพการเกษตรทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ มีความสุข มั่นคง หรือไม่ อย่างไร

๓. เสนอแนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนเกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธ จิตวิทยา

๓.๑ ผลการทำเกษตรอินทรีย์เป็นหนทางนำไปสู่ความมั่นคงด้านอาหารหรือไม่ อย่างไร

๓.๒ ท่านมีวิธีการอย่างไรที่จะให้ชุมชนท้องถิ่นอุดมสมบูรณ์ มั่นคง และยั่งยืนสืบต่อไป

๓.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ หรือแนวทางบูรณาการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ต่อการดำเนินชีวิตเกษตรกร

ประเด็นสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ข้อ คือ

๑.๒.๑) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาทางการเกษตรชองชุมชนเกษตรอินทรีย์ในสังคมไทย

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๑.๒.๒) เพื่อศึกษาการบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์ในสังคมไทย

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๑.๒.๓) เพื่อเสนอแนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนเกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธจิตวิทยา

.....
.....
.....
.....
.....
.....

ภาคผนวก ข.

ตัวอย่าง
รายนามผู้เชี่ยวชาญ/ทรงคุณวุฒิ
เกษตรกร/หมอดิน

รายนามผู้เชี่ยวชาญ ทรงคุณวุฒิ เกษตรกร/หมอดิน

*****

ทีมวิจัยได้ศึกษาข้อมูล และสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์ ทั้งใน ๒ จังหวัดซึ่งได้แก่ ๑. จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๒. จังหวัดนครนายก คือ

๑. จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เกษตรกรในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้มีการนำเอาหลักพุทธจิตวิทยาไปบูรณาการใช้ในอาชีพความเป็นชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ณ พื้นที่จริง ได้รับข้อมูลสำคัญดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑ เกษตรกรผู้ทำการเกษตรอินทรีย์

๑) ประวัติโดยสังเขป

ชื่อ/นามสกุล : นายสุชาติ ขาวเหลือง

เกิด วัน/เดือน/ปี : อังคาร ที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๐

ที่อยู่ : บ้านเลขที่ ๓๒/๑ หมู่ที่ ๑ ต.ทางกลาง อ.บางปะหัน จ.อยุธยา

ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน : เกษตรกร เจ้าของและผู้ดูแลการเกษตร

เบอร์โทร : ๐๖๙ ๘๒๒ ๕๖๘๙, ๐๘๙ ๒๓๘ ๗๘๑๐

ตัวอย่างที่ ๒ เกษตรกรผู้ทำการเกษตรอินทรีย์เศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่

๑) ประวัติโดยสังเขป

ชื่อ/นามสกุล : นายพิชิต คุณวงษา (กำนัน)

เกิด วัน/เดือน/ปี : จันทร์ ที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๒

ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน : กำนัน เจ้าของและผู้ดูแลศูนย์

ที่อยู่ : บ้านเลขที่1/5 หมู่ที่ ๖ บ้านพลับ ต.ดอกหญ้านาง อ.ภาชี จ.พระนครศรีอยุธยา

เบอร์โทร : ๐๘๑ ๕๖๖ ๕๘๕๐

วิทยากรประจำ : คุณฉลวย โทร. ๐๘๓ ๙๘๕ ๐๐๐๒

ตัวอย่างที่ ๓ เกษตรกรผู้ทำการเกษตรอินทรีย์เศรษฐกิจพอเพียง แหล่งเรียนรู้ จุดสาธิตเศรษฐกิจพอเพียง

๑) ประวัติโดยสังเขป

ชื่อ/นามสกุล : นายทวี ทรัพย์เจริญ (ผู้ใหญ่บ้าน)

เกิด วัน/เดือน/ปี : พุธ ที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๓, ปีจอ

ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน : ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าของและผู้ดูแล

ที่อยู่ : บ้านเลขที่ ๓๑/๑ หมู่ที่๓ ต.สนับทึบ อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา

เบอร์โทร : ๐๘๑ ๘๓๔ ๑๕๘

๒. จังหวัดนครนายก

เกษตรกรในจังหวัดนครนายก ได้มีการนำเอาหลักพุทธจิตวิทยาไปบูรณาการใช้ในอาชีพความเป็นชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ณ พื้นที่จริง ได้รับข้อมูลที่สำคัญดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑ เกษตรกรผู้ทำการเกษตรอินทรีย์เศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์บริการข้อมูลเศรษฐกิจการเกษตรอาสา

๑) ประวัติโดยสังเขป

ชื่อ/นามสกุล : นายทองหล่อ แดงอร่าม (อดีต ผู้ใหญ่บ้าน)

เกิด วัน/เดือน/ปี : อาทิตย์ (ที่ ๑ มกราคม) พ.ศ. ๒๔๙๐

ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน : เกษตรกร อดีตผู้ใหญ่บ้าน เจ้าของและผู้ดูแล

ที่อยู่ : บ้านเลขที่ ๓๕๙ หมู่ที่ ๖ ต.ป่าขะ อ.บ้านนา จ.นครนายก

เบอร์โทร : ๐๘๗ ๐๔๒ ๕๐๔๑

ตัวอย่างที่ ๒ เกษตรกรผู้ทำการเกษตรอินทรีย์เศรษฐกิจพอเพียง เกษตรอินทรีย์ชีวภาพผสมผสาน

๑) ประวัติโดยสังเขป

ชื่อ/นามสกุล : คุณบุญเชิด เอี่ยมศรี

เกิด วัน/เดือน/ปี : เสาร์ ที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๒

ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน : เจ้าของและผู้ดูแล

ที่อยู่ : บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ ๓ ศรีสะอางค์ อ.บ้านนา จ.นครนายก

เบอร์โทร : ๐๘๖ ๐๘๔ ๘๔๑๑

ภาคผนวก ค.

ตัวอย่าง
หนังสือออก(จดหมาย)แจ้งสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ/ทรงคุณวุฒิ
เกษตรกร/หมอดิน
๒ จังหวัด คือ
๑) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๒) จังหวัดนครนายก

๑) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๑) นายสุชาติ ขาวเหลือง

๑.๒) นายวิชิต คุณวงษา (ดำรงตำแหน่งกำนัน)

๑.๓) นายทวี ทรัพย์เจริญ (ดำรงตำแน่งผู้ใหญ่บ้าน)

๒) จังหวัดนครนายก

๒.๑) นายทองหล่อ แดงอร่าม (อดีตดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน)

๒.๒) นายบุญเชิด เอี่ยมศรี

ภาคผนวก ง.

ภาพกิจกรรม

สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ /ทรงคุณวุฒิ/ เกษตรกร/หมอดิน

๑. จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(๑) นายสุชาติ ขาวเหลือง และคณะ:

สัมภาษณ์เมื่อวันจันทร์ ที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐, เวลา ๑๒.๓๗-๑๓.๕๑ น.

(๒) กำนันพิชิต คุณวงษา และคณะ:
สัมภาษณ์เมื่อวันจันทร์ ที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐, เวลา ๑๕.๐๓-๑๖.๑๕ น.

ศูนย์บริการ
และถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร
ประจำ ตำบลดอนหญ้านาง
อำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(๓) ผู้ใหญ่ทวี ทรัพย์เจริญ และคณะ:
สัมภาษณ์เมื่อวันพุธ ที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐, เวลา ๑๐.๓๐-๑๑.๓๙ น.

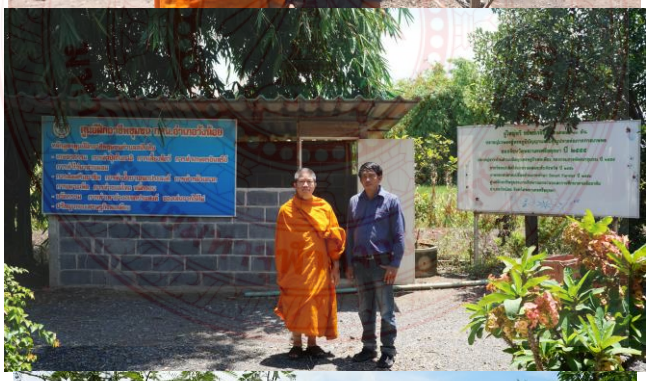

หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ปี 2552
บ้านคลอง 10 ตำบล
หมู่ที่ 3 ต. สนับเต็บ อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา
กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

ศูนย์จัดการดินปุ๋ยชุมชน สนับเต็บ
หมู่ 3 ตำบล สนับเต็บ อำเภอ วังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒. จังหวัดนครนายก

(๑) นายนายทองหล่อ แดงอร่าม (อดีต ผู้ใหญ่บ้าน) และคณะ:

สัมภาษณ์เมื่อวันอังคาร ที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐, ๑๐.๒๓-๑๑.๓๒ น.

นิทรรศการพลังงานต้านภัยน้ำท่วม
วันที่ 29 ธันวาคม 2554

เวทีเสวนา
"พอเพียงคือทางรอด ของแผ่นดิน"

ศูนย์บริการข้อมูลการลูกิจการกิจครอบครัว
นายทองหล่อ แดงอร่าม
เลขที่ 359 หมู่ 6 ตำบลบ่าขะ อำเภอบำนบ จังหวัดนครนายก
โทร.08 7042 5041

(๒) นายบุญเชิด เอี่ยมศรี และคณะ:
สัมภาษณ์เมื่อวันอังคาร ที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐, เวลา ๑๓.๔๘-๑๕.๑๗ น.

โทร. 086-0848111

ประวัติทีมวิจัย

พระครูธรรมธรวรเดชา อคฺคเตโช, ดร.

*****

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย :

๑. ชื่อ/นามสกุล/ฉายา :

(ภาษาไทย) : พระครูธรรมธรวรเดชา อคฺคเตโช (วรเดชา พรหมเสนา), ดร.

(ภาษาอังกฤษ) : Phrakrudhammathorn Waradecha Aggatejo (Waradecha Phromsena), Ph.D.

๒. เกิด (วัน/เดือน/ปี) : วันจันทร์ ที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๙

๓. ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน : นักจัดการงานทั่วไป

๔. สถานที่ทำงาน : กองกลาง สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์ : ๐๘๖ ๐๐๖ ๕๖๙๔ โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๓๒

E-mail : wrdc_09@hotmail.com, wpa2546@mcu.ac.th

๕. ที่พักอาศัย : วัดประยุรวงศาวาส (กุฏิเจ้าอาวาส) คณะ ๑, เลขที่ ๒๔ ถนนประชาธิปก แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ๑๐๖๐๐

โทรศัพท์ : ๐๘๖ ๐๐๖ ๕๖๙๔, โทร/Fax ๐๒ ๔๖๕ ๔๐๐๘

Email : wpa2546@mcu.ac.th, wrdc_09@hotmail.com

๖. ประวัติการศึกษา :

คุณวุฒิ	สาขา	สถาบัน	ปีที่สำเร็จ
ปริญญาตรี **(พธ.บ.)** พุทธศาสตรบัณฑิต	สาขาวิชาศาสนา รุ่นที่ ๔๓/๒๕๓๙	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	๒๕๔๑
ปริญญาโท (M.A) (Master of Arts)	สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (Buddhist Studies)	มหาวิทยาลัยเดลี อินเดีย	๒๕๔๓
ปริญญาเอก (พธ.ด.) พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต	สาขาวิชาพระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๗/๒๕๕๗	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	๒๕๕๗
นักธรรมชั้นเอก (น.ธ.เอก)	แผนกธรรม	คณะสงฆ์ไทย	๒๕๒๕
มัชฌิมอาภิธรรมิกะตรี	อภิธรรม	อภิธรรมโชติกวิทยาลัย (อ.ช.ว.)	๒๕๒๖
เปรียญธรรม ๕ ประโยค **(ป.ธ. ๕)**	แผนกบาลี	คณะสงฆ์ไทย	๒๕๓๖

๗. สาขาวิชาที่มีความชำนาญ : (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) : สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

๘. ประสบการณ์การทำงาน :

หน้าที่	สถานที่	ปี
กรรมการนักเรียน รองบริหารฝ่ายสังคม	โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา มจร วัดมหาธาตุ กรุงเทพ ฯ	๒๕๓๖
ครูสอนพระปริยัติธรรม	วัดสุภากรณ์นิคมธรรมาราม อ.นิคมคำสร้อย จ.มุกดาหาร	๒๕๓๗
วิทยากรอบรมเยาวชนและสามเณรภาคฤดูร้อน	วัดเกาะแก้ว ต.หนองสามสี อ.เสนางคนิคม จ.อำนาจเจริญ	๒๕๓๗
วิทยากร/หัวหน้าโครงการอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน	วัดศรีสุริยาราม บ้านนาโพธิ์ ต.โพธิ์ไทร อ.ดอนตาล จ.มุกดาหาร	๒๕๓๙
อาจารย์สอนนักเรียนโรงเรียนการกุศลของวัด	โรงเรียนวัดบ้านโป่ง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี	๒๕๔๐
เจ้าหน้าที่ประจำสำนักงานอธิการบดี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	๒๕๔๓
เจ้าหน้าที่ธุรการ กองกลาง	สำนักงานอธิการบดี มจร	๒๕๔๕
อาจารย์สอนนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา	วัดสังเวชวิศยาราม บางลำพู กรุงเทพฯ	๒๕๔๕-๒๕๔๘
วิทยากรอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน	วัดอรุณราชวราราม บางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ	๒๕๔๖
อาจารย์ติวสอนติวนักเรียนมัธยมก่อนสอบธรรมศึกษา	โรงเรียนวัดชิโนรส บางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ	๒๕๔๖
อาจารย์สอนติวนักเรียนก่อนสอบธรรมศึกษา	ปวช โรงเรียนพณิชการราชดำเนิน บางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ	๒๕๔๖
เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป	กองกลาง สำนักงานอธิการบดี มจร	๒๕๔๗
วิทยากรบรรยาย “ธรรมะกับการทำงานบริการ”	อบรมพนักงานบริษัทตั้งฮั้วเส็ง	๒๕๔๘
กรรมการและ ผู้ช่วยเลขานุการร่วมประชุมฝึกอบรมหลักสูตรพัฒนาทักษะสร้างจิตสำนึก ฯ ๕ ส	วัดกษัตราธิราชวรวิหาร ต.บ้านป้อม จ.อยุธยา	๒๕๔๖
อาจารย์	สอนนักเรียนโรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษาตามหลักสูตร ป.วค.รุ่นที่ ๑๐	๒๕๔๖
อาจารย์พิเศษ	สอนนักเรียนชั้นสูงพิเศษโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มจร	๒๕๔๙-๒๕๕๐
อาจารย์พิเศษ	บรรยายแด่นิสิตปริญญาโท สาขาพระไตรปิฎกศึกษา คณะพุทธศาสตร์ มจร	๒๕๕๘

อาจารย์พิเศษ	บรรยายแด่นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มจร	๒๕๖๐

๙. ผลงานทางวิชาการ/บทความ/วิจัย :

ผลงาน	สถาบัน	ปี
บทความทางวิชาการ “ทางสายกลางในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนา เศรษฐกิจในปัจจุบัน” การสัมมนาทาง วิชาการนานาชาติ เนื่องในงานวิสาขบูชา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	๒๕๕๒
บทความทางวิชาการ “การพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนเกษตรกรรม อินทรีย์ตามแนวพุทธธรรมเพื่อชุมชนที่ยั่งยืนในพื้นที่ภาคกลางตอนบน” วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	๒๕๕๙
บทความทางวิชาการ “การมีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืนแนวพุทธในอาเซียน และ บทความทางวิชาการ” วารสารพุทธอาเซียนศึกษา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	๒๕๖๐
บทความงานวิจัยร่วม“ศึกษาวิเคราะห์หลักการอยู่ร่วมกันของสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย : กรณีศึกษาชุมชนชาวพุทธและมุสลิมในชุมชนวัดท่าการ้อง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๒๕๕๙
) โครงการวิจัยที่กำลังทำ หัวหน้าโครงการวิจัย “การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรเพื่อความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน”	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	๒๕๖๐

๑๐. ประสบการณ์/อบรม :

ผลงาน	สถานที่	ปี
กิตติบัตร	เข้ารับการปฏิบัติธรรมในโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ ณ พุทธมณฑล	๒๕๓๒
ประกาศนียบัตร วิชาชีพครู (ป.วค.)	หลักสูตรการอบรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	๒๕๔๗
ประกาศนียบัตร	สำเร็จการฝึกอบรมตามหลักสูตรวิชาการเทศนา รุ่นที่ ๑๘ โครงการฝึกอบรมพระ	๒๕๕๓

	นักเทศน์เฉลิมพระเกียรติ ๘๔ พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร	
ประกาศนียบัตร	ในการเข้ารับการอบรมหลักสูตร “เจ้าหน้าที่รายกวิทยุกระจายเสียง” รุ่นพิเศษ ๖๐ สมาคมนักวิทยุและโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์	๒๕๕๔
วุฒิบัตร	ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการโครงการพัฒนาศักยภาพการวิจัยทางพระพุทธศาสนา เพื่อความก้าวหน้าในประชาคมอาเซียน จากศูนย์อาเซียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	๒๕๕๙

ผศ.ดร.ประยูร สุยะใจ

*****

ประวัติที่ปรึกษาโครงการวิจัย :

๑. ชื่อ-นามสกุล

(ภาษาไทย) ผศ.ดร.ประยูร สุยะใจ

(ภาษาอังกฤษ) Asst. Prof. Dr. Prayoon Suyajai

๒. ตำแหน่งปัจจุบัน

- อาจารย์ประจำภาควิชาจิตวิทยา
- ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธจิตวิทยา
- นายกสมาคมจิตวิทยาแห่งประเทศไทย

๓. สถานที่ทำงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย บางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐ โทร. ๐๒-๔๓๔๕๙๓๙, ๐๒-๘๙๑๑๗๔๐

E-mail : prayun ๔๕ @ mcu.ac.th

ที่อยู่อาศัย : น.๔/๔/๒-๘๖/๑๒๓ อาคารสงเคราะห์กองทัพบกส่วนกลาง (เกียกกาย) ถนนทหาร แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐

โทรศัพท์ ๐๒ ๑๖๐ ๘๖๘๘

๔. ประวัติการศึกษา

- ด้านทางศาสนา นักธรรมชั้นเอก เปรียญธรรม ๓ ประโยค

คุณวุฒิ	**สาขา**	**สถาบัน**	**ปีที่สำเร็จ**
๑ ปริญญาตรี	คณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชา	สถาบัน มหาวิทยาลัย	๒๕๓๖

	จิตวิทยา (พธ.บ.	มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย	
๒ ปริญญาตรี	คณะสื่อสารมวลชน าขา หนังสือพิมพ์ (B.J.) University Indi	สถาบัน Marathwada	๒๕๔๐
๓ ปริญญาโท	คณะจิตวิทยา สาขาจิตวิทยา คลินิก (M.A.)	สถาบัน Marathwada University India	๒๕๓๙
๔ ปริญญาโท	คณะรัฐศาสตร์ สาขา รัฐศาสตร์	สถาบัน Deemed University Pune India	๒๕๔๑
๕ ปริญญาโท	คณะเศรษฐศาสตร์สาขา เศรษฐศาสตร์	สถาบัน Deemed University Pune India	๒๕๔๓
๖ ปริญญาโท	คณะศึกษาศาสตร์ สาขา จิตวิทยาการศึกษา	สถาบัน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร	๒๕๔๘
๗ ปริญญาเอก	คณะจิตวิทยา สาขาวิชา จิตวิทยาคลินิก	สถาบัน Marathwada University India	๒๕๔๗
๘ ประกาศนียบัตร บัณฑิตศึกษา	(การวิจัยทางสังคม)	สถาบัน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	๒๕๕๔

๕. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) : สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

๖. ประสบการณ์ในการวิจัย : รหัสนักวิจัยแห่งชาติปี ๒๕๔๙ (รหัสประจำตัว ๐๐๐๑๒๓๗๕) สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

โครงการ	ปี	หัวหน้า/ร่วม
๗.๑ องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อปัญหาการเรียนภาษาอังกฤษของนิสิต คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ ๒๕๔๗	๒๕๔๗	หัวหน้าโครงการ
๗.๒ ภาวะผู้นำของผู้บริหารในมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานทางวิชาการ ปีงบประมาณ ๒๕๔๗	๒๕๔๗	ผู้ร่วมวิจัย
๗.๓ การศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยจิตสังคมต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีงบประมาณ ๒๕๔๙	๒๕๔๙	หัวหน้าโครงการ
๗.๔ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่เอื้อ	๒๕๔๘	ผู้ร่วมวิจัย

ต่อการพัฒนาชุมชน ปีงบประมาณ ๒๕๔๘		
๗.๕ บทบาทของพระสงฆ์กับเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาบ้านท่าสว่าง จังหวัดสุรินทร์ สัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด และโครงการเมืองสหกรณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ปีงบประมาณ ๒๕๔๙	๒๕๔๙	หัวหน้าโครงการ
๗.๖ กระบวนทัศน์การยอมรับความตายของชาวพุทธ ผู้บริหารชุดโครงการ / ปีงบประมาณ ๒๕๕๐	๒๕๕๐	หัวหน้าโครงการ
๗.๗ อิทธิพลพระพุทธศาสนาต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร ปีงบประมาณ ๒๕๕๐	๒๕๕๐	ผู้ร่วมวิจัย
๗.๘ ศึกษาการประเมินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในสหรัฐอเมริกา ปีงบประมาณ ๒๕๕๑	๒๕๕๑	ผู้ร่วมวิจัย
๗.๙ ศึกษาการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของหมู่บ้านจักสาน กรณีศึกษากลุ่มจักสาน อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ปีงบประมาณ ๒๕๕๒	๒๕๕๒	ผู้ร่วมวิจัย
๗.๑๐ ศึกษาวิเคราะห์ยุทธศาสตร์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในอินเดีย ๗.๑๑ การประเมินผลการใช้สื่อวิทยุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาปีงบประมาณ ๒๕๕๒ ปีงบประมาณ ๒๕๕๒	๒๕๕๒	ผู้ร่วมวิจัย
๗.๑๒ การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ปีงบประมาณ ๒๕๕๒ (มหาวิทยาลัยสวนดุสิต)	๒๕๕๒	ผู้ร่วมวิจัย
๗.๑๓ การศึกษาวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ใน ประเทศไทย ปีงบประมาณ ๒๕๕๓	๒๕๕๓	ผู้ร่วมวิจัย
๑๔ ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มฝั่งแม่น้ำโขง ปีงบประมาณ ๒๕๕๓	๒๕๕๓	ผู้ร่วมวิจัย
๑๕ ความคิดเห็นของนิสิตชาวต่างประเทศต่อการจัดการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ ๒๕๕๔	๒๕๕๔	หัวหน้าโครงการ

ดร.ศุภกฤต เดชะนามเมือง

*****

ประวัติผู้ช่วยโครงการวิจัย :

๑. ชื่อ/นามสกุล :

๑) ภาษาไทย : นายอนันต์ธานินทร์ นามเมือง

๒) ภาษาอังกฤษ : Mr. Ananthanin Dechanammuang

๒. ข้อมูลส่วนบุคคลผู้ช่วยโครงการวิจัย

ชื่อ-สกุล : นายศุภกฤต เดชะนามเมือง

วัน เดือน ปีเกิด : ๙ พฤศจิกายน ๒๕๑๑ อายุ: ๔๙ ปี

ที่อยู่ปัจจุบัน : ๒๖๘/๔๙ หมู่บ้านพัฒนาสิริ ถนนเลียบคลองสอง แขวงบางชัน เขตคลองสามวา กรุงเทพฯ ๑๐๕๑๐

มือถือ โทร. ๐๘๑-๔๕๖-๒๖๕๔ email: dr.tar๒๐๑๓@gmail.com

๓. การศึกษา

คุณวุฒิ	**สาขา**	**สถาบันการศึกษา**	**ปีที่สำเร็จการศึกษา**
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด)	พระพุทธศาสนา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	๒๕๕๗
พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (พบ.ม.)	พัฒนาสังคม	พัฒนาสังคม	๒๕๓๘
พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.)	ภาษาอังกฤษ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	๒๕๓๖
เปรียญธรรม ๓ ประโยค	ภาษาบาลี	วัดพิชญาติการาม กทม.	๒๕๓๐
นักธรรมชั้นเอก	ธรรม	วัดศรีบุญเรือง กทม.	๒๕๒๗

๔. ประสบการณ์การทำงาน

๒๕๔๗–ปัจจุบัน นักวิจัยและที่ปรึกษาอิสระ (รหัสนักวิจัย ๕๑๐๑๐๐๑๙)

๒๕๔๖-๒๕๔๗ ที่ปรึกษาด้านการจัดการระบบข้อมูลและการค้าปลีก บริษัท อินฟินิตี้ รัน จำกัด และบริษัท หนึ่งบวกหก จำกัด

๒๕๓๙–๒๕๔๖ ผู้จัดการฝ่ายฝึกอบรม บริษัท เวิลด์โฟน ช็อป จำกัด

๒๕๓๖–๒๕๓๙ ทำการแทน ผู้อำนวยการ โรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์ วัดศรีบุญเรือง

๕. ผลงานวิจัย

โครงการวิจัย	ปีที่สำเร็จ	หัวหน้า/ร่วม
๑. โครงการประเมินความศักยภาพและความพร้อมของบุคลากรภาครัฐในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน	๒๕๕๘	ผู้ร่วมโครงการ
๒. โครงการพัฒนาบุคลากรเพื่อรองรับการดำเนินงานตามแผนงานการจัดตั้งประชาคมอาเซียนในส่วนภารกิจของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เพื่อรองรับประชาคมอาเซียน	๒๕๕๗	ผู้ร่วมโครงการ
๓. โครงการเตรียมความพร้อมของภาคประชาชน โดยการสร้างความตระหนักรู้ และให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างประชาคมอาเซียน	๒๕๕๗	ผู้ร่วมโครงการ
๔. โครงการสำรวจและนำเสนอหลักเกณฑ์การกำกับดูแลสื่อวิทยุชุมชนเพื่อ	๒๕๕๗	ผู้ร่วมโครงการ

นำไปสู่สังคมประชาธิปไตยแบบพหุนิยมสารสนเทศ		
๕. โครงการศึกษาผลกระทบของการมีส่วนร่วมของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์(อพม.) และจิตอาสาต่อการพัฒนาสังคม	๒๕๕๖	ผู้ร่วมโครงการ
๖. โครงการสำรวจความพึงพอใจผู้บริโภคและผู้ประกอบการ“งาน อ.ต.ก. เกษตรคุณภาพ ตลาดสดน่าซื้อ เลื่องลือกล้วยไม้งาม” ๒๕-๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๕	๒๕๕๕	ผู้ร่วมโครงการ
๗. โครงการศึกษาและพัฒนาเครื่องมือเพื่อการเฝ้าระวังและเตือนภัยทางสังคมตามกลุ่มเป้าหมาย	๒๕๕๔	ผู้ร่วมโครงการ
๘. โครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาระบบอาสาสมัครที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย	๒๕๕๔	ผู้ร่วมโครงการ
๙. โครงการติดตามประเมินผลเชิงยุทธศาสตร์และผลการดำเนินงานกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๔	๒๕๕๔	ผู้ร่วมโครงการ
๑๐. โครงการศูนย์สาธิตและจัดงานแสดงผลงานนวัตกรรมที่เป็นเลิศด้านการพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ประจำปี ๒๕๕๔	๒๕๕๔	ผู้ร่วมโครงการ
๑๑. โครงการพัฒนารูปแบบการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสำหรับคนไทยอพยพย้ายถิ่นข้ามวัฒนธรรม	๒๕๕๔	ผู้ร่วมโครงการ
๑๒. โครงการติดตามและพัฒนาตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในหน่วยงานและองค์กรรัฐ	๒๕๕๓	ผู้ร่วมโครงการ
๑๓. โครงการติดตามประเมินผลแผนกลยุทธ์/โครงการ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ปี ๒๕๕๒	๒๕๕๒	ผู้ร่วมโครงการ
๑๔. โครงการประเมินองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเป็นเลิศด้านส่งเสริมความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อรับรางวัลพระปกเกล้าประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๒	๒๕๕๒	ผู้ร่วมโครงการ
๑๕. โครงการประเมินองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเป็นเลิศด้านส่งเสริมความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อรับรางวัลพระปกเกล้าประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๑	๒๕๕๑	ผู้ร่วมโครงการ
๑๖. โครงการศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของเด็กกับการพัฒนาชุมชนในเขตกรุงเทพมหานคร	๒๕๕๑	ผู้ร่วมโครงการ
๑๗. โครงการสำรวจพฤติกรรมเสี่ยงของเด็กไทยในพื้นที่ ๗๕ จังหวัด	๒๕๕๑	ผู้ร่วมโครงการ
๑๘. โครงการพัฒนารูปแบบสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุในระดับพื้นที่	๒๕๕๑	ผู้ร่วมโครงการ
๑๙. โครงการประเมินผลการดำเนินงานป้องกันปราบปรามและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ ของประเทศไทย	๒๕๕๑	ผู้ร่วมโครงการ

๒๐. โครงการศึกษาและพัฒนาดัชนีการป้องกัน ปราบปราม และแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ของประเทศไทย	๒๕๕๐	ผู้ร่วมโครงการ
๒๑. โครงการสำรวจความเสี่ยงของครอบครัวไทย	๒๕๕๐	ผู้ร่วมโครงการ
๒๒. โครงการสำรวจความเสี่ยงของเด็กไทยในเขตกรุงเทพมหานคร	๒๕๕๐	ผู้ร่วมโครงการ
๒๓. โครงการประเมินผลการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน	๒๕๔๙	ผู้ร่วมโครงการ
๒๔. โครงการสำรวจพฤติกรรมเสี่ยงผู้สูงอายุ	๒๕๔๙	ผู้ร่วมโครงการ

นายนิกร สุวรรณดี

*****

ประวัตินักวิจัยผู้ช่วยโครงการวิจัย

๑. ชื่อ นายนิกร สุวรรณดี วัน เดือน ปีเกิด : วันอังคาร ที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๗

๒. ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน รับราชการครู

๓. หน่วยงานที่สังกัด วิทยาลัยชุมชนยโสธรหมู่ 11 บ้านบากถนนแจ้งสนิทตำบลสาราญอำเภอเมือง จังหวัดยโสธร 35000 โทรศัพท์ 086- 468351 , 088-0749917 โทรสาร 045-5-9296 โทรศัพท์ส่วนตัว 088-0749917 E- mail parawat17@gmail.com

๔. ประวัติการศึกษา

- พุทธศาสตรบัณฑิตวิชาเอกศาสนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยปีที่สำเร็ ๒๕๔๑
- ศึกษาศาสตรบัณฑิตวิชาเอกมัธยมศึกษา-ภาษาไทยมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชปีที่สำเร็จ ๒๕๔๔
- อักษรศาสตรมหาบัณฑิตวิชาเอกศาสนาเปรียบเทียบจากมหาวิทยาลัยมหิดลปีที่สำเร็จ ๒๕๔๔

๕. วิทยานิพนธ์เรื่อง

-การศึกษาวิเคราะห์เรื่องระบบวรรณะของชาวฮินดูในประเทศไทยศึกษาเฉพาะกรณีชาวฮินดูใน กรุงเทพมหานคร ๒๕๔๔

๖. ปัจจุบันกำลังศึกษา ระดับปริญญาเอกสาขาวิชาวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

๗. สาขาวิชาที่มีความชำนาญ

- ศึกษาศาสตร์
- ศาสนาและวัฒนธรรม
- การพัฒนาชุมชน
- การวิจัยชุมชน

๘. วิทยากร

- หลักสูตรการทำปลาส้มฟักปลอดสารพิษการปลาส้มตัวปลอดภัยการทำเกษตรอินทรีย การเลี้ยงปลาเบญจพรรณอินทรีย์

๙. ผลงานวิจัยงานวิชาการ

ผลงานการจัดทำเอกสารวิชาการ/ตำรา

ปี	ชื่องานเอกสารวิชาการ/ตำรา	สถานภาพ
๒๕๕๔	คู่มือการฝึกอบรมการทำเกษตรอินทรีย์	ผู้แต่ง
๒๕๕๔	คู่มือการฝึกอบรมการเลี้ยงปลาเบญจพรรณอินทรีย์	ผู้แต่ง
๒๕๕๔	คู่มือการฝึกอบรมการทำปลาส้มฟักปลอดสารพิษ	ผู้แต่ง
๒๕๕๕	คู่มือการฝึกอบรมการทำปลาส้มตัวปลอดภัย	ผู้แต่ง
๒๕๕๕	เอกสารประกอบการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายชุดผลิตภัณฑ์จากปลาภูมิปัญญาเมืองยศเรื่องปลาส้มฟักปลอดสารพิษ	ผู้แต่งร่วม
๒๕๕๕	การปลูกข้าวไร่สู้ภัยน้ำท่วม	ผู้แต่ง

ผลงานวิจัย/โครงการ

ปี	ชื่องานวิจัย/โครงการ	สถานภาพ
๒๕๕๐	การศึกษาความต้องการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของวิทยาลัยชุมชนยโสธร ๒๕๕๐	หัวหน้าโครงการ
๒๕๕๒	การวิเคราะห์ข้อสอบรายวิชาปรับพื้นด้วยโปรแกรม Evana 4.0 ปี ๒๕๕๒	หัวหน้า
๒๕๕๔	โครงการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดยโสธร	ผู้ร่วมโครงการ
๒๕๕๔	โครงการส่งเสริมการเลี้ยงปลาเบญจพรรณอินทรีย์ของจังหวัดยโสธร	หัวหน้าโครงการ
๒๕๕๔	โครงการวิจัยการพัฒนารูปแบบการทาเกษตรอินทรีย์ของสมาชิกชมรมรักษ์ธรรมชาติจังหวัดยโสธรของสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี (สกอ.)	ผู้ร่วมโครงการ
๒๕๕๔	โครงการการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาและพัฒนารูปแบบการทำปลาส้มเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดยโสธรปีงบประมาณ ๒๕๕๔ ภายใต้กรอบการดำเนินงานของสำนักบริหารงานวิทยาลัยชุมชน	หัวหน้าโครงการ

๒๕๕๔	พัฒนาหลักสูตรการทำเกษตรอินทรีย์ปี ๒๕๕๓-๒๕๕๔	หัวหน้างาน
๒๕๕๔	พัฒนาหลักสูตรการเลี้ยงปลาเบญจพรรณปลอดสารพิษใน ปี ๒๕๕๔	หัวหน้าโครงการ
๒๕๕๔	พัฒนาหลักสูตรการทำปลาส้มฟักปลอดสารพิษในปี ๒๕๕๔	หัวหน้างาน
๒๕๕๕	โครงการพัฒนาหลักสูตรระยะสั้นที่เป็นอัตลักษณ์ปี ๒๕๕๕ หลักสูตรปลาส้มตัวปลอดภัย	หัวหน้าโครงการ
๒๕๕๕	โครงการจัดการองค์ความรู้สู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและสังคมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม :โครงการการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาและพัฒนารูปแบบการทาปลาส้มจังหวัดยโสธร โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมปีงบประมาณ ๒๕๕๕ (สกอ.)	หัวหน้าโครงการ
๒๕๕๕	โครงการพัฒนาหลักสูตรระยะสั้นหลักสูตรการเพาะพันธุ์ปลาแบบธรรมชาติและหลักสูตรการปลูกข้าวไร่สู้ภัยน้าท่วม	ผู้ร่วมโครงการ
๒๕๕๕-๒๕๕๘	โครงการ : ศูนย์เรียนรู้เพื่อความมั่นคงด้านอาหารจากปลาในชุมชนจังหวัดยโสธรรับผิดชอบด้านหลักสูตรและการฝึกอบรมชุมชนร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาสารคามปีงบประมาณ ๒๕๕๕-๒๕๕๘555 (สกว.)	ผู้ร่วมวิจัย
๒๕๕๖	โครงการวิจัยการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ปลาส้มและการตลาดที่สอดคล้องกับภูมิสังคมในจังหวัดยโสธรปี 2556 จากสกอ.	หัวหน้าโครงการ
๒๕๕๗	การศึกษาคุณลักษณะพันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่เหมาะสมต่อการแปรรูปเป็นอาหารเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม	หัวหน้าโครงการ
๒๕๕๘	โครงการวิจัยและนวัตกรรมเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชนฐานรากเรื่องการทดลองปลูกข้าวไร่ในพื้นที่นาปรังเขตอำเภอเมืองจังหวัดยโสธร เพื่อความมั่นคงทางอาหารจากสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี	หัวหน้า โครงการ
๒๕๕๙	โครงการวิจัยการศึกษาพันธุ์ข้าวหอมดงจังหวัดอุทัยธานีเพื่อความมั่นคงด้านอาหารประจำปี ๒๕๕๙	ที่ปรึกษาโครงการ
๒๕๖๐	การวิจัยต่อยอดองค์ความรู้การออกแบบลายผ้าฝ้ายโบราณชุมชนทัพคล้ายด้วยมิติวัฒนธรรมเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม	ที่ปรึกษาโครงการ

นายคณธิศ สุพรเสถียรกุล

*****

ประวัตินักวิจัยผู้ช่วยโครงการวิจัย

๑. ชื่อ/นามสกุล นายคณธิศ สุพรเสฐียรกุล

๒. วัน/เดือน/ปีเกิด ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๔

๓. ประวัติการศึกษา

- พุทธศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ ๔๒ สาขาวิชาเอก ภาษาไทย
- ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู
- สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยปทุมธานี

๔. ประวัติการทำงาน

- เจ้าหน้าที่บริการฝึกอบรม มหาจุฬาอาศรมฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราวิทยาลัย
- นักสังคมสงเคราะห์ บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดสระแก้ว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

๕. สถานที่ทำงานปัจจุบัน

- ครูโรงเรียนบ้านด่าน (ราษฎรบำรุง) ต.โคกปี่ฆ้อง อ.เมืองสระแก้ว จ.สระแก้ว ๒๗๐๐๐ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ

๖. ที่อยู่ปัจจุบัน

- บ้านเลขที่ ๖/๔ ซ. ๒๒ ต. ท่าเกษม อ. เมืองสระแก้ว จ. สระแก้ว ๒๗๐๐๐

****

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศในช่วงเวลาที่ผ่านมา ภาคเกษตรมีบทบาทสำคัญต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ทั้งในมิติของการผลิตที่สามารถพึ่งพาตนเองด้านอาหารและเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนภาคเกษตร และเป็นฐานการผลิตที่สนับสนุนการสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อการค้าและการส่งออกสำหรับภาคการผลิตและบริการอื่น ๆ รวมถึงในมิติการพัฒนาสู่แหล่งการผลิตพลังงานทดแทนที่สำคัญของประเทศ เนื่องจากภาคเกษตรเป็นฐานการผลิตที่เข้มแข็งด้วยมีที่ตั้งทางภูมิประเทศและภูมิอากาศเหมาะสม มีภูมิปัญญาด้านการผลิต การประยุกต์ดัดแปลง และวัฒนธรรมอาหารที่เข้มแข็งและหลากหาย รวมทั้งเป็นประเทศผู้ผลิตอาหารส่งออกที่สำคัญรายใหญ่ของโลก ปัจจุบันปัญหาทางสถานการณ์ด้านการพัฒนาทางภาคเกษตร คือ ๑) บทบาทภาคเกษตรเริ่มลดลงแต่ยังเป็นฐานการผลิตที่สำคัญของประเทศ ๒) ความเข้มแข็งของภาคเกษตรไทยมีแนวโน้มลดลงในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ๓) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการครอบครองทรัพยากรพันธุกรรม ส่งผลกระทบต่อวิถีการผลิตของเกษตรกร ๔) การขาดแคลนแรงงานภาคเกษตรจากการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย และ ๕) ความต้องการพืชที่สามารถนำไปผลิตเป็นพลังงานเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง [๑] ดังนั้นเพื่อให้ภาคการเกษตรมีความยั่งยืน และมีความมั่นคง ซึ่งจะนำไปสู่ความมั่นคงทางด้านอาหารของประเทศ จึงจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาภาคเกษตรกรรมของไทย ดังพระราชดำรัสในโอกาสที่คณะกรรมการสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์นิคม สหกรณ์ประมงและสมาชิกผู้รับนมสดเข้าเฝ้าฯ ณ โครงการส่วนพระองค์ สวนจิตรลดา เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๓๐ ว่า [๒]

> ...เมืองไทยนี้ต้องพึ่งเกษตรกรเป็นสำคัญ เพราะว่าเกษตรกรเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศและต้องยึดอาชีพนี้มาและไม่ใช่เพราะเหตุนั่นเท่านั้นเอง แต่ว่าประเทศหนึ่งประเทศใดจะอยู่ได้ก็เพราะว่ามีกสิกรรม การประกอบอาชีพ ในด้านผลิตผลที่ได้จากธรรมชาติ ทั้งในด้านที่จะเป็นการปลูกข้าว ปลูกพืชไร่ ปลูกผลไม้ หรือทำมาหากินในด้านปศุสัตว์หรือประมง...
>
> ...การกสิกรรมและอาชีพในด้านเกษตรทุกทุกอย่างย่อมต้องอาศัยปัจจัยสำคัญหลายด้าน ด้านหนึ่งก็คือหลักวิชาของการเพาะปลูก เป็นต้น และอีกด้านหนึ่งก็เป็นการช่วยให้เพิ่มหลักวิชา

---

[๑] คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ ๒๕๕๕-๕๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน**, สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๕๕-๒๕๕๙), หน้า ๕๒-๕๓.

[๒] สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) [ออนไลน์] แหล่งที่มา http://www.rdpb.go.th/rdpb/front/KingWord/RDPBKingWordDetail.aspx?rid=8 (๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐).

เหล่านั้น และเมื่อได้ปฏิบัติแล้วได้ผลิตผลแล้วก็จะต้องสามารถดัดแปลงและขายจำหน่ายผลิตผลที่ตนได้ทำ ฉะนั้นทุกอย่างต้องสอดคล้องกัน ความขยันหมั่นเพียรในการผลิต ความรู้ในวิชาการผลิตและความรู้ในการเป็นอยู่ ทั้งความรู้ในด้านจำหน่าย ล้วนเป็นความรู้ที่จะต้องประสานกันหมด...

ระบบเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรม ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจที่บุคคลทำงานใกล้ชิดกับธรรมชาติมากที่สุด และต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติจึงจะมีชีวิตอยู่รอด เช่น การทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ และหาของป่า เป็นต้น การประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมของมนุษย์มีการวิวัฒนาการจากแบบเรียบง่าย เช่น การเก็บของป่าไปจนถึงแบบที่สลับซับซ้อน เช่น การเกษตรแผนใหม่ ซึ่งมีการใช้เทคโนโลยีเข้าช่วยในรูปของเครื่องจักรกล ปุ๋ยและสารเคมีต่าง ๆ เกษตรกรรมปัจจุบันมุ่งเพื่อการค้าขายหรือพาณิชย์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบการตลาดที่สลับซับซ้อนมากขึ้น โดยเป็นผลกำไรจากการค้าขายเป็นหลัก เกษตรกรรมแผนใหม่ จึงแตกต่างจากเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมที่มุ่งเน้นเพื่อการยังชีพ แม้จะมีการแลกเปลี่ยนกันบ้างก็ดำเนินแลกเปลี่ยนเพื่อการยังชีพมากกว่าเพื่อผลกำไร [๓] ดังนั้น ปัจจุบันสารเคมีกำจัดศัตรูพืช (Pesticides) จึงได้เข้ามามีบทบาทและถูกนำมาใช้ในด้านการเกษตรอย่างกว้างขวาง และส่งผลกระทบต่อสุขภาพ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมอย่างต่อเนื่อง สิ่งที่สะท้อนให้เห็นสถานการณ์ที่ชัดเจน ข้อมูลปริมาณการนำเข้าสารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่มีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี จากข้อมูลของกรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พบว่าระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๕๓ มีการนำเข้าสารเคมีกำจัดจัดศัตรูพืชมากถึง ๑๒๐,๐๐๐ ตัน โดยสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่มีการใช้มากที่สุด ได้แก่ สารกำจัดวัชพืช ถึงร้อยละ ๗๔ จากการประเมินของWorld bank และ FAO (Food and Agriculture Organization) ชี้ให้เห็นว่า จากการเปรียบเทียบการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของประเทศไทยและต่างประเทศ พบว่า การ ใช้สารเคมีกำจัดแมลงศัตรูพืชในประเทศไทยมีค่าสูงกว่าประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ฝรั่งเศส โปรตุเกต ถึงเท่าตัว เป็นผลให้ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๓-๒๕๕๔ ระบบการแจ้งเตือนสินค้าอาหาร (Rapid Alert System for Food: RASFF) ของสหภาพยุโรป (EU) มีการตรวจพบสารเคมีตกค้างในพืชผักของประเทศไทยมากที่สุดถึง ๕๕ ครั้งและรองลงมาได้แก่ ตุรกี อินเดีย อียิปต์ เป็นต้น [๔]

จากสภาพการณ์ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดผลกระทบเป็นปัญหาในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ปัญหาด้านสุขภาพปัญหาสภาพแวดล้อมถูกทำลาย อาหารมีสารพิษปนเปื้อนเกิดการเอารัดเอาเปรียบทางการตลาดไม่มีความเป็นธรรม เกษตรกรมีภาระหนี้สินในขณะเดียวกันวิถีชีวิตกลับเปลี่ยนไปด้วยการรับเอาค่านิยมสมัยใหม่ของสังคมบริโภคแข่งขันกันอยู่ แข่งขันกันมีวัตถุสนองความอยากที่เรียกว่ากิเลสตัณหา ขาดความพอดีขาดจิตสำนึกที่จะพึ่งตนเองในการบริหารครอบครัวอย่างสมดุลจนส่งผลให้ชุมชนขาดความเข้มแข็ง เป็นสังคมแห่งความรู้คู่กับค่านิยมที่ผิดไม่ใช่สังคมแห่งความรู้และภูมิปัญญา

---

[๓] จำนง อดิวัฒนสิทธิ์, **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๗๐-๗๑.

[๔] แสงโฉม ศิริพานิช, **"สถานการณ์และผลต่อสุขภาพจากการสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ปี พ.ศ. ๒๕๕๖"**, วารสารรายงานการเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาประจำสัปดาห์, ปีที่ ๔๔ฉบับที่ ๔๔ (๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖): ๖๘๙-๖๙๒.

จากปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น เกษตรกรมีปัญหาในเรื่องการทำการเกษตร จึงส่งผลให้เกิดปัญหาอื่น ๆ อีกมากมายตามมาเช่น ปัญหาข้าวยากหมากแพงซึ่งเคยเกิดในสมัยพุทธกาล [๕] ทั้งทางด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต จึงทำให้ขาดคุณภาพชีวิตที่ดี ส่งผลให้เป็นปัญหาสังคมสำคัญระดับประเทศ อย่างไรก็ตาม มีเกษตรกรจำนวนหนึ่งได้หาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ประสบอยู่ ด้วยการหันกลับมาทำเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน โดยได้นำแนวทางจากพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทำการเกษตร ประกอบกับการใช้หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต เพื่อแก้ไขปัญหาและทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการบูรณาการหลักธรรมกับภูมิปัญญาทางการเกษตรเพื่อความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรอย่างยั่งยืนต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาทางการเกษตรชองชุมชนเกษตรอินทรีย์ในสังคมไทย

๑.๒.๒) เพื่อศึกษาการบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์ในสังคมไทย

๑.๒.๓) เพื่อเสนอแนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนเกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธจิตวิทยา

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑) ขอบเขตเนื้อหา ประกอบด้วย (๑) ทฤษฎีเกษตรกรรมอินทรีย์ และทฤษฎีการพัฒนาทั่วไปที่เกี่ยวข้อง (๒) แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ และ (๓) หลักพุทธธรรม “อริยมรรคมีองค์ ๘” ตามพระไตรปิฎกในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๓.๒) ขอบเขตพื้นที่ศึกษาได้แก่ ชุมชนกลุ่มผู้ประกอบการเกษตรปลอดสารพิษที่หลีกออกจากการใช้สารเคมี หรือเกษตรกรกลุ่มผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ที่มีการประกอบการหมักปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพเพื่อนำไปใช้กับการเกษตร จำนวน ๕ พื้นที่ คือ

ศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓ พื้นที่ ได้แก่ (๑) บ้านเลขที่ ๓๒/๑ หมู่ที่ ๑ ตำบลทางกลาง อำเภอบางปะหัน, (๒) บ้านเลขที่ ๑/๕ หมู่ที่ ๖ บ้านพลับ ตำบลดอกหญ้านาง อำเภอภาชี และ(๓) บ้านเลขที่ ๓๑/๑ หมู่ที่ ๓ ตำบลสนับทึบ อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา,

และในจังหวัดนครนายก ๒ พื้นที่ ได้แก่ (๑) บ้านเลขที่ ๓๕๙ หมู่ที่ ๖ ตำบลป่าขะ อำเภอบ้านนา และ (๒) บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ ๓ ศรีสะอางค์ อ.บ้านนา จ.นครนายก

๑.๓.๓) ขอบเขตด้านประชากร ศึกษาประชาชนในชุมชนที่ประกอบการเกษตรด้านการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓ พื้นที่ และจังหวัดนครนายก ๒ พื้นที่ ซึ่งรวมจำนวนเกษตรกรทั้ง ๒ จังหวัด ๕-๑๐ ราย

๑.๓.๔) ขอบเขตด้านระยะเวลา อยู่ในช่วงระยะเวลาของปีงบประมาณ ๒๕๖๐

---

[๕] **วิ.ม.** (ไทย) ๑/๑๖/๘, **สำ.สฬา**. (ไทย) ๑๘/๓๖๑/๔๑๒.

๑.๔ กรอบแนวความคิดของการวิจัย

๑.๔.๑) แนวคิดวิถีชีวิตชุมชนเกษตรอินทรีย์ เป็นแนวคิดดั้งเดิมที่อยู่คู่กับการดำรงชีวิตของเกษตรกรไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งปราชญ์ชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่น

๑.๔.๒) แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้บรรจุแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน และได้จัดทำเป็นบทความเรื่อง "ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง" และได้นำความกราบบังคลทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทาน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำบทความที่ทรงแก้ไขแล้วไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประชาชนโดยทั่วไป เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ได้รับการเชิดชูจากองค์การสหประชาชาติ ว่าเป็นปรัชญาที่มีประโยชน์ต่อประเทศไทยและนานาประเทศ และสนับสนุนให้ประเทศสมาชิกยึดเป็นแนวทางสู่การพัฒนาแบบยั่งยืน

๑.๔.๓) หลักพุทธธรรมอริยมรรคมีองค์ ๘ ประกอบด้วย (๑) สัมมาทิฐิ คือ ปัญญาเห็นชอบ หมายถึง การปฏิบัติอย่างเหมาะสมตามความเป็นจริงด้วยปัญญา (๒) สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ หมายถึง การใช้สมองความคิดพิจารณาแต่ในทางกุศลหรือความดีงาม (๓) สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ หมายถึง การพูดต้องสุภาพ พูดในสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงาม (๔) สัมมากัมมันตะ คือ การประพฤติดีงาม ทางกายหรือกิจกรรมทางกายทั้งปวง (๕) สัมมาอาชีวะ คือ การทำมาหากินอย่างสุจริตชน ไม่คดโกง เอาเปรียบผู้อื่น (๖) สัมมาวายามะ คือ ความอุตสาหพยายาม ประกอบความเพียรในการกุศลกรรม (๗) สัมมาสติ คือ การไม่ปล่อยให้เกิดความพลั้งเผลอ จิตเลื่อนลอย ดำรงอยู่ด้วยความรู้ตัวอยู่เป็นปกติ (๘) สัมมาสมาธิ คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น สงบ สงัดจากกิเลสนิวรณ์อยู่เป็นปกติ

จากแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้เสนอกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

แผนภูมิที่ ๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

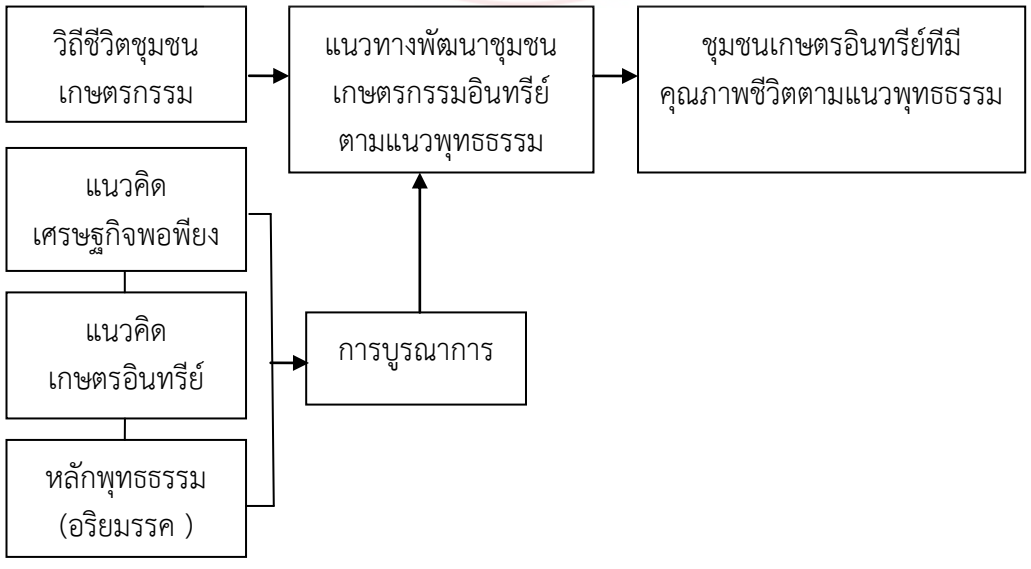

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีคำศัพท์ที่เกี่ยวกับการศึกษาวิจัย และเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย ทีมงานวิจัยจึงได้นิยามคำศัพท์เฉพาะไว้ดังต่อไปนี้

๑.๕.๑) **การบูรณาการ** หมายถึง การป้องกัน แก้ไข และปรับปรุงให้ดีขึ้นตามลำดับแห่งเหตุและผลเพื่อให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย โดยให้กลับมีสภาพดีขึ้นเหมือนเดิมหรือสมบูรณ์กว่าเดิม พร้อมที่จะนำไปใช้ให้เกิดผลประโยชน์ได้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ทั้งที่เป็นส่วนแห่งทรัพยากรธรรมชาติและนวัตกรรมสมัยใหม่ที่ผสมผสานกลมกลืนแบบพึ่งพาอาศัยกันได้

๑.๕.๒) **พุทธจิตวิทยา** หมายถึง การศึกษาพฤติกรรมและกระบวนการของจิตตามหลักพระพุทธศาสนาในด้านการเกษตรอินทรีย์ และการเกษตรทั่วไปที่เกี่ยวข้อง โดยยึดตามหลักแห่งความเป็นจริงที่ปรากฏอยู่ตามสภาพสิ่งแวดล้อมปัจจุบันทั้งด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อรอบรู้และเชี่ยวชาญในการประกอบอาชีพอย่างสุจริต

๑.๕.๓) **ภูมิปัญญา** หมายถึง ความรอบรู้ที่เป็นพื้นฐาน ที่มีอยู่เดิม ที่ได้จากประสบการณ์จริง ที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ สามารถนำไปใช้ให้ถูกและสอดคล้องตามอาชีพการงานกับวิถีชีวิตในทุกด้าน ไม่เฉพาะด้านการเกษตรเท่านั้น หากแต่สามารถนำไปเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตในทุกด้านของสังคมชุมชนที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา

๑.๕.๔) **การเกษตร** หมายถึง อาชีพที่เกี่ยวข้องกับที่ดิน ทุ่งนา ไร่สวน การเพาะปลูก การขยายพันธุ์พืชมากมายหลายชนิด การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นประโยชน์ต่อวิถีชีวิต เป็นการปรับตัวให้เข้าสภาพความเป็นไปของสังคมสิ่งแวดล้อมที่ไม่หยุดนิ่ง การเกษตรเหมาะแก่ทุกสภาพแวดล้อมสามารถเปลี่ยนภูมิอากาศที่เลวร้ายให้กลับกลายเป็นดี

๑.๕.๕) **ความมั่นคง** หมายถึง ไม่ขาดแคลน อุดมสมบูรณ์ มีกินมีใช้ มีความสุข เปลี่ยนความทุกข์ให้กลับกลายเป็นความสุข นำไปสู่วิถีชีวิตที่สงบร่มเย็นเพิ่มพูนให้เกิดสติปัญญา เป็นแนวทางที่จะนำไปสู่ความเจริญมั่งคั่งด้วยสมบัติภายนอกและภายใน ส่งเสริมให้ชุมชนและประชาคมของโลกเกิดสามัคคีปรองดอง ไม่เดือดร้อนไม่วุ่นวาย ไม่แก่งแย่งกัน สมบูรณ์ด้วยอาหาร

๑.๕.๖) **อาหาร** หมายถึง สิ่งที่กินได้ทั้งที่เป็นพืชผัก ผลไม้ ที่เกิดจากการเพาะปลูกมากมายทุกชนิดเป็นได้ทั้งอาหารและเครื่องนุ่งห่มทั้งแก่มนุษย์และสัตว์ เป็นอุปกรณ์ป้องกันในยามหนาวนัก ร้อนนัก และนม ไข่ ที่ได้จากสัตว์เลี้ยง หรืออาหารทุกชนิดจะเป็นยาพอประทังให้คายหิวได้ เป็นธาตุอาหารให้แข็งแรงทนทานต่อโรคทุกชนิดให้เกิดกำลังกายและกำลังใจ

๑.๕.๗) **ชุมชนท้องถิ่น** หมายถึง คนในครอบครัวหมู่บ้าน ที่รวมกันอยู่ด้วยภูมิปัญญาทำอาชีพการเกษตร เช่น ปลูกผัก ปลูกต้นไม้ ทำสวน ไร่นา ขุดบ่อ ขุดสระน้ำ อาศัยทรัพยากรทางธรรมชาติที่ปลอดภัยจากอันตราย มีคุณประโยชน์ ไม่มีโทษ เป็นชุมชนต้นแบบ ที่เป็นตัวอย่างในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าด้วยกำลังสติปัญญาเรี่ยวแรงของตนเอง

๑.๕.๘) **อย่างยั่งยืน** หมายถึง มีกินมีใช้ มีความสงบสุข สังคมร่มเย็นตลอดไป ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและสังคมอื่น เป็นการสร้างความมั่นคงให้แก่สังคมโดยใช้เครื่องมือที่เกิดจากวิถีชีวิตแบบเรียบง่ายผสมกลมกลืนไปกับธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติ อาหารเกิดจากธรรมชาติ การรู้จักใช้ธรรมชาติให้ถูกทางเท่ากับสร้างความยั่งยืนให้ชีวิต

๑.๖ การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ (Information) ที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑) อาจารย์ทิพย์ หาสาสน์ศรี กล่าวถึง ภูมิปัญญาไทยกับการศึกษา เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรมว่า ได้แก่ความสามารถในการผสมผสาน องค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเอง ในสภาวการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น จนทำให้เกิดมีวัฒนธรรมข้าว ในที่นี้หมายถึงวิถีการดำรงชีพด้วยการเกษตรที่มีการทำนาปลูกข้าวเป็นหัวใจในการยังชีพ และหมายรวมถึงการปลูกพืชพรรณธัญญาหารอื่น การประมงและการจัดระบบการเป็นอยู่ในรอบปีที่มีขั้นตอนการทำนาเป็นเครื่องกำกับวิถีรวมเป็นถึงการตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองและการประดิษฐ์ของกินของใช้ต่าง ๆ ของชาวไร่ที่มีการปลูกข้าวเป็นแม่บทโดยนัยนี้เรื่องของความเชื่อ พิธีกรรม และระบบสัมพันธ์ที่มนุษย์มีกับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติก็มีลักษณะเฉพาะเป็นคตินิยมของคนที่อยู่กับ “ข้าว” เป็นสำคัญ [๖]

๑.๖.๒) ประเวศ วะสี กล่าวถึง เป้าหมายของชุมชนท้องถิ่นว่า (๓) สร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็ง ทุกชุมชนท้องถิ่น ต้องดูแลให้ทุกครอบครัวมีสัมมาชีพ พยายามจัดสรรที่ดินที่ให้ผู้ที่ต้องการทำเกษตรผสมผสาน หรือเกษตรพอเพียงให้ได้มากที่สุด เพราะความมั่นคงด้านอาหารสำคัญที่สุดและเป็นจุดแข็งของไทย ต่อให้โลกวิกฤตอย่างไร ๆ ไทยก็ไม่เป็นไร เพราะเราผลิตอาหารได้เหลือกิน รัฐต้องสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นให้สามารถจัดสรรที่ทำกินได้มากที่สุดในรูปต่าง ๆ อาจเป็นการให้เช่าราคาถูกให้ยืม หรือชุมชนถือกรรมสิทธิ์ ชุมชนควรมีอาชีพอันหลากหลานที่เรียกว่าวิสาหกิจชุมชน ซึ่งรวมธุรกิจชุมชน และการท่องเที่ยวชุมชน ต้องจัดให้มีระบบการเงินของชุมชนท้องถิ่นที่เป็นไปเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นต้องรวมกันป้องกันและควบคุม การที่ทุนขนาดใหญ่จากในประเทศหรือจากต่างประเทศจะเข้ามาแย่งชิงทรัพยากรจากชุมชนท้องถิ่น อันทำให้ชุมชนท้องถิ่นล่มสลาย [๗]

๑.๖.๓) คณะบรรณาธิการนิตยสารป่าสร้างชุมชน ชุมชนสร้างป่า หนึ่งทศวรรษรางวัลลูกโลกสีเขียว กล่าวถึง กลุ่มเยาวชนโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๒๙ จังหวัดศรีสะเกษว่า เมื่อเด็กยากจนเอาชนะความหิวโหยด้วยวิถีพอเพียง เด็กนักเรียน ๘๐๐ กว่าคนในโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๒๙ อยู่ในความดูแลของคุณครูวิศิษฏ์ วิทยวรการ ผู้บุกเบิกโรงเรียนแห่งนี้ตั้งแต่ยังเป็นทุ่งหญ้าแห้งแล้ง และนำเด็กยากจนในจังหวัดมาให้การศึกษาและเลี้ยงดู ให้ความอบอุ่นเหมือนลูกหลาน จนเด็ก ๆ เรียกกันติดปากว่า พ่อใหญ่ พ่อใหญ่สอนให้พวกเขารู้จักการพึ่งพาตนเอง ใช้หลักความสามัคคี ดูแลกันและกันระหว่างนักเรียนรุ่นพี่รุ่นน้อง มีอะไรก็แบ่งปันกันกินแบ่งปันกันใช้

---

[๖] อาจารย์ทิพย์ หาสาสน์ศรี, **ภูมิปัญญาไทยกับการศึกษา**, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๘, หน้า ๕๔, ๑๑๖.

[๗] ประเวศ วะสี, **กระบวนทรรศน์ใหม่ในการพัฒนาประเทศไทย ท้องถิ่นเข้มแข็ง**, พิมพ์ที่ บ.ทีคิวพี จำกัด, พิมพ์ครั้งแรก, ๒๕๒๒, หน้า ๑๙.

จนกระทั่งเด็ก ๆ หันมารวมกลุ่มจัดตั้งเป็นกลุ่มเยาวชนขึ้นเพื่อเลี้ยงปากท้องของตนเอง ลดการพึ่งพาจากภายนอกโดยการปลูกพืชผักสวนครัว เพาะเห็ด ทำนา เลี้ยงสัตว์ [๘]

๑.๖.๔) รศ.มนตรี ค้ำชู กล่าวถึง การจัดการน้ำทางการเกษตรในภาวะโลกร้อนว่า แนวทางการแก้ไขการขาดแคลนน้ำใช้เพื่อการเพาะปลูก สามารถทำโดยการเลือกวิธีการใช้น้ำที่เหมาะสม ประหยัดน้ำและเหมาะสมกับพืชแต่ละชนิด เช่น ระบบน้ำหยด มินิสปริงเกอร์ การปลูกพืชในโรงเรือนปิดเพื่อรักษาความชื้น การคลุมดินเพื่อป้องกันการระเหยของน้ำ เป็นต้น รวมถึงเลือกปลูกพืชที่เหมาะกับฤดูกาล เช่น ฤดูร้อน ปลูกพืชที่ต้องการน้ำน้อย หรือพืชที่ทนแล้ง เช่น พืชตระกูลถั่ว เป็นต้น และที่สำคัญ คือ ควรให้น้ำแก่พืชในปริมาณที่พอเพียงแก่ความต้องการของพืชเท่านั้น เพราะการให้น้ำแก่พืชมากเกินไปมีผลเสียหลายอย่าง เช่น รากขาดออกซิเจน ผลร่วง ผลแตก น้ำสูญเสียไปในดินโดยเปล่าประโยชน์ [๙]

๑.๖.๕) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กล่าวถึง ๑๑๗ อาชีพเกษตรกรรมทางเลือกเพื่อรองรับวิกฤติเศรษฐกิจ และแก้ไขปัญหาการว่างงานว่า จากภาวะวิกฤติทางด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั่วโลก ได้ส่งผลกระทบต่อทุกภาคส่วนทุกสาขาอาชีพของประเทศไทย โดยเฉพาะการลดการจ้างงานในภาคธุรกิจและอุตสาหกรรม ทำให้เกิดปัญหาประชาชนจำนวนไม่น้อยประสบปัญหาการว่างงาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงจัดทำโครงการส่งเสริมทางเลือกอาชีพเกษตรกรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อรองรับวิกฤติเศรษฐกิจและแก้ไขปัญหาการว่างงาน วัตถุประสงค์เพื่อเสนอทางเลือกในการประกอบอาชีพให้กับเกษตรกร ประชาชน และผู้ว่างงานที่สนใจและประสงค์จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ด้วยวิธีการเผยแพร่องค์ความรู้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ถูกต้องและเหมาะสม ให้สามารถดำรงชีวิตและพึ่งพาตนเองได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในรูปแบบของการจัดพิมพ์หนังสือ “๑๑๗ อาชีพเกษตรกรรมทางเลือกเพื่อรองรับวิกฤติเศรษฐกิจและแก้ไขปัญหาการว่างงาน” ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมความรู้การประกอบอาชีพเกษตรกรรมทั้งด้านการการเพาะปลูก การปศุสัตว์และการเลี้ยงสัตว์น้ำ รวมทั้งการแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร [๑๐]

๑.๖.๖) สำนักช่วยเหลือเกษตรกรผู้ยากจน การกล่าวถึง การเพาะปลูกและขยายพันธุ์พืช การทำนาข้าวอินทรีย์ การทำนาข้าวปลอดสารพิษ เป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมการเกษตรทฤษฎีใหม่โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ข้าวสำหรับการบริโภคอย่างปลอดภัย รักษาสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ปลอดภัย ถูกสุขลักษณะ สมบูรณ์ แข็งแรง ปราศจากโรคหรือมีโรคน้อยที่สุด เมื่อคนมีความแข็งแรงทั้งกายและใจแล้ว จะได้ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมเพื่อให้เกิดผลดี โดย

---

[๘] คณะบรรณาธิการ, **ป่าสร้างชุมชน ชุมชนสร้างป่า หนึ่งทศวรรษรางวัลลูกโลกสีเขียว (๒๕๔๒-๒๕๕๑)**, นิตยสารสารคดี ทวีวัฒน์การพิมพ์, พิมพ์ครั้งแรก, ๒๕๕๑, หน้า ๓๔๖-๓๔๗.

[๙] รศ.มนตรี ค้ำชู, **การจัดการน้ำทางการเกษตรในภาวะโลกร้อน**, วารสารเกษตรกรรมธรรมชาติ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๗/๒๕๕๓, หน้า ๑๐-๒๓.

[๑๐] กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, **๑๑๗ อาชีพเกษตรกรรมทางเลือก เพื่อรองรับวิกฤติเศรษฐกิจ และแก้ไขปัญหาการว่างงาน**, กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๕๒, หน้า คำนำ,

ภูมิภาคที่ทำนาข้าวอินทรีย์ส่วนใหญ่จะเป็นภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือตามลำดับ [๑๑]

๑.๖.๗) มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงการเกษตรไทยไปสู่การปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์อย่างเดียวว่า ในอดีต การทำการเกษตรของชาวไทย มักทำการเกษตรหลาย ๆ อย่างในพื้นที่เดียวกัน เช่น ปลูกข้าวหลาย ๆ สายพันธุ์ ปลูกไม้ยืนต้นหลาย ๆ ระดับ เลี้ยงปลา เลี้ยงวัวควาย ปลูกพืชผักสวนครัว การทำการเกษตรเช่นนี้ทำให้ได้อาหารเพียงพอสำหรับการบริโภค ไม่ค่อยมีศัตรูพืชระบาด ไม่ต้องใช้ปุ๋ยและสารเคมีการเกษตร แผ่นดินและผืนน้ำก็ไม่ถูกทำลายไม่ถูกปนเปื้อนจากสารพิษต่าง ๆ เมื่อประมาณ ๔๐ ปีที่แล้วการเกษตรของไทยได้ค่อยเปลี่ยนแปลงไปสู่การทำการเกษตรอย่างเดียว โดยคาดหวังว่าการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์อย่างเดียวใช้ปุ๋ยและสารเคมีการเกษตรจากหรือซื้ออาหารสัตว์จากภายนอก จะทำให้ได้ผลผลิตมากขึ้น ขายได้เงินมากขึ้น การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์อย่างเดียวไม่หลากหลายทำให้เกิดปัญหาการเกษตรมากมายขึ้นในประเทศไทย [๑๒]

๑.๖.๘) พิพัฒน์ ไทยกล้า กล่าวถึง ความเสื่อมโทรมของที่ดิน และการจัดการแก้ไขว่า กรมพัฒนาที่ดินเป็นหน่วยงานหลักในการป้องกัน แก้ไขความเสื่อมโทรมของที่ดินไม่ให้เกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นน้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ รวมทั้งการปรับปรุง แก้ไข ฟื้นฟู ฟื้นที่ที่ได้รับความเสื่อมโทรมมาแล้วในอดีตและปัจจุบัน ให้สามารถนำมาใช้ได้อีกอย่างคุ้มค่าต่อการลงทุน กรมพัฒนาที่ดินได้ทำการศึกษา วิจัยเพื่อหาแนวทางและวิธีป้องกัน แก้ไขการเกิดความเสื่อมโทรมของที่ดิน และการปรับปรุง แก้ไข พื้นที่ที่ได้รับความเสื่อมโทรมแล้วในปัจจุบันให้กลับมาใช้ประโยชน์ได้อีกครั้งอย่างคุ้มค่าต่อการลงทุนอย่างยั่งยืน จากนั้นจึงนำผลการศึกษาแนวทางและวิธีการต่าง ๆ ที่ได้จัดทำเป็นโครงการสาธิตและขยายผล โดยการส่งเสริมให้เกษตรกรนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป [๑๓]

๑.๖.๙) ประภาษ ทรงหงษา กล่าวถึง พืชพันธุ์ใหม่ว่า นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันการเกษตรถือว่าเป็นรากฐานที่สำคัญของประเทศไทยที่เชื่อว่าทุกคนคงจะไม่มีใครปฏิเสธได้ และคงจะไม่มีใครปฏิเสธอีกเช่นเดียวกันว่า ทุกวันนี้ประเทศไทยของเรามีภาคเกษตรเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่มีความสำคัญและเป็นอีกหนึ่งฟันเฟืองที่มีส่วนนำเงินตราเข้าประเทศปีละหลายล้านบาท จากประโยคหนึ่งของบทเพลงสมัยดั้งเดิมที่เชื่อว่าผู้อ่านทุกคนคุ้นหูกันดีในประโยคที่ว่า **“ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว แผ่นดินของเรานี้แสนอุดมสมบูรณ์”** นั่นแสดงให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ รวมถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างมากมาย จะไปอยู่ที่ไหนทั่วทุกภาคของประเทศไทยรับรองว่ารอดตายแน่นอน หากจะมองย้อนไปในอดีต เกษตรกรได้ลองผิดลองถูกในการปลูกพืช บางครั้งต้องรอน้ำฝนจากท้องฟ้า เพื่อทำให้พืชที่ปลูกเจริญเติบโต ซึ่งแน่นอนว่าเกษตรกรจะต้องสั่งสมประสบการณ์

---

[๑๑] สำนักช่วยเหลือเกษตรกรผู้ยากจน สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, **องค์ความรู้และภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน**, เอกสารแจกฟรีห้ามจำหน่าย ๒๕๕๒, หน้า ๓๕.

[๑๒] มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) , **คู่มือเกษตรกรและนักพัฒนาการเกษตร เรื่อง ความหลากหลายทางชีวภาพกับเกษตรกรรมยั่งยืน**, จัดพิมพ์โดยมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน พิมพ์ที่พิมพ์ดี, หน้า ๔-๕.

[๑๓] พิพัฒน์ ไทยกล้า, **เอกสารวิชาการ เรื่อง ความเสื่อมโทรมของที่ดิน และการจัดการแก้ไข (Land Degradation and Amendment)**, สำนักวิจัย และพัฒนาการจัดการที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๕๓, หน้า คำนำและกิตติกรรมประกาศ.

มาอย่างยาวนานว่าจะช่วงไหนฝนจะตก จะช่วงไหนฝนจะแล้ง แต่ในปัจจุบันผู้เขียนไม่แน่ใจว่าจะยังใช้ประสบการณ์ที่เกษตรกรสั่งสมมาได้อีกหรือไม่ เนื่องจากปัจจุบันอย่างที่เราท่านทราบกันดีว่าบางครั้งฝนตกในฤดูหนาวหรือในฤดูหนาวก็มีอากาศร้อนอย่างนี้เป็นต้น [๑๔]

๑.๖.๑๐) ส่งเกียรติ ทานสัมฤทธิ์ กล่าวถึง โลกใบนี้จะไปทางไหนว่า การพัฒนาประเทศในโลกปัจจุบันและในโลกอนาคตมีแนวโน้มมุ่งสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน เนื่องจากเป็นหนทางที่จะช่วยให้มนุษยชาติดำรงอยู่ในโลกนี้ด้วยกันได้ การที่เราได้ฟังข่าวว่าประเทศต่าง ๆ ในโลกต่างประสบวิกฤตเรื้อรังนั้น ไม่ใช่มีเหตุจาก GDP ตกต่ำ และไม่ใช่ปัญหาการเงินการคลังของประเทศ แต่วิกฤตเรื้อรังนี้เกิดจากความไม่สมดุลที่ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ความเสื่อมถอยทางจริยธรรม การแตกสลายของครอบครัวและชุมชน วิกฤตทางระบบนิเวศและทรัพยากร (ทั้งในระดับประเทศและระดับโลก) บางประเทศมีนโยบาย แผนงาน หรือมาตรการแก้ไขวิกฤต (ที่น่าฟัง) แต่การแก้ไขก็จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับแนวคิด พฤติกรรมการกินการอยู่ การเติบโตทางเศรษฐกิจ และการลงทุนแปรรูปทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของโลกมานานกว่า ๒๐๐ ปีแล้ว จะเปลี่ยนแปลงผลิตผลภายในเวลาอันสั้นคงเป็นไปได้ยาก [๑๕]

๑.๖.๑๑) ศดิพร ปัญญาโชคชัย กล่าวถึง น้ำซาวข้าวมหัศจรรย์ว่า เมื่อไม่นานมานี้ได้ค้นพบผลิตภัณฑ์ใหม่จากเอนไซม์ข้าว สำหรับการอุปโภค ทำความสะอาดข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ รวมทั้งผลิตภัณฑ์บำรุงผิว ด้วยคุณสมบัติอันโดดเด่นและทันสมัยตามกระแสลดโลกร้อน ทำให้มั่นใจว่าสินค้าตัวนี้มาถูกที่ถูกเวลาและพร้อมที่จะก้าวไปข้างหน้าอย่างยั่งยืน “สินค้าตัวนี้เกิดจากแนวคิดที่ว่าประเทศไทยเป็นผู้ผลิตและส่งออกข้าวอันดับหนึ่งของโลก เรามีข้าวมากมายหลายสายพันธุ์ ทำสินค้าอาหารจากข้าวสารพัดรูปแบบ แต่เรามีสินค้าของใช้ที่มาจากข้าวน้อยมาก ทั้ง ๆ ที่ภูมิปัญญาไทยใช้กันมานาน เช่น ใช้น้ำซาวข้าวซักผ้า อาบน้ำ สระผม รดน้ำต้นไม้ ถนอมอาหาร ฯลฯ ข้อมูลเหล่านี้เด็กรุ่นใหม่รู้น้อยมาก ทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องใกล้ตัว ไม่มีพิษไม่มีภัย ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม [๑๖]

๑.๖.๑๒) พรรณนีย์ วิชชาชู กล่าวถึง พืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ...พระราชพิธีเพื่อขวัญและกำลังใจชาวนา พระยาแรกนาเสี่ยงทายหยิบผ้านุ่งแต่งกาย หยิบได้ผ้าหกคืบ พยากรณ์ว่า น้ำจะน้อย นาในที่ลุ่มจะได้ผลบริบูรณ์ดี แต่นาในที่ดอนจะเสียหายบ้าง ได้ผลไม่เต็มที่ ผลการเสี่ยงทาย พระโคกินเลี้ยง พระโคหญ้ากินหญ้า พยากรณ์ว่า น้ำท่าจะบริบูรณ์พอสมควร ธัญญาหาร ผลาหาร ภักษาหาร มังสาหาร จะอุดมสมบูรณ์ดี ฯลฯ พระราชพิธีมงคลนี้ ถือเป็นพิธีทำขวัญพืชพรรณต่าง ๆ ดังนั้นจึงมีพันธุ์พืชและพันธุ์ข้าว เข้าพระราชพิธีจำนวนมาก โดยเฉพาะพันธุ์ข้าวนั้น ในปีนี้มีพันธุ์ข้าวที่นำมาประกอบพระราชพิธี ๙ พันธุ์ จำนวนรวม ๑,๗๙๑ กิโลกรัม ประกอบด้วย ข้าวนาสวน

---

[๑๔] ประภาษ ทรงหงษา, **พืชพันธุ์ใหม่**, นสพ. กสิกร ปีที่ ๘๕ ฉบับที่ ๒ มีนาคม-เมษายน ๒๕๕๕, หน้า ๗๕-๗๙.

[๑๕] ส่งเกียรติ ทานสัมฤทธิ์, **ป่าสร้างชุมชน ชุมชนสร้างป่า หนึ่งทศวรรษรางวัลลูกโลกสีเขียว (๒๕๔๒-๒๕๕๑)**, นิตยสารสารคดี ทวีวัฒน์การพิมพ์, พิมพ์ครั้งแรก, ๒๕๕๑, หน้า ๐๑๘-๐๑๙.

[๑๖] ศดิพร ปัญญาโชคชัย, **น้ำซาวข้าวมหัศจรรย์**, วารสารอุตสาหกรรมสาร ปีที่ ๕๓ ฉบับเดือนมีนาคม-เมษายน ๒๕๕๓, หน้า ๓๘-๓๙.

๗ พันธุ์ ได้แก่ สุพรรณบุรี ๑ ปทุมธานี ๘๐ ขาวดอกมะลิ ๑๐๕ เจ้าพัทลุง ชัยนาท ๘๐ กข ๖ ปทุมธานี ๑ ข้าวไร่ ๒ พันธุ์ ได้แก่ ชิมแม่จัน และดอกพะยอม [๑๗]

๑.๖.๑๓) กองบรรณาธิการ น.ส.พ.กสิกร คอลัมน์ คู่คิดชาวนา ข้าวต้านเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล กล่าวถึง ข้าวต้านเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล ในฤดูนาปีและนาปรังที่ผ่านมา เกษตรกรชาวนาต้องประสบกับภัยธรรมชาติที่ค่อนข้างรุนแรง ภัยนี้ไม่ใช่ความแห้งแล้ง หรือน้ำท่วม แต่เป็นภัยธรรมชาติจากศัตรูพืช นั่นคือการระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล ที่เกษตรกรที่ได้รับความเสียหายยืนยันว่า “รุนแรงอย่างไม่เคยพบมาก่อน” นอกเหนือจากคำแนะนำที่ให้เกษตรกรงดการทำนา เพื่อตัดวงจรชีวิตของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลแล้ว กรมการข้าวยังแนะนำพันธุ์ข้าวต้านทานเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล พันธุ์ข้าวที่ว่านี้มี ๒ พันธุ์ คือ กข ๔๑ และ กข ๔๓ ส่วนกรมวิชาการเกษตรเสนอแนวทางการป้องกันกำจัดเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลโดยวิธีผสมผสาน [๑๘]

๑.๖.๑๔) อรุณี วัฒนวรรณ กล่าวถึง มุมมองพืชสวนว่า การผลิตมะม่วงภายใต้ระบบการจัดการคุณภาพ กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้นำระบบการจัดการคุณภาพ “เกษตรที่เหมาะสม” หรือ GAP (Good Agricultural Practice) มาใช้เป็นแนวปฏิบัติในการผลิตพืช เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ ตรงตามมาตรฐานที่กำหนดและคุ้มค่ากับการลงทุน กระบวนการผลิตต้องปลอดภัยต่อเกษตรกรผู้ผลิตและผู้บริโภค มีการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีความยั่งยืนทางเกษตรและไม่ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม โดยดำเนินการตรวจรับรองแหล่งผลิตพืช และให้คำแนะนำเทคโนโลยีการผลิตพืชเป็นรายพืชทั้งในรูปเอกสารและเว็บไซต์ของกรมวิชาการเกษตร http://www.doa.go.th [๑๙]

๑.๖.๑๕) อำพล เสนาณรงค์ กล่าวถึง พุทธศาสนากับแฝก ว่าเมื่อปลายปีที่แล้วผมกับคณะนักวิชาการไทยจำนวนหนึ่งได้มีโอกาสร่วมสัมมนาแฝกนานาชาติ ครั้งที่ ๕ ที่เมืองลัคเนา รัฐอุตตรประเทศ สาธารณรัฐอินเดีย โครงการนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นองค์อุปถัมภ์กิตติมศักดิ์ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นองค์อุปถัมภกและเสด็จเป็นองค์ประธานเปิดสัมมนาทั้ง ๕ ครั้ง เมื่อเสร็จการสัมมนา คณะผู้ร่วมประชุมไทยซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนได้มีโอกาสไปนมัสการสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาบางแห่ง เช่น เมืองปัฏมะ มหาวิทยาลัยพุทธศาสนานาลันทา กรุงราชคฤห์ ภูเขาคิชกูฏ เมืองคยา พุทธคยา เมืองพาราณสี เมืองสารนาถ และอิสิปตนมฤคทายวัน ซึ่งทุกแห่งเกี่ยวข้องกับสถานที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงผนวช ตรัสรู้ และแสดงปฐมเทศนา “ธัมมจักกัปปวัตนสูตร” แก่เบญจวัคคีย์เป็นครั้งแรก สถานที่ทุกแห่งอยู่ในรัฐพิหารและอุตรประเทศ ซึ่งใกล้กับเมืองลัคเนา คณะจึงยังไม่มีโอกาสได้ไปนมัสการสถานที่ประสูติ (ลุมพินี) และปรินิพพาน (กุสินารา) ซึ่งต้องใช้เวลาเดินทางอีกหลายวัน เนื่องจากผมสนใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและหญ้าแฝก จึงขอนำข้อสันนิษฐานบางประการมาเล่าให้ผู้ที่สนใจได้ทราบและพิจารณาดังนี้ ๑) ชาวอินเดียสนใจ

---

[๑๗] พรรณนีย์ วิชชาชู, **พืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ...พระราชพิธีเพื่อขวัญและกำลังใจชาวนา**, น.ส.พ.กสิกร ปีที่ ๘๓ ฉบับที่ ๓ พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๕๓, หน้า ๑-๑๘.

[๑๘] กองบรรณาธิการ, **คู่คิดชาวนา ข้าวต้านเพลี้ยงกระโดดสีน้ำตาล**, น.ส.พ.กสิกร ปีที่ ๘๓ ฉบับที่ ๓ พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๕๓, หน้า ๑๙-๒๔.

[๑๙] อรุณี วัฒนวรรณ, **การผลิตมะม่วงภายใต้ระบบการจัดการคุณภาพ**, น.ส.พ.กสิกร ปีที่ ๘๓ ฉบับที่ ๓ พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๕๓, หน้า ๓๘-๔๓.

แฝกหอม (Vertiveria Zizanioides (L.) Nash) มานานแล้ว ตั้งแต่โบราณกาล แต่ไม่ได้สนใจการปลูกแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำเหมือนนักวิชาการรุ่นหลัง แต่ใช้ในการทำเครื่องหอมและยา ฯลฯ [๒๐]

๑.๖.๑๖) วรภักธ์ ภควงศ์ กล่าวถึง จากการลงพื้นที่สำรวจปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตร กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของสำนักนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร (สนผ.) สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (สศก.) ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ พบว่าในปัจจุบันแรงงานในภาคการเกษตรมีแนวโน้มที่ลดลง อีกทั้งแรงงานที่ยังอยู่ในภาคการเกษตรก็เป็นแรงงานในวัยกลางคนจนถึงวัยสูงอายุ ซึ่งมีอายุ ๕๐ ปีขึ้นไป สำหรับเยาวชนและคนวัยฉกรรจ์มีแนวโน้มที่จะทำงานนอกภาคการเกษตร อาทิ โรงงานอุตสาหกรรม หรือธุรกิจภาคบริการ นอกจากนั้นพบว่ารูปแบบในการทำการเกษตรของเกษตรกรชาวไทยมีแนวโน้มที่หันไปพึ่งพาเครื่องจักรกลทางการเกษตรมากกว่าทำตามรูปแบบเดิมซึ่งเคยทำการเกษตรมาก่อน [๒๑]

๑.๖.๑๗) ดร.ประกาย สิทธิคุณ กล่าวถึง ค่าจ้าง ๓๐๐ บาท โอกาสหรือวิกฤติของภาคเกษตรไทยว่า การประกาศใช้อัตราค่าจ้าง ๓๐๐ บาทต่อวันของแรงงานทั่วประเทศไทย ซึ่งได้ใช้มาแล้วเกือบครึ่งปี มีผลกระทบต่อภาคเกษตรอย่างไรบ้าง ทั้งในเรื่องต้นทุนการผลิตของเกษตรกร อุตสาหกรรมการเกษตรที่ต่อเนื่องจากภาคเกษตร รวมทั้งความสามารถในการแข่งขันกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีอัตราจ้างต่ำกว่าประเทศไทยเป็นประเด็น Hot Issue อยู่ในขณะนี้ ประกอบค่าเงินบาทที่แข็งขึ้นในช่วงเดือนมีนาคม ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดความสนใจต่อบุคคลทั่วไปว่าภาคเกษตรจะรับมือได้หรือไม่กับสภาวการณ์ทั้งภายในและภายนอกที่เกิดขึ้น บทความนี้จะเฉลยข้อสงสัย พร้อมข้อเสนอแนะในการรับมือกับวิกฤตการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้น รวมทั้งวิธีการเปลี่ยนวิกฤติเป็นโอกาสของภาคเกษตรไทยได้ต่อไป [๒๒]

๑.๖.๑๘) น.ส.ปองวดี จริงรัตน์ และน.ส.ยุพวรรณ ปานปวง กล่าวถึง พืชอาหารข้าว ประจำเดือนมิถุนายน ๒๕๕๖ (๑) สรุปภาวะการผลิต การตลาด และราคาในประเทศ (๑.๑) การผลิต (๑.๑.๑) ข้าวนาปี ปี ๒๕๕๖/๕๗ คาดการณ์การผลิตข้าวนาปี ปี ๒๕๕๖/๕๗ เบื้องต้น ณ เดือนมิถุนายน ๒๕๕๖ มีเนื้อที่เพาะปลูก ๖๔.๔๐๐ ล้านไร่ ผลผลิต ๒๘.๔๔๓ ล้านตันข้าวเปลือก ผลผลิตต่อไร่ ๔๔๒ กิโลกรัม เมื่อเทียบกับปี ๒๕๕๕ /๕๖ เนื้อที่เพาะปลูกผลผลิต และผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้นร้อยละ ๐.๐๗ ร้อยละ ๖.๙๕ และร้อยละ ๗.๐๒ ตามลำดับ เนื้อที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้นจากปีที่แล้วเนื่องจากราคาข้าวภายใต้โครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลจูงใจให้เกษตรกรปลูกข้าว รวมทั้งปีนี้คาดว่าเกษตรกรที่เคยเลื่อนการปลูกข้าวให้เร็วขึ้นเพื่อป้องกันความเสียหายอุทกภัย จะกลับมาปลูก

---

[๒๐] อำพล เสนาณรงค์, **พุทธศาสนากับแฝก**, น.ส.พ.กสิกร ปีที่ ๘๓ ฉบับที่ ๒ มีนาคม-เมษายน ๒๕๕๕, หน้า ๘๐-๘๑.

[๒๑] วรภักธ์ ภควงศ์, **ใกล้สูญพันธุ์เกษตรกรไทย เรื่องที่น่าห่วงใยใกล้ตัว**, วารสาร เศรษฐกิจการเกษตร ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๖๘๐ กรกฎาคม ๒๕๕๖ หน้า ๓-๔.

[๒๒] ดร.ประกาย สิทธิคุณ, **ค่าจ้าง ๓๐๐ บาท โอกาสหรือวิกฤติของภาคเกษตรไทย** , วารสาร เศรษฐกิจการเกษตร ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๖๘๐ กรกฎาคม ๒๕๕๖ หน้า ๕-๗.

ตามปกติ คือ ในเดือนพฤษภาคม ส่วนผลผลิตต่อไร่คาดว่าจะเพิ่มขึ้น เนื่องจากสภาพดินฟ้าอากาศอำนวยต่อความเจริญเติบโตของต้นข้าว ส่งผลให้ภาพรวมผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้น [๒๓]

๑.๖.๑๙) นางสาวนนทกานต์ จันทร์อ่อน กล่าวถึง ความมั่นคงทางด้านอาหารว่า ประเทศไทยมีพื้นที่ทางการเกษตร (Agricultural land) ทั้งหมดประมาณ ๒๐๘,๔๔๘ ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๖๒ ของพื้นที่ประเทศ และเป็นพื้นที่เพาะปลูก (Arable land) จำนวน ๑๕๒,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ซึ่งคิดเป็นร้อย ๒๙ ของพื้นที่ประเทศ โดยสินค้าเกษตรที่เป็นสินค้าอาหารหลักของประเทศไทย ได้แก่ ข้าว ผัก และผลไม้ต่าง ๆ เนื้อหมู เนื้อไก่ สินค้าอาหารส่งออกของไทย ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง เนื้อไก่ปรุงสุก และกุ้งแช่แข็ง สินค้าอาหารนำเข้า ได้แก่ ปลาแช่แข็ง ถั่วเหลือ โคเนื้อ นมและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ข้าวถือว่าเป็นอาหารหลักที่สำคัญของไทย และเป็นสินค้าอาหารที่ไทยส่งออกมากที่สุดด้วย โดยประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกข้าวทั้งหมด ๑๑๐,๙๕๕ ตารางกิโลกเมตร ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๕๐ ของพื้นที่การเกษตรทั้งหมด โดยผลิตข้าวได้ ๒๐.๖๔ ล้านตัน ขณะที่ความต้องการบริโภคภายในประเทศ ๑๑.๗๖ ล้านตัน ในปี พ.ศ.๒๕๕๓ และในปี พ.ศ.๒๕๕๕ มีปริมาณการส่งออก ประมาณ ๖.๕ ล้านตัน ซึ่งมีปริมาณลดลง [๒๔]

๑.๖.๒๐) นครินทร์ บุญมี และเกียรติรัตน์ คุณารัตนพฤกษ์ กล่าวถึง ความมั่นคงทางด้านอาหารของเด็กวัยก่อนเรียนและครัวเรือนของเด็กวัยก่อนเรียน ในเขตพื้นที่การปกครองแบบพิเศษ (โคกนาคอง) อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานีว่า ความมั่นคงทางด้านอาหารของครัวเรือนตามสถานการณ์การเข้าถึงอาหารของครัวเรือน จากข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มักประสบปัญหาการขาดแคลนอาหารสำหรับบริโภคในครัวเรือน ซึ่งมักเกิดในช่วงฤดูฝนประมาณเดือนพฤษภาคม-กันยายน เนื่องจากครัวเรือนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง การเดินทางไปทำงานลำบากทำให้ต้องขาดงานอยู่บ่อย ๆ ส่งผลให้รายได้ลดลงตามไปด้วย อีกทั้งงานที่จ้างก็มีน้อยในช่วงฤดูนี้ เมื่อสอบถามถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความเพียงพอของอาหารภายใจครัวเรือน พบว่า เงินคือปัจจัยสำคัญที่ทุกครัวเรือนให้ความสำคัญ เพราะไม่มีเงินก็ไม่สามารถซื้ออาหารสำหรับบริโภคในครัวเรือนได้ [๒๕]

๑.๖.๒๑) สำนักเศรษฐกิจการเกษตรระหว่างประเทศ กล่าวถึง ความมั่นคงด้านอาหาร (Food Security) ว่า ความมั่นคงด้านอาหารเป็นประเด็นที่ทั่วโลกให้ความสำคัญ โดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ หรือ Food and Agriculture Organization of the United Nation (FAO) เปิดเผยว่าในปัจจุบันมีประชากรโลกกว่า ๘๗๐ ล้านคน ที่ยังอดอยาก หิวโหย และยังมีความท้าทายในการผลิตอาหารเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ ๗๐ เพื่อเลี้ยงประชากรโลกที่จะเพิ่มขึ้นเป็น ๙,๐๐๐ ล้านคน ในปี ๒๕๙๓ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ตอบรับสถานการณ์ปัจจุบัน และความท้าทายในอนาคตโดยคณะอนุกรรมการจัดทำแผนเพื่อบริหารความมั่นคงด้านอาหาร ซึ่งมีสำนักงานเศรษฐกิจ

---

[๒๓] น.ส.ปองวดี จริงรัตน์ และน.ส.ยุพวรรณ ปานปวง, **พืชอาหารข้าว**, วารสาร เศรษฐกิจการเกษตร ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๖๘๐ กรกฎาคม ๒๕๕๖, หน้า ๘-๑๗.

[๒๔] นางสาวนนทกานต์ จันทร์อ่อน, **ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย (Thailand Food security)**, บทความทางวิชาการ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ มกราคม ๒๕๕๗, หน้า ๑-๒๗.

[๒๕] นครินทร์ บุญมี และเกียรติรัตน์ คุณารัตนพฤกษ์, **ความมั่นคงทางด้านอาหารของเด็กวัยก่อนเรียนและครัวเรือนของเด็กวัยก่อนเรียน ในเขตพื้นที่การปกครองแบบพิเศษ (โคกนาคอง) อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี**, วารสารวิจัย มข. (บส.) ๑๓ (๔) : ต.ค.-ธ.ค. ๒๕๕๖, หน้า ๑๑๑-๑๒๑.

การเกษตรเป็นฝ่ายเลขานุการอยู่ภายใต้คณะกรรมการนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ ได้จัดทำ “กรอบยุทธศาสตร์ความมั่นคงด้านอาหาร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (พ.ศ. ๒๕๕๖-๒๕๕๙)[๒๖]

๑.๖.๒๒) น้ำอ้อย ภักดีวงศ์ และคณะ กล่าวถึง ผลการศึกษาพบว่า ระบบอาหารในชุมชนของทั้ง ๔ พื้นที่ศึกษา มาจากการผลิตเอง/หาตามธรรมชาติ และการซื้อหาจากแหล่งจำหน่ายต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน อาหารที่สามารถผลิตได้เป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ ข้าว เนื้อสัตว์ ไข่ พืชผัก และผลไม้สด แหล่งที่สำคัญของชุมชน คือ ร้านค้าในชุมชนซึ่งมีอาหารทุกชนิดจำหน่าย โดยเฉพาะอาหารที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสุขภาพ พบว่ามีจำหน่ายครอบคลุมทุกชุมชน ตั้งแต่ร้อยละ ๘๐-๑๐๐ ของหมู่บ้านที่ศึกษา เมื่อพิจารณาความหลากหลายของปลาน้ำจืด เนื้อสัตว์อื่น ๆ พืชผัก และผลไม้สด พบวามีแนวโน้มลดลง สำหรับพื้นที่ที่มีแหล่งอาหารที่ชุมชนผลิตเอง/หาตามธรรมชาติมากที่สุด คือ เทพา และน่าน ส่วนพื้นที่ที่ต้องพึ่งพาแหล่งจำหน่ายมากที่สุด คือ พนมทวน[๒๗]

๑.๖.๒๓) คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศโลกและผลกระทบต่อการผลิตอาหารว่า จากหลักฐานเชิงวิทยาศาสตร์จากคณะกรรมการศึกษาการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศโลกระหว่างประเทศ (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC) ที่ได้เผยแพร่อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี ๒๕๓๓ ได้รับการยอมรับว่าโลกร้อนขึ้นจริงและคาดการณ์ว่าในปี ๒๖๔๓ อุณหภูมิโลกจะสูงขึ้น ๑.๔-๕.๘ องคาเซลเซียส และจะทำให้น้ำทะเลสูงขึ้นประมาณ ๐.๙ เมตร เพราะการ เพราะการละลายของน้ำแข็งขั้วโลก ทำให้เกิดภาวะน้ำท่วมบางแห่งและฝนแล้งในบางประเทศ รวมทั้งส่งผลกระทบต่อการเจริญเติบโตของพืชและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะพืชอาหาร ทำให้เกิดภัยธรรมชาติที่รุนแรงขึ้นทั้งน้ำท่วมและภัยแล้ง เกิดการกัดเซาะชายฝั่งอย่างรุนแรง ส่งผลกระทบต่อผู้มีอาชีพทำประมงน้ำกร่อย[๒๘]

๑.๖.๒๔) คณะอนุกรรมการจัดทำแผนเพื่อการบริหารความมั่นคงทางด้านอาหาร กล่าวถึง ยุทธศาสตร์ที่ ๒ พัฒนาขีดความสามารถในการผลิต การจัดการสินค้าเกษตร และความมั่นคงอาหาร เพื่อสร้างฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็ง ทำให้เกิดความมั่นคงในอาชีพ และรายได้ให้กับเกษตรกร พัฒนาคุณภาพสินค้าเกษตรและอาหารให้มีความสามารถในการแข่งขัน ประชาชนมีความมั่นคงด้านและมีผลผลิตเพียงพอกับความต้องการด้านอาหารและพลังงาน โดยการพัฒนาการผลิตและการสร้างมูลค่าเพิ่ม เน้นลดต้นทุนการผลิต และพัฒนาคุณภาพ มาตรฐานสินค้าเกษตร กำหนดเขตเกษตรเศรษฐกิจ พัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพระบบการบริหารจัดการโลจิสติกส์ของภาคเกษตร ส่งเสริมการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Green Product) เสริมสร้างการผลิตสินค้าเกษตรที่เป็นพืชอาหารและพลังงานให้เกิดความมั่นคง รวมทั้งสนับสนุนเพื่อจัดสรรผลผลิตพืช

---

[๒๖] นครินทร์ บุญมี และเกียรติรัตน์ คุณารัตนพฤกษ์, **ความมั่นคงด้านอาหาร**, วารสารเศรษฐกิจการเกษตร ปีที่ ๕๖ ฉบับที่ ๖๗๖ มีนาคม ๒๕๕๖, หน้า ๘-๑๗.

[๒๗] น้ำอ้อย ภักดีวงศ์ และคณะ, **ระบบความมั่นคงทางอาหารของชุมชน : การสำรวจชุมชน ๔ ภาค โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย**, เอกสารรายงานวิชาการโครงการวิจัยฯ ระยะที่ ๑ ฉบับที่ ๑๑ ๒๕๔๖, หน้า ๑.

[๒๘] คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ, **กรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย,** พิมพ์ครั้งที่ ๑, สนับสนุนการพิมพ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), [แหล่งข้อมูล] http://newsser.fda.moph.go.th/TNFC/, (เข้าถึง ๒๘ มกราคม ๒๕๖๐) หน้า ๓๖-๓๗.

อาหารและพลังงานให้เพียงพอต่อการบริโภคและทดแทนพลังงาน สนับสนุนการพัฒนาระบบตลาดสินค้าเกษตร และสร้างความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจภูมิภาคและระหว่างประเทศ รวมทั้งส่งเสริมและพัฒนางานวิจัย ผลงานประดิษฐ์คิดค้นด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และนวัตกรรม มาขยายผลสู่การพัฒนาภาคเกษตรให้สนองความต้องการของภาคการผลิต [๒๙]

๑.๖.๒๕) คณะกรรมการอาหารและยา กล่าวถึง ประชากรทุกคนมีสิทธิรับอาหารอย่างเพียงพอตามความต้องการ ในระดับปัจเจกบุคคล และมีการผลิตและเข้าถึงทรัพยากรอย่างเพียงพอ แต่ที่ผ่านมาพบว่าฐานทรัพยากรธรรมชาติมีแนวโน้มเสื่อมโทรมรุนแรงส่งผลกระทบต่อการผลิตภาคเกษตรและความมั่นคงอาหาร ระบบการผลิตภาคเกษตรยังพึ่งปัจจัยการผลิตจากต่างประเทศ ทำให้มีต้นทุนการผลิตสูง ขณะที่พื้นที่การเกษตรมีจำกัดและถูกใช้ไปเพื่อกิจการอื่น รวมทั้งมีปัญญาชาวต่างชาติอาศัยช่องว่างทางกฎหมายเข้ามาครอบครองที่ดินเกษตรกรรม ส่งผลให้คนไทยสูญเสียสิทธิ์การครอบครองและการใช้ประโยชน์ที่ดินและแรงงานภาคเกษตรมีแนวโน้มลดลง ส่วนการเชื่อมโยงผลผลิตเกษตรกับภาคอุตสาหกรรมการเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่ายังอยู่ในวงจำกัดและล่าช้า เนื่องจากการพัฒนาเป็นแบบแยกส่วน ขาดการรวมกลุ่มอย่างเป็นระบบ อีกทั้งยังมีปัจจัยภายนอกที่กระทบต่อความมั่นคงอาหารเช่นกัน [๓๐]

๑.๖.๒๖) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กล่าวถึง ยุทธศาสตร์การสร้างความสมดุลและมั่นคงของอาหารและพลังงานว่า สถานการณ์ด้านอาหารและพลังงาน ประเทศไทยมีฐานการผลิตการเกษตรที่เข้มแข็ง เนื่องจากมีที่ตั้งทางภูมิประเทศและภูมิอากาศเหมาะสม มีภูมิปัญญาด้านการผลิต การประยุกต์ดัดแปลง และวัฒนธรรมอาหารที่เข้มแข็งและหลากหลาย ทำให้ไทยเป็นประเทศผู้ผลิตอาหารส่งออกที่สำคัญรายใหญ่ของโลก โดยมีพื้นที่ทำการเกษตร ร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ทั้งประเทศ สามารถทำการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารทั้งพืช ปศุสัตว์ และประมง ส่วนใหญ่มีปริมาณผลผลิตพอเพียงกับความต้องการใช้ภายในประเทศ และมีเหลือส่งออกสร้างรายได้ให้กับประเทศ เช่น ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย และปาล์มน้ำมัน โดยเฉพาะข้าวมีผลผลิตเหลือส่งออกถึงร้อยละ ๔๕ ของผลผลิตทั้งหมดที่ผลิตได้ มันสำปะหลังส่งออกร้อยละ ๓๑ อ้อย (น้ำตาล) ส่งออกถึงร้อยละ ๖๗ ของผลผลิตทั้งหมด ขณะที่สินค้าปศุสัตว์และประมงส่งออกที่สำคัญ เช่น กุ้ง และไก่ มีปริมาณการส่งออกคิดเป็นร้อยละ ๘๖ และ ๓๖ ของปริมาณผลผลิตทั้งหมดตามลำดับ [๓๑]

๑.๖.๒๗) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กล่าวถึง “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” จากการศึกษาทราบว่า ทฤษฎีของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพระดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ ที่ทรงได้ประยุกต์ประสบการณ์กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกันผสมผสานจนเกิดเป็นหลักวิชาการที่คนทั่วไปให้ความนิยมและมี

---

[๒๙] สำนักนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, **แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙),** ๒๕๕๔, หน้า ง.

[๓๐] คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ, **กรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย**, พิมพ์ครั้งแรก, ๒๕๕๕, หน้า ๒๒.

[๓๑] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **(ร่าง) ยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑**, (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙), หน้า ๔๑.

ความสำคัญในการนำไปพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งในปัจจุบันรัฐบาลได้บรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัส ชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๓๐ ปี และได้ทรงเน้นย้ำแนวทางพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤต และให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ [๓๒]

๑.๖.๒๘) ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล กล่าวถึง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง “จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สู่การปฏิบัติ” จากการศึกษาทราบว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงยึดหลักการหนึ่ง คือ ความพอดี การพัฒนาไปตามขั้นตอน ตามลำดับ อย่าใจร้อน ผมจำได้ว่าโครงการแรก ๆ ที่หุบกระพง ย้อนกลับไปเมื่อ ๕๐ ปีที่แล้ว หน่วยงานราชการจะเอารถแทรกเตอร์เข้าไป มีบันทึกของผู้ว่าราชการจังหวัดที่รับสนองพระบรมราชโองการ บันทึกไว้ มีนัยสำคัญมากว่า รับสั่งว่าอย่าเอาเครื่องจักรกลเข้าไปใช้กับประชาชนเร็วนัก ถ้าเร็วเกินไปแล้วเขาจะเคยตัว อีกหน่อยจะใช้จอบใช้เสียมไม่ได้ ณ วันนี้เป็นอย่างไร จอบเสียม เกือบไม่มีขายแล้ว ระบบลงแขกไม่มีแล้ว ทุกอย่างต้องกู้เงิน ธ.ก.ส. ต้องจ้างไปขุด เพราะเราทันสมัยแล้ว แต่เป็นการก้าวไปอย่างรวดเร็วโดยไม่มีการเตรียมการ แล้วดีไหม ผมคลุกคลีกับชนบทมาตลอดชีวิต ผมว่าไม่ดี ต้นทุนก็สูงขึ้น ชาวบ้านก็แบกไม่ไหว นายทุนแบกได้ ชาวบ้านแบกไม่ได้ เพราะฉะนั้นก็ช่วยไม่ได้ อยู่ในสภาพที่อ่อนแอตลอดเวลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสว่า ต้องไปตามขั้นตอน ต้องสร้างเสาเป็นระยะ ๆ แล้วค่อย ๆ ปักทีละต้น อยากต่อบ้านอีกก็ต้องเสริม เสริมฐานราก ฐานความรู้ ฐานการศึกษา ฐานเงินทุน ทุนมนุษย์ค่อย ๆ เสริมต่อไป... [๓๓]

๑.๖.๒๙) มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ กล่าวถึง “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา” จากการศึกษาทราบว่า ปรัชญาแนวคิดและทฤษฎีในเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น มุ่งหมายที่จะให้ลดกระบวนการเศรษฐกิจระบบทุนนิยมสุดโต่งโดยให้ลดระดับลงเพียงพอแก่ความจำเป็น และความเหมาะสมกับการรักษาและดำรงชีวิตที่เรียบง่ายและพึ่งพาตนเองได้ บริโภคแต่เพียงพอ ลดและบรรเทาการพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ หันมาใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน และเทคโนโลยีที่ไม่เป็นการทำลายธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม ฯลฯ ซึ่งจะเป็นการเดินสายกลางตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา

---

[๓๒] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๐), หน้า ๖.

[๓๓] สุเมธ ตันติเวชกุล, ดร, “เศรษฐกิจพอเพียงนำสู่ขของชีวิตอย่างยั่งยืน”**, ในรวมบทความจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ**, คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, เพชรรุ่งการพิมพ์จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖๖-๖๗.

ในพระพุทธศาสนา และเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนและพึงปรารถนาสำหรับบุคคลและสังคมที่ยั่งยืน (Sustainable Development for Sustainable Society) นั่นเอง [๓๔]

๑.๖.๓๐) เกื้อเมธา ฤกษ์พรพิพัฒน์ และคณะ กล่าวถึง “ยุวพุทธเกษตร” กับแปลงผักสาธิตว่า ตอนแรกแม่ไม่เชื่อ แต่พอปุ๋ยยาแพงขึ้น ก็เลยเอาจุลินทรีย์ไปให้แม่ใช้ที่บ้านเพื่อย่อยฟาง แม่ยอมใช้ก็ได้ผลดีค่ะ การใช้ปุ๋ยและยาเคมีเป็นอันตราย ราคาแพง ต้นทุนสูง ใช้ปุ๋ยชีวภาพปลอดภัยต่อร่างกาย ลดค่าใช้จ่าย **รัตนาภรณ์ โพธิ์แจ่ม** เด็กหญิงวัยมัธยมต้นบอกเล่าอย่างคล่องแคล่วและภาคภูมิใจ เธอหนึ่งในร้อยของสมาชิกกลุ่มยุวพุทธเกษตรที่เป็นเจ้าของแปลงสาธิตผักอินทรีย์ที่ตั้งอยู่ในเขตวัดบ่อเงิน ซึ่งเป็นสวนสาธิตที่เริ่มขึ้นหลังจากผ่านกระบวนการ HIA และเป็นส่วนหนึ่งของแผนชุมชนที่พวกเขามีส่วนวางแผนด้วย ปัจจุบันก้าวหน้าถึงขั้นเก็บผักไปขายให้กับสมาชิกในหมู่บ้าน นำรายได้เข้ากลุ่มได้แล้ว [๓๕]

๑.๖.๓๑) รศ.บำเพ็ญ เขียวหวาน และคณะ กล่าวถึง การเรียนรู้การดำรงชีวิตตามวิถีเกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์ เน้นเรียนรู้จากแบบอย่างเรื่องราวความสำเร็จของผู้คนและกลุ่มคนต่าง ๆ นั้นจะสอดคล้องกับ**ทฤษฎีเซลกระจกเงา** (Mirror Neuron Theory) ที่นักวิทยาศาสตร์เพิ่งค้นพบตำแหน่งของเซลกระจกเงาในสมอง ซึ่งทำหน้าที่จดจำพฤติกรรมของสิ่งที่เห็น และผลักดันให้เกิดการเลียนแบบพฤติกรรมเหล่านั้นเหมือนภาพสะท้องของกระจก อีกทั้งสอดคล้องกับ**ทฤษฎีการเรียนรู้ทาง**สมอง (Brain Based Learning Theory) ที่ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ได้ดีด้วยวิธีรับรู้ ผ่านประสาทสัมผัสต่าง ๆ หลายด้านพร้อมกันอย่างต่อเนื่องในทิศทางที่สอดประสานสำพันธ์กัน ทั้งการเห็นภาพ ได้ยินเสียง ได้ลงมือทดลองสำผัสจากการปฏิบัติ ฯลฯ ด้วย “**ความถี่**” (Frequency) และ “**ห้วงระยะเวลา**” (duration) อันเหมาะสม [๓๖]

๑.๖.๓๒) พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึง เสียงกู่เตือนภัยว่าป่ากำลังจะหมดไปว่า สถิติระดับโลกก็มีออกอยู่เรื่อย ๆ เช่น หนังสือ State of the World “สภาวะของโลก” ซึ่งเป็นที่อ้างอิงกันมากเล่มล่าสุด ปี ๑๙๙๓ ป่าในโลกนี้ถูกทำลายไปปีละ ๑๐๕ ล้านไร่ สถิตินี้เป็นตัวเลขที่น่ากลัวอยู่พอสมควร และเนื่องจากการสูญเสียป่าไปนี้โยงไปสู่ปัญหาอื่น เช่น การขาดแคลนน้ำ เป็นต้น ตลอดจนต้อง**สูญเสียแผ่นดินที่จะทำการเพาะปลูก เขาบอกว่าแผ่นที่ใช้ปลูกพืชน้อยลงไป ปีละถึง ๕.๘๓ ล้านไร่** ซึ่งก็ไม่ใช่น้อยและเกี่ยวโยงไปหาปัญหาอื่น ๆ อีก คือ การที่สัตว์และพืชทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในป่าต้องพลอยสูญพันธุ์หรือลดน้อยลงไป แล้วก็เกิดความเสียดุลในธรรมชาติ ดินฟ้าอากาศก็แปรปรวนไป เรื่องอากาศเสียและมลภาวะต่าง ๆ มันก็มีอยู่แล้ว เมื่อป่าหมดไปเขตอุตสาหกรรมก็

---

[๓๔] มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๐.

[๓๕] เกื้อเมธา ฤกษ์พรพิพัฒน์ และคณะ, **เสียงสะท้องสุขภาพประสบการณ์จริง HIA ๕ พื้นที่ ๕ มุม**, จัดพิมพ์และเผยแพร่โดย สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.), พิมพ์ที่ บ.คุณาไทย (วนิดาการพิมพ์) จำกัด, พิมพ์ครั้งที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๒, หน้า ๒๔.

[๓๖] รศ.บำเพ็ญ เขียวหวาน และคณะ, **แนวทางการเรียนรู้หลักสูตร การดำรงชีวิตตามวิถีเกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์**, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), พิมพ์ครั้งแรก มกราคม ๒๕๕๗, หน้า ๓.

ขยายออกไปมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นก็ยังเกิดปัญหาความแห้งแล้ง แผ่นดินกลายเป็นทะเลทรายมากขึ้น ๆ [๓๗]

๑.๖.๓๓) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึง ความสุขที่ได้จากพระพุทธศาสนาว่า “ถ้ารู้จักพระพุทธศาสนา ความสุขต้องมาทันที” จากการศึกษาทราบว่า พระพุทธศาสนาสอนเรื่องทุกข์ไว้สำหรับปัญญารู้ แต่สอนเรื่องสุขสำหรับให้เรามีชีวิตเป็นจริงอย่างนั้น พูดอย่างสั้นว่า พุทธศาสนาสอนให้รู้ทันทุกข์ และให้อยู่เป็นสุข หรือให้สั้นกว่านั้นอีกว่า พุทธศาสนาสอนให้เห็นทุกข์ แต่ให้เป็นสุข คือ ทุกข์สำหรับเห็น แต่สุขสำหรับเป็น เพราะฉะนั้น จะต้องมองพระพุทธศาสนาว่าเป็นศาสนาแห่งความสุข ไม่ใช่ศาสนาแห่งความทุกข์[๓๘] และกล่าวถึงหลักจริยธรรมทางการศึกษาว่า “รู้หลักก่อน แล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล” สรุปความว่า จริยธรรมคือหลักการดำเนินชีวิต พรหมจริย แปลว่าประเสริฐ รวมกันเป็น พรหมจริย คือหลักการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ ซึ่งได้แก่มรรคมีองค์ ๘ ประการอันประเสริฐมี สัมมาทิฏฐิ เป็นต้น มีสัมมาสมาธิเป็นปริโยสาเน สัมมาสังกัปปะ จัดเป็นพวกหนึ่งเรียกว่าปัญญา สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ จัดเป็นปะเภทหนึ่งเรียกว่าศีล และสัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จัดเป็นหมวดหนึ่งเรียกว่าสมาธิ เป็นอันว่า มรรคมีองค์ ๘ จัดเป็นประเภทได้สาม เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเรียกชื่ออย่างหนึ่งว่าไตรสิกขา สิกขา นั้นแปลว่าศึกษา ที่มีองค์ประกอบ ๓ ส่วน ตกลงการดำเนินชีวิต หรือหลักดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ก็เป็นอันเดียวกันกับการศึกษา พูดง่าย ๆ ว่าชีวิตที่ดีงาม คือ ชีวิตแห่งการศึกษา เป็นอันว่า การศึกษา ก็คือการฝึกฝนให้มีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง [๓๙]

๑.๖.๓๔) ชุมพูนุช ศรีจันทร์นิล กล่าวถึง แนวคิดที่สำคัญของจิตวิทยาแนวพุทธว่า จิตวิทยาแนวพุทธ เป็นการศึกษาธรรมชาติจิตใจมนุษย์จากหลักพุทธธรรมอันเป็นแหล่งรวบรวมความรู้การวิเคราะห์จิตใจมนุษย์ไว้อย่างละเอียด โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บุคคลสามารถจัดการกับชีวิตที่ดำเนินอยู่ในแต่ละวันในโลกใบนี้ได้ สาระสำคัญของจิตวิทยาแนวพุทธจึงอยู่ที่การเสนอถึงหลักการตามธรรมชาติของกระบวนการเกิดและดับทุกข์ พร้อมทั้งนำเสนอถึงวิธีการปฏิบัติหรือวิธีดำเนินชีวิตให้บรรลุถึงการดับทุกข์หรือปัญหาในจิตใจที่เกิดขึ้นให้หมดสิ้นไป โดยผู้ศึกษาสามารถนำความรู้ความเข้าใจที่ได้ศึกษาเหล่านี้ไปขัดเกลาจิตใจตนเองให้สามารถมองเห็นและเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งถึงความจริงตามหลักพุทธธรรมจนกระทั่งสามารถนำความรู้ความเข้าใจดังกล่าวที่เกิดมีในตนไปเป็นกัลยาณมิตรเพื่อให้ความช่วยเหลือทางด้านจิตใจแก่ผู้อื่นต่อไป [๔๐]

๑.๖.๓๕) สำนักงานนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กล่าวถึง “ดัชนี ความผาสุกของเกษตรกร ป ๒๕๕๓” จากการศึกษาทราบว่า สำนักงาน

---

[๓๗] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) , **คนไทยกับป่า**, กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, พิมพ์ครั้งแรก ๒๕๔๓, หน้า ๖-๗.

[๓๘] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ถ้ารู้จักพระพุทธศาสนา ความสุขต้องมาทันที**, (กรุงเทพ-มหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖.

[๓๙] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **รู้หลักก่อน แล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : นวัตกรรมการจัดการศึกษา, ๒๕๔๘), หน้า ๕๕.

[๔๐] ชุมพูนุช ศรีจันทร์นิล, **จิตวิทยาแนวพุทธ : แนวทางเพื่อการเยียวยา และพัฒนาจิตใจมนุษย์**, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๔ เดือนตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๒, หน้า ๑๘๘-๒๐๘.

เศรษฐกิจการเกษตร ไดศึกษาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร โดยวัดจากดัชนีความผาสุกของเกษตรกรซึ่งได้ให้ความสำคัญองค์ประกอบ ๕ ด้าน ไดแก ด้านเศรษฐกิจ สุขอนามัยการศึกษา สังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อวัดผลการพัฒนาการเกษตรและความผาสุกของเกษตรกร ซึ่งสอดคลองกับนโยบายของรัฐบาล ที่ให้ความสำคัญต่อนโยบายสังคมและคุณภาพชีวิต โดยเน้นการพัฒนาคนและสังคมให้มีคุณภาพการมีสภาพแวดล้อมที่ดีนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีเพื่อความมั่นคงในชีวิตและมีความสุข ผลการศึกษาดัชนีความผาสุกของเกษตรกร เป็นแนวทางที่จะช่วยในการนำไปกำหนดแผนงานและโครงการเพื่อแกไขปัญหาให้ภาคการเกษตรกรให้มีความสุขมากขึ้น ควรมีการพัฒนาสร้างรายได้ สนับสนุนการออม สนับสนุนการศึกษา สนับสนุนฟื้นฟูดิน ปลูกป่าเพิ่มสร้างความสมดุล [๔๑]

๑.๖.๓๖) ศูนย์วิจัย ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กล่าวถึง “การปฏิรูปด้านการเกษตรชลประทาน เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม” จากการศึกษาทราบว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีจะต้องมีแนวทางและมาตรการต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ และสภาพปัญหาที่เป็นอยู่ ทั้งในด้านการฟื้นฟูสภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมหรือถูกทำลาย ให้มีสภาพเหมือนเดิมหรือใกล้เคียงมากที่สุดไม่ว่าจะเป็นการปลูกป่าเพื่อบูรณะป่าเสื่อมโทรม การถนอมรักษาด้านปริมาณและคุณภาพ เพื่อให้มีการใช้ที่ยาวนาน อาทิ การอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่าการส่งเสริมความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการดำเนินชีวิตหรือระบบนิเวศ เพื่อให้เกิดจิตสำนึกที่ดีในการช่วยกันป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ การนำสิ่งอื่นมาใช้แทน อาทิ การใช้ก๊าซแทนน้ำมัน และสุดท้ายการลดปริมาณของเสีย ไม่ว่าจะเป็นการนำสิ่งที่ ใช้ แล้วมาแปรรูปให้ใช้ได้อีกหรือการนำของที่ใช้แล้วมาใช้อีก ดังนั้น ถึงเวลาแล้วที่ทุกคนจะต้องใส่ใจและเข้าใจถึงความสำคัญในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และใช้ทรัพยากรหรือวัตถุดิบต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างสมดุลและยั่งยืน [๔๒]

๑.๖.๓๗) มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ (มพน.) และชุมชนห้วยหินลาด กล่าวถึง ข้อค้นพบจากการวิจัยว่าด้วยความมั่นทางอาหารและรอยเท้านิเวศ : ชุมชนบริโภคน้อยและปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกน้อย ว่า การผลิตของชุมชนห้วยหินลาดเป็นส่วนผสมของเกษตรแบบพอเพียงและเกษตรเพื่อการค้า แหล่งรายได้หลัก ๆ ของชุมชนมาจากการขายใบชา ของป่า ข้าวโพด และสัตว์เลี้ยง รายได้ในรอบปีเฉลี่ยต่อครัวเรือน คือ ๔๓,๗๘๓ บาทต่อปี สาเหตุหลักของการมีหนี้สิน คือ การลงทุนทางการเกษตร โดยเฉพาะการทำไร่ข้าวโพดเชิงพาณิชย์ที่ต้องกู้ยืมเงินทุนและพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากพ่อค้า นักธุรกิจ [๔๓]

---

[๔๑] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, “บทคัดย่อ”, **ในวารสารดัชนี ความผาสุกของเกษตรกร ป ๒๕๕๓**, สำนักนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร, (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๕๓) : หน้า บทคัดย่อ.

[๔๒] ศูนย์วิจัย ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, “การปฏิรูปด้านการเกษตรชลประทาน เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม”, **วารสารวิชาการปริทัศน์**, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๙ (กันยายน ๒๕๕๔) : ๑๒๓.

[๔๓] มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ (มพน.) และชุมชนห้วยหินลาด, **วิถีการผลิตในระบบการเกษตร และการจัดการป่าชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ และการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนกระเหรี่ยงในภาคเหนือของประเทศไทย**, บรรณาธิการและจัดพิมพ์โดย AIPP,IWGIA และ มพน. ๒๕๕๓, หน้า ๑๕.

๑.๖.๓๘) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กล่าวถึง ประวัติข้าวเหนียวสายพันธุ์ SPTLR84051- 32-2-2-4 เกิดจากการปรับปรุงพันธุ์ของศูนย์วิจัยข้าวแพร่ สถานีทดลองข้าวพาน และสถานีทดลองข้าวสันป่าตอง ภายใต้โครงการปรับปรุงพันธุ์ข้าวนาสวนนาชลประทานในเขตภาคเหนือตอนบน โดยผสมพันธุ์ คัดเลือกข้าวพันธุ์ผสมชั่วที่ ๒-๖ ปลูกศึกษาพันธุ์ และเปรียบเทียบผลผลิตในสถานี ตั้งแต่ปี ๒๕๒๗-๒๕๓๔ ที่สถานีทดลองข้าวสันป่าตอง ปลูกเปรียบเทียบผลผลิตระหว่างสถานีทดสอบปฏิกิริยาต่อโรคและแมลง และวิเคราะห์คุณภาพทางกายภาพและทางเคมีของเมล็ด ที่ศูนย์วิจัยข้าวแพร่ สถานีทดลองข้าวพาน และสถานีทดลองข้าวสันป่าตอง ระหว่า พ.ศ.๒๕๓๕-๒๕๔๐ ทดสอบผลผลิตในนาเกษตรกรภาคเหนือตอนบนปี พ.ศ.๒๕๓๘-๒๕๔๑ ทดสอบการตอบสนองต่อปุ๋ยไนโตรเจนที่ศูนย์วิจัยข้าวแพร่ สถานีทดลองข้าวพาน และสถานีทดลองข้าวสันป่าตอง พ.ศ.๒๕๓๘-๒๕๔๐ ผ่านการพิจารณาจากคณะอนุกรรมาธิการรับรองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร เมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๔๓ [๔๔]

๑.๖.๔๐) รัตนา คชโกสัย กล่าวถึง จากก้าวแรก...และก้าวต่อไปของโรงผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ว่า นับตั้งแต่ก้าวแรก ที่สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) ได้ดำเนินการวิจัยและพัฒนารูปแบบการผลิตปุ๋ยอินทรีย์คุณภาพสูง ซึ่งเป็นปุ๋ยที่ได้จากมูลสัตว์และของเหลือใช้จากการเกษตร ด้วยเทคโนโลยีการผลิตปุ๋ยวิธีง่าย ๆ เหมาะอย่างยิ่งสำหรับการผลิตในชุมชน โดยเน้นชุมชนที่มีความพร้อมและความต้องการที่จะผลิตปุ๋ย กอปรกับ วว. ประสบความสำเร็จในการพัฒนาเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยเพื่อตอบสนองความสะดวกในการใช้ตามความต้องการของเกษตรกร อีกทั้งช่วยแก้ปัญหาการผลิตปุ๋ยที่ไม่ได้มาตรฐาน ให้ได้มาตรฐานตามประกาศของกรมวิชาการเกษตร [๔๕]

๑.๖.๔๑) สุวรรณี คำมั่น กล่าวถึง สถานการณ์ความมั่นคงด้านอาหารว่า ระดับประเทศ ความพอเพียงของปริมาณอาหาร กระแสการผลิตพืชพลังงานมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ของผลต่อปริมาณอาหารหลักของประเทศในอนาคต ในช่วงปี ๒๕๔๘-๒๕๕๒ พื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ ๑๒.๑๐ พื้นที่ปลูกข้าว/อ้อย มีแนวโน้มลดลง ประชาชนอายุ ๑๕-๑๗ ปี บริโภคอาหารที่เสี่ยงต่อการเกิดโรคอ้วน ๒-๕ มื้อ/สัปดาห์ ประชาชน ๙๖.๒ % บริโภคอาหารทอด ขณะที่ ๙๑.๘ % บริโภคอาหารรสเค็ม/มีกะทิเป็นส่วนประกอบ การเข้าถึงอาหารที่เหมาะสมและมีโภชนาการ ปัญหาภาวะโภชนาการเกินมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เนื่องจากแบบแผนการบริโภคอาหารเปลี่ยนแปลง โดยบริโภคอาหารที่มีไขมัน/แคลอรีสูง ก่อให้เกิดปัจจัยเสี่ยงต่อโรคเรื้อรัง [๔๖]

๑.๖.๔๒) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๕๙ นายสุรเดช เตียวตระกูล อธิบดีกรมพัฒนาที่ดิน เป็นประธานฝึกการอบรมเชิงปฏิบัติการ หลักสูตร “เทคนิคการ

---

[๔๔] กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, **คู่มือวิชาการเกษตร**, (เชียงใหม่ : ออกแบบและพิมพ์ที่โรงพิมพ์นันทพันธ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕.

[๔๕] รัตนา คชโกสัย, **สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโยลีแห่งประเทศไทย กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี**, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๙ / กันยายน ๒๕๕๒, หน้า ๘.

[๔๖] สุวรรณี คำมั่น, **ความมั่นคงด้านอาหารรากฐานโภชนาการและสุขภาพ**, เอกสาร/ภาพประกอบการบรรยาย การประชุมวิชาการโภชนาการแห่งชาติ ครั้งที่ ๕ ณ ศูนย์แสดงนิทรรศการและการประชุมไบเทค บางนา กรุงเทพ ฯ ๕ กันยายน ๒๕๕๔, หน้า ๗.

ตรวจเยี่ยมฟาร์มเพื่อน ในกระบวนการรับรองแบบมีส่วนร่วม (PGS Peer Review Process) เพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถนำความรู้ด้านการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ แนวทางและขั้นตอนการตรวจประเมินในระบบการรับรองการมีส่วนร่วมไปปฏิบัติในกลุ่มเกษตรกร และสามารถทำหน้าที่ผู้ตรวจเยี่ยมฟาร์มเพื่อน รวมถึงการจัดทำข้อมูลประกอบการพิจารณาตัดสินการรับรองตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ให้กับคณะกรรมการตัดสินได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิจากมูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทยชมรมเกษตรอินทรีย์แห่งประเทศไทย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ และเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน เข้ารับการอบรม ณ โรงแรงการ์เด้นท์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ [๔๗]

สรุปเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาข้างต้นนี้ สรุปความว่า ภูมิปัญญาทางการเกษตรในการผลิตอาหารเป็นเรื่องสำคัญต่อการดำรงชีวิตเป็นอย่างยิ่งอีกทั้งจะเป็นปัจจัยต่อความมั่นคงทางด้านอาหาร ไม่เพียงเพื่อเกษตรกรผู้ผลิตเท่านั้น แต่ยังส่งผลเกื้อกูลไปสู่ชุมชนและแก่คนทั้งโลกที่บริโภคด้วย หากมีการนำหลักพุทธจิตวิทยาซึ่งเป็นหลักธรรมที่เหมาะสำหรับนำไปใช้บูรณาการในด้านการเกษตร ก็จะทำให้เกิดประโยชน์ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะพัฒนาให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร และจะทำให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งทางด้านความรอบรู้ความสามารถในการพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรมสำหรับการนำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพในทางที่ดีงามซื่อสัตย์สุจริตเที่ยงธรรมไม่เบียดตนเองและผู้อื่น พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ให้ความสำคัญแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ คณะนักวิจัยได้กำหนดรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

๑.๗.๑) รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ โดยเน้นการศึกษาด้วยประสบการณ์ตรงจากเกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์และเกษตรปลอดสารพิษ โดยเข้าศึกษาและสัมภาษณ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ทั้งทางด้านวิชาการและประสบการณ์เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตด้านการเกษตรของเกษตรกรที่อาชีพการเกษตรมายาวนานดั้งเดิม แบบผสมกลมกลืนไปกับธรรมชาติและวัฒนธรรมจารีตประเพณีของแต่ละท้องถิ่น โดยเบื้องต้นคณะทีมงานได้ประสานงานเบื้องต้นไปยังกลุ่มเกษตรกรเพื่อสอบถามข้อมูลรายละเอียด ความแน่นอนและความชัดเจน เป็นการตอกย้ำให้เกษตรกรได้ทราบว่าทีมวิจัยมีความสนใจเรื่องการเกษตร และทำการนัดวัน เวลา สถานที่ ขอเข้าสัมภาษณ์แบบเชิงลึก โดยจะแบ่งเกษตรออกเป็นกลุ่ม ๆ ของแต่ละครอบครัวตามพื้นที่แต่ละเป้าหมายติดต่อไว้

---

[๔๗] กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, **รายงานผลการปฏิบัติราชการสำคัญของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์**, พฤษภาคม ๒๕๕๙, หน้า ๙-๑๐.

๑.๗.๒) ประชากรในการศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย จำนวน ๕-๑๐ รายคือ กลุ่มสมาชิกในชุมชนเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่

กลุ่มที่ ๑ นายสุชาติ ขาวเหลือง และคณะ ผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์

กลุ่มที่ ๒ กำนันพิชิต คุณวงษา และคณะ ผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์

กลุ่มที่ ๓ ผู้ใหญ่ทวี ทรัพย์เจริญ และคณะ เกษตรกรผู้ทำการเกษตรอินทรีย์เศรษฐกิจพอเพียง แหล่งเรียนรู้ จุดสาธิตเศรษฐกิจพอเพียง

และกลุ่มสมาชิกในชุมชนเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่จังหวัดนครนายก ได้แก่

กลุ่มที่ ๑ นายทองหล่อ แดงอร่าม และคณะ เกษตรกรผู้ทำการเกษตรอินทรีย์เศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์บริการข้อมูลเศรษฐกิจการเกษตรอาสา

กลุ่มที่ ๒ นายบุญเชิด เอี่ยมศรี และคณะ เกษตรกรผู้ทำการเกษตรอินทรีย์เศรษฐกิจพอเพียง เกษตรอินทรีย์ชีวภาพผสมผสาน

๑.๗.๓) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ ประเด็นการสัมภาษณ์เชิงลึก มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open - Ended Question) ด้วยการสัมภาษณ์ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑) ศึกษากลุ่มเกษตรกรตามพื้นที่เป้าหมาย โดยเลือกกลุ่มเกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษ

๒) ติดต่อประสานงานกลุ่มเกษตรกรที่เกี่ยวข้อง กำหนดวัน เวลา สถานที่

๓) ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในการสัมภาษณ์ เพื่อเตรียมความพร้อม

๔) แจ้งวัตถุประสงค์และแบบสอบถามที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เพื่อการสัมภาษณ์

๕) ลงพื้นที่ทำการสัมภาษณ์เกษตรกรตามประเด็นที่แจ้งไว้แล้วตามนัดหมาย ดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์

๑.๑ ให้เกษตรกรเล่าประสบการณ์เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ที่ท่านทำอยู่ในปัจจุบัน

๑) อุปกรณ์/ประเภทของพืชที่ปลูก

๒) ระยะเวลาในการดูแล

๓) การตลาด การซื้อ/ขาย ผู้สนับสนุน เอกชน/รัฐบาล

๔) ผลตอบแทนที่ได้จากการทำเกษตรอินทรีย์

๑.๒. เกษตรกรใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในด้านใดบ้าง

๑) องค์ความรู้/การศึกษาเพิ่มเติม

๒) การดำเนินงานที่พอดี/พอประมาณ/เหตุมีผล

๑.๓ เกษตรกรใช้หลักธรรมใดในพระพุทธศาสนามาใช้เป็นหลักการยึดเหนี่ยวจิตใจ/เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต

๑) ศีล ๕/อริยมรรคมีองค์ ๘

๒) หลักธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ชาวบ้าน

๑.๔. ภาพรวมของชุมชนท้องถิ่นมีลักษณะวิถีชีวิตเป็นอย่างไร

๑) ชุมชนดั้งเดิม ภูมิปัญญาอดีต คน/สัตว์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปัน

๒) ชุมชนสมัยใหม่ ภูมิปัญญาปัจจุบัน คน/สัตว์ แนวทางดำรงชีวิต แก้ไข ปรับปรุง

๑.๕. เกษตรกรคิดว่าการพัฒนาชุมชนเกษตรอินทรีย์ควรเป็นอย่างไร

๑) สภาพความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

๒. ศึกษาการบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์

๒.๑ เกษตรกรคิดว่าศีล ๕ มีประโยชน์ ต่ออาชีพการเกษตรอินทรีย์ หรือไม่ อย่างไร

๒.๒ หากเกษตรกรมีหนี้สินด้านการเกษตร เกษตรกรจะแก้ปัญหาอย่างไร ใครแนะนำ

๒.๓ อาชีพการเกษตรทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ มีความสุข มั่นคง หรือไม่ อย่างไร

๓. เสนอแนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนเกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธจิตวิทยา

๓.๑ ผลการทำเกษตรอินทรีย์เป็นหนทางนำไปสู่ความมั่นคงด้านอาหารหรือไม่ อย่างไร

๓.๒ เกษตรกรมีวิธีการอย่างไรที่จะให้ชุมชนท้องถิ่นอุดมสมบูรณ์ มั่นคง และยั่งยืนสืบต่อไป

๓.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ หรือแนวทางบูรณาการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ต่อการดำเนินชีวิตเกษตรกร

๑.๗.๔) การรวบรวมข้อมูล

ในการรวบรวมข้อมูลคณะนักวิจัยจะเดินทางไปรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ทั้ง ๔ ชุมชน โดยการรวบรวมจากผู้แทนของชุมชนที่ประสบผลสำเร็จจากการทำเกษตรอินทรีย์

๖) บันทึกข้อมูลรายละเอียดประเด็นการสัมภาษณ์ เสียง และภาพ เพื่อการวิจัย

๗) รวบรวมสรุปประเด็นที่ทำการสัมภาษณ์เพื่อการวิเคราะห์และนำเสนอรายงานผลการวิจัยต่อไป

๑.๗.๕) การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเนื่องจากเป็นข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ปลายเปิด (Open - ended question) คณะนักวิจัยจะนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้เทคนิคการจำแนก

และจัดระบบข้อมูล คือ การนำข้อมูลที่ได้มาจำแนกและจัดหมวดหมู่ออกให้เป็นระบบ และบูรณาการเข้ากับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑) ทำให้ทราบภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์ในสังคมไทย

๑.๘.๒) ทำให้เกิดการบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์ในสังคมไทย

๑.๘.๓) ทำให้ได้แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนเกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธจิตวิทยา

ปณฺณา โลกสฺมิ ปชฺโชโต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มจร

บทที่ ๒

ศึกษาสภาพทั่วไปของภูมิปัญญาทางการเกษตรในพื้นที่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดนครนายก

เกษตรกรเป็นผู้มีความรอบรู้และความสามารถในการคิดวางแผนและลงมือทำการเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ มาตั้งแต่ดั้งเดิม จึงสมควรเรียกว่าผู้มีภูมิปัญญาทางการเกษตร เพราะมีความอดทนอดกลั้น มีไหวพริบปฏิภาณ พัฒนาตัวเองอยู่ตลอดเวลาในการหาวิธีที่จะปรับปรุงการเกษตรให้รับผลผลิตให้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคทั้งแก่ครัวเรือนแก่ญาติสนิทมิตรสหาย และแก่การจำหน่ายจ่ายแจก โดยการเกษตรในอดีตกับปัจจุบันมีความแตกต่างกันเป็นอย่างมากทางด้านทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมดีอุดมสมบูรณ์ผลผลิตจึงดีตาม ปัจจุบันสิ่งแวดล้อมไม่ดีเพราะถูกทำลายลงไปมาก จึงทำให้ผลผลิตน้อย สิ้นเปลืองทั้งแรงงานและการลงทุน

๒.๑ ความหมายและความสำคัญของภูมิปัญญาทางการเกษตร

ภูมิปัญญาทางการเกษตร เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่นที่มีความคิดเป็นของตัวเองในการทำมาหากินบนผืนแผ่นดินที่มีอยู่ด้วยกำลังเรี่ยวแรงมันสมองและสติปัญญา

๒.๑.๑ ความหมายของภูมิปัญญาทางการเกษตร

ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ภูมิปัญญาทางการเกษตร มาจากคำ ๓ คำ คือ “ภูมิ”, “ปัญญา”, และ“เกษตร” ให้ความหมายของแต่ละคำว่า “ภูมิ” (พูม) [๑] น. พื้น, ชั้น, พื้นเพ, “ปัญญา”, [๒] น. ความรอบรู้, ความรู้ทั่ว, ความฉลาดเกิดแต่เรียนและคิด, “เกษตร” (กะเสด) [๓] น. ที่ดิน, ทุ่งนา, ไร่

เวลาที่ผ่านไปได้พิสูจน์แล้วว่า “ภูมิปัญญา” ไม่เคยล้าสมัยและยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้นในสถานการณ์ที่ประเทศของเราจะต้องฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจด้วยการเสริมฐานรากการเกษตร และพัฒนาเกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ และเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่สุดของสังคมให้มั่นคง ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า...*“ประชาชนนั่นแหละเขามีความรู้ เขาทำงานมาหลายชั่วคนแล้ว เขาทำงานอย่างดี เขามีความเฉลียวฉลาด เขารู้วาตรงไหนควรทำกสิกรรม เขารู้ที่*

---

[๑] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด, ๒๕๒๕, หน้า ๖๒๓., ๕๒๘, ๑๑๒.

[๒] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม**, (อ้างแล้ว), หน้า ๕๒๘, ๑๑๒.

[๓] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม**, (อ้างแล้ว), หน้า ๑๑๒.

ไหนควรจะเก็บรักษาไว้ แต่ที่เสียก็เพราะพวกที่ไม่รู้เรื่อง ไม่ได้ทำมานานแล้ว เลยทำให้ลืมไปว่า ชีวิตมันเป็นไปได้โดยการทำกสิกรรมที่ถูกต้อง” [๔]

ภูมิปัญญา เกิดจากปัจจัยหลายประการโดยจะต้องอาศัยการลงมือทำ และประสบการณ์เป็นส่วนประกอบเพิ่มเติม ธวัช ปุณโณทก มองว่าประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ในการศึกษาเล่าเรียน การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีการทำนา การไถนา การเอาวัวควายมาใช้ในการไถนา การรู้จักนวดข้าวโดยการใช้วัวควาย รู้จักสานกระบุง ตะกร้า เอาไม้ไผ่มาทำเป็นเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวัน รวมทั้งรู้จักเอาขี้กระทะมาแช่น้ำ ต้มให้เหือดแห้งเป็นเกลือสินเธาว์ ก็เรียกว่า ภูมิปัญญาทั้งสิ้น [๕] ปรีชา อุยตระกูล มองว่าภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาแต่อดีต และเป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิตการทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ ทุกอย่างเพื่อให้เกิดความสมดุลย์ระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือเพื่อให้เกิดความสงบสุขทั้งในส่วนที่เป็นชุมชนหมู่บ้าน และส่วนที่เป็นปัจเจกชนของชาวบ้านเอง [๖]

ภูมิปัญญาต้องอาศัยการสั่งสมจากการเรียนรู้จนสามารถลงมือทำให้ได้ผลตามต้องการ ชลธิรา สัตยาวัฒนา ภูมิปัญญาเป็นผลึกขององค์ความรู้ที่มีกระบวนการสั่งสมสืบทอดกลั่นกรองกันมายาวนาน มีที่มาหลากหลายไร้เอกภาพ แต่ก็ได้ประสมประสานกันจนเป็นเหลี่ยมมณีที่จะจรัสแสงคงทนและท้าทายตลอดกาลเวลา ความรู้อาจจะไม่ได้เป็นเอกภาพ (Unity) แต่ภูมิปัญญาจัดว่าเป็นเอกลักษณ์ (Identity) [๗] สิริกร ไชยมา มองว่าภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ความสามารถ ความเชื่อความสามารถทางพฤติกรรม ความสามารถในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตของมนุษย์ได้อย่างเหมาะสม สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ได้สั่งสมสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน จนได้รับการยอมรับในสังคมนั้น ๆ [๘]

ดังนั้น ภูมิปัญญาทางการเกษตร จึงหมายถึง พื้นฐานความรู้ความสามารถทางที่ดิน ทุ่งนา ไร่สวน การเพาะปลูก การขยายพืชพันธุ์ชนิดต่าง ๆ การทำมาหากินด้วยเรี่ยวแรงกำลังกาย ภูมิสติปัญญา มีความหมายรวมไปถึงการเอาใจใส่ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาทางการเกษตร จึงเป็นเรื่องที่มีความหมาย จำเป็นต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น รวมไปถึงชุมชนต่าง ๆ ซึ่งจะขาดไม่ได้ การลงมือทำจะก่อให้เกิดภูมิปัญญาทางประสบการณ์ไปในตัว เพราะเป็นการเรียนรู้

---

[๔] กลุ่มงานภูมิปัญญาท้องถิ่น, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น**, สำนักพัฒนาเกษตรกร กรมส่งเสริมการเกษตร, หน้า ๑.

[๕] ธวัช ปุณโณทก, **ทิศทางหมู่บ้าน**, กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, ๒๕๓๑. หน้า ๔๐-๔๒. (อ้างใน อาจารย์ทิพย์ หาสาสศรี, ภูมิปัญญาไทย : กับการศึกษา, หน้า ๑.)

[๖] ปรีชา อุยตระกูล, ภูมิปัญญาชาวบ้าน, เอกสารประกอบการสัมมานาเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน ศูนย์ฝึกอบรมและการพัฒนาสาธารณสุขมูลฐานขอนแก่น, กรุงเทพมหานคร ม.ป.ท. ๒๕๓๐ หน้า ๙. (อ้างใน อาจารย์ทิพย์ หาสาสศรี, ภูมิปัญญาไทย : กับการศึกษา, ๒๕๔๘, หน้า ๑.)

[๗] ชลธิรา สัตยาวัฒนา, ความรู้กับภูมิปัญญา : มิติที่เหลื่อมซ้อนกัน, ข่าวพิเศษ ๓๕๓๔,หน้า ๗๓๕. (อ้างใน อาจารย์ทิพย์ หาสาสศรี, ภูมิปัญญาไทย : กับการศึกษา, ๒๕๔๘, หน้า ๑.)

[๘] สิริกร ไชยมา, ภูมิปัญญาในวิถีชีวิตชาวล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒ แพร่, สหวิทยาเขตเวียงโกศัย, ๒๕๕๔, หน้า ๑. (อ้างใน อาจารย์ทิพย์ หาสาสศรี, ภูมิปัญญาไทย : กับการศึกษา, ๒๕๔๘, หน้า ๑.)

จากการสังเกตการเอาใจใส่อย่างจดจ่อในการงานที่กำลังทำอยู่จนทำให้เกิดความเชี่ยวชาญคล่องแคล่วว่องไว เป็นการสร้างงานให้สำเร็จด้วยความวิริยะอุตสาหพยายามอย่างตั้งใจ และเป็นประโยชน์ต่อความเป็นอยู่ของวิถีชีวิตชุมชนและคนทั้งชาติ

๒.๑.๑.๑ ปัญหาของภูมิปัญญาทางการเกษตร ปัญหาของภูมิปัญญาทางการเกษตรเกิดขึ้นได้จากการที่ชุมชนท้องถิ่นยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ เพราะสาเหตุแห่งปัจจัยหลาย ๆ อย่าง เช่น ความเข้าใจผิดเรื่องการเกษตรแล้วลงมือทำแบบผิด ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยที่จะทำให้เกิดปัญหากับภูมิปัญญาการเกษตร ซึ่งยากต่อการนำไปสู่การบูรณาการพัฒนาวิถีชีวิต

๑) ปัญหาภูมิปัญญากับการศึกษา การศึกษาเป็นเรื่องสำคัญหากขาดการศึกษาจะทำให้ขาดความรอบรู้และเข้าใจขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับการเกษตร จะทำให้อาชีพการเกษตรขาดคุณภาพเป็นแต่เพียงผู้ทำการเกษตรได้ แต่ผลผลิตไม่คุ้มค่าเวลาที่ได้ลงมือทำ ต้องเริ่มทำความเข้าใจตั้งแต่เรื่องทรัพยากรธรรมชาติเรื่อง ดิน น้ำ อากาศ เป็นต้น ไม่เพียงแต่ทำตามที่บริษัทสั่งทำเพื่อหวังกอบโกยผลกำไรเฉพาะทางหรือตามที่รัฐบาลแนะนำให้ทำตามนโยบายยุทธศาสตร์บางอย่างโดยไม่เห็นไม่เข้าใจชุมชน อาจารย์ทิพย์ หาสาสน์ศรี มองว่าการพัฒนาการศึกษาในระบบนำไปสู่ภาวะขาดสมดุลแห่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยซึ่งเป็นคุณค่าแห่งปัญญา เป็นภูมิธรรมแห่งแผ่นดินคู่กับคนไทยและสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตถูกละเลยไปมากในปัจจุบัน [๙] กชพรรณ วงศ์เจริญ และคณะ มองว่า

> ในยุคโลกาภิวัตน์ หากพูดถึงอาหาร จำเป็นต้องพูดถึงเรื่องการค้า ราคาและการเข้าถึงอาหารด้วย เพราะอาหารถูกทำให้เป็นสินค้า สิทธิด้านอาหารซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์ได้ถูกบั่นทอนลง ภายใต้การเปิดเสรีทางการค้า ทำให้คนยากจนรวมถึงผู้ผลิตเข้าไม่ถึงอาหาร จนกลายเป็นวิกฤติอาหารที่กำลังลุกลามไปทั่วโลกในขณะนี้สำหรับระบบอาหารของไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเมื่อประเทศเดินหน้าเข้าสู่การปฏิวัติเขียว ประมาณ พ.ศ.๒๕๐๔ โดยการผลักดันของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ที่มีนโยบายและคนของรัฐเป็นเครื่องมือ ทำให้กระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมที่อิงกับการพึ่งตนเองและธรรมชาติ ต้องละเลยระบบเกษตรหรือวิถีการผลิตอาหารของตนเอง ผลิตอาหารโดยคำนึงถึงแต่ปริมาณ และการค้า นั่นเท่ากับว่าเรานำระบบอาหารของประเทศเข้าสู่การขาดอำนาจในการผลิตและการกระจายอาหาร แต่กลับให้ความสำคัญกับการผลิตเพื่อการค้าซึ่งเท่ากับเป็นการนำอาหารมาผูกติดไว้กับค่าของเงิน ละทิ้งวิถีการผลิตดั้งเดิมของชุมชน มุ่งเข้าสู่การค้าพึ่งพากลุ่มทุน เทคโนโลยี สารเคมี พืชเศรษฐกิจเพียงไม่กี่ชนิด นโยบายรัฐและพันธะสัญญาจากบริษัท ความเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้ได้เกิดขึ้นต่อเนื่องอย่างเป็นระบบและเป็นขบวนการ และส่งผลกระทบต่อระบบอาหารของไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ [๑๐]

---

[๙] อาจารย์ทิพย์ หาสาสน์ศรี, **ภูมิปัญญาไทยกับการศึกษา**, (อ้างแล้ว), หน้า ๒๔๕.

[๑๐] กชพรรณ วงศ์เจริญ และคณะ, **“การอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งพืชอาหารเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารบนพื้นฐานทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ...”,** วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยมหาสารคามวิจัย ครั้งที่ ๙, [แหล่งข้อมูล] http://www.journal.msu.ac.th/index.php?page=show... , (เข้าถึง ๒๘ ม.ค. ๖๐) หน้า ๓๙๘-๔๐๙.

๒) ปัญหาภูมิปัญญากับโอกาส โอกาสที่ควรจะมีจะเป็นหลายทางซึ่งรวมไปถึงโอกาสที่จะได้ศึกษารายละเอียดให้รอบรู้และเข้าใจก่อนที่จะลงมือทำการเกษตร เพราะส่วนมากภูมิปัญญาทางการเกษตรดั้งเดิมจะอาศัยแต่เพียงความชำนาญการที่ได้รู้ได้เห็นมาจากรุ่นสู่รุ่น จากปากต่อปาก โดยมากจะไม่เน้นในเรื่องหลักวิขาการ บางครั้งก็จะทำให้เสียเวลาเสียโอกาสเสียงบประมาณที่ได้ลงทุนไป นอกจากนั้นโอกาสสำคัญในการเรียนรู้การจัดทำโครงการวิจัยพัฒนาการเกษตรชุมชน และหาแหล่งผู้สนใจและให้ทุนสนับสนุน อภิญญา อันพันลำ มองว่า

> โครงการวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมุ่งหวังผลสัมฤทธิ์ ๒ ด้าน คือ ๑) องค์ความรู้ชุมชนเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาหรือบรรเทาปัญหาการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิผล และ๒) บุคลากรนักวิจัยในชุมชนที่มีความรู้และทักษะในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเพื่อนำไปใช้แก้ไขปัญหาในชุมชนอย่างรอบคอบ สร้างความเข้มแข็งในชุมชน โดยใช้วิธีการวิจัยคุณภาพเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผ่านกระบวนการทำวิจัยชุมชนและปัญหาในชุมชนของตนเองของชาวบ้านลาดเป็นตัวอย่างวิธีการศึกษาปัญหา สาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหาบนฐานข้อมูลที่เป็นจริงด้วยการสนับสนุนและให้คำปรึกษาจากบุคลากรผู้เชี่ยวชาญการทำวิจัยชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติการวิจัยอย่างเป็นระบบ สร้างเสริมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและเรียนรู้การทำงานร่วมกันเพื่อสร้างพลังชุมชนและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน [๑๑]

๓) ปัญหาภูมิปัญญากับประสบการณ์ ประสบการณ์ในการประกอบการเกษตร ถึงแม้ว่าจะมีภูมิปัญญาทางการเกษตรเป็นทุนเดิมอยู่แล้วก็ตาม สิ่งที่สำคัญและจำเป็นที่ควรเพิ่มเติมเข้ามาก็คือประสบการณ์ใหม่ ๆ ที่เกิดจากการเรียนรู้ อบรม สังเกตการณ์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากเพื่อนชาวเกษตรกรด้วยกัน เป็นการสร้างความเข้มแข็งมีภูมิต้านทานยกระดับภูมิปัญญาพัฒนาให้มั่นคงยิ่งขึ้นกว่าเดิม การเกษตรมีปัจจัยที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ เรียนรู้ธรรมชาติ คมสัน หุตะแพทย์ มองว่า

> การเรียนรู้กลไกแห่งธรรมชาติ ช่วงที่ฝนมา พายุเข้า มากมากจนท่วม ผลผลิตเสียหาย ถ้าจำได้ช่วง ๒-๓ เดือนก่อนก็แล้งจัด แม้แต่ภาคกลางที่เคยมีน้ำทำนาปรังก็ทำไม่ได้ ว่ากันว่าแล้งที่สุดในรอบหลายสิบปี น้ำมากไป น้ำน้อยไป เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องหาวิธีจัดการ โดยเฉพาะคนที่ต้องทำการเกษตรพึ่งฟ้าพึ่งฝน คนสมัยนี้ก็ใช้เทคโนโลยีเข้าช่วย น้ำมากไปก็ใช้เครื่องสูบออก น้ำน้อยไปก็ใช้ปั้มสูบเข้า เปลืองไฟฟ้า เปลืองน้ำมัน คนสมัยก่อนเขาไม่มีเครื่องจักรเครื่องยนต์ ไม่มี

---

[๑๑] นางสาวอภิญญา อันพันลำ, **รูปแบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านลาด ตำบลหลักเมือง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์**, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, [แหล่งข้อมูล] http://www.journal.msu.ac.th/ index.php?page=show_journal,_no&no_id=30, (เข้าถึง ๒๘ ม.ค. ๖๐), หน้า ๓๔๙-๓๖๐.

ไฟฟ้า ไม่มีน้ำมัน เขาจัดการน้ำกันอย่างไรในสภาวะแห้งแล้ง หรือน้ำท่วม ผมพบว่าคนสมัยก่อนมีความลึกซึ้งและเข้าใจในธรรมชาติและสรรพสิ่งมากกว่าคนสมัยนี้ที่พึ่งพิงแต่เทคโนโลยี [๑๒]

ปัญหาดังกล่าวมานอกจากจะมีปัญหาด้านภูมิปัญญาแล้วยังจะนำไปสู่ความไม่ยั่งยืนด้านการเกษตร ชนวน รัตนวราหะ และสุพจน์ ชัยวิมล กล่าวถึงปัญหาความไม่ยั่งยืนของการเกษตรว่า

๑. เกษตรกรรมกับปัญหาความไม่ยั่งยืน ผลกระทบของการเกษตรแบบปฏิวัติเขียว เกษตรกรรมกระแสหลักและผลกระทบ มนุษย์จำเป็นต้องมีกิจกรรมการเกษตรเพื่อผลิตอาหารและปัจจัยพื้นฐานอีกหลายอย่างที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต แต่ดั้งเดิมนั้นมนุษย์ทำการเกษตรเพื่อเลี้ยงชีพเป็นหลักส่วนที่เหลือจากการผลิตจะมีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตัวเองขาดแคลน ต่อมาก็มีการพัฒนามาสู่การค้าขายเพื่อนำเงินตราไปแลกเปลี่ยนสินค้าอื่น ๆ ที่ตนเองไม่สามารถผลิตได้ มีนโยบายสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระบบการเกษตรเพื่อเลี้ยงชีพมาเป็นระบบการเกษตรเพื่อการค้าขายในปัจจุบัน คือ นโยบายส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อการส่งออก ซึ่งสินค้าสำคัญได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ปอ และยางพารา เป็นต้น รูปแบบการผลิตเพื่อขายมีลักษณะเป็นการปลูกพืชชนิดเดียวในพื้นที่กว้างขวาง เน้นการปลูกพืชที่ให้ผลผลิตสูงและเป็นที่ต้องการของตลาด รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการเกษตรตามแนวทางนี้จนเป็นระบบเกษตรกรรมกระแสหลักของประเทศ ซึ่งเป็นกระแสเดียวกันกับการพัฒนาการเกษตรของโลก

๑) ระบบการเกษตรกรรมกระแสหลักมีลักษณะที่สำคัญ คือ (๑) เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน คือ การผลิตพืชหรือสัตว์ชนิดเดียวในพื้นที่ขนาดใหญ่หรือในปริมาณมาก ๆ (๒) เน้นการลงทุนจำนวนมากแทนการใช้แรงงานทุนดังกล่าวอยู่ในรูปของเทคโนโลยีการผลิต เช่น เครื่องจักรกล พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืชเป็นต้น (๔) ใช้พลังงานสูง ทั้งในรูปของน้ำมันเชื้อเพลิงโดยตรงสำหรับเครื่องจักรกลเกษตร เครื่องจักร อุปกรณ์ในกระบวนการผลิต การแปรรูป และการขนส่ง รวมทั้งการใช้ของเหลือจากกระบวนการกลั่นน้ำมันเป็นวัตถุดิบในการผลิตปุ๋ยเคมี และสารเคมีทางการเกษตรชนิดต่าง ๆ (๕) บริษัทธุรกิจเข้ามามีอำนาจในการควบคุมปัจจัยการผลิต การแปรรูป การตลาด และการขนส่ง ดังนั้น การพัฒนาการเกษตรกระแสหลักในประเทศไทยที่มีลักษณะดังกล่าวตามแบบอย่างการพัฒนาการเกษตรของประเทศแถบตะวันตก ซึ่งประเทศเหล่านั้นมีความแตกต่างกับบ้านเรามากทั้งในด้านฤดูกาล สภาพอากาศ ภูมิประเทศ ชนิดของพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ตลอดจนวิถีชีวิตของผู้คน รวมทั้งสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม จึงได้เกิดปัญหาและผลกระทบต่าง ๆ อย่างมากมาย [๑๓]

---

[๑๒] คมสัน หุตะแพทย์, เรียนรู้กลไกแห่งธรรมชาติ, วารสารเกษตรกรรมธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นการจัดการน้ำ, ฉบับที่ ๗/๒๕๕๓, หน้า ๓.

[๑๓] ชนวน รัตนวราหะ, สุพจน์ ชัยวิมล, **เกษตรกรรมยั่งยืน ๑**, เอกสารประกอบการเรียน คณะศิลปศาสตร์ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน, พิมพ์ที่ เจริญวิทย์การพิมพ์ พิมพ์ครั้งสอง มีนาคม ๒๕๕๕, หน้า ๑๑-๒๔.

๒) ระบบการเกษตรกระแสหลักมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและการใช้ประโยชน์ คือ เกิดมาจากปัญหาหลายอย่าง เช่น

(๑) ส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ลดลง เนื่องจากรูปแบบการผลิตเกษตรกรรมกระแสหลักต้องใช้พื้นที่มากประกอบกับมีนโยบายส่งเสริมการผลิตเพื่อการส่งออกเป็นผลทำให้เกษตรกรขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มมากขึ้นโดย การบุกรุกเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้ทำให้ป่าไม้ลดลงจากเดิม พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๔ มีประมาณ ๑๗๑ ล้านไร่ หรือมากกว่าครึ่งของพื้นที่ประเทศ ลดลงเหลือเพียง ๘๕.๔ ล้านไร่ ในปี พ.ศ.๒๕๓๔ หรือเหลือประมาณ ๑ ใน ๔ ของพื้นที่ทั้งประเทศ และพื้นที่ป่าไม้ที่ถูกบุกรุก ส่วนใหญ่จะนำไปเพาะปลูกพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง ปอ อ้อย เป็นต้น พื้นที่ถือครองทางการเกษตรของไทยจึงได้เพิ่มขึ้นประมาณ ๑๔๐ ล้านไร่ ในปัจจุบัน หรือเพิ่มขึ้นกว่า ๑ เท่าตัว จากเดิมเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๒ มีประมาณ ๖๑ ล้านไร่ โสภิณ ทองปาน [๑๔] การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ดังกล่าวได้ส่งผลกรระทบด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

(๑.๑) เกิดการสูญเสียทางแหล่งอาหาร ปัจจัยดำรงชีพ และรายได้จากของป่า พื้นที่ป่าไม้ถือเป็นแหล่งกำเนิดทรัพยากรหลาย ๆ อย่างให้คนได้ใช้ประโยชน์ เมื่อป่าไม้ถูกทำลายลงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนใหญ่จึงต้องได้รับผลกระทบตามไปด้วย เช่น การขาดแคลนไม้ที่จะใช้ในการก่อสร้าง ขาดแคลนไม้ฟืนที่จะใช้เป็นเชื้อเพลิง ขาดแคลนไม้ไผ่ หวาย สำหรับทำเครื่องจักสาน จำนวนสัตว์ป่า หน่อไม้ เห็ด ตลอดจนพืชผักป่าต่าง ๆ ที่จะใช้เป็นอาหาร เป็นแหล่งรายได้ของชาวบ้านมีน้อยลงและหายากมากขึ้น นอกจากนี้ยามเจ็บไข้ได้ป่วยก็ได้ใช้สมุนไพรจากป่า เมื่อป่าถูกทำลายไปพืชพันธุ์หลากหลายชนิดก็พลอยสูญหายลดน้อยลงไปด้วย มูลนิธิโลกสีเขียว [๑๕] เมื่อทรัพยากรจากป่าไม้มีน้อยลง ประชาชนส่วนใหญ่จึงมีค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตสูงขึ้นในปัจจุบัน

(๑.๒) เกิดการสูญเสียทรัพยากรทางพันธุกรรมในประเทศเขตหนาว เช่น ไซบีเรีย หรือแคนาดา ในเนื้อที่ประมาณ ๖ ไร่ ๑ งาน มีต้นไม้เพียง ๑-๕ ชนิดเท่านั้น ขณะที่ในป่าเต็งรังของประเทศไทยที่มีขนาดพื้นที่เท่ากันมีต้นไม้อยู่ ๓๑ ชนิด ป่าดิบแล้ง ๕๔ ชนิด และป่าดิบชื้นเมื่อมีอยู่นับร้อยชนิดเป็นต้น สมศักดิ์ สุขวงษ์, ชนวน รัตนวราหะ และคณะ [๑๖] พื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทยยังเป็นแหล่งรวบรวมพันธุกรรมไม้ผลไม้เมืองร้อนที่สำคัญของโลกจนได้รับการยกย่องว่าเป็น “สวรรค์ของไม้ผลเมืองร้อน” ดังจะเห็นได้จากไม้ผลแทบทุกชนิดที่มีอยู่ในประเทศไทย เป็นการพัฒนามาจากสายพันธุ์ไม้ป่าทั้งนั้น จากการนำมาปลูกและคัดเลือกปรับปรุงพันธุ์ของบรรพบุรุษเราในอดีตจนกลายเป็นไม้ผลที่มีคุณภาพดีในปัจจุบัน การลดลงของพื้นที่ป่าไม้เป็นการทำลายชนิดพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ใน

---

[๑๔] โสภิณ ทองปาน, **นโยบายเกษตรไทย,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, เลิศชัยการพิมพ์, กรุงเทพฯ, ๒๕๓๖, หน้า ๑๑๗-๑๒๒. (อ้างใน ชนวน รัตนวราหะ, สุพจน์ ชัยวิมล, เกษตรกรรมยั่งยืน ๑).

[๑๕] มูลนิธิโลกสีเขียว, **“ดินและป่าไม้” หนังสือชุดโลกสีเขียว,** กรุงเทพฯ, ๒๕๓๔. หน้า ๓๙. (อ้างในชนวน รัตนวราหะ, สุพจน์ ชัยวิมล, เกษตรกรรมยั่งยืน ๑).

[๑๖] สมศักดิ์ สุขวงษ์ ,ชนวน รัตนวราหะ และคณะ, **ความหลากหลายทางชีวภาพกับการพัฒนาที่ยั่งยืน,** สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, กรุงเทพฯ, ๒๕๓๖, หน้า ๕๒. (อ้างใน ชนวน รัตนวราหะ, สุพจน์ ชัยวิมล, เกษตรกรรมยั่งยืน ๑).

ธรรมชาติซึ่งมีคุณประโยชน์ในแง่ของการปรับปรุงพันธุ์ เช่น นักผสมพันธุ์พืชได้ใช้พันธุ์ข้าวป่า ข้าวโพดป่ามาปรับปรุงพันธุ์เพื่อให้ต้านทานต่อโรคแมลงศัตรูพืชและช่วยเพิ่มผลผลิตอีกด้วย

ส่วนทางด้านสัตว์ป่ามีหลายชนิดที่จะนำมาเพาะเลี้ยงปรับปรุงพันธุ์ให้เป็นสัตว์เศรษฐกิจหรือยกระดับคุณภาพของสัตว์เลี้ยงที่มีอยู่ได้ เช่น ควายป่า วัวแดง กูปรี ซึ่งปัจจุบันเหลืออยู่น้อยเต็มทีพบได้เฉพาะในป่าอนุรักษ์บางแห่งเท่านั้น บางชนิดไม่มีรายงายว่าพบในเมืองไทยนานมาแล้ว สัตว์ป่าบางชนิดได้สูญพันธุ์ไปแล้ว เช่น เนื้อสมัน ซึ่งเป็นสัตว์ประเภทกวางป่าชนิดหนึ่งมีอยู่แห่งเดียวในโลก คือ ประเทศไทย เป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา แถวทุ่งรังสิต บางเขน บางกะปิ อยุธยา สุพรรณบุรี และลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง พื้นที่ป่าเหล่านี้ได้ถูกผู้คนเข้าบุกรุกเป็นที่นา ที่สวน เป็นเมือง เนื้อสมันจึงถูกบุกรุกที่อยู่อาศัยและถูกล่าจนสูญพันธุ์ไปในที่สุด นับเป็นเรื่องที่น่าเสียดายยิ่งเพราะโดยธรรมชาติแล้วเนื้อสมันเป็นสัตว์ป่าขนาดใหญ่ที่อยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุดชนิดหนึ่ง ถ้าคนไทยรู้คุณค่าและนำมาใช้ประโยชน์จะสามารถพัฒนาเป็นสัตว์เศรษฐกิจได้ ดังเช่นในต่างประเทศมีการเลี้ยงกวางจนสามารถส่งเป็นผลิตภัณฑ์ออกไปจำหน่ายคิดเป็นมูลค่ามหาศาล นอกจากนี้ ทรัพยากรพันธุกรรมในป่าธรรมชาติยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อีกมากมายหลายด้าน โดยเฉพาะสมุนไพรชนิดต่าง ๆ ที่ใช้รักษาโรค และยังมีอีกหลากหลายชนิดที่มนุษย์ยังไม่ได้ค้นพบ อาจจะมีบางชนิดที่มีตัวยารักษาโรคร้าย เช่น โรคมะเร็ง โรคเอดส์ เป็นต้น แต่น่าเสียดายที่ผลจากการทำลายป่าอาจจะทำให้พืชพันธุ์เหล่านี้สูญเสียไปหลายชนิดสูญพันธุ์ก่อนที่เราจะรู้จักนำมาใช้ประโยชน์

(๑.๓) เกิดการสูญเสียแหล่งดูดซับน้ำและการเกิดภาวะความแห้งแล้ง ประโยชน์ของป่าธรรมชาติอีกประการหนึ่งก็คือ ทำหน้าที่ดูดซับเก็บกับน้ำฝนไว้ในเรือนยอด ลำต้น รวมทั้งถูกเก็บไว้ในพืชพันธุ์ขนาดเล็กที่เกาะอยู่ตามกิ่งก้านของไม้ใหญ่ใบที่ร่วงหล่นทับถมบนผิวดิน รากของต้นไม้ใหญ่น้อยที่ซอนไซลงไปในดินช่วยทำให้แผ่นดินใต้ผืนป่าได้ทำหน้าที่เป็นแหล่งเก็บกักน้ำธรรมชาติไว้ในฤดูฝนเสมือนฟองน้ำขนาดใหญ่และจะค่อย ๆ ปลดปล่อยน้ำออกมาอย่างสม่ำเสมอตลอดทั้งปี เมื่อน้ำที่ไหนออกมาจากดินที่เรียกกันว่า “น้ำซับ” รวมกันเป็นลำธารใหญ่น้อยหลายสายกลายเป็นลำห้วยและแม่น้ำให้คนได้ใช้ประโยชน์ รัตยา จันทรเทียร [๑๗] ส่วนหน้าที่ของป่าไม้ทางอ้อมอีกประการหนึ่งก็คือการช่วยให้ฝนซึ่งเกิดจากการที่ไอน้ำในมหาสมุทรเคลื่อนตัวเข้ามาปะทะกับกลุ่มเมฆที่เย็นกว่าเหนือป่าที่มีต้นไม้หนาแน่นขึ้นปกคลุม ภูเขาไอน้ำจะถูกยกให้ลอยสูงขึ้นและขยายตัวพร้อมกับเย็นตัวลงและกลั่นตัวเป็นฝน บนภูเขาที่มีป่าไม้ปกคลุมจะเป็นลักษณะกำแพงรับกลุ่มเมฆทำให้ฝนตกชุก ถ้ากรณีภูเขาหัวโล้นหรือป่าขนาดใหญ่ถูกทำลายลดขนาดลง ปริมาณฝนที่ตกก็จะลดลงไปด้วย ซึ่งการตัดไม้ก็คือเป็นการทำลายวัฏจักรการเกิดฝน น้ำในแม่น้ำจะลดน้อยลงปัญหาต่าง ๆ ก็จะตามมามากมาย เช่น น้ำทะเลหนุน คุณภาพน้ำต่ำลง เกิดการแย่งชิงน้ำระหว่างภาคการเกษตร ชุมชนเมือง และภาคอุตสาหกรรม ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

(๑.๔) เกิดปัญหาน้ำท่วม เนื่องจากป่าไม้เป็นแหล่งซับน้ำทำให้เกิดอินทรียวัตถุในดินเพิ่มขึ้น น้ำซึมผ่านผิวดินได้ดี ฝนที่ตกลงมาจะถูกปะทะกับทรงพุ่มต้นไม้ที่ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นลดหลั่น

---

[๑๗] รัตยา จันทรเทียร, **“ป่ากับฝน” ข่าวสารสภาวะแวดล้อม,** มูลนิธิศูนย์ข่าวสารสภาวะแวดล้อมแห่งประเทศไทย, กรุงเทพฯ, ๒๕๓๖, หน้า ๓. (อ้างใน ชนวน รัตนวราหะ, สุพจน์ ชัยวิมล, เกษตรกรรมยั่งยืน ๑).

กันลงมาจนถึงพื้นดิน น้ำจะค่อย ๆ ไหลผ่านกิ่งก้าน ลำต้นและซึมผ่านลงไปในดินตามแนวรากพืชป่าไม้ จึงช่วยชะลอการไหลบ่าของน้ำได้ดี เกษม จันทร์แก้ว [๑๘]

(๑.๕) เกิดการพังทลายของดินและแหล่งน้ำตื้นเขินในธรรมชาติที่มีพืชพันธุ์ขึ้นหนาแน่นปกคลุมรากไม้จะจับยึดหน้าดินอยู่ การสึกกร่อนของดินจึงไม่เป็นปัญหาสำคัญเมื่อเปิดพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชไร่จึงทำให้เกิดปัญหาการพังทลายของดิน เนื่องจากน้ำฝนจะตกกระทบกับผิวดินโดยตรงอย่างรุนแรงประมาณกันว่าพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งประเทศไทยสูญเสียน้ำดินออกไปจากพื้นที่ถึงปีละ ๑,๒๔๓ ล้านตนต่อปีอยู่ในภาคเหนือและภาคกลางอันเป็นเขตภูเขาซับซ้อนและลุ่มน้ำขนาดใหญ่มากที่สุดคือ ๑,๒๑๐ ล้านตันต่อปี ภาคใต้รองลงมา ๒๕.๗ ล้านตันต่อปี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๕.๔ ล้านตันต่อปีและภาคตะวันออก ๑.๘ ล้านตันต่อปีคิดเป็นมูลค่าปริมาณธาตุอาหารที่สูญเสียไปประมาณ ๑,๐๐๐ ล้านบาท มูลนิธิโลกสีเขียว [๑๙]

(๑.๖) เกิดการแปรสภาพเป็นดินเค็ม ดินเปรี้ยว ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือใต้พื้นดินจะมีชั้นหินเกลืออยู่ มาก เมื่อป่าไม้ถูกทำลายเป็นพื้นที่เพาะปลูก การควบคุมความชื้นก็จะลดน้อยลง หน้าดินจึงแห้ง เกลือที่อยู่ชั้นใต้ดินก็จะถูกเคลื่อนย้ายมาสะสมที่ผิวดินมากขึ้น โดยการระเหยของน้ำใต้ดินไปสู่ผิวดิน ที่แห้งกว่าพื้นที่ดินเค็มก็จะกระจายออกไปมากขึ้นเรื่อย ๆ ในปัจจุบันภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ดินเค็มประมาณ ๑๗ ล้านไร่ ที่ไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก ชนวน รัตนวราหะ [๒๐]

(๑.๗) เกิดการระบาดของศัตรูพืชในป่ามีพืชพรรณนานาชนิดแต่ละชนิดมิได้มีปริมาณมากมายจนเกินไป แต่จะอยู่ในสภาพที่มีความสมดุลซึ่งกันและกัน แมลงชนิดต่าง ๆ ก็เช่นเดียวกัน ประชากรของแมลงจะอยู่ในระดับสมดุล แต่เมื่อเกษตรกรเปลี่ยนสภาพจากป่ามาปลูกพืชเศรษฐกิจหลักชนิดเดียวในพื้นที่มหึมา แมลงที่เป็นศัตรูพืชของพืชชนิดนั้นก็จะระบาดทำลายอย่างรวดเร็วเพราะมีแหล่งอาหารที่สมบูรณ์ สิริวัฒน์ วงษ์ศิริ [๒๑]

(๒) กิจกรรมการเกษตรกระแสหลักทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของคุณภาพดิน ระบบการเกษตรกระแสหลักได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของดินในหลายพื้นทีจนอยู่ในขั้นที่คุณสมบัติของดินไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกกล่าวคือ การเกษตรกระแสหลักที่เป็นการปลูกพืชชนิดเดียวในพื้นที่ขนาดใหญ่ติดต่อกันนาน ๆ ยิ่งทำให้เกิดการสูญเสียธาตุอาหารออกไปจากดินในอัตราที่รวดเร็ว เพราะพืชจะใช้ธาตุอาหาชนิดเดิม ๆ ในการเจริญเติบโตและสร้างผลผลิต เมื่อเก็บเกี่ยว

---

[๑๘] เกษม จันทร์แก้ว, เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง**การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ครั้งที่ ๓** (๓๑ ต.ค. - ๑ พ.ย.), กรุงเทพฯ, ๒๕๓๕, หน้า ๕๔-๕๕. (อ้างใน ชนวน รัตนวราหะ, สุพจน์ ชัยวิมล, เกษตรกรรมยั่งยืน ๑).

[๑๙] มูลนิธิโลกสีเขียว, **“ดินและป่าไม้” หนังสือชุดโลกสีเขียว,** (อ้างแล้ว), หน้า ๕๐, (อ้างใน ชนวน รัตนวราหะ, สุพจน์ ชัยวิมล, เกษตรกรรมยั่งยืน ๑).

[๒๐] ชนวน รัตนวราหะ, **การเกษตรแบบยั่งยืน เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก,** กรุงเทพฯ, ๒๕๓๕, หน้า ๑๖๖. (อ้างใน ชนวน รัตนวราหะ, สุพจน์ ชัยวิมล, เกษตรกรรมยั่งยืน ๑).

[๒๑] สิริวัฒน์ วงษ์ศิริ, **แมลงศัตรูพืชทางการเกษตรของประเทศไทย**. สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, กรุงเทพฯ} ๒๕๒๖, หน้า ๔๑. (อ้างใน ชนวน รัตนวราหะ, สุพจน์ ชัยวิมล, เกษตรกรรมยั่งยืน ๑).

ผลผลิตออกไปแล้วธาตุอาหารจะออกจากพื้นที่ไปด้วย ทำให้ต้องใช้ปุ๋ยเคมีเพิ่มเข้าไปในพื้นที่ทุกปีจึงขาดกระบวนการหมุนเวียนธาตุอาหารทำให้ผลผลิตตกต่ำ และเมื่อมีการใส่ปุ๋ยเคมีติดต่อกันในระยะยาวยังทำให้ดินมีสภาพเป็นกรดไม่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืช ประกอบกับการที่อินทรียวัตถุในดินถูกใช้ไปจนหมดจะทำให้ดินแน่นแข็งมีการระบายน้ำและอากาศไม่ดี การไถพรวนดินในระดับความลึกเดิมติดต่อกันเป็นระยะเวลานานจะก่อนให้เกิดชั้นดินดานแข็งและยังทำลายโครงสร้างของดินจากการบดอัดของเครื่องจักรทำให้ดินจับตัวกันแน่น ธวัชชัย ณ นคร [๒๒] นอกจากนี้การปล่อยของเสียทิ้งสู่สิ่งแวดล้อม เช่น น้ำมันเครื่องที่ใช้แล้ว เศษชิ้นส่วนต่าง ๆ ของเครื่องจักรทำให้ดินเป็นพิษ แหล่งน้ำสกปรกไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยรวม

นอกจากนั้น การใช้สารเคมีทางการเกษตรก็เช่นกัน ทั้งยาฆ่าแมลง ยาปราบวัชพืช ยังก่อให้เกิดสารพิษตกค้างในดิน ดินมีสภาวะไม่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตในดิน ทำให้กิจกรรมการย่อยสลายอินทรียวัตถุลดน้อยลงอีกด้วย สิ่งมีชีวิตเหล่านี้ก็จะสูญหายไปจากพื้นที่ เช่น พวกไส้เดือนดินที่มีความสำคัญอย่างมากในการผสมคลุกเคล้าชิ้นส่วนของพืชให้เข้ากับดินเป็นการช่วยทำให้ดินร่วนซุยและมีการถ่ายเทอากาศดีขึ้น ศุภมาศ พานิชศักดิ์ และคณะ [๒๓]

(๓) สารเคมีทางการเกษตรทำให้เกิดพิษภัยต่อระบบนิเวศ การทำการเกษตรที่ยังอาศัยสารเคมีหรือปุ๋ยเคมีจะทำให้เกิดปัญหาหลาย ๆ อย่างตามมาอย่างไม่สิ้นสุด

(๓.๑) การใช้ปุ๋ยเคมี ระบบเกษตรกรรมกระแสหลักที่มีการใช้พันธุ์พืชที่ให้ผลผลิตสูงและตอบสนองต่อการใช้ปุ๋ยให้เกษตรกรต้องใช้ปุ๋ยเคมีในปริมาณมาก เพื่อให้ได้ผลผลิตสูงสุดเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหา เช่น ดินเป็นกรด โครงสร้างของดินแน่น ยังก่อให้เกิดการระบาดของศัตรูพืชได้ง่ายโดยเฉพาะการใช้ปุ๋ยในโตรเจนจะทำให้พืชมีการเจริญเติบโตมากเกินไปจึงลักษณะเปราะบางไม่แข็งแรงง่ายต่อการเข้าทำลายของโรคและแมลง จนทำให้เกิดการระบาดของศัตรูพืชขึ้น เช่น กรณีเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลในนาข้าวเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๓-๒๕๓๔ เป็นต้น บริบูรณ์ สมฤทธิ์ [๒๔]

(๓.๒) สารเคมีกำจัดศัตรูพืช สารเคมีมีมีหลายประเภททั้งยาปราบวัชพืช ยาฆ่าแมลง ยาเบื่อหนู ปู รวมทั้งสารกำจัดโรคพืชต่าง ๆ ซึ่งเมื่อฉีดพ่นไปแล้วจะตกค้างในดิน น้ำ ถ่ายทอดไปยังสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ จนถึงมนุษย์ซึ่งเป็นผู้บริโภคชั้นสุดท้ายก็จะได้รับผลกระทบด้วยและที่ผ่านมาการใช้สารเคมีทางการเกษตรชนิดต่าง ๆ มีแนวโน้มมากขึ้นทุกปี สาเหตุที่เพิ่มขึ้นนั้นเป็นผลมาจากการขยายพื้นที่และกิจกรรมการเกษตรประกอบกับการที่แมลงศัตรูพืชมีการพัฒนาจนสร้างความต้านทานต่อฤทธิ์ยาจึงทำให้เกษตรกรต้องใช้สารเคมีในปริมาณมากที่เข้มข้นยิ่งขึ้น เกษตรกรหลายรายยังผสม

---

[๒๒] ธวัชชัย ณ นคร, ๒๕๓๕ : หน้า ๓-๑๙. (อ้างใน ชนวน รัตนวราหะ, สุพจน์ ชัยวิมล, เกษตรกรรมยั่งยืน ๑).

[๒๓] ศุภมาศ พานิชศักดิ์ และคณะ, **ปฐพีวิทยาเบื้องต้น,** ภาควิชาปฐพีวิทยา คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน, กรุงเทพฯ, ๒๕๒๓, หน้า ๓๒๗. (อ้างใน ชนวน รัตนวราหะ, สุพจน์ ชัยวิมล, เกษตรกรรมยั่งยืน ๑).

[๒๔] บริบูรณ์ สมฤทธิ์, **“บทเรียนจากเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล” เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง การปรับปรุงพันธุ์เพื่อสภาพแวดล้อมและธรรมชาติที่ยั่งยืน,** กรมวิชาการเกษตรกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๓๔, (อ้างใน ชนวน รัตนวราหะ, สุพจน์ ชัยวิมล, เกษตรกรรมยั่งยืน ๑).

สารเคมีหลากหลายชนิดเข้าด้วยกันเพราะเชื่อว่าจะสามารถปราบศัตรูพืชได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่ผลจากการกระทำดังกล่าวจะเกิดอันตรายแก่เกษตรกรและสิ่งแวดล้อมรุนแรงมากขึ้น (สิริวัฒน์ วงษ์ศิริ [๒๕] และวิฑูรย์ เลี่ยงจำรูญ, [๒๖]

(๔) เกิดการสูญเสียพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์พื้นเมือง พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์พื้นเมืองมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการผลิตทางการเกษตร เนื่องจากบรรพบุรุษได้พัฒนาปรับปรุงพันธุ์มาจากพืชหรือสัตว์ป่านำมาเพาะปลูก เพาะเลี้ยง มีการคัดเลือกพันธุ์ที่มีลักษณะดีเอาไว้สืบทอดพัฒนามาจนถึงปัจจุบัน พืนธุ์พืช พันธุ์สัตว์พื้นเมืองเหล่านี้จึงมีความเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น อำพล เสนาณรงค์ [๒๗] การพัฒนาระบบเกษตรกรรมกระแสหลักได้มีส่วนสำคัญในการทำลาย พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์พื้นเมืองไปอย่างมากมาย เช่น กรณีข้าวในอดีตประเทศไทยมีพันธุ์ข้าวมากมายหลากหลายสายพันธุ์ที่มีความเหมาะสมในแต่ละท้องถิ่นประมาณกันว่าไม่ต่ำกว่า ๕๐,๐๐๐ สายพันธุ์ แต่พันธุ์ข้าวเหล่านี้กำลังสูญหายไปทุกวันขณะที่ปัจจุบันเกษตรกรทั้งประเทศนิยมปลูกข้าวไม่กี่สิบสายพันธุ์ ซึ่งได้แก่ ข้าวพันธุ์ส่งเสริมจากทางราชการ พันธุ์ กข. ต่าง ๆ แต่พันธุ์ข้าวเหล่านี้ต้องใช้ปุ๋ยและสารเคมีกำจัดศัตรูพืชจึงจะให้ผลผลิตสูง ดังนั้นเกษตรกรจึงมีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นตามไปด้วย

นอกจากนี้ยังมีสาเหตุอื่น ๆ อีก เช่น การเปลี่ยนแปลงการเกษตรไทยไปสู่การปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์อย่างเดียวไม่หลากหลายทำให้เกิดปัญหาทางการเกษตรในประเทศไทย ตัวอย่างเช่น เกิดการระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล เมื่อปี ๒๕๓๓/๓๔ พื้นที่ปลูกข้าวถูกทำลาย ๒๙ จังหวัด รวม ๓.๕ ล้านไร่ ผลผลิตข้าวเปลือกเสียหายไปเกือบ ๓ ล้านตัน ฯลฯ [๒๘] การส่งเสริมการปลูกป่า ยูคาลิปตัส ซึ่งเป็นระบบการปลูกชนิดเดียวในพื้นที่กว่างใหญ่มีการกำจัดวัชพืชหรือพืชชนิดอื่นไม่ให้ขึ้นมาปะปนจึงเป็นการทำลายพันธุ์พืชพื้นเมืองที่จะฟื้นฟูมาใหม่ ในกรณีนี้รวมไปถึงการส่งเสริมการปลูกยางพาราก็มีลักษณะการทำลายพืชพื้นเมืองดั้งเดิมเช่นเดียวกัน ไม้ผลหลายชนิดก็มีการปลูกเพียงไม่กี่สายพันธุ์เท่านั้น เช่น ทุเรียนที่ปลูกมาก คือ พันธุ์หมอนทอง ชะนี และก้านยาว ทั้งทีสมัยก่อนมีอยู่หลายร้อนสายพันธุ์ นอกจากนี้ยังมีพืชผักพื้นเมืองหลายชนิดที่สูญหายไปจากวิถีชีวิตของคนไทยเนื่องจากถูกทดแทนโดยผักจีน เช่น คะน้า ผักกาด กวางตุ้ง กะหล่ำปลี ฯลฯ ซึ่งเป็นพืชต่างถิ่น จึงต้องใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงมากแตกต่างจากผักพื้นบ้าน เช่น ตำลึง แค ผักกูด ผักกาดบ้าน ถั่วพู และพืชพันธุ์พื้นบ้านอื่น ๆ ที่ไม่ต้องใช้สารเคมีในการนำไปประกอบการผลิต

---

[๒๕] สิริวัฒน์ วงษ์ศิริ , **แมลงศัตรูพืชทางการเกษตรของประเทศไทย,** สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, กรุงเทพฯ. ๒๕๒๖, หน้า ๗๐-๗๑. (อ้างใน ชนวน รัตนวราหะ, สุพจน์ ชัยวิมล, เกษตรกรรมยั่งยืน ๑).

[๒๖] วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, (บรรณาธิการ). **เกษตรกรรมทางเลือก หนทางรอดของเกษตรกรไทย.** Exit Expression Idias, กรุงเทพฯ, ๒๕๓๕, หน้า ๓๓. (อ้างใน ชนวน รัตนวราหะ,สุพจน์ ชัยวิมล, เกษตรกรรมยั่งยืน ๑).

[๒๗] อำพล เสนาณรงค์, **กสิกร ฉบับครบรอบ ๖๐ ปี,** กรุงเทพฯ, ๒๕๓๒, หน้า ๒๗-๓๖. (อ้างใน ชนวน รัตนวราหะ, สุพจน์ ชัยวิมล, เกษตรกรรมยั่งยืน ๑).

[๒๘] องค์กรความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาไทย (BIOTHAI), **คู่มือเกษตรกรและนักพัฒนาการเกษตร เรื่อง ความหลากหลายทางชีวภาพกับเกษตรกรรมยั่งยืน**, จัดพิมพ์โดย มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย), ไม่ระบุ พ.ศ. หน้า ๒-๔.

ส่วนทางด้านสายพันธุ์สัตว์พื้นเมืองแต่ละชนิดก็เช่นเดียวกันปัจจุบันได้ลดน้อยลงไปมาก เช่น วัวพื้นเมืองที่มีลักษณะเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อม ระบบการเลี้ยงดูและการบริโภคของคนไทยแต่มีข้อเสีย คือ เจริญเติบโตช้า ดังนั้น จึงมีการปรับปรุงพันธุ์โดยใช้พ่อพันธุ์จากต่างประเทศเพื่อให้ผลผลิตสูงขึ้น ปัจจุบันจึงหาวัวพื้นเมืองพันธุ์แท้ได้ยากเต็มที สัตว์พื้นเมืองชนิดอื่น ๆ ก็อยู่ในสภาวะเช่นเดียวกันที่น่าเป็นห่วงก็คือ ไก่พื้นเมือง หรือไก่บ้าน ที่ยังนิยมเลี้ยงกันอยู่มากในชนบท เนื่องจากมีความทนทาน เลี้ยงง่ายและคุณภาพเนื้อดี ปัจจุบันมีจำนวนลดน้อยลงเพราะถูกทดแทนด้วยระบบการเลี้ยงไก่แบบอุตสาหกรรม

(๕) ระบบการเกษตรกรรมกระแสหลักส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม

(๕.๑) ผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต ผลจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรทั้ง ยาฆ่าแมลง และยาปราบวัชพืช รวมทั้งการใช้ฮอร์โมนสังเคราะห์หรือสารกระตุ้นการเจริญเติบโตของสัตว์เลี้ยงมีพิษและส่งผลกระทบต่อสุขภาพเกิดอันตรายต่ออวัยวะภายนอกและภายในร่างกายของคน เช่น เกิดการระคายเคืองต่อผิวหนัง เป็นแผลพุพอง ตาอักเสบ กล้ามเนื้อชักกระตุกหยุดทำงาน ปอดเสื่อม อาจทำให้ทารกในครรภ์เสียชีวิต และยังเป็นสาเหตุของโรคมะเร็ง นอกจากนั้น การใช้เครื่องจักรกลการเกษตรก็สร้างปัญหาสำคัญโดยเฉพาะรถไถเดินตามซึ่งมีความสะเทือนสูงมากขณะทำงาน เมื่อเกษตรกรทำงานไปเป็นเวลานานจะเป็นอันตรายต่อระบบต่าง ๆ ของร่างกาย ทั้งระบบการทำงานของกล้ามเนื้อ ระบบประสาท ข้อกระดูก และอวัยวะภายในขณะที่ได้รับผลกระทบกระเทือนอย่างมาก

สารพิษทางการเกษตรที่ใช้ในไร่นายังมีการตกค้างในสิ่งแวดล้อม และถ่ายทอดมาทางห่วงโซ่อาหารโดยมากับผลิตต่าง ๆ พืชผัก ผลไม้ อาหารสัตว์ เนื้อสัตว์ นม หรือ ผลิตภัณฑ์ สัตว์น้ำ เป็นต้น เมื่อผู้บริโภครับประทานอาหารที่มีสารพิษตกค้างเข้าไปก็จะไปสะสมอยู่ในร่างกายทำให้เกิดการเจ็บป่วยระยะยาวได้ จากการศึกษาของกองวัตถุมีพิษกรมวิชาการเกษตรมีการตรวจพบสารเคมีหลายชนิดในเลือดของคนหลายอาชีพ รวมทั้งตรวจพบสารพิษตกค้างอยู่ในน้ำนมและเลือดของสตรีภายหลังคลอดบุตร ซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม และในปี พ.ศ.๒๕๓๐ จำนวนผู้ป่วยและจำนวนผู้เสียชีวิตทั่วประเทศเพิ่มขึ้นเป็น ๙,๗๓๘ คน ส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ [๒๙]

(๕.๒) ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม

(๑) การเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการใช้เงินตรา การพัฒนาระบบเกษตรกรรมกระแสหลักในประเทศไทยส่งผลให้พฤติกรรมในการผลิต การบริโภค และการใช้ทรัพยากรของเกษตรกรเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะช่วงแรก ๆ ของการพัฒนาเศรษฐกิจที่สินค้าเกษตรชนิดหลักมีราคาดีเพราะการแข่งขันทางการค้ายังมีน้อย ขณะที่ปริมาณความต้องการสินค้ามีมากและต้นทุนในการผลิตยังไม่สูงนักทำให้เกษตรกรมีรายได้มากขึ้นอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน รายได้ส่วนเกินเหล่านี้ถูกนำไปใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยจนเกิดค่านิยมในการบริโภควัตถุมากขึ้นถึงแม้ในช่วงระยะหลังสินค้าเกษตรจะประสบ

---

[๒๙] สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, **การศึกษาผลกระทบจากการใช้สารเคมี,** ๒๕๓๓, หน้า ๘๑. (อ้างใน ชนวน รัตนวราหะ, สุพจน์ ชัยวิมล, เกษตรกรรมยั่งยืน ๑).

กับปัญหาราคาตกต่ำแต่ค่านิยมในการบริโภคของเกษตรกรก็ไม่ได้ปรับไปตาม ทั้งยังถูกโฆษณาชวนเชื่อผ่านสื่อต่าง ๆ เกษตรกรหลายคนยอมเป็นหนี้สินหรือยอมขายที่ดินมรดกเพื่อให้มีรถยนต์ โทรทัศน์ วีดีโอ คาราโอเกะ เครื่องเสียง ค่านิยมเหล่านี้ได้ปลูกฝังให้เกษตรกรต้องหาเงินให้มากเพื่อให้ได้ครอบครองวัตถุเพราะเชื่อว่าเป็นการยกฐานะทางสังคมให้เป็นที่ยอมรับของคนมากขึ้น

(๒) การพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกและการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม จากการศึกษาของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรพบว่า ในการผลิตพืชสำคัญ ๆ ของเกษตรกรมีต้นทุนการผลิตสูงขึ้นตั้งแต่ ๔.๕๕-๑๑.๖๙ % ต้นทุนส่วนใหญ่เป็นปัจจัยการผลิตที่มาจากภายนอกเกือบทั้งหมด เกษตรกรไม่มีอำนาจหรือควบคุมราคาปัจจัยการผลิตเหล่านี้ได้อำนาจการต่อรองล้วนตกอยู่ในมือพ่อค้าคนกลางและบริษัทธุรกิจเกษตร เกษตรกรต้องพึ่งพาภายนอกมากขึ้นทั้งปุ๋ยเคมี สารเคมีปราบศัตรูพืช พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์และอื่น ๆ ขณะที่ผลผลิตมีราคาตกต่ำไม่คุ้มกับการลงทุนที่เสียไปถึงแม้ว่าปริมาณผลผลิตจะสูงขึ้นก็ตาม

(๓) การสูญเสียที่ดินและพื้นที่เกษตรกรรม ความล้มเหลวของอาชีพทางการเกษตรจากระบบเกษตรกรรมกระแสหลักที่ทำให้เกษตรกรยากจน รายได้น้อย เป็นหนี้สิน จึงมีการขายที่ดินให้นายทุนมากขึ้นเพราะได้เงินมากกว่าการทำการเกษตร ลูกหลานก็ไปทำงานในโรงงานกันหมดไม่มีใคร ทำไร่ ทำสวน ที่ดินจึงถูกเปลี่ยนมือไปตกอยู่กับนายทุนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมากขึ้นเรื่อย ๆ และที่ดินเหล่านี้จะถูกนำไปใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ เช่น เป็นบ้านจัดสรร เป็นสนามกอล์ฟ เป็นโรงงานอุตสาหกรรม บางรายก็ปล่อยให้รกร้างว่างเปล่าเพื่อเก็งกำไรจึงเป็นการสูญเสียพื้นที่การเกษตรไปโดยถาวร ขณะเดียวกันมีเกษตรกรหลายรายที่ไม่มีที่ดินทำกินหรือหลายคนเมื่อขายที่ดินไปแล้วก็ใช้จ่ายเงินจนหมด จากที่เคยมีที่ดินเป็นของตัวเองก็เปลี่ยนฐานะเป็นผู้เช่าที่ดินคนอื่นแทน นับเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจที่รุนแรงเพราะที่ดินถือเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการประกอบอาชีพทางการเกษตร เมื่อเกษตรกรไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเองแล้วก็ยากที่จะยากที่จะมีความมั่นคงได้ในอาชีพนี้ เพราะเจ้าของที่จะมารับเอาที่ดินคืนไปเมื่อไหร่ก็ได้ เป็นการกระจายการใช้ทรัพยากรที่ดินที่ไม่เป็นธรรม

(๕.๓) ผลกระทบทางวัฒนธรรม ในสังคมกสิกรรมทุกสังคมมีพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อบวงสรวงบูชาเทพเจ้าเกี่ยวกับ พืชพรรณธัญญาหาร ดิน น้ำ ลม ไฟ ตลอดถึงธรรมชาติอื่น ๆ อันเป็นหลักปฏิบัติที่เชื่อว่าจะก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต เช่น พิธีสู่ขวัญแม่โพสพ พิธีไข(เปิด)ประตูฟ้า พิธีขนข้าวขึ้นเล้า(ยุ้ง,ฉาง) พิธีสู่ขวัญควาย เป็นต้น สำหรับประเทศไทยพิธีกรรมเกี่ยวกับสังคมเกษตรมีอยู่ทั่วทุกภาคมีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นแต่มีสาระสำคัญคือการให้ความเคารพต่อธรรมชาติ ผู้ให้กำเนิดข้าวปลาอาหารและความอุดมสมบูรณ์พูนสุขของชุมชน เช่น ความเชื่อเรื่อง ป่าไม้ ชาวไร่ชาวนาแต่เดิมเชื่อว่าป่าไม้มีเจ้าเป็นเจ้าของ การไปตัดไม้ถางป่าทำไร่ต้องดูฤกษ์ยามและต้องเซ่นสรวงขออนุญาตจากเจ้าป่าก่อนแล้วจึงถางป่าทำไร่ตามจำนวนที่ขอไว้ ถ้าจะตัดไมทำเครื่องเรือนขอต่อพญาไม้ นางไม้ให้รู้ด้วยซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างเหมาะสมไม่ก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม [๓๐] ผลกระทบทางวัฒนธรรมเกิดจากความเปลี่ยนแปลงทาง

---

[๓๐] เอี่ยม ทองดี, **วัฒนธรรมข้าว**, คณะกรรมการเผยแพร่ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชนบท, มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา นครปฐม, ๒๕๓๗, หน้า ๑๓๑. (อ้างใน ชนวน รัตนวราหะ, สุพจน์ ชัยวิมล, เกษตรกรรมยั่งยืน ๑).

สังคมเกษตรกรรมที่เกิดจากกระแสทุนนิยมอย่างต่อเนื่อง วรพล พรหมมิกบุตร ได้ทำการศึกษาถึงวัฒนธรรมสลายการทำลายและสร้างใหม่ภายใต้กระแสทุนนิยมเอกชน พบว่า ทุนนิยมได้มีการพัฒนารูปแบบและโครงสร้างซึ่งประกอบด้วย กระบวนการทำลาย และสร้างใหม่เชิงวัฒนธรรม (Cultural Destruction and Reconstruction Process) [๓๑]

๒.๑.๑.๒ ประเภทของภูมิปัญญาทางการเกษตร ภูมิปัญญาทางการเกษตรอาจแบ่งได้หลายประเภท ซึ่งจะมุ่งถึงการใช้การผลิตอาหารในท้องถิ่น สร้างความพอเพียงให้เกษตรกรรายย่อย เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยไม่จำกัดว่าจะใช้การผลิตรูปแบบใดขึ้นอยู่กับความเหมาะสมทางเศรษฐกิจของแต่ละชุมชน [๓๒] ภูมิปัญญาดังต่อไปนี้

๑) ภูมิปัญญาทางการเกษตรแบบดั้งเดิม (Traditional Agriculture) เป็นการเกษตรที่มนุษย์ปฏิบัติกันมาก่อนที่จะมีการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เน้นการเพิ่มผลผลิตด้วยสารเคมีทางการเกษตรพันธุ์ถูกผสม และเครื่องทุ่นแรงขนาดใหญ่มาใช้ โดยอาศัยประสบการณ์และความชำนาญเฉพาะบุคคล

๒) ภูมิปัญญาทางการเกษตรแบบยังชีพ (Subsistence Farming) คือ การทำการเกษตรมีทั้งแบบประชากรเบาบางและแบบหนาแน่น แบบมีประชากรหนาแน่นนั้น คือบริเวณที่มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นในเอเชียเขตร้อนหลายบริเวณ เกษตรจะใช้วิธีการเพาะปลูกพืชอย่างหนาแน่น โดยเน้นอยู่ที่การผลิตเพื่อยังชีพ ที่สำคัญมี ๒ แบบ คือ (๑) ปลูกข้าวจ้าวในเขตที่ต่ำชื้นของเอเชียเขตร้อน ระบบการปลูกที่เด่นก็คือ การปลูกข้าวจ้าวบนพื้นที่นาอย่างถาวร ข้าวจ้าวเป็นอาหารที่สำคัญของโลกเช่นกับข้าวสาลี เช่น ไทย พม่า เป็นต้น (๒) เพาะปลูกในที่ดอนแบบหนาแน่น ในบริเวณที่ดอนของเอเชียเขตร้อนซึ่งความชุ่มชื้นลดน้อยลง โดยเฉพาะในส่วนใหญ่ของอินเดีย พืชที่นิยมปลูกคือ ข้าวสาลี ข้าวฟ่าง ข้าวโพด และพืชอื่น ๆ เช่น ถั่วลิสง งา ถั่วเขียว เป็นต้น [๓๓] ที่มิได้มุ่งหวังผลิตหรือผลิตผลเพื่อการจำหน่าย แต่เพียงมุ่งเพื่อเป็นแหล่งอาหารและใช้ในครอบครัว อาจมีการแลกเปลี่ยนผลผลิตกันบ้าง ซึ่งเป็นการผลิตโดยใช้พันธุ์ที่มีอยู่ ใช้ปัจจัยที่หาได้ตามธรรมชาติในท้องถิ่นส่วนมากเป็นหลัก เป็นการเกษตรเพื่อความอยู่รอดในการดำรงชีพเป็นส่วนมากโดยไม่ต้องการปัจจัยอย่างอื่น เพราะสังคมดั้งเดิมไม่มีความจำเป็นเท่าครัวเรือนและชุมชน

๓) ภูมิปัญญาทางการเกษตรแบบการค้า (commercial agriculture) เกิดขึ้นเนื่องจากการขยายตัวทางสังคมและเศรษฐกิจระบบทุนนิยม และวิชาการสมัยใหม่ที่เน้นการผลิตแบบพืชเชิงเดี่ยว เมื่อชุมชนหรือสังคมมีการติดต่อกันมากขึ้น ความจำเป็นด้านการตลาดทางการค้าก็มีมาก

---

[๓๑] วรพล พรหมมิกบุตร, **วัฒนธรรมสลายการทำลายและสร้างใหม่ภายใต้กระแสทุนนิยมเอกชน**, กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์อาร์ตไลน์, ๒๕๓๔, หน้า ๘๔. (อ้างใน นุชฎา จำเริญ และคณะ ภูมิปัญญาการทำนาเพื่อลดต้นทุนเพิ่มผลผลิตขององค์กรเกษตรกลุ่มมดงานสร้างเมืองจังหวัดพิจิตร ฯลฯ ประจาปี 2559)

[๓๒] ยอดชาย ทองไทยนันท์, **ความหลากหลายทางชีวภาพกับการผลิตปศุสัตว์ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพ กองบำรุงพันธุ์สัตว์ กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๕๑), หน้า ๙.-๒๒.

[๓๓] วันทนีย์ ศรีรัฐ, **ภูมิศาสตร์เขตร้อน**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๕๒.

ขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยนเงินตราเข้ามาสู่ชุมชนหรือแต่ละประเทศ โดยมุ่นเน้นอาหารเป็นหลัก (staple food) ไม่กี่ชนิดเพื่อสนองการค้าของโลก โดยเชื่อกันว่าเป็นผู้ป้อนอาหารให้แก่โลก แต่ปัจจุบันมีประชากรโลกประมาณ ๒,๐๐๐ ล้านคน ที่มีชีวิตอยู่ได้เพราะการผลิตอาหารแบบดั้งเดิมในท้องถิ่น โดยมากเป็นชาวบ้านที่ยังไม่เชื่อคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของภาครัฐ [๓๔]

๔) ภูมิปัญญาทางการเกษตรผสมผสานแบบประณีต (Fine Agriculture) นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นต้นมาองค์กรต่าง ๆ ที่ทำงานพัฒนาชนบทเป็นจำนวนมากได้ริเริ่มโครงการอบรมสัมมนาเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งในตอนนั้นแนวคิดการทำเกษตรผสมผสานของเกษตรไทยที่ก่อตัวขึ้น มีการศึกษาวิจัยการทำการเกษตรแบบผสมผสานต่าง ๆ ออกเผยแพร่ เช่น การศึกษาการทำเกษตรผสมผสานของ มหาอยู่ สุนทรชัย เกษตรบ้านตะแบก อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ [๓๕] ผสมผสานแบบประณีต (สรุปจาก ณัฐภูมิ และคณะ ๒๕๕๑) เป็นการทำในพื้นที่ทางการเกษตรที่มีอยู่เดิมมาเพิ่มกิจกรรมให้มากกว่าเดิมตั้งแต่ ๒ ชนิดขึ้นไป อาจเป็นการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ เป็นการลดความเสี่ยงที่เกิดจากราคาผลผลิตตกต่ำหากปลูกพืชเพียงอย่างเดียว ซึ่งกิจกรรมในพื้นที่จะต้องผสานเกื้อกูลกัน เช่น ทำนา ทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่เดียวกัน ตัวอย่างเกษตรผสมผสานแบบประณีตในพื้นที่ ๑ ไร่ของพ่อผาย สร้อยสระกลาง มหาวิชชาลัยภูมิปัญญาไทอีสานคืนถิ่น ๑๕๘ หมู่ที่ ๔ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้วางผังการทำเกษตรตามภาพที่ ๖ ในพื้นที่ ๑ ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย ๖๐ ตารามเมตร มีสระน้ำ ๘ ๑๕ เมตร เลี้ยงปลา ๕๐๐ – ๖๐๐ ตัว น้ำใช้เพาะปลูก เลี้ยงไก่พื้นเมือง ๑๐ กว่าตัว หมู ๒๐ ตัว วัวพันธุ์ดี ๓ – ๔ ตัว คอกวัว ๗๐ ตารางเมตร ปลูกผัก ๓๐ กว่าอย่าง ผลไม้ ๔ อย่าง ข้าว ๑ แปลง พื้นที่ ๓๖๐ ตารางเมตร มีเรือนเพาะชำพื้นที่ ๑๕ ตารางเมตร

ผู้ที่ทำเกษตรผสมผสานรายอื่น ๆ เช่น (๑) พ่อคำเดื่อง ภาษี ๔๐ หมู่ ๘ ตำบลหัวฝาย กิ่ง อำเภอแดนดง จังหวัดบุรีรัมย์ (๒) ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ มหาชีวาลัยอีสาน (สถาบันภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน) ๓๐ บ้านปากช่อง ตำบลสนามชัย อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๑๕๐ (๓) พ่อบุญเต็ม ชัยลา ๖๘ หมู่ ๔ ตำบลคอนฉิม อำเภอแวงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น [๓๖]

๕) ภูมิปัญญาทางการเกษตรแบบวนเกษตร (agro-forestry Agricultuer) การทำเกษตรที่คำนึงถึงระบบนิเวศของป่าเป็นสำคัญ ให้เกิดความเกื้อกูลกันโดยไม่ทำลายความเป็นป่า หรือสร้างพื้นที่ใกล้เคียงกับความเป็นป่า มีความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น ระบบนิเวศของป่า มีรูปแบบตามองค์ประกอบกิจกรรมหลัก เช่น ระบบป่าไม้-ปลูกพืชเกษตร ป่าไม้-การทำปศุสัตว์ เกษตร-ป่าไม้-ปศุสัตว์ และป่าไม้-ประมง [๓๗]

๖) ภูมิปัญญาทางการเกษตรแบบปลอดสารพิษ (Orgranic Agricultuer) ในปี ๒๕๔๕ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ตรวจสารพิษในผักคะน้าและผักบุ้งจำนวน ๒๐๒ ตัวอย่าง พบ

---

[๓๔] ยอดชาย ทองไทยนันท์, (อ้างแล้ว), หน้า ๙.

[๓๕] สามัคคี บุณยะวัฒน์, **สิ่งแวดล้อมเทคโนโลยีและชีวิต,** พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐๓-๒๐๗.

[๓๖] ยอดชาย ทองไทยนันท์, (อ้างแล้ว), หน้า ๙.

[๓๗] ยอดชาย ทองไทยนันท์, (อ้างแล้ว), หน้า ๑๐.

สารพิษตกค้างของสารกำจัดศัตรูพืชในระดับที่มีพิษสูงมากถึงร้อยละ ๔๘ ทำให้ผู้บริโภคได้ตระหนักถึงสุขภาพอนามัยของตนเองมากยิ่งขึ้น จึงมีการกำหนดผลิตภัณฑ์อาหารปลอดภัยจากสารพิษระดับต่าง ๆ เช่น (๑) ผลิตภัณฑ์ปลอดภัยจากสารพิษ เป็นผลผลิตการเกษตรที่ไม่เก็บเกี่ยวก่อนที่สารเคมีที่เป็นพิษจะถูกชะล้างหรือเสื่อมสลาย (๒) ผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษ เป็นผลผลิตการเกษตรที่ไม่ใช้สารพิษหรือสารเคมีเลย (๓) ผลิตภัณฑ์อนามัย เป็นผลผลิตการเกษตรที่ผ่านการตรวจสอบของกรมวิชาการเกษตร โดยเกษตรกรได้ควบคุมการใช้สารเคมี ที่เป็นพิษอย่างระมัดระวัง มีความปลอดภัยในการนำไปบริโภค มีสารพิษตกค้างในปริมาณไม่เกินที่กำหนด [๓๘]

๗) ภูมิปัญญาทางการเกษตรแบบทฤษฎีใหม่ (New Theory Agricultuer) การผลิตตามหลักทฤษฎีใหม่เป็นการผลิตในด้านการเกษตรซึ่งมีหลักการและแนวทางสำหรับการผลิตดังนี้

(๑) ทฤษฎีใหม่ ขั้นต้น จัดสรรพื้นที่ที่อยู่อาศัยและทำกินให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วน ตามอัตราส่วน (๓๐:๓๐:๓๐:๑๐) ซึ่งหมายถึง

(๑.๑) พื้นที่ส่วนที่ ๑ ประมาณ ๓๐% ให้ขุดสระเก็บกักน้ำ เพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝน และใช้เสริมปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงน้ำและพืชต่าง ๆ

(๑.๒) พื้นที่ส่วนที่ ๒ ประมาณ ๓๐% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันสำหรับครอบครัว ให้เพียงพอตลอดปี เพื่อตัดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้

(๑.๓) พื้นที่ส่วนที่ ๓ ประมาณ ๓๐% ให้ปลูกผลไม้ ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร เป็นต้น เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย (๑.๔) พื้นที่ส่วนที่ ๔ ประมาณ ๑๐% เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ ถนนหนทาง และโรงเรียนในส่วนหรือในกิจกรรมด้านอื่น ๆ

หลักการและแนวทางสำคัญ

๑) เป็นระบบการผลิตแบบเกษตรพอเพียง ที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ ในระดับที่ประหยัดก่อน ทั้งนี้ชุมชนต้องมีความสามัคคี ให้ความร่วมมือร่วมใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของครัวเรือนท้องถิ่น

๒) เนื่องจากข้าวเป็นปัจจัยหลักที่ทุกครัวเรือนจะต้องบริโภค ดังนั้น จึงประมาณว่าครอบครัวหนึ่ง ทำนาประมาณ ๕ ไร่ จะทำให้มีข้าวกินตลอดปี โดยไม่ต้องซื้อหาราคาแพง เพื่อยึดหลักพึ่งตนเองได้ อย่างมีอิสรภาพ

๓) ต้องมีน้ำเพื่อการเพาะปลูกสำรองไว้ใช้ ในฤดูแล้งหรือฤดูฝนทิ้งช่วงได้อย่างพอเพียง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องกันที่ดินส่วนหนึ่งไว้ขุดสระน้ำ โดยมีหลักว่าต้องมีน้ำเพียงพอที่จะทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี

ทั้งนี้ ได้พระราชทานพระราชดำริเป็นแนวทางว่า ต้องมีน้ำ ๑,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อการเพาะปลูก ๑ ไร่ โดยประมาณ ฉะนั้น เมื่อทำนา ๕ ไร่ ทำพืชไร่ หรือไม้ผลอีก ๕ ไร่ (รวมเป็น ๑๐ ไร่) จะต้องมีน้ำ ๑,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อปี ดังนั้น หากตั้งสมมติฐานว่า มีพื้นที่ ๑๕ ไร่ ก็สามารถกำสูตรได้คร่าว ๆ ว่า แต่ละแปลงประกอบด้วย (๑) สำหรับใช้ในการทำนาข้าว ประมาณ ๕ ไร่ (๒) สำหรับใช้ในการทำพืชไร่สวน ประมาณ ๕ ไร่ (๓) สำหรับใช้ในการทำสระน้ำ ประมาณ ๓ ไร่ ลึก ๔

---

[๓๘] ยอดชาย ทองไทยนันท์, (อ้างแล้ว), หน้า ๑๐.

เมตร จุประมาณ ๑๙,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร ซึ่งเป็นปริมารณน้ำที่เพียงพอที่จะสำรองไว้ใช้ยามฤดูแล้ง (๔) สำหรับในการทำที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ อีก ประมาณ ๒ ไร่

แต่ทั้งนี้ ขนาดของสระสำหรับการเก็บกับน้ำนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศและสภาพแวดล้อม ดังต่อไปนี้ (๑) ถ้าเป็นพื้นที่ทำการเกษตรอาศัยน้ำฝน สระน้ำควรมีลักษณะเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำระเหย ได้มากเกินไปซึ่งจะทำให้สามารถมีน้ำใช้ตลอดทั้งปี (๒) ถ้าเป็นพื้นที่ทำการเกษตรในเขตชลประทาน สระน้ำอาจมีลักษณะลึกหรือตื้น และแคบหรือกว้างก็ได้ โดยพิจารณาตามความเหมาะสม เพราะสามารถมีน้ำมาเติมอยู่เรื่อย ๆ

การมีสระเก็บกักน้ำนั้น เพื่อเกษตรกรได้มีน้ำใช้อย่างสม่ำเสมอทั้งปี (ทรงเรียกว่า Regulator หมายถึงการควบคุมให้ดี มีระบบน้ำหมุนเวียนใช้เพื่อการเกษตรได้โดยตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหน้าแล้งและระยะฝนทิ้งช่วง แต่มิได้หมายความว่า เกษตรกรจะสามารถปลูกข้าวนาปรัง เพราะหากน้ำในสระเก็บกักน้ำไม่พอ ในกรณีมีเขื่อนอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ก็อาจจะต้องสูบน้ำมาจากเขื่อน ซึ่งจะทำให้น้ำในเขื่อนหมดได้ แต่เกษตรกรควรทำนาในหน้าฝน และเมื่อถึงฤดูหรือฝนทิ้งช่วง ให้เกษตรกรใช้น้ำที่ได้เก็บตุนนั้นให้เกิดประโยชน์ทางการเกษตรอย่างสูงสุด โดยพิจารณาปลูกพืชให้เหมาะสมกับฤดูกาล เช่น (๑) หน้าฝนสามารถจะมีน้ำมากพอที่จะปลูกข้าวและพืชชนิดอื่น ๆ ได้ (๒) หน้าแล้งหรือฝนทิ้งช่วง ควรปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อย เช่น ถั่วต่าง ๆ

๔) การจัดแบ่งแปลงที่ดินเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคำนวณและคำนึงจากอัตราการยึดครองที่ดินถัวเฉลี่ยครัวเรือนละ ๑๕ ไร่

อย่างไรก็ตาม หากเกษตรกรมีพื้นที่ถือครองน้อยกว่า หรือมากกว่านี้ก็สามารถใช้สูตรตามอัตราส่วน (๓๐:๓๐:๓๐:๑๐) นำไปเป็นเกณฑ์ในการปรับใช้ได้ กล่าวคือ (๑) อัตรา ๓๐% ในส่วนที่ ๑ สำหรับใช้ในการขุดสระน้ำ (สามารถเลี้ยงปลา ปลูกพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกระเฉด เป็นต้น ได้ด้วย) (๒) อัตรา ๓๐% ในส่วนที่ ๒ สำหรับใช้ในการทำนาข้าว (๓) อัตรา ๓๐% ในส่วนที่ ๓ สำหรับใช้ในการปลูกพืชไร่ พืชสวน ไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย ไม้เพื่อเชื้อฟืน ไม่สร้างบ้าน พืชไร่ พืชผัก สมุนไพร เป็นต้น (๔) อัตรา ๑๐% ในส่วนสุดท้าย สำหรับใช้ในการทำเป็นที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ ถนน คันดิน กองฟาง กองปุ๋ยหมัก โรงเรียน โรงเพาะเห็ด คอกสัตว์ ไม้ดอก ไม้ประดับ พืชผักสวนครัวหลังบ้าน เป็นต้น) นอกจากนั้น อัตราดังกล่าวเป็นสูตรหรือหลักการโดยประมาณเท่านั้น สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม โดยขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่ดิน ปริมาณน้ำฝนและสภาพแวดล้อม เช่น ในกรณีภาคใต้ที่มีฝนตกชุกกว่าภาคอื่น ๆ หรือพื้นที่ใดมีแหล่งน้ำมาเติมได้ต่อเนื่อง ก็อาจลดขนาดของบ่อหรือสระน้ำให้เล็กลงเพื่อเก็บพื้นที่ไว้ใช้ประโยชน์อย่างอื่นต่อไป

(๒) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๒ เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ปฏิบัติในที่ดินของตนจนได้ผลแล้ว ก็ต้องเริ่มขั้นที่ ๒ คือให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ ร่วมแรง ร่วมใจกันดำเนินการในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

(๒.๑) การผลิต (พันธุ์พืช เตรียมดิน ชลประทาน ฯลฯ ๑) เกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิต โดยเริ่มตั้งแต่ ขั้นเตรียมดิน การหาพันธุ์พืช ปุ๋ย การจัดหาน้ำและอื่น ๆ เพื่อการเพาะปลูก

(๒.๒) การตลาด (ลานตากข้าว ยุ้ง เครื่องสีข้าว การจำหน่ายผลผลิต) ๑) เมื่อมีผลผลิตแล้วจะต้องเตรียมการต่าง ๆ ให้ได้ประโยชน์สูงสุด เช่น การเตรียมลานตากข้าวร่วมกัน การจัดหายุ้ง

ฉางเพื่อรวบรวมข้าว เตรียมหาเครื่องสีข้าว ตลอดจนการรวมตัวกันขายผลผลิตให้ได้ราคาดี และลดค่าใช้จ่ายลงด้วย

(๒.๓) การดำเนินชีวิต (กะปิ น้ำปลา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ) ๑) ในขณะเดียวกันเกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร โดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร การกินต่าง ๆ กะปิ น้ำปลา เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่พอเพียง)

(๒.๔) สวัสดิการ (สาธารณสุข เงินกู้) ๑) แต่ละชุมชนควรมีสวัสดิภาพ และบริการที่จำเป็น เช่น มีสถานีอนามัยเมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุนไว้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

(๒.๕) การศึกษา (โรงเรียน ทุนการศึกษา) ๑) ชุมชนควรมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา เช่น มีกองทุนเพื่อการศึกษาเล่าเรียนให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง

(๒.๖) สังคมและศาสนา ในขณะที่ ๑) ชุมชนควรเป็นที่สำหรับรวมตัวกันในการพัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็นศูนย์กลางสำหรับเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ๒) กิจกรรมทั้งหมดดังกล่าวข้างต้นจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งส่วนราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกในชุมชนนั้นเป็นสำคัญ

(๓) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๓ เมื่อดำเนินการผ่านพ้นขั้นที่ ๒ เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนาให้ก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่ ๓ ต่อไป คือ ติดต่อประสานงานเพื่อจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคารหรือบริษัท ห้างร้านเอกชน มาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารหรือบริษัทเอกชน จะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ

(๓.๑) เกษตรกรสามารถขายข้าวได้ในราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา)

(๓.๒) ธนาคารหรือบริษัทเอกชนสามารถซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกตรงจากกเกษตรกรแล้วนำมาสีเอง)

(๓.๓) เกษตรกรสามารถซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาต่ำ เพราะรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก (เป็นร้านสหกรณ์ราคาขายส่ง) (๓.๔) ธนาคารหรือบริษัทเอกชน จะสามารถกระจายบุคลากรเพื่อไปดำเนินในกิจการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดผลดียิ่งขึ้น [๓๙]

๘) ภูมิปัญญาทางการเกษตรแบบธรรมชาติ (Natural Farming) คือ การทำการเกษตรที่ไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีทางการเกษตรทุกชนิด แต่จะให้ความสำคัญของดินเป็นอันดับแรก ด้วยการปรับปรุงดินให้มีพลังในการเพาะปลูกเหมือนกับดินในป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ โดยการนำ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นวิธีการที่ไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อม ไม่เป็นอันตรายต่อเกษตรกรและผู้บริโภค สามารถให้ผลผลิตที่มีทั้งปริมาณและคุณภาพ เป็นระบบเกษตรที่มีความยั่งยืนถาวร เป็นอาชีพที่มั่นคงมีแนวคิดเกี่ยวกับเกษตรธรรมชาติ ทิพวรรณ สิทธิรังสรรค์ กล่าวว่า โมกิจิ โอกาดะ ชาวญี่ปุ่นซึ่งเป็นคนหนึ่งผู้

---

[๓๙] สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.), **จอมปราชญ์แห่งการพัฒนาทฤษฎีใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕), หน้า ๒-๑๓.

ริเริ่มหลักเกษตรธรรมชาตินี้ โดยได้ค้นคว้าทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ในเรื่องนี้ ทำให้เขาได้ข้อคิดและกล่าวว่า

> “พลังที่เป็นหลักสำคัญในการเจริญเติบโตของพืชนั้นมาจากธาตุ ดิน โดยมีพลังของ ธาตุน้ำ และธาตุไฟ เป็นส่วนเสริม เนื่องจากการเจริญเติบโตของพืช ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของดิน ซึ่งเป็นพลังหลักที่สำคัญ ดังนั้น เงื่อนไขที่สำคัญที่สุดของการเพาะปลูกจึงอยู่ที่ต้องปรับปรุงดินให้มีคุณภาพ ทั้งนี้ เพราะดินยิ่งดีก็ยิ่งได้ผล ส่วนวิธีการปรับปรุงดิน ก็คือ การเพิ่มความกระปรี้กระเปร่าให้ดิน ซึ่งทำได้โดยการทำให้มีความสะอาดและบริสุทธิ์ เพราะว่าดินยิ่งบริสุทธิ์ ก็จะยิ่งทำให้พลังการเจริญเติบโตของพืชดีขึ้น” [๔๐]

๙) ภูมิปัญญาทางการเกษตรแบบอินทรีย์ (Organic Agriculture) มีคำนิยามที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางมากที่สุดได้แก่คำนิยามของ สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movement –IFOAM) ซึ่งเป็นเครือข่ายขององค์กรด้านเกษตรอินทรีย์ระหว่างประเทศ ที่มีสมาชิกกว้างขวางที่สุดในโลก สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติได้สรุปความหมายตามมติที่ประชุมมิถุนายน ๒๕๕๑ ณ อิตาลี ไว้ว่า

> ระบบการผลิตที่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนของสุขภาพดิน ระบบนิเวศและผู้คน เกษตรอินทรีย์พึ่งพาอาศัยกระบวนการทางนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพ และวงจรธรรมชาติ ที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ แทนที่จะใช้ปัจจัยการผลิตที่มีผลกระทบทางลบ เกษตรอินทรีย์ผสมผสานองค์ความรู้พื้นบ้าน นวัตกรรม และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่เป็นธรรม และคุณภาพชีวิตที่ดีของทุกผู้คนและสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง [๔๑]

นัยของเกษตรอินทรีย์ตามนิยามของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติมองเกษตรอินทรีย์ในฐานะของการเกษตรแบบองค์รวม ที่ให้ความสำคัญในเบื้องต้นกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศการเกษตรและ ทรัพยากรธรรมชาติ แต่ขณะเดียวกันก็ไม่ได้ละเลยมิติด้านสังคมและเศรษฐกิจ เพราะความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม ไม่อาจดำรงอยู่ได้โดยแยกออกจากความยั่งยืนทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรและสังคมโดยรวม [๔๒] แนวคิดพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์ คือ การบริหาร

---

[๔๐] ทิพวรรณ สิทธิรังสรรค์, **การปลูกพืชโดยวิธีเกษตรธรรมชาติ**, สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๖-๑๑.

[๔๑] Arbenz Markus, **The organic Movement worldwide : Directory of ifoam Affiliates**, 40 Years of IFOAM, (Published in Germany by IFOAM, 2012), p. 8 [online]. Available from : www.ifoam.org/application. [18 January 2014].

[๔๒] กรีนเนท, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.greenet.or.th/article/1007.Jun 29,2011. [๑๒ มกราคม ๒๕๕๗].

จัดการการผลิตทางการเกษตรแบบองค์รวม ซึ่งแตกต่างอย่างชัดเจนจากการเกษตรแผนใหม่ที่มุ่งเน้นการเพิ่มผลผลิตชนิดใดชนิดหนึ่งสูงสุด โดยการพัฒนาเทคนิคต่าง ๆ เกี่ยวกับการให้ธาตุอาหารพืชและป้องกันกำจัดสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่อาจมีผลในการทำให้พืชที่ปลูกมีผลผลิตลดลง [๔๓] คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ได้รวบรวมความหมายของการเกษตรอินทรีย์ว่า สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) ได้นิยามความหมายเพื่อให้เข้าใจในเรื่องเกษตรอินทรีย์ว่า

> คำว่า เกษตรอินทรีย์ (organic agriculture) หมายถึง ระบบการจัดการผลิตด้านการเกษตรแบบองค์รวมที่เกื้อหนุนต่อระบบนิเวศ รวมถึงความหลากหลายทางชีวภาพ วงจรชีวภาพ โดยเน้นการใช้วัสดุธรรมชาติ หลีกเลี่ยงการใช้วัตถุดิบจากการสังเคราะห์และไม่ใช้ พืช สัตว์ จุลินทรีย์ที่ได้มาจากเทคนิคการดัดแปลงพันธุกรรม (genetic modification) หรือพันธุวิศวกรรม (genetic engineering) มีการจัดการกับผลิตภัณฑ์โดยเน้นการแปรรูปด้วยความระมัดระวังเพื่อรักษาสภาพการเป็นเกษตรอินทรีย์ และคุณภาพที่สำคัญของผลิตภัณฑ์ในทุกขั้นตอน [๔๔]

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการส่งเสริมด้านอุตสาหกรรมการเกษตรให้นิยามตามความหมายของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติว่า

> เกษตรอินทรีย์ คือ “ระบบการเกษตรที่ผลิตอาหารและเส้นใยด้วยความความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมและนิเวศการเกษตร จึงลดการใช้ปัจจัยจากภายนอก และหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่นปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช และเวชภัณฑ์สำหรับสัตว์ แต่ขณะเดียวกันก็ประยุกต์ใช้ธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิต และพัฒนาความต้านทานต่อโรคของพืชและสัตว์เลี้ยง หลักทางเกษตรอินทรีย์ เป็นหลักสากลที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม ภูมิอากาศ และวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย [๔๕]

ชนวน รัตนะวราหะ นักวิชาการเกษตรผู้ที่มีความใจ และชำนาญการเกี่ยวกับการเกษตรอินทรีย์มาเป็นเวลายาวนานได้ให้ความหมายการเกษตรอินทรีย์ไว้ว่า

> เกษตรอินทรีย์ หมายถึง “ระบบหลักการเกษตรที่ใช้หลักการควบคุมสมดุลทางนิเวศวิทยาของธรรมชาติ มาประยุกต์ใช้ในการผลิตโดยผสมผสานกิจกรรมฝากหลากหลายทางชีวภาพ ของ

---

[๔๓] วิมลสิริ สอรักษ์, **“โรงเรียนชาวนาเกษตรอินทรีย์ กับการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนบ้านหนองเป้า”, ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสร้างสรรค์ปัญญาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น**, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๕ (๒๕๕๒) : ๒๔.

[๔๔] คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์, **เกษตรอินทรีย์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มอช.), ๒๕๕๑), หน้า ๔-๕.

[๔๕] กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, **เกษตรอินทรีย์พลิกฟื้นวิถีเกษตรกรไทย,** (กรุงเทพมหานคร : [ออนไลน์], หน้า ๓๐-๓๑. แหล่งที่มา : เกษตรอินทรีย์พลิกฟื้นวิถีเกษตรกรไทย. www.dip.go.th/. [๑๕ มกราคม ๒๕๕๖].

พืช สัตว์ ปศุสัตว์ ประมง ป่าไม้ ฯลฯ ได้เกิดการเกื้อกูลและหมุนเวียนใช้ในระบบนิเวศของไร่นาให้เกิดประโยชน์สูงสุด หลีกเลี่ยงการใช้ปัจจัยที่นำเข้าจากฟาร์ม ปฏิเสธการใช้ที่เป็นสารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ยเคมี สารกำจัดศัตรูพืช ฮอร์โมน สารปฏิชีวนะ ฯลฯ รวมทั้งไม่ใช้พันธุ์ที่ผ่านการปรับเปลี่ยนทางพันธุกรรม ทั้งนี้เพื่อให้ผลผลิตที่เป็นอาหาร ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ ที่สะอาดและปลอดภัย ต่อสุขภาพของผู้บริโภค อนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมกับการเกษตรไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน[๔๖]

เกษตรอินทรีย์มีขั้นตอนและวิธีการที่ละเอียดเน้นเรื่องปลอดสารพิษ ตีรณ พงษ์มฆพัฒน์ กล่าวถึงเกษตรอินทรีย์จะมุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญ การรวมกลุ่ม และวิถีการเกษตรที่ลดต้นทุนได้ รวมถึงการผลิตเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยอินทรีย์ [๔๗]

๑๐) ภูมิปัญญาทางการเกษตรแบบพลังชีวินทรีย์ (Bio-dynamic Agriculture) เป็นการเกษตรอินทรีย์แบบหนึ่งที่เพิ่มเอาพลังจักรวาล และวิทยาศาสตร์ของจิตวิญญาณ (spinituality) เข้ามาประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาทางการเกษตรทั้งหมดตามที่กล่าวมา ชนวน รัตนวราหะ และสุพจน์ ชัยวิมลนักวิชาการได้จัดเฉพาะการเกษตรที่จะนำไปสู่การเกษตรแบบยั่งยืนได้ ๖ ดังแผนภูมิ ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๑ ภูมิปัญญาทางการเกษตรที่นำไปสู่การเกษตรยั่งยืน

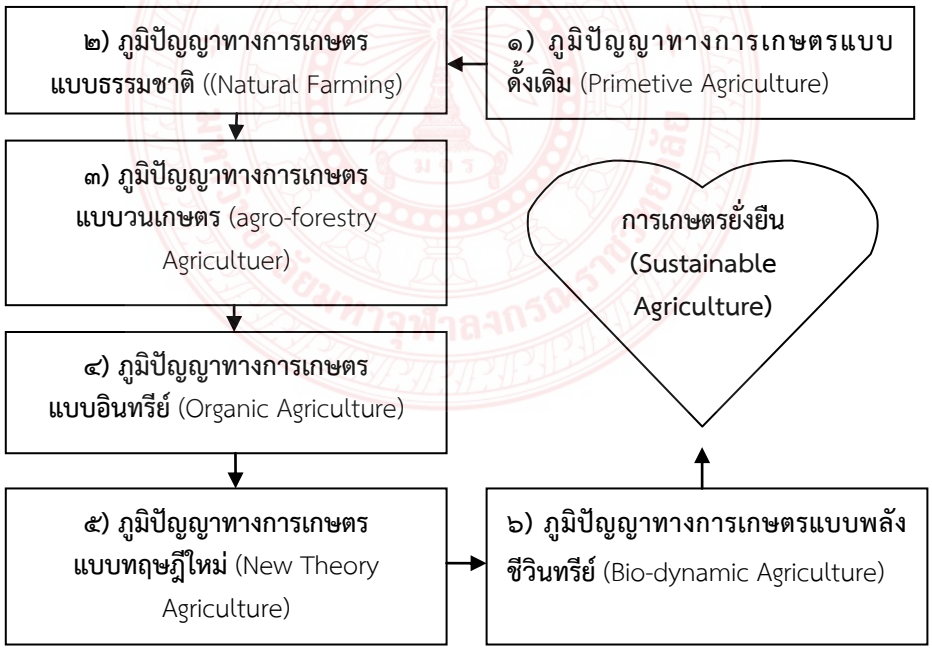

---

[๔๖] Green lattes ไอเดียรักโลก, **เกษตรอินทรีย์คืออะไร-คำตอบที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : hhp://www.greenlattes.com/ green-variety-story/ organic-agriculture/ 64-organic-meaning-to-thai-life-and-traditional-agriculture. [๑๕ มกราคม ๒๕๕๖].

[๔๗] ตีรณ พงษ์มฆพัฒน์, **สื่อการเรียนรู้ชุดที่ ๘ ถอดบทเรียนจากภาคสนาม : การเกษตรไร้สารเคมี**, โครงการนโยบายสาธารณะเพื่อความปลอดภัยด้านอาหารและเศรษฐกิจการค้าที่ยั่งยืน คณะเศรษฐศาสตร์ ,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓.

ตารางที่ ๑ เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างเกษตรปฏิบัติเขียวกับการเกษตรยั่งยืน

เกษตรปฏิวัติเขียว	การเกษตรยั่งยืน
๑) ใช้การวางแผนการผลิตโดยมีเป้าหมายเพื่อผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีกำไรเป็นตัวเงินเป็นเครื่องชี้วัด เพื่อการค้าและส่งออกไปต่างประเทศเป็นอันดับแรก ที่เหลือจึงใช้บริโภคภายในประเทศ	๑) ใช้การวางแผนการผลิตโดยเป้าหมายเพื่อความมีเสถียรภาพในครอบครัวเป็นอันดับแรก ผลผลิตสู่ตลาดท้องถิ่นเป็นอันดับรอง ส่วนที่เหลือจึงส่งไปขายยังตลาดต่างประเทศ
๒) ใช้หลักการและแนวคิดการเกษตรแบบแยกส่วน โดยเน้นความชำนาญเฉพาะด้าน เช่น แยกพืชสัตว์ ประมง ป่าไม้ ดิน น้ำ สังคม และเศรษฐกิจ ออกจากกันให้เป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในแนวทางของเทคโนโลยีทันสมัยแบบตะวันตก เน้นการผลิตแบบเชิงเดี่ยว (monoculture) ที่เป็นพืชและสัตว์เศรษฐกิจชนิดเดียวในพื้นที่ติดต่อกันเป็นผืนใหญ่ในลักษณะของเกษตรอุตสาหกรรม	๒) ใช้หลักการและแนวคิดแบบเกษตรองค์รวม ให้ความสำคัญกับสรรพสิ่งทั้งหลายในระบบนิเวศเกษตร พืช สัตว์ ประมง ป่าไม้ ดิน น้ำ สังคมและเศรษฐกิจ ที่มีปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกันอย่างมีบูรณาการระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีทันสมัยเน้นการผสมผสานให้เกิดความหลากหลายที่แต่ละกิจกรรมเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เช่น พืช สัตว์ ประมง และป่าไม้ ในระบบไร่นาสวนผสมวนเกษตรและเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ เป็นต้น
๓) ใช้พันธุ์ที่ได้จากการผสมและคัดเลือกโดยหลักการทางพันธุ์ศาสตร์ (genetic) เพื่อให้ได้ผลผลิตสูงเป็นประการสำคัญ	๓) ใช้พันธุ์ที่คัดเลือกให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นที่แตกต่างกัน
๔) เน้นการเพิ่มผลผลิตจากการใช้ปัจจัยการผลิตที่ได้จากภายนอก เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ฮอร์โมน เป็นต้น ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสารพิษตกค้างในผลผลิตที่เป็นอันตรายต่อสุขพลานามัย	๔) เน้นการใช้ปัจจัยการผลิตที่เกิดจากการหมุนเวียนใช้ทรัพยากร (recycling) ที่มีอยู่ในฟาร์มและในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งเน้นการใช้เทคโนโลยีชีวิภาพ ซึ่งได้ผลผลิตที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภคและลดต้นทุนการผลิต
๕) ใช้เครื่องทุ่นแรงจากพลังงานการเผาไหม้ของน้ำมันเชื้อเพลิงจากฟอสซิล (Fossil) ซากพืชซากสัตว์ เป็นส่วนใหญ่	๕) เน้นการใช้แรงงานคน สัตว์ และเครื่องทุ่นแรงขนาดเล็ก ที่ประหยัดพลังงานรวมทั้งการใช้หลักการธรรมชาติในการจัดการศัตรูพืชการปรับปรุงดิน

ดังนั้น จากการแสดงและเปรียบเทียบภูมิปัญญาทางการแบบเกษตรอินทรีย์ และการเกษตรแบบอื่น ๆ ที่กล่าวมาเป็นการเกษตรที่ให้คุณค่าทางด้านชีวภาพและจิตวิญญาณ จึงจัดเป็นเกษตรแบบยั่งยืนที่เป็นมิตร และยังสามารถช่วยในการรักษาระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

๒.๑.๒ ความสำคัญของภูมิปัญญาทางการเกษตร

ภูมิปัญญาทำให้ชาติและชุมชนผ่านพ้นวิกฤติและดำรงความเป็นชาติ หรือชุมชนได้ ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรรโลงชีวิต และวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพ และเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิมเพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้น ภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น

แต่ยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนและมั่นคง [๔๘] ภูมิปัญญาทางการเกษตรมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของเกษตรกรผู้ทำเกษตรกรรมมากมายหลายแบบ โดยเฉพาะแบบยั่งยืนสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๒.๑.๒.๑ ความสำคัญด้านความยั่งยืน ภูมิปัญญาทางการเกษตรที่สำคัญนำไปสู่ความยั่งยืนและปลอดภัย มีตัวอย่างที่ กล่าวไว้ ในเรื่อง เกษตรอินทรีย์กับ : การขยายผลสู่ชุมชนและเทศบาลตำบลลวงเหนือ กล่าวคือ ตำบลลวงเหนือ อำเภอสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอีกตำบลหนึ่งที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการเกษตรในปี ๒๕๒๗ การสร้างเขื่อนแม่วงทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรในหมู่บ้าน เกษตรกรซึ่งแต่เดิมทำนาปี อาศัยน้ำจากระบบเหมืองฝาย ได้ปรับวิถีการทำนาเป็นนาปรังให้สอดรับกับระบบชลประทาน เมื่อกลุ่มเกษตรกรทดลองทำนาปรังปรากฏว่าได้ปริมาณข้าวมากกว่านาปี จึงทำให้เกิดการขยายการทำปรังในตำบลขึ้น แม้ว่าการทำนาปรังมีการลงทุนสูงกว่านาปีก็ตาม ชาวนาก็ยินดีขายนา ขายควาย และกู้เงินจากธนาคาร พื้นที่ที่เป็นท้องนาเดิมถูกปรับให้ราบ พื้นที่บริเวณป่าในบริเวณที่ดอนหรือบริเวณหัวไร่ปลายนาก็ถูกแปรสภาพเพื่อเตรียมทำนาปรังไปเกือบทั้งหมด พันธุ์ข้าวพื้นเมืองก็เปลี่ยนเป็น กข ๒๐, กข ๗ ที่ถูกปรับปรงพันธุ์เพื่อแทนที่พันธุ์ดั้งเดิม หากชาวนาคนใดทำนาโดยใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมืองก็จะถูกกดราคาให้ต่ำลง ปุ๋ยเคมีก็เพิ่มแพงขึ้น ชาวบ้านเริ่มเข้าสู่วงจรแห่งหนี้ตั้งแต่นั้นมา

ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๖ มีกลุ่มเกษตรกรบ้านสันทรายหมู่ที่ ๖ โดยการนำของนายบุญช่วย บุญเย็น ที่ได้เล็งเห็นภาวะปัญหาของเกษตรกรที่เป็นอยู่ จึงได้รวมกลุ่มกันแก้ไขปัญหาผ่านการเรียนรู้การทำเกษตรอินทรีย์โดยเริ่มจากการวิเคราะห์สภาพปัญหาการเกษตรที่เกิดขึ้นด้านต้นทุน สุขภาพ และการตลาด และเริ่มต้นปลูกผักอินทรีย์ในไร่นา ออกไปเรียนรู้เรื่องการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ และมีการบันทึกรายรับ รายจ่ายอย่างต่อเนื่อง และจัดตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ขึ้น กอปรกับราคาผักอินทรีย์ในตลาดก็มีแนวโน้มสูงขึ้น และสิ่งที่เห็นผลชัดเจนจากการทำบัญชีครัวเรือนก็คือ ครอบครัวสามารถเพิ่มรายรับ และสามารถลดรายจ่ายได้มากขึ้นเรื่อย ๆ รวมถึงตัวเลขของหนี้สินก็เริ่มลดลงไปด้วย เมื่อทางกลุ่มได้ทดลองขยายแนวคิดการทำเกษตรอินทรีย์ โดยการทำนาข้าวอินทรีย์ขึ้น ก็ปรากฏว่าชาวนายังสามารถขายพันธุ์ข้าวอินทรีย์ได้ราคาดีกว่าพันธุ์ข้าวโดยทั่วไปอีกด้วย [๔๙]

จากงานวิจัยเกษตรกรรมยั่งยืน กับการขับเคลื่อนสู่นโยบาย รากฐานของสังคมไทยคือการเกษตร แต่ปัจจุบันระบบเกษตรกรรมกำลังถูกรื้อโดยนโยบายของรัฐ เกษตรกรรม คือ วิถีชีวิตของคนไทย ที่หล่อหลอมคนในสังคมเข้าด้วยกัน อีกทั้งเป็นเครื่องมือให้คนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของวิถีความเป็นอยู่ โดยระบบเกษตรกรรมยั่งยืนนั้น ให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การผลิตอย่างยั่งยืน และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม กระบวนการผลิตนั้น ก็เน้นการสร้างความสมดุลให้กับชีวิต และที่สำคัญเกษตรกรรมยั่งยืนทำให้เกิดการพัฒนาและฟื้นฟูองค์ความรู้

---

[๔๘] กลุ่มงานภูมิปัญญาท้องถิ่น, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น, สำนักพัฒนาเกษตรกร กรมส่งเสริมการเกษตร**, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์,“รากแก้ว” บันทึกกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปีที่ ๑๑๐ , กรุงเทพ ฯ : บ.ดาวฤกษ์จำกัด, ๒๕๔๕, หน้า ๒.

[๔๙] บานเย็น สุนันตา และวิรัตน์ บุญเรืองยา, **เกษตรอินทรีย์กับ : การขยายผลสู่ชุมชนและเทศบาลตำบลลวงเหนือ**, งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๕ ประจำเดือน กันยายน-ตุลาคม ๒๕๕๒, หน้า ๑๖-๑๙.

ในท้องถิ่นอีกด้วย การทำเกษตรกรรมยั่งยืนอยู่บนฐานของการผลิตที่หลากหลายและมีการนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้อย่างสอดคล้องเหมาะสม เน้นการทำการผลิตทั้งพืชและสัตว์แบบผสมผสานเพื่อช่วยสร้างความหลากหลายให้เกิดขึ้นในไร่นา และเพื่อเพิ่มความหลากหลายทางอาหารด้วย ขณะเดียวกันการทำเกษตรกรรมยั่งยืนก็เป็นการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ครอบครัว นอกเหนือจากรายได้ประจำที่ครอบครัวได้รับจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากแปลงเกษตร ยิ่งกว่านั้นการทำเกษตรกรรมยั่งยืนยังเป็นรูปแบบที่ทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ ทั้งทางด้านการผลิตอาหาร และเศรษฐกิจ ซึ่งจะนำไปสู่การมีอธิปไตยทางอาหารของเกษตรกร [๕๐] ถึงแม้ว่าเกษตรกรรมยั่งยืนจะมีหลากหลายรูปแบบแตกต่างกันไปตามสภาพภูมินิเวศน์ แต่ทุกรูปแบบก็ไม่ได้เพียงแค่มุ่งเน้นที่ผลผลิตเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม และสุขภาพของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคอีกด้วย ซึ่งมีตัวอย่างมากมายที่แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นทางเลือกที่เหมาะสมในการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับครอบครัวของเกษตรกรรายย่อย

เกษตรกรรมยั่งยืนมีหลากหลายความหมาย แต่โดยรวมแล้วพอสรุปได้ว่า หมายถึงการผลิตทางการเกษตรกรรมถึงการมีวิถีการดำเนินชีวิตที่เอื้อต่อการฟื้นฟู รักษาความสมดุลของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม โดยมีผลตอบแทนคือระบบของสังคมที่เกื้อกูล เป็นธรรมและมีระบบเศรษฐกิจที่มั่นคง อีกทั้งยังช่วยพัฒนาสถาบันทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น เพื่อสร้างความผาสุกและความอยู่รอดของมวลมนุษยชาติ [๕๑] การผลิตทางเกษตรและวิถีเกษตรกรรมที่เอื้ออำนวยต่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและดำรงรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม โดยลด ละ เลิก สารเคมีอันตรายที่มีผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี และการผลิตอาหารที่มีคุณภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค รวมทั้งพัฒนาองค์กรเกษตรกรเครือข่ายเกษตรกรในชุมชนท้องถิ่น นำสู่การพึ่งตนเองของเกษตรกร ชุมชน และสังคมไทย ทั้งในด้านปัจจัยการผลิตอาทิ ที่ดิน พันธุกรรม แหล่งน้ำ องค์ความรู้ ภูมิปัญญา เงินทุน รวมถึงการจัดการผลผลิต การแจกขาย หลายระดับหลายรูปแบบที่มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ สังคมที่เป็นธรรม ทั้งนี้เพื่อความผาสุกและความอยู่รอดของมวลมนุษยชาติโดยรวมอย่างยั่งยืน

เกษตรกรรมยั่งยืน หมายถึง การผลิตทางการเกษตรที่ดำเนินกิจกรรมสอดคล้องกับระบบนิเวศไม่ใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม สามารถรักษาอัตราการผลิตให้อยู่ในระดับเหมาะสมตลอดระยะเวลายาวนานโดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบการผลิตแม้จะเกิดสภาวะแวดล้อมที่เลวร้าย อีกทั้งต้องได้รับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่เป็นธรรม ส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของเกษตรกรและผู้บริโภค รวมทั้งเป็นการพัฒนาสังคมเพื่อให้เกิดความผาสุกอย่างยาวนาน [๕๒]

---

[๕๐] คณะทำงานโครงการวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น, งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, (อ้างแล้ว). หน้า ๗-๑๐.

[๕๑] คณะทำงานโครงการวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น, งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, (อ้างแล้ว). หน้า ๘-๑๐.

[๕๒] วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, **เกษตรกรรมทางเลือก หนทางรอดของเกษตรกรไทย**, Exit Expression Idias, กรุงเทพฯ, ๒๕๓๕, หน้า ๖๕.

เกษตรกรรมยั่งยืน สหพันธ์การเกษตรอินทรีย์ระหว่างประเทศไอโฟม (IFOAM) ได้ให้คำจำกัดความของการเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นเกษตรยั่งยืนรูปแบบหนึ่ง ประกอบด้วย ๔ หลักการ คือ (๑) หลักการทางด้านสุขอนามัย (health) เกษตรอินทรีย์ควรรักษาและเพิ่มพูนสุขอนามัยของดิน พืช สัตว์ มนุษย์ และจักรวาล ซึ่งรวมกันเป็นหนึ่งเดียวโดยไม่แยกออกจากกัน (๒) หลักการทางด้านนิเวศวิทยา (ecology) เกษตรอินทรีย์ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของระบบนิเวศของสิ่งมีชีวิตที่มีการหมุนเวียนเป็นวงจร โดยใช้ประโยชน์รักษา และเพิ่มพูนให้มีความยั่งยืนอย่างต่อเนื่องในระยะยาว (๓) หลักการทางด้านความเป็นธรรมและเสมอภาค (faimess) เกษตรอินทรีย์ควรเกิดขึ้นด้วยการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ให้ความเป็นธรรมและเสมอภาค ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม และโอกาสของความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม (๔) หลักการทางด้านความรับผิดชอบต่อสังคม (cares) เกษตรอินทรีย์ควรมีการจัดบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและระมัดระวังในการปกป้องสุขภาพและสภาพความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทั้งในปัจจุบันและอนาคต [๕๓]

การเกษตรยั่งยืน (sustainable agriculture) คือ ระบบการจัดการทรัพยากรสำหรับการเกษตรที่ประสบความสำเร็จโดยสามารถดำรงหรือบำรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบเกษตรยั่งยืนเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของชุมชนหลายระดับ ตั้งแต่ระดับครัวเรือน ระดับชุมชน จนถึงระดับประเทศ การเกษตรยั่งยืนมีรูปแบบการทำการเกษตรที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ มีความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ โดยเน้นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้น เกษตรยั่งยืนจึงหมายรวมถึงระบบเกษตรแบบใดก็ตามที่มีรูปแบบที่ทำให้เกิดความมั่นคงต่อเกษตรกร และมีผลดีในระยะยาว เช่น เกษตรธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์ วนเกษตร ในปัจจุบันรวมเกษตรแนวใหม่ เช่น เกษตรทฤษฎีใหม่อันเป็นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้ จะมุ่งเน้นการผสมผสานองค์ความของกลุ่มเกษตรกรจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำการเกษตร การส่งเสริมเทคโนโลยีทางการเกษตรผสมผสาน และการนำประสบการณ์เกษตรกรรมทางเลือกจากต่างประเทศมาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ของประเทศไทย [๕๔]

เกษตรยั่งยืน (Sustainable Agriculture) ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นเกษตรทางเลือกอีกแนวหนึ่ง โดยเป็นแนวทางการพัฒนาอาชีพด้านการเกษตร ที่สัมพันธ์กับการกับการดำเนินชีวิตของเกษตรกรและสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของชุมชนหลายระดับ ตั้งแต่ระดับครัวเรือน ระดับชุมชน จนถึงระดับประเทศ ซึ่งความเคลื่อนไหวด้านเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรและองค์กรที่ก่อตัวขึ้นในสังคมไทยเริ่มตั้งปลายปี พ.ศ.๒๕๒๐ เป็นต้นมา เกษตรกรรมยั่งยืนจะมีแนวคิดและวิธีการปฏิบัติสวนทางกับเกษตรแผนใหม่ ที่ใช้ปัจจัยการผลิตภายนอกจำนวนมาก และก่อให้เกิดสภาพเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในเวลาต่อมา แต่เกษตรกรรมยั่งยืนจะมีรูปแบบการทำการเกษตรที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ มีความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ เป็นธรรมทางสังคม และมีมนุษยธรรม และระบบเกษตรกรรม

---

[๕๓] ชนวน รัตนวราหะ, สุพจน์ ชัยวิมล, **เกษตรกรรมยั่งยืน ๑**, เอกสารประกอบการเรียน คณะศิลปศาสตร์ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน, (อ้างแล้ว), หน้า ๕-๖.

[๕๔] สุวรรณี แทนธานี, **จุลินทรีย์...เทคโนโลยีชีวภาพเพื่อการปรับปรุงบำรุงดิน**, วารสารกรมวิทยาศาสตร์บริการ ปีที่ ๖๐ ฉบับที่ ๑๙๐, ๒๕๕๕, หน้า ๓๕-๓๙.

ยั่งยืนจะเป็นระบบการเกษตรที่รักษาอัตราการผลิตพืชและสัตว์ให้อยู่ในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายในระยะยาวติดต่อกันภายใต้สภาพแวดล้อมที่เลวร้ายหรือไม่เหมาะสม นอกจากนี้ในการทำการเกษตรกรรมยั่งยืน เกษตรกรจะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคให้สอดคล้องกับการทำการเกษตรกรรมยั่งยืน ดังนั้น การทำเกษตรกรรมยั่งยืนจึงไม่ได้หมายความเพียงการปรับเปลี่ยนเทคนิควิธีการทำเกษตร หากหมายรวมถึงการสอนให้มีการปรับเปลี่ยนระบบคุณค่าและกฎเกณฑ์การใช้ชีวิตไปในเวลาเดียวกัน

ในระบบเกษตรยั่งยืน เป็นการทำการเกษตรแบบผสมผสานที่มีการปลูกพืช และการเลี้ยงสัตว์หลายชนิดที่ผสมกันและมีความเกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างลงตัว ในการปลูกพืชจะมีการใช้พื้นที่ให้เกิดประเกิดประโยชน์สูงสุด โดยการปลูกพืชต่างระดับกันเพื่อให้พืชแต่ละระดับได้ใช้แสงโดยทั่วกัน และเกื้อกูลกันระหว่างพืชแต่ละชนิด และในการเลือกพืชแต่ละชนิดหรือรูปแบบของการปลูกพืชจะพิจารณาจากสภาพพื้นที่ระหว่างสัตว์เลี้ยงกับพืชที่ปลูก เช่น การเลี้ยงปลาในนาข้าว ปลาจะกินสาหร่ายในนาข้าว และถ่ายมูลออกมาเป็นปุ๋ยให้แก่ต้นข้าว การเลี้ยงไก่บนบ่อปลา ไก่จะถ่ายมูลลงในบ่อปลาและมูลนั้นก็จะกลายเป็นอาหารให้กับปลาในบ่อต่อไป เนื่องจากระบบเกษตรยั่งยืน เป็นระบบเกษตรที่มีความหมายค่อนข้างใกล้เคียงกับระบบผสมผสาน แต่เน้นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อความยั่งยืน ดังนั้น ระบบการเกษตรแบบใดก็ตามที่มีรูปแบบที่ทำให้เกิดความมั่นคงต่อเกษตรกร และมีผลในระยะยาวจึงจะถูกรวมเข้ามาอยู่ในระบบเกษตรยั่งยืน อาทิเช่น เกษตรธรรมชาติ วนเกษตร และเกษตรผสมผสาน เป็นต้น [๕๕]

๒.๑.๒.๒ ความสำคัญด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การเกษตรยั่งยืนมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชนอย่างขาดไม่ได้โดยเฉพาะชุมชนที่มีอาชีพการเกษตร เกษตรกรเป็นผลิตพืชพันธุ์ธัญญาหารให้แก่ชุมชนท้องถิ่นในชนบทไปจนถึงชุมชนท้องถิ่นในเมืองใหญ่รวมไปจนถึงชุมชนท้องถิ่นทั่วประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

๑) ด้านเศรษฐกิจ ภูมิปัญญาทางการเกษตรมีส่วนสำคัญโดยเริ่มมีการจัดทำการสำรวจข้อมูลทางการเกษตรตั้งแต่ปี ๒๕๕๔ โดยคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพข้อมูลด้านการเกษตรกำหนดให้มีการดำเนินการทำข้อมูลด้านพืช โดยคณะทำงานพัฒนาพัฒนาคุณภาพข้อมูลด้านพืชระดับภาค เริ่มดำเนินงานตั้งแต่ปลายปี ๒๕๕๔ โดยเน้นการบูรณาการตั้งแต่ ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ เพื่อให้เกิดการยอมรับตั้งแต่ผู้ให้ข้อมูล คือ เกษตรกร ผู้จัดทำวิเคราะห์ข้อมูล คือ หน่วยงานที่จัดเก็บข้อมูล และผู้ใช้ข้อมูล เช่น ผู้บริหาร หรือภาคเอกชน ฯลฯ การบูรณาการพัฒนาคุณภาพข้อมูลเพิ่มเติมในสินค้าอื่น ๆ ที่มีความจำเป็นของแต่ละภาค ให้เป็นไปตามมติข้อตกลงของคณะทำงานพัฒนาคุณภาพข้อมูลด้านพืชระดับภาคเห็นสมควรและเหมาะสมดังนี้ ภาคเหนือ ได้แก่ หอมแดง กระเทียม หอมหัวใหญ่ และมันฝรั่ง ของปีเพาะปลูก ๒๕๕๔/๕๕ รวมทั้งลำไย ลิ้นจี่ ส้มเขียวหวาน ของปี ๒๕๕๕ ภาคตะวันออก และภาคใต้ ได้แก่ ทุเรียน เงาะ มังคุด ลองกอง ของปี ๒๕๕๕ ด้านอนุกรรมการพัฒนาข้อมูลด้านการเกษตร ด้านพืช เห็นชอบข้อมูลพืชเศรษฐกิจหลักที่สำคัญ ๑๑ ชนิด คือ ข้าวนาปี

---

[๕๕] ประดับ กลัดเข็มเพชร, **การจัดระบบเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ลุ่มน้ำอย่างยั่งยืน**, เอกสารเผยแพร่ทางวิชาการ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ ๒๕๕๒, หน้า ๙.

ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มันสำปะหลังโรงงาน ของปีเพาะปลูก ๒๕๕๔/๕๕ และข้าวนาปรัง ทุเรียน เงาะ มังคุด ลองกอง ลำไย ลิ้นจี่ ส้มเขียวหวาน ปี ๒๕๕๕ อยู่ระหว่างการดำเนินงานของคณะทำงานพัฒนาคุณภาพข้อมูลด้านพืช ระดับภาครวม ๗ ชนิด คือ สัปปะรดโรงงาน ยางพารา ปาล์มน้ำมัน หอมแดง กระเทียม หอมหัวใหญ่ และมันฝรั่ง ของปีเพาะปลูก ๒๕๕๔/๕๕ ฯลฯ ปัจจัยสำคัญแห่งความสำเร็จในการบูรณาการพัฒนาคุณภาพข้อมูลด้านการเกษตรของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์อย่างมีประสิทธิภาพคือ “การมีสวนร่วมและการเป็นเจ้าของข้อมูลร่วมกัน” เพื่อนำข้อมูลคุณภาพเหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดนโยบายพัฒนาการเกษตรของประเทศ การบริหารจัดการผลผลิต และเป็นที่ยอมรับของผู้ใช้บริการมากยิ่งขึ้น สุดท้ายคุณค่าของคุณภาพข้อมูลกลับคืนสู่ต้นน้ำสายหลักคือ “เกษตรกร” สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำมะโนการเกษตรช่วยชาติพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน ปฏิเสธไม่ได้ว่าภาคการเกษตรเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะเพื่อให้เกษตรกรอยู่ดีมีสุข ภาครัฐจึงให้ความสำคัญต่อการพัฒนาด้านเกษตรมาอย่างต่อเนื่อง โดยให้ความสำคัญในการกำหนดนโยบาย ติดตามและประเมินผลโครงการด้านการเกษตร [๕๖]

ในส่วนเกษตรอินทรีย์นั้นได้มีการการสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดมความคิดเห็น ร่างยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๖-๒๕๕๙ (ครั้งที่ ๔ ภาคกลาง) โดยเมื่อ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๕๖ นายนิวัติ สุธีมีชัยกุล รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นประธานในพิธีเปิดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดมความคิดเห็นร่างยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๖-๒๕๕๙ ณ โรงแรมรามาการ์เด้นส์ กรุงเทพฯ (ครั้งที่ ๔ ประจำภาคกลาง) ซึ่งสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรในฐานะฝ่ายเลขานุการคณะอนุกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ จัดขึ้นเพื่อระดมข้อคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรเกษตรกร และเกษตรกร ในการจัดทำยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ให้มีความครบถ้วน สมบูรณ์ และเหมาะสมในการขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของประเทศ [๕๗]

ผลพวงภัยแล้ง ฉุดจีดีพี เกษตรทั้งปี หดตัว ๐.๕ สศก.คาด ปีหน้าขยายตัวจากสภาพอากาศ-ศก.โลก ทิศทางดีขึ้น สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (สศก.) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้วิเคราะห์ภาวะเศรษฐกิจการเกษตรปี ๒๕๕๙ พบว่า หดตัวร้อยละ ๐.๕ เมื่อเทียบกับปี ๒๕๕๘ โดยสาขาพืชและสาขาบริการทางการเกษตร หดตัวร้อยละ ๑.๘ และ ๐.๕ ขณะที่สาขาปศุสัตว์ สาขาประมง และสาขาป่าไม้ ขยายตัวร้อยละ ๒.๘ ๒.๕ และ ๒.๒ ตามลำดับ โดยปัจจัยลบที่ส่งผลให้ภาวะเศรษฐกิจการเกษตรหดตัว คือ ปรากฏการณ์เอลนีโญ และสภาพอากาศที่แปรปรวน ส่งผลให้มีปริมาณน้ำฝนช่วงปลายปี ๒๕๕๘ ต่อเนื่องกันถึงต้นปี ๒๕๕๙ โดยปริมาณน้ำใช้การได้ในเขื่อนหลักต่าง ๆ อยู่ในเกณฑ์น้อยมาก ไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูกพืชหลายชนิด โดยเฉพาะการปลูกข้าวนาปรังในพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาแถบภาคเหนือตอนล่างและภาคกลาง ส่วนการทำประมงทะเลยังคงประสบ

---

[๕๖] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, **เรื่องน่ารู้ทางการเกษตร,** วารสารเศรษฐกิจการเกษตร ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๖๗๗ เมษายน ๒๕๕๖, หน้า ๒-๔.

[๕๗] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, **ข่าวประชาสัมพันธ์**, วารสารเศรษฐกิจการเกษตร ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๖๗๗ เมษายน ๒๕๕๖,หน้า ๕๓-๕๖.

ปัญหาในเรื่องของการปรับตัวและการปฏิบัติตามกฎหมายประมงของผู้ประกอบการเรือประมง และการส่งออกสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์มีทิศทางลดลง เนื่องจากเศรษฐกิจของประเทศคู่ค้าสำคัญอย่างจีนยังคงชะลอตัว

ส่วนปัจจัยบวก ได้แก่ นโยบายสำคัญของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่กำหนดให้ปี ๒๕๕๙ เป็นปีแห่งการลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มโอกาสในการแข่งขัน โดยได้ดำเนินนโยบายและมาตรการต่าง ๆ ในการปฏิบัติภาคการเกษตร เช่น โครงการศูนย์เรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) จำนวน ๘๘๒ ศูนย์ ระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ การบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (Zoning by Agri-Map) เกษตรอินทรีย์ ธนาคารสินค้าเกษตร รวมถึงการพัฒนาการผลิตสินค้าเกษตรและการบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อการผลิต ฯลฯ สาขาพืช หดตัวร้อยละ ๑.๘ จากปัญหาภัยแล้งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องยาวนานและสภาพอากาศที่แปรปรวนในช่วงที่ผ่านมา ขณะที่ปัญหาน้ำท่วมที่เกิดขึ้นไม่กระทบต่อการผลิตพืชมากนัก สำหรับผลผลิตพืชสำคัญที่ลดลง อาทิ ข้าวรวม ในปี ๒๕๕๙ มีผลผลิต ๒๙.๐๙ ล้านตัน ลดลงร้อยละ ๒.๖ เมื่อเทียบกับปี ๒๕๕๘ ที่มีผลผลิต ๒๙.๘๙ ล้านตัน มันสำปะหลง มีผลผลิตรวม ๓๐.๗๑ ล้านตัน ลดลงร้อยละ ๒.๔ เมื่อเทียบปี ๒๕๕๘ ที่มีผลผลิต ๓๑.๔๗ ล้านตัน อ้อยโรงงาน มีผลผลิตรวม ๙๗.๓๔ ล้านตัน ลดลงร้อยละ ๑๐.๕ เมื่อเทียบปี ๒๕๕๘ ที่มีผลผลิต ๑๐๘.๗๖ ล้านตัน ยางพารา มีผลผลิตรวม ๔.๓๘ ล้านตัน ลดลงร้อยละ ๐.๙ เมื่อเทียบปี ๒๕๕๘ ที่มีผลผลิต ๔.๔๒ ล้านตัน ปาล์มน้ำมัน มีผลผลิตรวม ๑๑.๑๗ ล้านตัน ลดลงร้อยละ ๗.๒ เมื่อเทียบปี ๒๕๕๘ ที่มีผลผลิต ๑๒.๐๕ ล้านตัน ลดลงร้อยละ ๗.๒ เมื่อเทียบปี ๒๕๕๘ ที่มีผลผลิต ๑๒.๐๕ ล้านตัน สำหรับผลไม้ (ลำไย ทุเรียน มังคุด และเงาะ) มีผลผลิตรวม ๑.๗๒ ล้านตัน ลดลงร้อยละ ๑๓.๔ เมื่อเทียบกับปี ๒๕๕๘ ซึ่งมีผลผลิต ๑.๙๙ ล้านตัน ด้วยราคาพืชที่สำคัญในปี ๒๕๕๙ อาทิ ปาล์มน้ำมัน สับปะรดโรงงาน ยางพารา และผลไม้ ปรับตัวดีขึ้นค่อนข้างมาก เนื่องจากผลผลิตลดลง ขณะที่ความต้องการของตลาดยังคงมีอย่างต่อเนื่อง [๕๘]

๒) ด้านสังคม ภูมิปัญญาทางการเกษตรมีความสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของสังคมชุมชน ซึ่งจะขาดไม่ได้ต่อการนำไปสู่การพัฒนา อัจรา รักยุติธรรม มองว่า

> สมมติฐานการสร้าง “ชุมชน” พึ่งพาตนเอง แม้ว่าแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนจะถูกวิพากย์วิจารณ์มาเป็นเวลาหลายสิบปี แต่มันก็ยังได้รับการผลิตซ้ำและเผยแพร่อย่างกว้างขวางทั้งในและนอกวงการพัฒนา ดังสะท้อนจากการแพร่หลายของชุดดำต่าง ๆ เช่น ป่าชุมชน โฉนดชุมชน เกษตรกรรมยั่งยืน ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่เป็นส่วนหนึ่งของผลผลิตจากแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ขณะที่แนวทางการทำงานและการจัดสรรเงินทุนเพื่องานพัฒนาขององค์กรในกำกับของรัฐ เช่น พอช. และ สสส. ก็วางอยู่บนฐานคิดแบบเดียวกันอย่างชัดเจน เช่น การสนับสนุนทุนตรงไปที่ชุมชนท้องถิ่น การส่งเสริมการรวมกันเป็นเครือข่ายชุมชน หรือการสนับสนุนทุนองค์กรที่ทำงาน

---

[๕๘] กองนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, **เรื่องน่ารู้ทางการเกษตร**, วารสารเศรษฐกิจการเกษตร ปีที่ ๖๓ ฉบับที่ ๗๒๒ มกราคม ๒๕๖๐, หน้า ๓-๔.

กับชุมชน เพื่อพัฒนาระบบการผลิตหรือการตลาด เพื่อเพิ่มศักยภาพในการพึ่งตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันของชุมชน [๕๙]

ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีอยู่ของชาวบ้านเป็นแนวทางสำคัญที่จะนำไปสู่มิติด้านการสร้างสรรค์ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์ กล่าวถึงมิติด้านการสร้างสรรค์ว่า

การพัฒนาแบบพึ่งตนเองรวมถึงความสามารถของสังคมที่จะส่งเสริมให้เกิดผลงานอันเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือนวัตกรรม และการพัฒนาการทางเทคโนโลยี เพื่อเป็นเครื่องมือในการผลิตที่ครบวงจรในตัวเอง นอกจากนี้ยังหมายถึงความสามารถในการที่จะดัดแปลง และต่อเติม หรือสังเคราะห์ความคิด หรือเทคโนโลยีจากต่างประเทศอีกด้วย เพื่อเป็นการสร้างสรรค์ที่จะตอบสนองต่อความต้องการของท้องถิ่นได้ และที่สำคัญก็คือ การพยายามส่งเสริมภูมิปัญญาพื้นบ้าน ตลอดจนการรื้อฟื้นความสามารถทางเทคนิคของชาวบ้าน เพื่อนำมาสนับสนุนการพัฒนาแบบพึ่งตนเองในชนบท [๖๐]

๓) ด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาชาวบ้านในการลดการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ปัจจุบันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนมีความตื่นตัวในการช่วยรณรงค์ให้เกษตรกรลดการใช้สารเคมีป้องกั้นและกำจัดศัตรูพืช มีการกำหนดมาตรการลดปริมาณการนำเข้าสารเคมีทางการเกษตรที่มีความรุนแรง ควบคุมการขึ้นทะเบียนสารเคมีและเสนอทางเลือกอื่นที่เหมาะสมให้กับเกษตรกร ดังนั้น การส่งเสริมองค์ความรู้ของภูมิปัญญาไทยหรือภูมิปัญญาชาวบ้านจากการคิดค้นลงมือทำของปราชญ์ชาวบ้านได้มีการเรียนรู้จริงในแปลงทดลง และประสบผลสำเร็จแล้ว จึงเป็นแนวทางหนึ่งของการพัฒนาการเกษตรยั่งยืน และสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ “การเติบโตที่เป็นต่อสิ่งแวดล้อม (Green Growth)” และจัดทำขึ้นเพื่อเผยแพร่ความรู้ในการลด ละ เลิกการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชในพื้นที่เกษตรกรรม โดยทำการรวมองค์ความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านในการผลิตสินค้าเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ไม้ผล ยางพารา พืชผัก และข้าว ซึ่งเกษตรกรหรือผู้ที่สนใจสามารถนำไปปรับใช้เหมาะสมกับการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตของตนได้ซึ่งเป็นผลดีต่อสุขภาพของเกษตรกร สิ่งแวดล้อม (ดิน น้ำ และอากาศ) เป็นการลดต้นทุนการผลิต ได้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้นและปลอดภัยต่อผู้บริโภค และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม [๖๑] อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าเกษตรกรจะมีภูมิปัญญามากน้อยแค่ไหนก็ตาม แต่หากไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ เศรษฐกิจ สังคม และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

---

[๕๙] อัจรา รักยุติธรรม, **การพัฒนาทางเลือกกระแสหลัก**, วารสาร สังคมวิทยามานุษยวิทยา ปีที่ ๓๐ ฉบับที ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๔), หน้า ๑๕-๔๓.

[๖๐] สุธี ประศาสน์เศรษฐ์, **เค้าโครงการพัฒนาแบบพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในระดับชาติ**, วิถีสังคมไทย สรรนิพนธ์ทางวิชาการ เนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์ พิมพ์ครั้งที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๔๓, หน้า ๑๑๐-๑๕๗.

[๖๑] ส่วนน้ำเสียเกษตรกรรม, **ภูมิปัญญาชาวบ้านในการลดการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช**, สำนักจัดการคุณภาพน้ำ กรมควบคุมมลพิษ กรกฎาคม ๒๕๕๖, หน้า คำนำ.

ซึ่งมีความสำคัญอาจจะนำไปสู่การล้มเหลวในด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน เพราะภูมิปัญญาเกิดมาจากพื้นฐานคือชุมชน คนในชุมชนจะเป็นผู้รอบรู้เองว่าจะสร้างเสริมภูมิปัญญาในด้านไหนเพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้าทางการเกษตร

๒.๑.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างภูมิปัญญาทางการเกษตร

แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างภูมิปัญญาทางการเกษตร เป็นวิธีการสร้างความมั่นใจและมั่นคงแก่การดำเนินชีวิตของเกษตรกร ด้วยความรู้ความสามารถที่มีอยู่

๒.๑.๓.๑ การเสริมสร้างภูมิปัญญาทางการเกษตรขั้นพื้นฐาน การเสริมสร้างภูมิปัญญาทางการเกษตรขั้นพื้นฐานเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะชุมชนจะต้องเรียนรู้เพื่อนำไปใช้การประกอบการเกษตร และจะต้องเรียนรู้หลักการเบื้องต้นวิสัยทัศน์ท้องถิ่นน่าอยู่ตามคุณลักษณะ คือ

๑) ท้องถิ่นแห่งความเป็นธรรม เป็นเรื่องสำคัญที่สุดของการอยู่ร่วมกัน ถ้าขาดความเป็นธรรมแล้วจะเกิดความขัดแย้ง ความรุนแรง ขาดความสงบสุข ถ้ามีความธรรมแล้วผู้คนจะรักกันมากและเห็นแก่ส่วนรวม ทำอะไรก็สำเร็จง่าย ทำให้ท้องถิ่นน่าอยู่ที่สุด ฉะนั้นทุกท้องถิ่นต้องมีจิตสำนึกแห่งความเป็นธรรมและช่วยกันดูแลให้มีความเป็นธรรมในทุกด้าน ความเป็นธรรมเป็นร่มใหญ่ที่ครอบคลุมทุกเรื่อง ข้ออื่น ๆ ที่ตามมาเป็นส่วนประกอบของความเป็นธรรม

๒) ท้องถิ่นแห่งความพอเพียง ความพอเพียงเป็นฐานของความสุข ความสงบ และความพอดี ความพอดีคือความงาม ทุกคนในชุมชนท้องถิ่นต้องมีปัจจัยพื้นฐานแห่งการยังชีพพอเพียง โดยมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่ มีการจัดเหตุปัจจัยสนับสนุนให้ทุกครอบครัวมีสัมมาชีพที่สมาชิกทุกคนสามารถดำรงชีวิตได้ในฐานะพลเมืองที่มีเกียรติมีศักดิ์ศรี

๓) ท้องถิ่นแห่งความมีน้ำใจไม่ทอดทิ้งกัน ทุกชุมชนท้องถิ่นจัดให้มีการสำรวจว่ามีใครถูกทอดทิ้งบ้าง เช่น คนแก่ คนจน คนพิการ เด็กกำพร้า และจัดให้มีอาสาสมัครดูแลอย่างถ้วนหน้า มีกองทุนสวัสดิการชุมชน

๔) ท้องถิ่นแห่งความปลอดภัยและสันติภาพ ผู้คนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปลอดภัยจากภยันตรายต่าง ๆ รวมทั้งสารพิษทั้งหลายมีความสามารถแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

๕) ท้องถิ่นแห่งความเป็นประชาสังคม คือ ผู้คนเข้ามารวมตัวร่วมคิดร่วมทำด้วยสมัครใจในทุกพื้นที่ ในทุกองค์กรและในทุกเรื่อง ท้องถิ่นต้องไม่มีแต่ความเป็นทางการเท่านั้น ซึ่งจะอ่อนแอและผิดพลาดได้ง่าย แต่ต้องมีความเป็นประชาสังคม คือ มีความรวมตัวร่วมคิดร่วมทำอย่างหลากหลายเต็มพื้นที่ เกิดเป็นสังคมเข้มแข็ง ซึ่งจะทำให้เกิดความสุขและความสร้างสรรค์มหาศาล

๖) ท้องถิ่นแห่งความงาม มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีความสะอาด มีศิลปะ มีวัฒนธรรมอันดีงาม

๗) ท้องถิ่นแห่งการเรียนรู้ และปัญญา บุคคลเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ องค์กรเป็นองค์เรียนรู้ สังคมเป็นสังคมเรียนรู้ การเป็นท้องถิ่นแห่งการเรียนรู้ ทำให้มีปัญญา ปัญญาทำให้สำเร็จและงดงาม

๘) ท้องถิ่นแห่งสุขภาวะ เป็นท้องถิ่นที่คนทั้งมวลมีสุขภาวะทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางปัญญา [๖๒]

การเสริมสร้างภูมิปัญญาสามารถสร้างได้ไม่จำกัดประมาณ ยิ่งรอบรู้ก็ยิ่งมีตัวเลือกในการนำไปบูรณาการให้เหมาะสมแก่การประกอบการทางการเกษตร

๒.๑.๓.๒ ภูมิปัญญาทางการเกษตรของปราชญ์ชาวบ้าน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมเกษตรกรจะขาดไม่ได้ก็คือเรื่องความรอบรู้เรื่องภูมิปัญญาด้านการเกษตร เพราะจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการนำไปประกอบวิชาชีพให้สอดคล้องกับประสบการณ์ในแต่ละวัน เพื่อการพัฒนาการเกษตรให้สำเร็จด้านผลผลิต ในเบื้องต้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การเกษตรอย่างยั่งยืน

๑) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ของปราชญ์ชาวบ้าน ที่ได้พยายามแก้ไขปัญหาน้ำเสีย ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ เพราะจากการใช้ปุ๋ยเคมี ใช้ยาฆ่าแมลง ต้นไม้ ป่าไม้มีจำนวนลดลงเนื่องจากมีการตัดไม้ทำลายป่า จนเกิดภาวะภัยแล้ง ปัญหาน้ำท่วม ก่อให้เกิดความเสียหายต่อผลิตผลทางเกตรกรรม เมื่อได้พยายามแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับครอบครัวจนสามารถพลิกฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติได้ ทำให้มีวิถีชีวิตที่เข้มแข็งขึ้น จึงได้นำความรู้ ความสำเร็จของตนที่นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาที่สามารถถ่ายทอดให้คนในชุมชนนำไปปฏิบัติจนทำให้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นมีความอุดมสมบูรณ์สืบต่อมา

การถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของปราชญ์ชาวบ้านมีวิธีการถ่ายทอดทั้งภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎี เพื่อให้แนวคิด และปลูกจิตสำนึกแก่ผู้เข้ารับการอบรมได้เห็นคุณค่าของพื้นดิน พื้นน้ำ ต้นไม้ สิ่งแวดล้อม ทั้งของตนเองและท้องถิ่นของตน จึงต้องช่วยกันรักษาความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ รักษาระบบนิเวศให้สมดุลอย่างยั่งยืนสืบต่อไปโดยสรุปองค์ความรู้แยกตามประเภทดังต่อไปนี้

๑.๑) การอนุรักษ์น้ำ การทำระเบิดน้ำลึก

วัสดุอุปกรณ์ (๑) ดิน ๑ ปี๊บ (๒) ปุ๋ยจุลินทรีย์ (๓) ปี๊บ (๔) หัวเชื้อจุลินทรีย์ (๕) กากน้ำตาล (๖) น้ำ (๗) กระสอบป่าน

ขั้นตอน/วิธีทำ (๑) น้ำดินและปุ๋ยมาคลุกเคล้าให้เข้ากัน (๒) ใช้น้ำ ๑๐๐ ลิตร กากน้ำตาล ๑๐ ลิตร หัวเชื้อจุลินทรีย์ ๒๐ ซีซี มาผสมกัน (๓) นำน้ำที่ผสมได้มารดดินที่เตรียมไว้ ให้ได้ความชื้นประมาณ ๕๐% (๔) จากนั้น นำมาปั้มเป็นก้อนกลม ๆ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๗ ซม. นำไปวางไว้ในที่ร่มแล้วคลุมด้วยกระสอบป่านหรืออุปกรณ์ที่ระบายอากาศได้ดี ห้ามใช้พลาสติก เนื่องจากพาสติกมีความร้อนสูงจะทำให้ระเบิดเน่าเสียได้ง่าย และทิ้งไว้ ๕-๗ วัน จึงจะนำไปใช้ประโยชน์ได้

---

[๖๒] ประเวศ วะสี, **กระบวนทรรศน์ใหม่ในการพัฒนาประเทศไทย ท้องถิ่นเข้มแข็ง**, (อ้างแล้ว) หน้า ๑๓-๑๕.

การใช้ประโยชน์ (๑) นำไปใส่แหล่งน้ำ ๑ ลูก ต่อ ๑ ตารางเมตร ใส่ทุก ๆ ๗-๑๐ วัน เพื่อช่วยบำบัดน้ำเสียให้มีสภาพดีขึ้น และเป็นอาหารปลาและพืชในน้ำ (๒) นำไปทุบให้ละเอียด เพื่อเป็นปุ๋ยใส่ต้นไม้

๑.๒) การอนุรักษ์ดิน

หากดินขาดความอุดมสมบูรณ์จะมีผลทำให้พืชไม่เจริญเติบโตหรือเจริญเติบโตไม่สมบูรณ์เต็มที่ ซึ่งอาจมีผลมาจากการที่ธาตุอาหารในดินลดลง ไม่มีการเติมอินทรีย์วัตถุในดิน ดินที่มีอากาศไหลเวียนไม่ดี ทำให้ธาตุอาหารสำคัญสูญเสียไป การชะล้างดินจากน้ำที่มีปริมาณมาก ๆ ธาตุอาหารจะถูกดึงไปลึก รากพืชไม่สามารถหยั่งลงไปถึง การพังทลายของหน้าดิน การใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมี เมื่อใช้ไปนาน ๆ สภาพดินเป็นกรด โครงสร้างดินแข็งจนทำให้สิ่งมีชีวิตในดินตาย จึงต้องมีการปรับปรุงบำรุงดิน โดยมีวิธีการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

การฟื้นฟูและปรับปรุงดินเพื่อสร้างดินให้ดีมีคุณภาพ เป็นการสร้างให้ดินมีชีวิต ทำให้โครงสร้างดินดีขึ้น เป็นการเพิ่มอินทรียวัตถุในดิน

ขั้นตอนที่ ๑ เป็นการฟื้นฟูดิน ด้วยการพักดิน เพื่อดูแลคุณภาพดิน เพื่อเพิ่มธาตุอาหารให้ดินด้วยพักการเพาะปลูก ปล่อยให้วัชพืชต่าง ๆ เกิดขึ้น ดินจะได้รับการฟื้นตัวจนเริ่มมีความอุดมสมบูรณ์ และด้วยการงดการเผาเศษพืช ใบไม้ ใบหญ้า รวมทั้งฟางข้าวและตอซัง เพราะธาตุอาหารที่อยู่ในเศษพืชทุกชนิดถูกทำลายไป และดินแข็งกระด้าง ทำให้จุลินทรีย์และสัตว์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในดินถูกทำลายไป ทำให้ดินขาดความสมบูรณ์ ทำให้อินทรีย์หรือวัตถุถูกทำลายไป ไม่มีอินทรีย์วัตถุปกคลุมดิน ดินจึงเก็บน้ำไม่อยู่

ขั้นตอนที่ ๒ เป็นการปรับปรุงเพื่อสร้างดินให้มีคุณภาพดี มีหลายวิธี ดังต่อไปนี้

(๑) เตรียมแปลงหรือหลุมแล้วคลุกด้วยปุ๋ยหมักให้เข้ากับดิน รดด้วยน้ำหมักชีวภาพให้ชุ่ม (ใช้น้ำหมัก ๓ ช้อนโต๊ะ ผสมกากน้ำตาล ๓ ช้อนโต๊ะและน้ำเปล่าหรือน้ำซาวข้าวหรือน้ำแช่ถั่ว ๒๐ ลิตร) แล้วคลุมด้วยฟางหรือใบไม้ใบหญ้าทิ้งไว้ประมาณ ๑-๒ สัปดาห์ จึงค่อยปลูกพืชลงไป

(๒) ก) ขุดแปลงหรือหลุมให้ลึก ๓๐-๕๐ เซนติเมตร ความกว้างและยาวตามความต้องการ ข) ใส่เศษฟางหรือเศษใบไม้ใบหญ้า หรือเศษขยะลงไปให้เต็ม โรยปุ๋ยหมักบาง ๆ รดด้วยน้ำหมักชีวภาพให้ทั่ว อัตราสวนเช่นเดียวกับข้อ ก. ค) เกี่ยหน้าดินกลบที่แปลงหรือที่หลุมหนา ๒๐-๓๐ ซม.แล้วผสมปุ๋ยหมักคลุกเคล้าให้เข้ากับดิน ง) รดด้วยน้ำหมักชีวภาพให้ชุม อัตราส่วนเช่นเดียวกับวิธีที่ ๑ คลุมด้วยฟางหรือเศษไม้ใบหญ้า ทิ้งไว้ ๑-๒ สัปดาห์แล้วจึงปลูกพืช

(๓) คลุมพื้นที่ที่ต้องการปลูกพืชด้วยพืชตระกูลถั่วใบไม้ใบหญ้าและฟาง หนา ๓๐-๕๐ ซม.รดด้วยน้ำหมักชีวภาพให้ทั่ว (อัตราส่วนเช่นเดียวกับข้อ ๑) ปล่อยให้เน่าเปื่อยย่อยสลายตามธรรมชาติ แล้วจึงปลูกพืชลงไป

(๔) การสร้างดินให้ดีในพื้นที่นา หลังจากเก็บเกี่ยวข้าเสร็จแล้ว

ขั้นตอนที่ ๑ หว่านปุ๋ยหมักในพื้นที่นา ๕๐-๒๐๐ กิโลกรัมต่อไร่แล้วไถกลบ

ขั้นตอนที่ ๒ หว่านพืชตระกูลถั่ว ๒-๕ กิโลกรัมต่อไร่แล้วคราดกลบ

ขั้นตอนที่ ๓ คลุมด้วยฟาง แกลบ คายข้าว เศษไม้ใบหญ้าหรือวัตถุอินทร์อื่น ๆ เท่าที่จะหาได้

ขั้นตอนที่ ๔ เมื่อถึงฤดูทำนาก็หว่านไถ ปัก ดำ ตามปกติ

๕) การทำก้อนระเบิดน้ำใสดังโหว่ะ

วัสดุ/อุปกรณ์ (๑) จุลินทรีย์ ๑ ลิตร (๒) กากน้ำตาล ๑ ลิตร (๓) น้ำซาวข้าว ๑.๕ ลิตร (๔) ฮอร์โมนผลไม้ ๑.๕ ลิตร (๕) รกหนู ๑.๕ ลิตร (๖) น้ำเศษอาหารหมัก ๔-๕ กิโลกรัม (๗) แมกนีเซียม ๒๕ กิโลกรัม (๘) รำละเอียด ๔๐ กิโลกรัม

ขั้นตอน/วิธีทำ นำส่วนผสมต่าง ๆ สิ่งที่เป็นน้ำทุกอย่างมารวมกันให้ได้น้ำประมาณ ๑๐ ลิตร แล้วนำมาผสมน้ำสะอาด ๑๐ ลิตร รำ ๔๐ กิโลกรัม แมกนีเซียม ๒๕ กิโลกรัม ผสมให้เข้ากันจนเหนียวพอที่จะเป็นก้อนได้ ปั้นเป็นก้อนกลม ๆ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๗ ซม. หรือทำเป็นก้อนสีเหลี่ยมแบบอิฐมอญหรืออิฐแดงก็ได้

วิธีใช้ ๑-๒ ตัน ต่อไร่ ต่อปี

การใช้ประโยชน์ (๑) ปรับปรุงบำรุงดิน (๒) ทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมี (๓) ทำให้ดินร่วนซุย เก็บความชุ่มชื้นได้ดี

๒) การใช้หญ้าแฝกเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน เมื่อฝนตกปริมาณมาก ๆ น้ำจะชะเอาดินตะกอนจากหน้าดินมาปะทะไว้ตามลำต้นและแขนงของต้นแฝก ที่รวมกันเป็นกอแน่นสูงประมาณ ๑๐๐-๑๕๐ เซนติเมตร ก็จะทำให้ไหลช้าลง น้ำส่วนใหญ่ก็จะซึมลงไปในดินด้วย สามารถป้องกันการพังทลายของดินได้ เพราะมีรากที่ยึดดินได้ลึกประมาณ ๕๐-๑๐๐ เซนติเมตร

๒.๑) ประโยชน์ที่ได้จากแฝกในทางการเกษตร (๑) อนุรักษ์ดินและความชื้นของดินได้เป็นอย่างดี (๒) ป้องกันฝั่งหรือตลิ่งแม่น้ำลำคลองมิให้ถูกเซาะได้ง่าย (๓) ปลูกข้างถนน คอสะพาน แนวกั้นคลองน้ำชลประทาน ป้องกันมิให้ดินถูกกัดเซาะหรือพังทลายลงมา (๔) ช่วยกรองน้ำฝนที่ซะลงมาโดยกักเอาดินตะกอนไว้ทำให้น้ำไหลช้าลงและชุ่มลงในดิน

๑.๓) การอนุรักษ์ทรัพยากรป่า /ป่าสามอย่างประโยชน์สี่อย่าง

วัสดุ/อุปกรณ์ เลือกพื้นที่ป่าธรรมชาติ สวนหลังบ้าน แปลงเกษตรผสมผสาน หรือเกษตรแบบป่า (วนเกษตร) เพื่อให้เป็นพื้นที่ในการศึกษา

วิธีทำ/ขั้นตอน ให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมจำแนกชนิดของต้นไม้ และจัดลำดับตามขั้นความสูง ซึ่งจะประกอบด้วย ป่าขั้นสูง ป่าชั้นกลาง และป่าชั้นล่าง (ไม้ชั้นสูง ไม้ชั้นกลาง ไม้เตี้ยไม้เรี่ยดิน และไม้หัวใต้ดิน) เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของธรรมชาติ และเพื่อนำระบบดังกล่าวมาวางแผนในการผลิตเพื่อให้ได้ประโยชน์ ๔ อย่าง คือ มีกิน มีอยู่ มีใช้ และมีความร่มเย็น ดังนั้น พื้นที่เพียง ๑ ไร่ อาจสามารถปลูกพืชหลักชนิดละ ๑๐๐ ต้น ได้มากกว่า ๑๐ ชนิด หรือ ๑,๐๐๐ ต้น ซึ่งจะใช้พื้นที่น้อยกว่าการปลูกพืชเชิงเดี่ยวมาก ทั้งยังเน้นการสร้างความสมดุลในระบบ [๖๓]

๑.๔) การปลูกและขยายพันธุ์พืช/การทำนาข้าวอินทรีย์

การทำนาข้าวปลอดสารพิษ เป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมการเกษตรทฤษฎีใหม่โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ข้าวสำหรับการบริโภคอย่างปลอดภัย ไร้สารพิษ รักษาสุขภาพและ

---

[๖๓] สำนักช่วยเหลือเกษตรกรและผู้ยากจน สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ **องค์ความรู้และภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน**, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๕๒, หน้า ๑๓๕-๑๓๘.

สิ่งแวดล้อม ปลอดภัย ถูกสุขลักษณะ สมบูรณ์ แข็งแรง ปราศจากโรคหรือมีโรคน้อยที่สุด เมื่อคนมีความแข็งแรงทั้งกายและใจแล้ว จะได้ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมเพื่อให้เกิดผลดี โดยภูมิภาคที่ทำนาข้าวอินทรีย์ส่วนใหญ่จะเป็นภาคกลาง และภาคตะวันเฉียงเหนือ และภาคเหนือตามลำดับ

ขั้นตอนที่ ๑ การเตรียมพันธุ์ข้าว การคัดเลือกพันธุ์ข้าว

(๑) คัดเลือกพันธุ์ข้าวให้เหมาะสมกับพื้นที่นา เช่น ข้าวพันธุ์ ก.ข. ๖ จะชอบพื้นที่ในที่ลุ่มมีน้ำขังตลอด ตั้งแต่ปักดำจนถึงออกรวงและมีแป้ง จึงจะปล่อยน้ำออกจากคันนาได้และได้ผลผลิตดี แต่ถ้าเป็นข้าวหอมมะลิจะขึ้นได้ดีในทกพื้นที่ ขอแต่ให้มีน้ำขังเนื่องจากการทำนาสิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ก็คือ ต้องมีน้ำในการประกอบการ

(๒) การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ คัดเลือกแปลงข้าวที่มีต้นข้าว รวงข้าว เมล็ดข้าวที่โตแข็งแรง เมล็ดข้าวแก่จัด เมล็ดข้าวมีความสมบูรณ์ ถอนออกเป็นรวง ๆ ที่สมบูรณ์ที่สุด เก็บไว้ต่างหาก แล้วนำมาแยกเมล็ดข้าวและฟางข้าวออกจากกัน จากนั้นนำเมล็ดมาฝัดเพื่อคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ที่ไม่สมบูรณ์ออก แล้วนำเมล็ดข้าว ที่คัดเลือกว่าดีแล้วตากแห้ง แล้วเก็บไว้ทำพันธุ์ในปีต่อไป

ขั้นตอนที่ ๒ การเตรียมพื้นที่ทำนา

(๑) การเตรียมคูคันนา การทำนาจะต้องเตรียมคูคันนาให้มีความสูงประมาณ ๕๐-๗๐ เซนติเมตร ความหนา ๖๐-๘๐ เซนติเมตร เพื่อกักเก็บน้ำ เพราะข้าวจะขาดน้ำไม่ได้ ถ้าไม่มีน้ำขังจะเกิดวัชพืชในน้ำข้าว ทำให้ข้าวเจริญเติบโตช้าเสียเวลาในการกำจัดวัชพืช คันนาควรใส่ท่อระบายน้ำ เพราะถ้าช่วงแรกในการปักดำไม่ควรให้ระดับน้ำสูงกว่า ๑๐ เซนติเมตร เพราะต้นข้าวยังไม่แข็งแรงพอถ้ามีน้ำในแปลงนามากจะทำให้ต้นข้าวเน่าได้ ควรมีท่อระบายน้ำออก

(๒) ปรับพื้นที่ในคันนาให้มีระดับเท่ากัน อย่าให้มีน้ำเอียงด้านใดด้านหนึ่ง เพื่อจะได้ขังน้ำอยู่ระดับเดียวกัน ถ้าหากพื้นที่นามีความลุ่ม มีระดับพื้นที่ในระดับเดียวกันก็ไม่มีความจำเป็นในการปรับพื้นที่ลงมือทำได้เลย

ขั้นตอนที่ ๓ การดูแลรักษาพื้นที่นาหลังเก็บเกี่ยว

หลังจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวเสร็จ พื้นที่นายังมีฟางข้าว มีหญ้า ควรนำปุ๋ยหมักจุลินทรีย์หว่านให้ทั่ว โดยคิดเฉลี่ย ๒๐๐ กิโลกรัมต่อ ๑ ไร่ แล้วฉีดพ่นด้วยน้ำยาจุลินทรีย์ให้ทั่วแล้วไถกลบฟางข้าว จุลินทรีย์จะช่วยย่อยสลายฟางข้าวให้เน่าเปื่อย ทำให้ดินร่วนซุย เป็นอาหารของข้าวต่อไป สำหรับขั้นตอนนี้ควรทำในช่วงเดือนธันวาคม เพราะในช่วงนี้เป็นหน้าหนาวมีหมอกลงเหมาะในการขยายตัวของเชื้อจุลินทรีย์

ขั้นตอนที่ ๔ การหมักเมล็ดข้าวด้วยน้ำจุลินทรีย์

นำน้ำจุลินทรีย์มาหมักเมล็ดข้าว โดยใหน้ำจุลินทรีย์ท่วมเมล็ดข้าว หากมีเมล็ดข้าวฟูน้ำให้เก็บออกให้หมด ควรแช่เมล็ดข้าวประมาณ ๒-๓ วัน แล้วนำขึ้นจากน้ำมาพักไว้ สัก ๑ วัน แล้วนำมาหว่านในแปลงที่เตรียมไว้

ขั้นตอนที่ ๕ การเตรียมพื้นที่สำหรับเพาะต้นข้าว

พอถึงฤดูทำนา ถ้าหากปีไหนฝนดี คือ ฝนตกในช่วงเดือนมิถุนายน ควรเตรียมพื้นที่สำหรับกล้าพันธุ์ข้าว เตรียมแปลงสำหรับเพาะพันธุ์ข้าว ซึ่งมีหลักพิจารณาดังต่อไปนี้

(๑) ที่ดินร่วนซุย

(๒) อยู่ใกล้แหล่งน้ำ เช่น สระน้ำ หนองน้ำ ถ้าหากฝนทิ้งช่วง จะได้อาศัยน้ำจากแหล่งน้ำได้ในการประกอบการ

วิธีเตรียมแปลงเพาะกล้าพันธุ์ข้าว

(๑) ที่มีน้ำขังพอที่จะหว่านกล้า เราก็ไถและคราดดินให้ร่วนซุย และระดับพื้นเสมอกัน ปล่อยทิ้งไว้ประมาณ ๒-๓ ชั่วโมง แล้วนำเมล็ดข้าวที่เตรียมไว้มาหว่าน อย่าให้หนาหรือห่างจนเกินไป

(๒) ประมาณ ๑๐-๑๕ วัน ต้นกล้าตั้งหน่อได้แข็งแรง นำน้ำจุลินทรีย์ผสมน้ำพ่นต้นกล้า โดยผสมน้ำจุลินทรีย์ ๓ ช้อนโต๊ะ ผสมน้ำ ๒๐ ลิตร พ่นให้ทั่วแปลงกล้า

(๓) ขังน้ำใส่ต้นกล้า อย่าให้น้ำขาดจากแปลงกล้า

(๔) ก่อนจะถอนกล้า ๕ วัน ให้น้ำจุลินทรีย์พ่นอีกเพื่อจะได้ถอนง่าย เพราะรากจะฟู

ขั้นตอนที่ ๖ การปักดำ

ในช่วงก่อนการปักดำ เราควรขังน้ำไว้ในนาเพื่อจะทำให้ดินนิ่ม ดินไม่แข็ง ง่ายในการไถดำ ควรจะกักน้ำเอาไว้

(๑) พอถึงเวลาดำนา ควรปล่อยน้ำที่ขังออกจากคันนา ให้เหลือไว้ประมาณ ๑๐-๑๕ เซนติเมตร อย่าให้น้ำมากหรือน้อยจนเกินไป ถ้าน้ำมากจะทำให้ข้าวเปื่อยเน่า ถ้าน้ำน้อยหากฝนขาดช่วงจะทำให้ข้าวขาดน้ำ เพราะการทำนายังอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน

(๒) ไถนาและคราดที่นาให้ดินร่วนซุย และนำต้นกล้ามาปักดำ ซึ่งกำหนดความห่างระหว่างต้นให้ห่างประมาณ ๔๐ เซนติเมตร เพื่อให้แตกกอได้ดีและใส่ต้นกล้า เพียงแค่กอละประมาณ ๒-๓ ต้นกล้า

(๓) เมื่อปักดำประมาณ ๑๕ วัน นำจุลินทรีย์ไปผสมน้ำพ่นต้นข้าวในนา เพื่อกระตุ้นเชื้อจุลินทรีย์ที่หว่านตอนเตรียมดิน และจำทำให้ต้นข้าวแข็งแรงเติบโต และทนต่อศัตรูข้าว

(๔) คอยหมั่นดูแลต้นข้าว และดูแลระดับน้ำอย่าให้ขาดในนาข้าว หมั่นรักษาไม่ให้วัชพืชขึ้นในนาข้าว และพ่นจุลินทรีย์ในทุก ๆ ๒๐ วัน จนถึงข้าวตั้งท้องแล้วจึงงดการพ่นจุลินทรีย์ แต่ยังคงรักษาระดับน้ำในคันนาอย่าให้ขาด

(๕) เมื่อข้าวแก่พอสมควรก็ควรปล่อยน้ำออกจากคันนา และเริ่มการตระเตรียมเก็บเกี่ยวต่อไป [๖๔]

๒.๑.๔ ภูมิปัญญาเลือกอาชีพทางการเกษตร

อาชีพทางการเกษตรมีทางเลือกที่ควรจะเลือกมากมายหลายอย่างเพื่อให้เหมาะสมเป็นไปตามความถนัดและต้องการของผู้ประกอบการเกษตร

๒.๑.๔.๑ เลือกอาชีพการเกษตรให้เหมาะสมแก่พื้นที่ การเลือกทำอาชีพการเกษตรจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสม พอดี มีความเป็นไปได้แก่สถานที่พื้นที่ที่จะลงมือทำ สุดแล้วแต่ว่า

---

[๖๔] สำนักช่วยเหลือเกษตรกรและผู้ยากจน สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, **องค์ความรู้และภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน**, (อ้างแล้ว), หน้า ๓๕-๓๗.

อาชีพที่เลือกจะอำนวยผลผลิตและให้ประโยชน์ไปในทางไหนของพื้นที่ เพื่อให้สอดคล้องกัน และไม่สร้างปัญหาให้เกิดแก่สังคมชุมชน เช่น

๑) เลือกอาชีพด้านการปลูกพืช การผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษ ผักเป็นพืชอาหารที่คนไทยนิยมรับประทานกันมากเนื่องจากให้คุณค่าด้านอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกายสูง แต่ค่านิยมในการบริโภคนั้นมักจะเลือกบริโภคที่สวยงามไม่มีร่องรอยการทำลายของหนอน และแมลงศัตรูพืช จึงทำให้เกษตรกรผู้ปลูกผักต้องใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดแมลงในปริมาณที่มาก ทำให้ผู้บริโภคได้รับอันตรายจากสารพิษที่ตกค้างอยู่ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าว การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษโดยการนำวิธีการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชหลายวิธีมาประยุกต์รวมกัน จึงเป็นทางเลือกสำหรับความปลอดภัยสำหรับเกษตรกร ผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม

หมายเหตุ ผักปลอดภัยจากสารพิษ หมายถึง ผลผลิตพืชผักที่ไม่มีสารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชตกค้างอยู่หรือมีการตกค้างอยู่ไม่เกินระดับมาตรฐานที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนดไว้ในประกาศกระทรวงสาธารณสุข ฉบับที่ ๒๘๘ พ.ศ.๒๕๔๘ ลงวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๔๘ เรื่องอาหารที่มีสารพิษตกค้าง

ปัจจัยที่จำเป็น พื้นที่ปลูก พันธุ์ ปุ๋ย วัสดุป้องกันกำจัดศัตรูพืช (เช่น กับดัก กาวเหนียว กับดักเสียงไฟ วัสดุคลุมดิน สารชีวภัณฑ์ สมุนไพรป้องกันกำจัดศัตรูพืช ฯลฯ) โรงเรือนมุงตาข่าย ฯลฯ หมายเหตุ ขึ้นกับวิธีที่เลือกใช้

ขั้นตอนการดำเนินการ

๑) การเลือกพื้นที่ปลูกให้เหมาะสม ควรเป็นพื้นที่ราบ สม่ำเสมอ ไม่มีน้ำท่วมขัง ระบายน้ำได้ดี ใกล้แหล่งน้ำที่สะอาด และมีน้ำเพียงพอตลอดฤดูปลูก

๒) การเตรียมพันธุ์ เลือกใช้พันธุ์ที่ต้านทานศัตรูพืช และปลอดเชื้อโรค กรณีที่ใช้เมล็ดพันธุ์ควรดำเนินการดังนี้

๒.๑) การแยกเมล็ดที่เสียออก

๒.๒) แช่เมล็ดในน้ำอุ่น ที่อุณหภูมิ ๕๐ ๕๕ องศาเซลเซียส นาน ๑๕-๓๐ นาที เพื่อลดปริมาณเชื้อโรคที่ติดมากับเมล็ดพันธุ์ และถ้ามีเมล็ดบางส่วนลอยขึ้นมาให้นำไปทิ้ง เนื่องจากเป็นเมล็ดที่ไม่ได้คุณภาพ

๓) การเตรียมดิน ไถและพรวนดินให้ละเอียด โดยไถดะลึก ๑ ครั้ง และตากดินไว้ไม่น้อยกว่า ๗ วัน และไถและพรวนดินอีก ๑ ครั้ง แล้วยกร่องตากดินประมาณ ๗ วัน เพื่อกำจัดแมลงและเชื้อโรคที่อยู่ในดิน

๔) การปรับปรุงดินแปลงปลูก ใส่ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยคอก หรือปุ๋ยหมัก อัตรา ๑-๒ ต้น/ไร่ โดยคลุกเคล้าให้ทั่วแปลงเป็นเนื้อเดียวกันกับดิน และควรมีการปรับสภาพความเป็นกรด-ด่าง (PH) ของดินให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมโดยใช้ปูนขาวหรือปูนมาร์ลอัตรา ๒๐๐-๓๐๐ กิโลกรัม/ไร่ โดยหว่านให้ทั่วแล้วคลุกเคล้ากับดิน

๕) การปลูกและดูแลรักษา ระยะปลูก ควรปลูกให้มีระยะห่างพอสมควร อย่าให้แน่นเกินไป เพื่อให้มีการระบายอากาศที่ดี การใส่ปุ๋ย ธาตุอาหารส่วนใหญ่จะมีอยู่แล้วในดิน แต่ธาตุไนโตรเจน และโพแตสเซียมจะถูกชะล้างได้ง่าย ดังนั้นจะต้องใส่ปุ๋ยทั้งสองในระหว่างการเจริญเติบโตของผัก แต่อย่าให้ชิดโคนต้น โดยใส่ครั้งแรกหลังปลูกผักไปแล้ว ๓ สัปดาห์ และครั้งที่ ๒ ใส่หลังจาก

ครั้งแรก ๒-๓ สัปดาห์ หรือเมื่อผักเริ่มออกดอกผลิตผล เมื่อใส่ปุ๋ยแล้วให้พรวนดินกลบและรดน้ำ การควบคุมวัชพืช การควบคุมวัชพืชอย่างมีประสิทธิภาพจะทำให้พืชมีการเจริญเติบโตที่ดี เช่น การคลุมดินโดยฟางข้าว หรือพลาสติกสีเทาเงิน จะช่วยรักษาความชื้นในดิน และบังแสงสว่างซึ่งจะทำให้เมล็ดพืชเติบโตช้า

๖) การป้องกันกำจัดศัตรูพืชแบบผสมผสาน เพื่อให้การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ควรใช้วิธีการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชหลาย ๆ วิธีผสมผสานกัน ดังต่อไปนี้

๖.๑) การใช้กับดักกาวเหนียว กับดักชนิดนี้ไม่มีสี ไม่มีกลิ่น และไม่มีพิษต่อสิ่งแวดล้อม ใช้ในการควบคุมปริมาณตัวเต็มวัยของแมลงศัตรูพืช โดยทั่วไปนิยมใช้การเหนี่ยวทาบบนวัสดุที่มีสีเหลือง เช่น แผ่นพลาสติก หรือกระป๋องน้ำมันเครื่อง ควรติดตั้งในแปลงผักให้สูงกว่ายอดผักประมาณ ๓๐ ซม. โดยจะใช้ประมาณ ๖๐-๘๐ กับดัก/ไร่

๖.๒) การใช้กับดักแสงไฟ เป็นการแสงไฟจากหลอดฟลูออเรสเซนต์(หลอดนีออน)หรือหลอดแบล็คไลท์ล่อแมลงในเวลากลางคืนให้มาเล่นไฟ และตกลงไปในภาชนะที่บรรจุน้ำมันเครื่องหรือน้ำมันที่รองรับอยู่ด้านล่าง ควรตัดตั้งประมาณ ๒ จุด/ไร่ โดยติดให้สูงจากพื้นดิน ๑๕๐ ซม. และภาชนะรอบรับอยู่ห่างจากหลอดไฟ ๓๐ ซม. และควรปิดส่วนอื่น ๆ ที่จะทำให้แสงสว่างส่องกระจายเป็นบริเวณกว้างเพื่อไม่ให้ล่อแมลงจากที่อื่นเข้ามาในแปลง

๖.๓) การใช้พลาสติกหรือฟางคลุมแปลงปลูก เป็นการควบคุมปริมาณวัชพืชและเก็บรักษาความชื้นในดินไว้ได้นาน และเป็นการประหยัดน้ำที่ใช้รดแปลงผัก ควรใช้กับพืชที่มีระยะการปลูกที่แน่นอน ควรใช้พลาสติกสีเทา-เงิน สำหรับแปลงที่มีการระบาดของเชื้อไวรัสที่มีเพลี้ยอ่อนหรือแมลงเป็นพาหะ

๖.๔) การปลูกผักในโรงเรือนมุงตาข่ายไนล่อน พื้นที่ที่ใช้ควรเป็นพื้นที่สามารถปลูกผักได้อย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า ๓ ปี เพื่อเป็นการได้คุ้มค่าต่อการสร้างโรงเรือนและการใช้ตาข่ายไนล่อน โครงสร้างโรงเรือนอาจทำด้วยไม้หรือเหล็กก็ได้ ส่วนตาข่ายที่ใช้จะเป็นตาข่ายไนล่อนสีขาวขนาด ๑๖ ช่องต่อความยาว ๑ นิ้ว วิธีการดังกล่าวสามารถป้องกันได้เพียงหนอนผีเสื้อ และด้วงหมัดผักเท่านั้น หากต้องการป้องกันแมลงชนิดอื่น ๆ อาทิเพลี้ยอ่อนเพลี้ยไฟ หนอนแมลงวันชอบใบ แมลงหวี่ขาว ไร ต้องใช้มุ้งไนล่อนความถี่ขนาด ๒๔ หรือ ๓๒ ช่องต่อนิ้ว แต่อาจมีปัญหาเรื่องอุณหภูมิ และความชื้นภายในมุ่ง ประเภทผักที่เหมาะสมกับการปลูกในโรงเรือนมุ่งไนล่อน ได้แก่ คะน้ำ ผักกาดขาว กวางตุ้ง ฮ่องเต้ ตั้งโอ๋ ปวยเล้ง ขึ้นฉ่าย กระหล่ำดอก เปลือกโคลี่ ถั่วฝักยาว มะเขือเปราะ และถั่วลันเตา ฯลฯ

๖.๕) การควบคุมโดยวิธี เป็นการใช้สิ่งมีชีวิตควบคุมศัตรูพืช ซึ่งได้แก่ แมลงตัวห้ำ ตัวเบียน ที่ทำลายแมลงศัตรูพืชนิดอื่น ๆ หรืออาจใช้สิ่งมีชีวิตขนาดเล็ก เช่น เชื้อบักเตรี เชื้อไวรัส เชื้อรา ใส้เดือนฝอย

๖.๖) การใช้สานสกัดจากพืช พืชที่นิยมนำมาใช้เป็นสารสกัดควบคุมโรค คือ สะเดา เนื่องจากมี “สารอะซาติแรคติน” ซึ่งมีคุณสมบัติป้องกันและกำจัดแมลงได้ โดยสามารถใช้ฆ่าแมลงได้บางชนิด ๑) ใช้เป็นสารไล่แมลง ๒) ทำให้แลงไม่กินอาหาร ๓) ทำให้การเจริญเติบโตของแมลงผิดปกติ ๔) ยับยั้งการเจริญเติบโตของแมลง ๕) ยับยั้งการวางไข่ และการลอกคราบ ๖) เป็นพิษต่อไข่ของแมลงทำให้ไข่ไม่ฟัก ๗) ยับยั้งการสร้างเอนไซม์ในระบบย่อยอาหารของแมลง ทั้งนี้มีข้อควรระวัง คือ พืช

บางชนิดเมื่อได้รับสารนี้แล้ว อาจเกิดอาการใบไหม้เหี่ยวย่น หรือต้นแคระแกร็น ดังนั้น หากพบอาการดังกล่าวควรงดใช้ทันที หรือใช้ในปริมารที่ต่ำลง แหล่งข้อมูล กรมส่งเสริมการเกษตร [๖๕]

๒.๑.๔.๒ แนวทางลดการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ประกอบไปด้วย

๑) ภูมิปัญญาชาวบ้านในการทำสารป้องกันกำจัดศัตรูพืชและสัตว์จากวัตถุดิบจากธรรมชาติที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นเพื่อใช้ทดแทนสารเคมีจึงเป็นแนวทางที่ดีในการลดการใช้สารเคมี ซึ่งเป็นการป้องกันและลดมลพิษ ณ ที่แหล่งกำเนิดทั้งทางน้ำและดิน โดยสารที่ทำจากวัตถุดิบจากธรรมชาติที่สามารถใช้ทดแทนสารเคมีที่เป็นที่รู้จักกันดีในกลุ่มของเกษตรกร มีดังนี้

๑.๑) สารชีวภาพ หมายถึง สารประกอบของจุลินทรีย์ที่มีชีวิตในกลุ่มที่มีประสิทธิภาพสูง และหรือสารอินทรีย์ที่สกัดจากพืช สัตว์ จุลินทรีย์ที่คนผลิตขึ้นด้วยวิธีการทางกายภาพ ทางเคมี และทางชีวภาพ เอใช้เป็นปัจจัยทางผลผลิต เลี้ยงสัตว์และการประมง ทดแทนการใช้สารเคมีทางการเกษตร

๑.๒) ปุ๋ยน้ำชีวภาพหรือน้ำสกัดชีวภาพ (Bio-fertilizer of Bio-extracts) คือ ปุ๋ยอินทรีย์ชนิดหนึ่งที่เกิดจากกระบวนการหมักซากพืชซากสัตว์ โดยมีเชื้อจุลินทรีย์เป็นตัวช่วยย่อยสบาย ปุ๋ยน้ำชีวภาพหรือน้ำสกัดชีวภาพที่ได้จากการหมักดองจะประกอบไปด้วยจุลินทรีย์และสารอินทรีย์หลากหลายชนิดเป็นปุ๋ยเสริมให้แก่พืช เสริมธาตุอาหารให้กับพืชในขณะที่พืชกำลงเจริญเติบโต

ปุ๋ยน้ำชีวภาพหรือน้ำสกัดชีวภาพที่ใช้ทางการเกษตรมี ๓ ประเภท คือ ๑) ประเภททั่วไป ใช้สำหรับเร่งการเจริญเติบโตแก่พืช ๒) ประเภทฮอร์โมน ใช้สำหรับเร่งการออกดอกออกผลของพืช ๓) ประเภทสมุนไพร ใช้สำหรับขับไล่ ป้องกัน และกำจัดโรคและแมลงศัตรูพืช

การใช้ปุ๋ยน้ำชีวภาพแต่ละประเภทขึ้นอยู่กับช่วงเวลาของการเจริญเติบโตของพืช เช่น ประเภทฮอร์โมนจะนำไปใช้ในช่วงที่พืชกำลังออกดอกออกผล และประเภทสมุนไพรเฉพาะขับไล่ ป้องกัน และกำจัดโรคและแมลงศัตรูพืชท่านั้น ทั้งนี้ ประเภททั่วไปสามารถนำมาผสมกับประเภทฮอร์โมนได้เพื่อฉีดพ่นหรือราดลงดิน ส่วนประเภทสมุนไพรควรใช้ต่างหากไม่ควรนำมาผสมกับประเภททั่วไปหรือประเภทฮอร์โมน เพราะในประเภทสมุนไพรจะมีสารออกฤทธิ์ฆ่าเชื้อจุลินทรีย์ที่พืชต้องการในประเภททั่วไปหรือประเภทฮอร์โมนนั้น

ประโยชน์ของปุ๋ยน้ำชีวภาพหรือน้ำสกัดชีวภาพ

ปุ๋ยน้ำชีวภาพหรือน้ำสกัดชีวภาพ ประกอบด้วยสารอินทรีย์ชนิดต่าง ๆ เช่น เอนไซม์ ฮอร์โมน และธาตุอาหารต่าง ๆ ทั้งธาตุอาหารหลักและธาตุอาหารรองที่พืชต้องการนำไปใช้ในการเจริญเติบโต เอนไซม์บางชนิดจะทำหน้าที่ย่อยสลายอินทรียวัตถุให้เป็นอาหารของจุลินทร์เองและเป็นอาหารของต้นพืช ฮอร์โมนหลายชนิดที่จุลินทรีย์สร้างขึ้นก็เป็นประโยชน์ต่อพืชถ้าใช้ในปริมาณที่เหมาะสม แต่จะมีโทษถ้าให้ในปริมาณที่เข้มข้นมากไป ดังนั้น ในการใช้ปุ๋ยชีวภาพหรือน้ำสกัดชีวภาพในพืชควรใช้ในอัตราที่เจือจาง

---

[๖๕] กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, **๑๑๗ อาชีพเกษตรกรรมทางเลือก เพื่อรองรับวิกฤติเศรษฐกิจ และแก้ไขปัญหาการว่างงาน**, กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๕๒, หน้า ๑๖-๑๗.

๒) โดยใช้ปุ๋ยที่ได้จากวัตถุดิบจากธรรมชาติทดแทน การใช้ปุ๋ยเคมี ในการปลูกพืชติดต่อกันและใช้ปุ๋ยเคมีเพียงอย่างเดียวโดยไม่มีการเพิ่มอินทรีย์วัตถุให้แก่ดินทำให้ดินไม่อุดมสมบูรณ์ ดินจะแข็งไม่ร่วนซุย ทำให้พืชดูดซึมน้ำและแร่ธาตุอาหารได้น้อยลง พื้นที่ทำการเกษตรเสื่อมโทรมและยังก่อให้เกิดปัญหาและพิษทางน้ำอีกด้วย หากใส่ปุ๋ยเคมีในปริมาณมากเกินความต้องการของพืช ทำให้มีการปนเปื้อนในแหลงน้ำปริมาณมากจะเร่งการเจริญเติบโตของสาหร่ายและพืชน้ำ ส่งผลทำให้แหล่งน้ำมีอากาศไมเพียงพอต่อการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำ อาจทำให้แหล่งน้ำมีสีและกลิ่นเหม็น และเมื่อสาหร่ายหรือพืชน้ำตายทำให้แหล่งน้ำเกิดการเน่าเสียได้ ภูมิปัญญาชาวบ้านในการทำปุ๋ยที่ได้จากวัตถุดิบจากธรรมชาติที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นเพื่อใช้ทดแทนปุ๋ยเคมีจึงเป็นแนวทางที่ดีในการลดการใช้ปุ๋ยเคมี ซึ่งเป็นการป้องกันและลดมลพิษ ณ ที่แหล่งกำเนิดทั้งทางน้ำและดิน รวมทั้งเป็นการใช้ประโยชน์จากของเสียหรือของเหลือใช้จากการเกษตร โดยการใช้ปุ๋ยที่ได้จากธรรมชาติมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑) ปุ๋ยพืชสด โดยปลูกพืชตระกูลถั่ว ได้แก่ ถั่วพุ่ม ถั่วพร้า ถั่วเหลือง และโสนอัพริกัน ในพื้นที่จนถึงระยะช่วงออกดอกถึงตอนบานเต็มที่ซึ่งเป็นช่วงที่มีธาตุอาหารในลำต้นสูงสุดจึงตัดสับและไถกลบไปในพื้นที่ปล่อยให้เน่าเปื่อยผุพัง ย่อยสลายเป็นอาหารแก่พืชที่จะปลูกเพื่อประโยชน์ต่อการปรับปรุงบำรุงดิน

ประโยชน์ของปุ๋ยพืชสด

๑) เพิ่มปริมาณอินทรียวัตถุ และเพิ่มธาตุในโตรเจนให้แก่พืชที่ปลูก

๒) ช่วยรักษาความชุ่มชื้นในดินทำให้ดินร่วนซุย ง่ายต่อการไถดิน

๓) กรอดจากการย่อยสลายช่วยละลายธาตุต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่พืชที่ปลูก

๔) ลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมี เพราะดินมีธาตุอาหารเพียงพอต่อการปลูกพืช

๕) ลดอัตราการสูญเสียดินเนื่องจากการชะล้างพังทลายของดิน (soil erosion)

๒.๒) ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ ประกอบด้วย

๑) ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยมูลสัตว์ ได้แก่ มูลสัตว์ต่าง ๆ ที่มีในฟาร์ม แล้วนำฟางข้าว แกลบดิน แกลบดำมากลบพร้อมทั้งราดน้ำจาก พด.๑ ที่ผสมฮอร์โมนสัตว์ หรือน้ำหมักชีวภาพประเภททั่วไปเพ่อย่อยสลาย แล้วนำไปใช้ในพื้นที่ปลูกพืช ทั้งนี้ ในชนบทหลังการเก็บเกี่ยวมักจะปล่อยพื้นที่ให้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ โดยให้แทะเล็มตอซังและหญ้าต่าง ๆ มูลสัตว์ที่ถ่ายออกมาปะปนกับเศษซากพืช จะเป็นการเพิ่มอินทรียวัตถุในพื้นที่ได้อีกทางหนึ่ง

๒) ปุ๋ยหมัก ควรจัดทำในพื้นที่ที่จะปลูกพืชหรือบริเวณที่อยู่ไม่ห่างจากแปลงมากนักเพื่อความสะดวกในการใช้ควรใช้เชื้อจุลินทรีย์ในการทำปุ๋ยหมักเพื่อช่วยการย่อยสลายได้เร็วขึ้น และเก็บรักษาให้ถูกต้องเพื่อลดการสูญเสียธาตุอาหาร

๓) ปุ๋ยน้ำชีวภาพหรือน้ำสกัดชีวภาพ (Bio-fertilizer or Bio-extracts) ซึ่งได้กล่าวถึงประเภทและประโยชน์มาแล้วในหัวข้อ ๑.๒ [๖๖]

---

[๖๖] กรมควบคุมมลพิษ, **ภูมิปัญญาชาวบ้านในการลดการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช**, สำนักจัดการคุณภาพน้ำ กรมควบคุมมลพิษ, ๒๕๕๖, หน้า ๓-๕.

อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญาทางการเกษตรดังกล่าวมาแล้วมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร เพราะจะเป็นแนวทางนำไปสู่ความมั่นคงทางด้านอาหาร

๒.๑.๕ ภูมิปัญญาความมั่นคงด้านอาหาร

ภูมิปัญญาแห่งความมั่นคงด้านอาหาร คือ ภูมิปัญญาที่จะทำให้เกิดความรอบรู้ รู้ทั่ว ในการสร้างอาหารให้เกิดขึ้นด้วยการทำการเกษตร และการเกษตรจะขาดไม่ได้ก็คือน้ำ

๒.๑.๕.๑ ภูมิปัญญาในการบริหารจัดการน้ำ น้ำมีความสำคัญกับทุกชีวิต ทั้งในการอุปโภคบริโภคภายในครัวเรือน ในระดับชุมชน รวมถึงใช้ในการทำการเกษตร การจัดการน้ำจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้ใช้น้ำต้องเรียนรู้ โดยอาศัยความรู้ของชาวบ้านในการคิดค้นประดิษฐ์หรือดัดแปลงวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ แม้จะไม่ได้ใช้เทคโนโลยีที่ล้ำสมัย แต่สามารถจัดการน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ และใช้ประโยชน์จากธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน [๖๗] สำนักบริหารจัดการ กรมทรัพยากรน้ำ ได้ทำการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำในการบริโภคอุปโภค เพื่อค้นคว้ารวบรวมภูมิปัญญา วิเคราะห์และประเมินคุณค่าตลอดจนศึกษาแนวทางในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการน้ำอุปโภคบริโภค ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูล คัดเลือกข้อมูล จนที่สุดได้มีการจัดทำผลการศึกษาเป็นรูปเล่มให้ผู้ที่สนใจสามารถนำไปศึกษาต่อได้ [๖๘]

๑) ภูมิปัญญาระหัดวิดน้ำเทคโนโลยีท้องถิ่น หัวใจสำคัญของการทำเกษตรกรรม นอกจากความอุดมสมบูรณ์ของแร่ธาตุที่สะสมในดินเพื่อเป็นอาหารของพืชแล้ว น้ำก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สำคัญต่อการเจริญเติบโตของพืชเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพาะปลูกที่จำเป็นต้องใช้น้ำในปริมาณมากอย่างการทำนา เมื่อเข้าสู่ฤดูฝนชาวนาต่างตั้งตารอว่าเมื่อไหร่ฝนจะเทเม็ดลงมาจนมีน้ำมากพอให้ปลูกข้าวได้ หากโชคดีมีนาอยู่ใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติหรือใกล้คลองชลประทานก็สามารถผันเข้าที่นามีน้ำเพียงพอสำหรับการปลูกข้าวได้อย่างตลอดรอดฝั่ง ส่วนชาวนาที่มีนาอยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำ หรือระบบชลประทานเข้าไม่ถึง การใช้เครื่องสูบน้ำเป็นตัวช่วยเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้จะต้องเจอกับปัญหาเรื่องราคาน้ำมันแพง ต้องแบกรับค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น แต่ก็ยังดีกว่าปล่อยให้ต้นข้าวยืนต้นตายเพราะทนขาดน้ำไม่ไหว ในขณะที่การทำนาในพื้นที่อื่น ๆ จะประสบปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำหรือสู้กับวิกฤติราคาน้ำมันที่ต้องใช้เติมเครื่องสูบน้ำไม่ไหว แต่สำหรับ พ่อชัยวัฒน์ วงษ์ชู ลูกลำน้ำประทาวชาวชัยภูมิ คนนี้ไม่ต้องทนแบกรับภาระต่าง ๆ เหมือนชาวนาคนอื่น เนื่องจากได้อนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยการกลับมาใช้ระหัดวิดน้ำ ลดการใช้น้ำมันในการสูบน้ำ ช่วยประหยัดพลังงาน และยังเป็นต้นแบบของการทำการเกษตร ในยุคที่น้ำมันแพงอย่างกับทองคำนี้ได้เป็นอย่างดี [๖๙]

---

[๖๗] กองบรรณาธิการ, **ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการน้ำ**, วารสารเกษตรกรรมธรรมชาติ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๗/๒๕๕๓, หน้า ๒๘-๓๐.

[๖๘] เทวารักษา เครือคล้าย, **ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการน้ำอุปโภคบริโภค**, วารสารเกษตรกรรมธรรมชาติ (อ้างแล้ว), หน้า ๓๒-๓๘.

[๖๙] ปรียชยา คล้ายทวน, **ระหัดวิดน้ำเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาท้องถิ่นลดการใช้พลังงานยั่งยืน**, วารสารเกษตรกรรมธรรมชาติ (อ้างแล้ว), หน้า ๓๙-๔๕.

๒) ภูมิปัญญาเครื่องตะบันน้ำพลังธรรมชาติ สูบน้ำได้ไม่ต้องใช้ไฟ ไม่สิ้นเปลืองน้ำมัน เทคโนโลยีเครื่องตะบันน้ำ (Hydraulic ram pump) อาจจะเพิ่งได้รับความสนใจจากคนไทยเมื่อไม่กี่ปีผ่านมา แต่ในความเป็นจริงเครื่องตะบันน้ำหรือเครื่องสูบน้ำที่ทำงานได้ด้วยตัวเองนี้เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๓๓๖ หรือกว่า ๒๑๗ ปีมาแล้ว ซึ่งผู้ที่คิดค้นคือสองพี่น้อง Montgolfier เจ้าของฟาร์มชาวฝรั่งเศส ซึ่งระบบการทำงานของเครื่องตะบันน้ำในช่วงแรกนั้นใช้ลูกบอลเหล็ก ๑ ลูก ที่มีขนาดที่สามารถปิดช่องเจาะสำหรับปล่อยน้ำทิ้งได้พอดี เป็นตัวเปิด-ปิดให้เกิดแรงดัน โดยลูกบอลเหล็กจะเคลื่อนที่ขึ้นลงตามจังหวะการทำงานของปั้มน้ำ ซึ่งต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนไปใช้วาล์วน้ำแทนดังเช่นปัจจุบัน สำหรับในประเทศไทยเรามีคนนำมาเผยแพร่ให้จักกว้างขวาง หนึ่งในนั้น คือ อาจารย์ภาณุพงษ์ บัวศร อาจารย์ด้านพลังงาน ดิน น้ำ ลม ไฟ ประจำศูนย์กสิกรรมธรรมชาติโป่งแรด จังหวัดจันทบุรี ซึ่งเทคโนโลยีเครื่องตะบันน้ำนี้อาจารย์ได้มาจากการไปดูงานที่เขาเขียว และได้นำมาปรับให้มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง คือ มี่วาล์วสำหรับเปิด-ปิดได้ และต่อก็ได้เผยแพร่ภูมิปัญญานี้ให้แก่ชาวบ้านทั่วไปในจังหวัดจันทบุรีได้เรียนรู้ [๗๐]

๓) ภูมิปัญญาปลูกต้นไม้สร้างต้นน้ำ “ใครไม่รักต้นไม้ ไม่ปลูกต้นไม้ ชาติหน้าจะเกิดเป็นนกกระบา ไม่มีต้นไม้เกาะ” คำสอนของผู้เฒ่าผู้แก่ชาวภูไทที่ย้ำเตือนให้ลูกหลานปลูกและรักษาต้นไม้ โดยเปรียบเปรยว่า ถ้าใครไม่ยอมปลูกต้นไม้ ตายไปชาติหน้าจะเกิดเป็นนกกระบา นกที่หากินเวลากลางคืน ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นนกที่อาภัพ ด้วยมีนิสัยไม่เกาะต้นไม้เลยสักครั้งเดียว เวลาจะร่อนลงต้องถลาลงดิน ชาวบ้านเชื่อว่าชาติก่อนนกกระบาเคยเกิดเป็นคน แต่ไม่ยอมปลูกต้นไม้ จังไม่มีต้นไม้ให้เกาะอาศัย แม้จะเป็นเพียงคำเปรียบเปรยแต่เป็นเรื่องที่เป็นประโยชน์กับผู้ที่เชื่อฟังและปฏิบัติตาม เพราะเราต่างทราบกันดีว่า ต้นไม้เป็นแหล่งกำเนิดของน้ำและสรรพชีวิต หากต้นไม้หมดไป ทุกชีวิตเท่ากับสูญสิ้น ความแห้งแล้ง ความอดอยากจะเกิดตามมา และ พ่อสถาน ตุ้มอ่อน แห่งบ้านยางคำ ตำบลอุ่มเหม้า อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นหนึ่งในผู้ที่เชื่อและได้พิสูจน์แล้วว่า ต้นไม้มีความสำคัญมากจริง ๆ

พ่อสถาน ก็เป็นคนหนึ่งที่เคยปรับเปลี่ยนพื้นที่โดยการตัดต้นไม้จำนวนมากเพื่อปลูกข้าวไร่ และนับจากนั้นเป็นต้นมา พ่อสถานจึงได้เข้าใจความหมายของธรรมชาติมากขึ้น เพราะความแห้งแล้งที่เกิดจากการตัดต้นไม้ในครั้งนั้น พื้นที่ที่เคยมีน้ำชุ่มฉ่ำ กลับแห้งเหือดไป *“ปี พ.ศ.๒๕๑๓ พ่อถางป่าทำไร่ข้าวเตียนหมดเลย ถ้าดูภาพถ่ายทางอากาศ ตอนนั้นแห้งแล้งอยู่ ๗ ปีไม่มีน้ำเลย พ่อจึงเข้าใจธรรมชาติชัดเจน เข้าใจว่าธรรมชาติให้คำตอบทุกอย่าง คำตอบทุกอย่างที่อยู่ที่นี่ มองปัญหาทุกอย่างทะลุปรุโปร่ง พ่อคิดได้ ชาตินี้ไม่ตัดต้นไม้อีกเลย พอต้นไม้ที่ตัดมันงอกตอขึ้นมาใหม่ ความอุดมชุ่มชื้นก็กลับมา แสดงว่าน้ำมาจากป่าจริง ๆ”* พ่อสถานกล่าวถึงจุดเริ่มต้นของการอนุรักษ์ป่า ซึ่งเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับการรักษาน้ำที่หล่อเลี้ยงทุกชีวิต [๗๑]

---

[๗๐] ศาสตรา เฟื่องเกษม, **เครื่องตะบันน้ำพลังธรรมชาติ สูบน้ำได้ไม่ต้องใช้ไฟ ไม่สิ้นเปลืองน้ำมัน**, วารสารเกษตรกรรมธรรมชาติ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๗/๒๕๕๓, หน้า ๔๖-๕๑

[๗๑] นันทนิตย์ อนุศาสนะนันทน์, **ภูมิปัญญาปลูกต้นไม้สร้างต้นน้ำ จัดระเบียบระบบนิเวสและทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนด้วยภูมิปัญญา**, วารสารเกษตรกรรมธรรมชาติ (อ้างแล้ว), หน้า ๕๒-๕๖.

อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการน้ำเป็นเรื่องสำคัญ เพราะน้ำเป็นหัวใจของการดำรงชีวิตของทุกชีวิตในโลกนี้ และเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อแผ่นดินเพื่อการเกษตร

๒.๑.๕.๒ ภูมิปัญญาในการปรับปรุงบำรุงดิน ความอุดมสมบูรณ์ของดินในระบบเกษตรยั่งยืน ระบบเกษตรยั่งยืนให้ความสำคัญสูงสุดในการปรับปรุงบำรุงดิน ดินที่เหมาะสมในการปลูกพืชต้องมีองค์ประกอบ ๔ ส่วน คือ อนินทรียวัตถุ หรือแร่ธาตุร้อยละ ๔๕ อินทรียวัตถุร้อยละ ๕ อากาศร้อยละ ๒๕ และน้ำร้อยละ ๒๕ ดินเป็นส่วนสำคัญมากของระบบการผลิตพืชและปศุสัตว์ ความยั่งยืนของการเกษตรขึ้นอยู่กับผลิตภาพดิน (soil Productivity) หมายถึงความสามารถของดินในการให้ผลผลิตพืช ดินผลิตภาพสูง (Productive soil) หรือ ดินดี สมบัติทางกายภาพ ได้แก่ เนื้อดิน โครงสร้างดิน ความหนาแน่น การอุ้มน้ำและการระบายอากาศ สมบัติทางเคมีได้แก่ สภาพความเป็นกรด-เบส ธาตุอาหารในดิน สมบัติทางชีวภาพ ได้แก่ ปริมาณอินทรียวัตถุ ชนิดประชากรและกิจกรรมของจุลินทรีย์ในดิน การใช้ปุ๋ยชีวภาพหรือจุลินทรีย์ที่มีประโยชน์จะช่วยปรับสมดุลของจุลินทรีย์ในดินให้เหมาะและเอื้อประโยชน์ต่อการเจริญเติบโตของพืช และเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์สูงเมื่อปลูกพืชภายใต้สภาพแวดล้อมที่ดี และมีการจัดการที่เหมาะสม พืชก็จะให้ผลผลิตสูง [๗๒]

๒.๑.๖ ภูมิปัญญาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ซึ่งพระองค์ทรงห่วงใย และได้ตรัสไว้แก่ประชาชนชาวไทยให้เข้าใจถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่

๒.๑.๖.๑ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นับเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตดำเนินไปในทางสายกลางที่เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่อันเรียบง่ายของคนไทย ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับประชาชนทุกระดับ ทั้งระดับ บุคคล ชุมชน องค์กร และระดับประเทศได้ โดยมีคุณลักษณะที่สำคัญ [๗๓]

๑) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีต่อความจำเป็นและเหมาะสมกับฐานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป และต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น หลักของความพอประมาณ (พอดี) มี ๕ ประการ คือ (๑) พอดีด้านจิตใจ ได้แก่ เข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร ประนีประนอม นึกถึงประโยชน์ส่วนรวม (๒) พอดีด้านสังคม ได้แก่ ช่วยเหลือเกื้อกูล รู้รักสามัคคี สร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน (๓) พอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดและรอบคอบและเกิดความยั่งยืนสูงสุด (๔) พอดีด้านเทคโนโลยี ได้แก่ รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและสอดคล้องต่อความต้องการ เป็นประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม (๕) พอดีด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ดำรงชีวิตอย่างพอควร พออยู่ พอกิน สมควรตามอัตภาพและฐานะของตน

---

[๗๒] สุวรรณี แทนธานี, **จุลินทรีย์..เทคโนโลยีชีวภาพเพื่อการปรับปรุงบำรุงดิน**, (อ้างแล้ว), หน้า ๓๖-๓๙.

[๗๓] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓.

๒) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจดำเนินการเรื่องต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลตามหลักวิชาการ หลักกฎหมาย หลักศีลธรรมจริยธรรม และวัฒนธรรมที่ดีงาม คิดถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างถ้วนถี่ **"รู้จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส อุปสรรค"** และคาดการณ์ ผลที่จะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ "รู้เขา รู้เรา รู้จักเลือกนำสิ่งที่ดีและเหมาะสมมาประยุกต์ใช้ โดยคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ ซึ่งหลักของความมีเหตุผลมี ๕ ประการ คือ (๑) ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพ (๒) ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพ (๓) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และเข่งขันในการค้าขาย ประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง (๔) ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก (๕) ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลด ละ เลิก สิ่งยั่วกิเลสให้หมดสิ้นไป ไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัวเอง ทำลายผู้อื่น พยายามเพิ่มพูนรักษาความดีที่มีอยู่แล้วให้เจริญงอกงามสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๓) ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม จากทั้งในและต่างประเทศ เพื่อให้สามารถบริหารความเสี่ยง สามารถปรับตัวและรับมือได้อย่างทันท่วงที ซึ่งหลักของความมีภูมิคุ้มกัน ๒ ประการ คือ (๑) ภูมิปัญญา ได้แก่ มีความรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง (๒) ภูมิธรรม ได้แก่ ซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทน และแบ่งปัน

ทั้ง ๓ ข้อนี้ คือ พอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี จัดเป็นทางสายกลางมีหลักการที่มีอยู่ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

๒.๑.๖.๒ เงื่อนไขปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบไปด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ คือ

๑) เงื่อนไขคุณธรรม ทั้งนี้ บุคคล ครอบครัว องค์กร และชุมชนที่จะนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ต้องนำระบบคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริตมาประพฤติปฏิบัติก่อน โดยเริ่มจากการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว การศึกษาอบรมในโรงเรียน การสั่งสอนศีลธรรมจากศาสนาตลอดจนการฝึกจิต ข่มใจของตนเอง [๗๔] ไปใช้ในการเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติให้มีความซื่อสัตย์ สุจริต รู้ รัก สามัคคี ไม่โลภ ไม่ตระหนี่ และรู้จักแบ่งปันให้ผู้อื่น

๒) เงื่อนไขหลักวิชา อาศัยความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆมาใช้วางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน [๗๕] การมีความรู้ สิ่งที่ขาดไม่ได้ซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยนำหลักวิชาและความรู้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ ทั้งในขั้นการวางแผนและปฏิบัติ ด้วยความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวังอย่างยิ่ง

๓) เงื่อนไขชีวิต ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติ และปัญญา บริหารจัดการ การใช้ชีวิตโดยใช้หลักวิชาและคุณธรรมเป็นแนวทางพื้นฐานการดำเนินชีวิต สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ขาดไม่ได้ก็คือ เงื่อนไขชีวิต แบบเศรษฐกิจพอเพียง [๗๖]

---

[๗๔] **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๑๗๖.

[๗๕] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**, (อ้างแล้ว), หน้า ๑๕.

[๗๖] **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๑๕.

๒.๑.๗ ภูมิปัญญาทางการเกษตรตามหลักศีลห้า

ภูมิปัญญาทางการเกษตรแต่ละประเภทที่กล่าวมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรอินทรีย์ได้รับอิทธิพลจากคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นหลักของความเมตตาธรรมเป็นเบื้องต้น เพราะเกษตรอินทรีย์เน้นงดเว้นจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชซึ่งได้แก่แนวทางแห่งศีลห้า

๒.๑.๗.๑ การเกษตรอินทรีย์อิทธิพลแห่งศีลห้า เกษตรอินทรีย์เป็นแนวคิดที่มาจากการไม่เบียดเบียนต่อชีวิตของคนและสัตว์รวมไปถึงระบบนิเวศที่เกื้อกูลต่อทุกชีวิต เป็นการนึกถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ให้ประโยชน์ซึ่งเป็นพื้นฐานแห่งการดำรงชีวิต คือ

๑) ศีลห้าพื้นฐานทางการเกษตรอินทรีย์อย่างยั่งยืน แนวทางการจัดการการเกษตรอย่างยืนตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปบูรณาการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนการเกษตรที่อาจจะบริหารจัดได้ด้วยหลักพุทธจิตวิทยาก็ได้แก่ การเกษตรอินทรีย์ และเกษตรปลอดสารพิษอื่น ๆ ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการใช้สารเคมี โดยมีหลักการ คือ

๑.๑) ศีลข้อที่ ๑ เว้นจากการเบียดเบียน หมายถึง การประกอบอาชีพทางการเกษตรที่จะนำไปสู่เกษตรยั่งยืน โดยละเว้นจากการเบียดเบียนคนอื่นสัตว์อื่น กล่าวคือ จะต้องงดจากการใช้สารเคมีทุกชนิดที่ให้โทษอย่างร้ายแรงต่อชีวิต

๑.๒) ศีลข้อที่ ๒ เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ให้ หมายถึง การประกอบอาชีพทางการเกษตร โดยละเว้นจากการลักขโมยทุกชนิด กล่าวคือการทุจริตทุกประเภท แม้กระทั่งการขโมยทรัพย์สินทางปัญญาทางการเกษตรที่คิดค้นจากคนอื่น แต่จะต้องคิดทำเองอย่างสุจริต

๑.๓) ศีลข้อที่ ๓ เว้นจากการประพฤติผิดต่อคู่ครองของคนอื่น หมายถึง เกษตรกรผู้มีอาชีพทางการเกษตร เป็นผู้มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี ในหน้าที่การงานที่มีอยู่ของตนเอง โดยการตักเตือนตนเองอยู่ประจำว่าการประพฤติผิดต่อคู่ครองคนอื่นไม่ใช่ทางที่ดี

๑.๔) ศีลข้อที่ ๔ เว้นจากการกล่าวเท็จด้วยคำที่ไม่เป็นจริง หมายถึง เกษตรกรผู้ทำหน้าที่การงานด้านการเกษตร โดยมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่การงานที่เป็นอยู่ ไม่โกหกหลอกลวงคนอื่นเพื่อกอบโกยหวังผลกำไรให้ได้จำนวนมากมหาศาลโดยการทุจริตทางการเกษตร

๑.๕) ศีลข้อที่ ๕ เว้นจากการดื่มน้ำเมาอันเป็นสาเหตุให้ขาดสติ หมายถึง เกษตรกรเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะในการประกอบการงาน มีความตั้งใจทำงานด้วยวิริยะอุตสาหะเพียรพยามอย่างเข้มแข็งอดทนต่อความลำบาก ความเหน็ดเหนื่อย ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งปวง

๒.๑.๗.๒ การเกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธ การเกษตรเป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ พระพุทธศาสนามองธรรมชาติในแง่ความดีงามที่มีต่อกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติต่างพึ่งพาอาศัยกันไม่เบียดเบียนกัน ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) มองว่า

> เมื่อกล่าวถึงหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเองแท้ ๆ เรื่องระบบของการพึ่งพาอาศัยกันนี้ท่านย้ำมาก แต่นอกจากการพึ่งพาอาศัยกันแล้ว สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือความรู้สึกที่ดีงามต่อกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ และมนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลาย ความรู้สึกที่ดีงามอย่างหนึ่งได้แก่คุณธรรมที่เรียกว่า ความกตัญญู ความกตัญญูนี้ไม่ใช่มีเฉพาะต่อมนุษย์ด้วยเท่านั้น แม้แต่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย ดังมีพุทธศาสนสุภาษิตในพระไตรปิฎกแปลเป็นไทยว่า **“บุคคลนั่งหรือนอนในร่มเงาของต้นไม้ใด ไม่พึงหักรานกิ่งใบของต้นไม้นั้น ผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนทราม”**

นอกจากความรู้สึกที่เป็นคุณของกันและกัน หรือระลึกในคุณค่าของกันและกันแล้ว ก็คือความรู้สึกที่มองพืชและสัตว์ทั้งหลายด้วย **เมตตาจิต เมตตา** นี้เป็นความรู้สึกที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาท่านหลักธรรมสำคัญอย่างหนึ่งที่เราได้ยินกันเป็นประจำคือ อนิจจัง ได้แก่ความไม่เที่ยง ท่านบอกว่า มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงล้วนตกอยู่ในกฎของธรรมชาติ ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งนั้น เมื่อเราต้องตกอยู่ในกฎของธรรมชาติอันเดียวกัน เราก็เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขของกันและกัน เมื่อเป็นเพื่อนร่วมโลก ร่วมทุกข์ร่วมสุขของกันและกัน เมื่อเป็นเพื่อนร่วมโลก ร่วมสุขร่วมทุกข์กันแล้ว เราก็ควรจะมาช่วยเหลือเกื้อกูลกันแทนที่จะมาเบียดเบียนซึ่งกันและกัน [๗๗]

เกษตรแนวพุทธมีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสิ่งมีชีวิตทั้งมนุษย์ สัตว์ ต้นไม้ใบหญ้า ภูเขา แม่น้ำ ลำคลอง

๒.๒ สภาพของภูมิปัญญาทางการเกษตรในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา-นครนายก

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นจังหวัดที่เป็นอู่ข้าวอู่น้ำแห่งหนึ่งของภาคกลาง มีการทำการเกษตรมาตั้งแต่ดังเดิม ส่วนมากนิยมปลูกข้าวเป็นหลักซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจ

๒.๒.๑ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภูมิปัญญาทางการเกษตรแบบทั่วในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาปัจจุบันยังมีให้เห็นทั้งการเกษตรแบบทั่วไป และการเกษตรแบบอินทรีย์

๒.๒.๑.๑ ภูมิปัญญาทางการเกษตรแบบทั่วไป เกษตรกรมีความเป็นอยู่ตามสภาพวิถีชุมชน คือ เกษตรกรในอยุธยายังคงใช้ชีวิตอยู่แบบสังคมชาวเกษตรกรรมดั้งเดิมทั่วไป ถึงแม้ว่าคนส่วนใหญ่จะหันไปสนใจในเรื่องอุตสาหกรรมกันมากขึ้นก็ตาม เกษตรกรมีที่ดิน ไร่นา สวน เป็นของตัวเอง มีอิสรภาพ มีเสรีภาพ สามารถประกอบอาชีพทำมาหากินทางเกษตรกรรมได้หลาย ๆ อย่างบนผืนดินที่มีอยู่ เกษตรกรรมอินทรีย์เป็นทางเลือกที่ดีเพราะจะทำให้เกษตรกรห่างไกลจากสารพิษที่เป็นเคมี แต่ต้องเปลี่ยนทัศนคติของคนพื้นบ้านที่เข้าใจกันว่า การทำการเกษตรโดยใช้สารเคมีเป็นการดี จึงหันไปทำเกษตรสารเคมีกันมาก แต่ยังมีโอกาสสามารถแนะนำชี้แนะให้ความรู้ค่อย ๆ เปลี่ยนความคิดของคนให้หันมาใช้สารอินทรีย์แทนสารเคมี ต้องใช้เวลาเพราะเขาทำตามกันมาโดยขาดความรอบรู้ขาดประสบการณ์ เราต้องทำเป็นตัวอย่างให้เขาเห็น เกษตรอินทรีย์ช่วยลดต้นทุนได้มากกว่า รวมทั้งจะทำให้ผู้บริโภคส่วนใหญ่ของประเทศได้บริโภคอาหารที่ดีปลอดสารพิษ โดยมีข้อมูลด้านการเกษตรแบบทั่วไป ดังต่อไปนี้

๑) ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่การเกษตร

(๑.๑) การใช้ดินเพื่อการเกษตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีพื้นที่ทั้งหมด ๑,๕๙๗,๙๐๐๐ ไร่ มีเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร ๙๒๒,๒๑๓ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๗ ของพื้นที่ทั้ง

---

[๗๗] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **คนไทยกับป่า**, (อ้างแล้ว), หน้า ๒๐-๒๑.

จังหวัด มีพื้นที่การเกษตรปี ๒๕๔๙ รวมทั้งสิ้น ๑,๑๒๖,๔๕๙ ไร่ แยกเป็น พื้นที่ปลูกข้าวนาปี/ ข้าวนาปรัง ๑,๐๗๔,๘๖๑ ไร่ พื้นที่ปลูกไม้ผล ๓๗,๕๙๙ ไร่ พื้นที่ปลูกพืชผัก ๗,๙๒๘ ไร่ พื้นที่ปลูกพืชไร่ ๕,๕๙๖ ไร่ พื้นที่ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ๔๗๕ ไร่ มีครัวเรือนผู้ถือครองทำการเกษตรทั้งสิ้น ๑๓๓,๖๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๘ ของประชากรทั้งจังหวัด

พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว มะม่วง ส้มเขียวหวาน กล้วยน้ำว้า สัตว์เศรษฐกิจ ได้แก่ ไก่ เป็ด สุกร โค กระบือ และสัตว์น้ำจืด

(๑.๒) แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีศักยภาพสูงมากในการใช้น้ำทำการเกษตร และ น้ำใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม แต่ก็มีบางครั้งที่เกิดการขาดแคลนน้ำในบางพื้นที่ เพราะพื้นที่ชลประทานมีเพียง ๑,๔๒๑,๖๑๕ ไร่ แต่พื้นที่สิ่งน้ำมีถึง ๑,๔๗๒,๗๒๓ ไร่ มีโครงการชลประทาน ๑๓ โครงการ นอกจากนี้ยังมีโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กเพื่อสนับสนุนการดำเนินการด้านการเกษตร และด้านอุตสาหกรรม

ตัวอย่าง ภูมิปัญญาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์การเกษตร

๒) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

(๒.๑) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วิถีชีวิตภูมิปัญญาไทยด้านการเกษตรหรือการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งควรเตรียมการให้พร้อม และมีแผนการส่งเสริม ดังต่อไปนี้

๑. การจัดแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชนให้เป็นที่น่าสนใจ ของนักท่องเที่ยวและผู้ศึกษาดูงาน อาจทำได้โดยการจัดการท่องเที่ยวให้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ปรับปรุงภูมิทัศน์ จัดทำป้ายบอกทาง บอกชื่อพันธุ์ข้าว พันธุ์ไม้ ทั้งชื่อพื้นเมือง ชื่อวิทยาศาสตร์ ประโยชน์ของพืช และอาจเน้นพืชสมุนไพร พืชในวรรณคดี จัดให้มีจุดรับนักท่องเที่ยว จุดสาธิตการเรียนรู้ จุดบริการให้ข้อมูล จัดสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น โต๊ะ ม้านั่ง รองรับนักท่องเที่ยว มีห้องน้ำเพียงพอ ถังขยะ จัดแปลงทดลอง เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสของจริง มีอาหารรับรอง เป็นอาหารที่มาจากพืชผลทางการเกษตรที่มีในชุมชนที่ปลอดสารพิษ จัดโปรแกรมท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย จัดให้มีกติกาการเยี่ยมชม จัดซุ้มผลิตภัณฑ์การเกษตรจำหน่าย และสมุดเยี่ยมเพื่อรับฟังข้อแนะนำเพื่อปรับปรุงในโอกาสต่อไป สรุปเป็นโครงสร้างรูปแบบกิจการทางการเกษตรได้ดังภาพ ๕.๓

๒. จัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้รู้เชิงเกษตร โดยการบรรยาย แนะนำความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม นำชมแหล่งภูมิปัญญาการเกษตรที่มี เช่น การทำนา การเพาะเห็ด ประมงน้ำจืด การแปรรูปสินค้าเกษตร การสาธิตโดยการให้นักท่องเที่ยวร่วมปฏิบัติจริง ถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักศึกษา ข้าราชการที่เข้ามาศึกษาดูงาน อธิบายถ่ายทอดโดยทำสื่อประกอบที่สัมพันธ์กับแหล่งภูมิปัญญา เพื่อให้สื่อเข้าใจง่ายขึ้น จัดอบรมยุวมัคคุเทศก์ หรือผู้นำชุมชน ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีความรู้ มีทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยวของชุมชน พร้อมและเต็มใจที่จะให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อสร้างความประทับใจ จัดเวทีชาวบ้านเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานร่วมกัน

๓. จัดกิจกรรมร่วมกันกับนักท่องเที่ยว เช่น จัดให้ปลูกต้นไม้ร่วมกันในแหล่งท่องเที่ยว ให้ทำนา ให้เกี่ยวข้าว เก็บผลไม้ แสดงสินค้าเกษตรอินทรีย์ และอื่น ๆ

๔. แผนการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชน อาจดำเนินการดังต่อไปนี้

๔.๑) จัดอบรมบุคลากรในชุมชน อบรมผู้นำชุมชน อบต. ผู้ใหญ่บ้าน ครู อาจารย์ มัคคุเทศก์ชุมชน ให้มีความรู้ในแนวทางเดียวกัน

๔.๒) จัดเวทีประชุมร่วมกัน เพื่อกำหนดกฎ ระเบียบการปฏิบัติในการทำการเกษตร อินทรีย์ การทิ้งขยะ การรักษาสิ่งแวดล้อม การลดภาวะโลกร้อน การจัดระเบียบของชุมชน

๔.๓) จัดให้นักท่องเที่ยวมีกิจกรรมร่วมกับชุมชน เช่น ปลูกข้าว ทำนา เกี่ยวข้าวร่วมกัน เก็บผลไม้ตามฤดูกาล

๔.๔) ส่งเสริมการสร้างเครือข่าย ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด เช่น นายอำเภอ เกษตรอำเภอ อุตสาหกรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมอำเภอ สถานศึกษา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระนครศรีอยุธยา ผู้นำชุมชน องค์กรท้องถิ่น กลุ่มแม่บ้านเกษตร กลุ่มยุวมัคคุเทศก์ เป็นต้น [๗๘]

พื้นที่เศรษฐกิจด้านการเกษตร [๗๙]

พื้นที่เศรษฐกิจ มีครัวเรือนผู้ถือครองการเกษตร ทั้งสิ้น ๕๒,๘๕๙ ครัวเรือน (จำนวนประชากรโดยเฉลี่ย ๓-๕ คน/ครัวเรือน)

พืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อยคั้นน้ำ มะม่วง

สัตว์เศรษฐกิจ ได้แก่ สุกร โค และสัตว์น้ำจืด

มีพื้นที่ทั้งหมด ๑,๕๙๗ ไร่ แบ่งเป็นเนื้อที่ถือครองการเกษตร ๑,๐๓๘,๕๕๘ ไร่

พื้นที่ปลูกข้าว	๙๔๘,๕๑๘.๒๕ ไร่
พื้นที่ปลูกผลไม้	๑๙,๐๓๔.๐๐ ไร่
พื้นที่ปลูกผัก	๖,๔๔๕.๐๐ ไร่
พื้นที่ปลูกไร่	๒,๙๑๘.๐๐ ไร่
พื้นที่ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ	๑,๖๘๑.๐๐ ไร่
พื้นที่เพาะเห็ด/อื่น ๆ	๘,๗๒๓.๐๐ ไร่

ตัวอย่างจำนวนฟาร์มที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน ด้านพืช มีดังต่อไปนี้

ด้านพืช

ปีงบประมาณ พ.ศ.	**ข้าว**		**พืชอื่น ๆ**	
	ราย	ไร่	ราย	ไร่
๒๕๕๕	๙๒๗	๑๕,๑๑๘	๑๓๑	๔๘๓
๒๕๕๖	๖๐๐	๖,๐๐๐	๑๑๘	๓๐
๒๕๕๗	๔๐๐	๔,๐๐๐	๗๕	๒๐
ฯลฯ				

---

[๗๘] ผศ.พันทิพา มาลา และรศ.ลำยอง ปลั่งกลาง, แนวทางการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาชุมชนอำเภอบ้านแพรก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, **รายงานการวิจัย สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา**, ๒๕๕๓, หน้า ๑๑๕-๑๑๗.

[๗๙] กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร , **บรรยายสรุปประจำปี ๒๕๕๘**, สำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๘, หน้า ๓๑-๓๖.

๒.๒.๑.๒ ภูมิปัญญาแปรรูปจากผลิตภัณฑ์สินค้าการเกษตร การทำการแปรรูปจากผลิตภัณฑ์การเกษตรนับว่าเป็นทางเลือกหนึ่งที่เป็นสินค้าทางการเกษตรที่สร้างรายได้ และเป็นวิธีการถนอมผลิตภัณฑ์พืชให้อยู่ได้นาน

๑) สินค้าที่สำคัญของจังหวัด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ดำเนินการสนับสนุนกรดำเนินงาน OTOP เพื่อเป็นการสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับประชาชน จากการดำเนินงาน พ.ศ. ๒๕๕๘ ที่ผ่านมา มียอดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ OTOP ทั้งสิ้น จำนวน ๒,๑๘๕, ๒๘๑,๖๔๔ บาท (ค่าเป้าหมายในการจำหน่ายสินคา จำนวน ๒,๑๘๔,๔๗๓,๓๐๐ บาท)

โครงการสินค้าที่สำคัญของจังหวัด

การดำเนินโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ปี ๒๕๕๕/๒๕๕๘ ของจังหวัดมีผลผลิตภัณฑ์ที่ส่งเข้าจัดสรร รวมทั้งสิ้น ๑๐๘ ผลิตภัณฑ์ ผลการคัดสรรแบ่งเป็นระดับ ดังนี้

๑.๑ ระดับ ๑ ดาว ๒ ผลิตภัณฑ์

๑.๒ ระดับ ๒ ดาว ๒๒ ผลิตภัณฑ์

๑.๓ ระดับ ๓ ดาว ๓๒ ผลิตภัณฑ์

๑.๔ ระดับ ๔ ดาว ๓๑ ผลิตภัณฑ์

๑.๕ ระดับ ๕ ดาว ๑๐ ผลิตภัณฑ์

* ยังไม่ได้ประกาศผล ๑๑ ผลิตภัณฑ์

ผลิตภัณฑ์เด่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๕ ประเภท

๑. อาหาร = ผลิตภัณฑ์อาหารเสริมจมูกข้าว

สถานที่จำหน่าย : บริษัท เอส ที เอ็ลช เบฟเทอเรจ จำกัด เลขที่ ๔๔ หมู่ที่ ๑๑ ตำบล ผักไห่ อำเภอ ผักไห่ จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๒๐ โทร : ๐๘ ๘๙๒๒ ๙๙๙๒

๒. เครื่องดื่ม = น้ำลูกยอ

สถานที่จำหน่าย : วิสาหกิจชุมชนช้างน้อยพัฒนา เลขที่ ๓/๑ หมู่ที่ ๒ ตำบล ช้างน้อย อำเภอ บางไทร จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๙๐

๓. ผ้า = ผ้าขาวม้า

สถานที่จัดจำหน่าย : กลุ่มทอผ้าหนองเครือบุญ เลขที่ ๒/๑ หมู่ที่ ๖ บ้านหนองน้ำใส ตำบล หนองสำใส อำเภอ ภาชี จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๔๐

๔. ของใช้ = เครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร

สถานที่จำหน่าย : นายพสิษฐ์ นาคะบุตร เลขที่ ๔๔/๑ หมู่ที่ ๖ ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๒๖๐

๕. สมุนไพร = สมุนไพรกาญจนา

สถานที่จำหน่าย : กาญจนาสมุนไพรไทย เลขที่ ๙/๒ หมู่ที่ ๗ ถนนป่าโมกสายเก่า ตำบลบ้านใหม่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๐๐๐ [๘๐]

---

[๘๐] กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร, **บรรยายสรุปประจำปี ๒๕๕๘**, (อ้างแล้ว), หน้า ๓๔-๓๖.

นอกจากนั้น ยังมีผลิตภัณฑ์จากเกษตรปลอดสารพิษ/อินทรีย์ มากมายที่มีอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ ที่เกิดจากภูมิปัญญาของชุมชน

๒.๒.๑.๓ ภูมิปัญญาทางการเกษตรแบบอินทรีย์ มีตัวอย่างผู้ประกอบการนำเอาผลผลิตทางการเกษตรมาแปรรูปจำหน่ายจ่ายแจกตามข้อมูล คือ

๑) การผลิตสินค้าการเกษตร มีการผลิตและการแปรรูปสินค้าเกษตรและอาหารคุณภา จังหวัดได้รณรงค์การผลิตสินค้าเกษตรภายใต้มาตรฐานการผลิตแบบการเกษตรดีที่เหมาะสม หรือ GAP (Good Agricultural Practice) ทั้งด้าน พืช ด้านประมงและด้านปศุสัตว์ ได้แก่ ข้าว พืชผัก กล้วยหอม กล้วยไข่ มะม่วง ไก่เนื้อ ไก่ไข่ กุ้งก้ามกราม ปลาดุก ปลาซ่อน รวมทั้งส่งเสริมกลุ่มผู้ผลิต/ผู้ประกอบการ แปรรูปและผลิตภัณฑ์อาหารปลอดภัยที่ผ่านการรับรองมาตรฐาน จำนวน ๑๑ กลุ่ม ที่กระจายอยู่ในอำเภอต่าง ๆ รวม ๗ อำเภอ ได้แก่ อำเภอท่าเรือ (๑ กลุ่ม) อำเภอบางไทร (๑ กลุ่ม) อำเภอบางบาล (๒ กลุ่ม) อำเภอผักไห่ (๒ กลุ่ม) อำเภอมหาราช (๓ กลุ่ม) 1อำเภอเสนา (๑ กลุ่ม) อำเภอบางปะหัน (๑ กลุ่ม) ซึ่งกลุ่มผู้ผลิตและผู้ประกอบการดังกล่าวเป็นกลุ่มที่ได้จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนกับกรมส่งเสริมการเกษตรแล้ว นอกจากนี้จังหวัดยังมีระบบการวัด การตรวจสินค้าย้อนกลับการเกษตร ดังต่อไปนี้

๑.๑ ด้านพืช มีระบบตรวจรับรองมาตรฐานการผลิตแบบการเกษตรดีที่เหมาะสม หรือ GAP (Good Agricultural Practice) โดยมีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ศูนย์วิจัยข้าวพระนครศรีอยุธยา สำนักงานเกษตรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ติดตามตรวจสอบขันตอนการผลิตของพืชแต่ละชนิดก่อนที่จะออกใบรับรองการผลิตให้แก่เกษตรกร โดยใบรับรองการผลิตมีอายุ ๑ ปี ดังนั้น เกษตรจึงต้องยื่นคำขอและรับการตรวจสอบทุกปี

สำหรับสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) จังหวัดมีผลิตภัณฑ์จำนวน ๕๖๗ ผลิตภัณฑ์ ได้ดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทั้งในด้านการพัฒนาคุณภาพสินค้า การส่งเสริมการตลาด และการพัฒนาประสิทธิภาพในการจัดการกลุ่ม จนมียอดการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังต่อไปนี้

ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ มียอดจำหน่าย ๑,๓๑๘ ล้านบาท
ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ มียอดจำหน่าย ๑,๓๒๑ ล้านบาท
ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ มียอดจำหน่าย ๑,๔๑๒ ล้านบาท
ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ มียอดจำหน่าย ๑,๕๔๒ ล้านบาท

๒.๒.๒ จังหวัดนครนายก

การเกษตรที่จังหวัดนครนายกมีความหลากหลายทั้งในด้านการเกษตรแบบทั่วไป และการเกษตรแบบอินทรีย์

๒.๒.๒.๑ ภูมิปัญญาทางการเกษตรแบบทั่วไป เกษตรกรชาวจังหวัดนครนายกมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เหมือนชาวเกษตรกรทั่ว ๆ ไปด้วยการทำอาชีพการเกษตรหลาย ๆ แบบผสมผสานตามความถนัดของตนเองตามสภาพสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นชุมชนที่แตกต่างกันไป โดยส่วนใหญ่

๑) ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ด้านการเกษตร ประชากรจังหวัดนครนายกเป็นครัวเรือนเกษตรกรรม มีจำนวน ๒๖,๐๔๒ ครัวเรือน หรือเท่ากับร้อยละ ๒๘,๗๕ ของครัวเรือนทั้งหมด

(๙๐,๕๖๙ ครัวเรือน ณ ตุลาคม ๒๕๕๗) มีอาชีพหลัก ได้แก่การเกษตรกรรม การปศุสัตว์ และการประมง มีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ ๔๖๖,๑๖๑ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๑๕ ของพื้นที่จังหวัด ซึ่งมีแนวโน้มลดลงเล็กน้อยจากปี พ.ศ.๒๕๕๖ ที่จากเดิมมีครัวเรือนทำการเกษตรร้อยละ ๓๖.๘๕ และปัจจุบันมีพื้นที่ทำการเกษตรร้อยละ ๓๕.๑๕ ของพื้นที่จังหวัด นอกจากนี้ยังมีการประกอบอาชีพการบริการ พานิชกรรม รับจ้าง และอื่น ๆ โดยสรุปอาชีพที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

(๑.๑) การเกษตรกรรม

(๑) การปลูกข้าว มีพื้นที่ทั้งหมด ๔๑๒,๘๕๗ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๑๓ ของพื้นที่จังหวัด แบ่งการเพาะปลูกออกเป็น ข้าวนาปีละข้าวนาปรัง โดยผลผลิตข้าวนาปีเฉลี่ย คือ ๕๗๖ กก./ไร่ และข้าวนาปรังเฉลี่ย ๖๓๑ กก./ไร่ (ที่ความชื้น ๑๕%) โดยพื้นที่ปลูกข้าวของจังหวัดประสบปัญหาดินเปรี้ยวและให้ผลปานกลาง นอกจากนั้นพื้นที่ปลูกข้าวบางส่วนในทุกอำเภอเป็นพื้นที่ลุ่ม เกษตรกรต้องปลูกข้าวน้ำลึกหรือข้าวขึ้นน้ำ ผลผลิตข้าวยังมีคุณภาพต่ำ เนื่องจากเกษตรกรยังใช้พันธุ์ข้าวที่เป็นพันธุ์พื้นเมือง

(๒) การทำสวนไม้ผลยืนต้น มีพื้นที่ทำสวนไม้ผลไม้ยืนต้นประมาณ ๓๒,๒๑๓ ไร่ ที่นิยมปลูกกันมาก ได้แก่ มะยงชิด-มะปรางหวาน กระท้อน กล้วย ขนุน ทุเรียน ลองกอง ไผ่เลี้ยง และมะนาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งมะยงชิด-มะปรางหวานที่นับว่าเป็นผลไม้ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดนครนายก และเนื่องจากการทำสวนไม้ผลในจังหวัดส่วนใหญ่เป็นแบบสวนผสมผสาน ทำให้มีผลไม้ชนิดต่าง ๆ ผลัดเปลี่ยนกันตลอดทั้งปี ทำรายได้ให้แก่เกษตรกรได้เป็นอย่างดี

(๓) การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ มีการเพาะปลูกทั้งในลักษณะของไม้ชำถุง ชำกิ่ง ไม้กระถาง ไม้ตัดใบ รวมถึงไม้ประดับขุดล้อม ส่วนมากจะอยู่ในเขตอำเภอองครักษ์ ซึ่งมีการเพาะกล้าไม้จำหน่ายขนาดเล็ก และขนาดใหญ่จำนวนกว่าพันชนิด จังหวัดนครนายกมีพื้นที่ปลูกไม้ดอกไม้ประดับประมาณ ๕,๔๑๘ ไร่ ถือได้ว่าเป็นแหล่งเพาะปลูกไม้ดอกไม้ประดับที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

(๔) การปลูกพืชผักและสมุนไพร มีการปลูกพืชผักและสมุนไพรประมาณ ๒,๑๕๐ เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน และนำออกจำหน่ายภายในและจังหวัดข้างเคียง เช่น ตลาดปราจีนบุรี ตลาดไท และตลาดสี่มุมเมือง โดยปลูกกันมากในพื้นที่อำเภอเมือง บ้านนา องครักษ์ ปากพลี ตามลำดับ (ที่มา: สำนักงานเกษตรจังหวัดนครนายก ข้อมูล ณ เดือนพฤศจิกายน ๒๕๕๗ (ระบบฐานข้อมูลการปรับปรุงทะเบียนเกษตรกร กรมส่งเสริมการเกษตร) [๘๑]

๒) การประกอบอาชีพของประชากรจังหวัดนครนายก ประชากรส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนเกษตรกรรมจำนวน ๒๕,๕๖๘ ครัวเรือน หรือเท่ากับร้อยละ ๗๕ ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลักได้แก่ การกสิกรรม การทำปศุสัตว์ และการประมง นอกจากนี้ประกอบอาชีพการบริการ พาณิชยกรรม รับจ้าง และอื่น ๆ โดยสรุปอาชีพสำคัญ ๆ มีดังนี้

๑. การทำนา มีพื้นที่ทำนาทั้งหมด ๖๑๒,๕๐๔ ไร่ ประชากรส่วนใหญ่ ๙๐ % ทำนาหว่านน้ำตม ผลผลิตข้าว โดยเฉลี่ยทั้งจังหวัดแบ่งเป็นข้าวนาปี (ข้าวไวแสง ผลผลิต ๖๐๗ กก./ไร่ ข้าว

---

[๘๑] แผนพัฒนาจังหวัดนครนายก ๔ปี (พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๖๐) (ฉบับทบทวน) ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๘, หน้า ๑๘.

ไม่ไวแสง ผลผลิต ๘๐๐๐ กก./ไร่ และข้าวนาปรัง (ข้าวไม่ไวแสงผลผลิต ๘๐๐ กก./ไร่) โดยทั่วไปประสบปัญหาดินเปรี้ยว และได้ผลผลิตปานกลาง

๒. การทำสวนไม้ผล มีพื้นที่ทำสวนไม้ผลไม้ยืนต้นประมาณ ๕๓,๘๕๗ ไร่ ที่นิยมปลูกกันมากได้แก่ การทำสวน ทุเรียน มะม่วง เงาะ ขนุน ส้มโอ มะปราง กระท้อน ไผ่เลี้ยง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมะปรางหวานและส้มปรอดสารพิษนับเป็นผลไม้ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดนครนายก มีผลผลิตจากผลไม้ชนิดต่าง ๆ ผลัดเปลี่ยนกันตลอดทั้งปี ทำรายได้ให้แก่เกษตรกรได้ดีพอสมควร

๓. การปลูกไมดอกไม้ประดับ มีการเพาะปลูกในเขตอำเภอองครักษ์ ผู้ประกอบการประมาณ ๘๓๑ ราย ในพื้นที่ประมาณ ๑,๗๐๐ ไร่ มีการเพาะกล้าไม้จำหน่ายทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่จำนวนกว่าพันชนิด จนถือได้ว่าเป็นแหล่งเพาะกล้าไม้ดอกไม้ประดับที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

การเกษตรกรรม

ข้าว จังหวัดนครนายก มีการผลิตข้าวอย่างต่อเนื่อง ทั้งข้าวนาปี และข้าวนาปรังมีพื้นที่เพาะปลูกข้าวประมาณร้อยละ ๘๓ ของพื้นที่จังหวัด ผลไม้ตามฤดูกาลที่ทำรายได้ให้กับจังหวัดนครนายก ได้แก่ ส้มโอ หน่อไม้ มะปรางและมะยงชิด

ในเดือนสิงหาคม ๒๕๕๓ ด้านเกษตรกรรม มูลค่าผลผลิตข้าวนาปรังที่เพิ่มขึ้นจากช่วงเดือนเดียวกันของปีที่แล้ว เกษตรกรมีปริมาณผลผลิตข้าวนาปรัง จำนวน ๓๒๐๔๑ ตัน ลดลงจากช่วงเดือนเดียวกันของปีที่แล้ว

ตารางแสดงอัตราการเปลี่ยนแปลงด้านเกษตรกรรม

มูลค่าผลผลิต	หน่วย	พ.ศ.๒๕๕๒	พ.ศ.๒๕๕๓		
		ส.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.
ข้าวนาปี	ล้านบาท	-	-	-	-
อัตราการเปลี่ยนแปลงจากปีก่อน (%)			-	-	-
ข้าวนาปรัง	ล้านบาท	๓๔๕.๗๔	๕๑๔.๙๕	๓๒๘.๔๒	๒๕๙.๕๓
อัตราการเปลี่ยนแปลงจากปีก่อน (%)		-	๔๕.๖๗	๐.๘๑	๒๔.๘๘

ที่มา: สำนักงานเกษตรจังหวัดนครนายก สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร เขต ๖ [๘๒]

[๘๒] ถาวร ชูพูล, **รายงานข้อมูลวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครนายก**, กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๕๔, หน้า ๗-๘.

ข้อมูลวิหากิจชุมชนในภาพรวมของจังหวัดนครนายก

ข้อมูลสถาบันเกษตรกร/วิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครนายก มีสถาบันเกษตรกร และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรจำนวน ๑๖ กลุ่ม กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร จำนวน ๑๔๒ กลุ่ม กลุ่มยุวเกษตรกร จำนวน ๗๖ กลุ่ม กลุ่มส่งเสริมอาชีพ จำนวน ๔๗ กลุ่ม และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน ๓๕๒ กลุ่ม

กลุ่ม	อำเภอเมือง	ปากพลี	บ้านนา	องครักษ์	รวม
กลุ่มเกษตรกร	๘	๓	๓	๒	๑๖
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร	๕๐	๒๙	๒๘	๓๐	๑๔๒
กลุ่มยุวเกษตรกร	๒๙	๑๒	๒๐	๑๕	๗๖
กลุ่มส่งเสริมอาชีพ	๑๓	๙	๑๐	๑๕	๔๗
กลุ่มวิสาหกิจชุมชน	๑๑๘	๕๙	๑๑๗	๕๘	๓๕๒

วิสาหกิจชุมชนในจังหวัดนครนายก

งานวิสากิจชุมชนจังหวัดนครนายก ได้มีการดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๘ โดยเริ่มการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๔๘ เป็นต้นมา มีข้อมูลการจดทะเบียน ณ วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ สรุปผลได้ดังต่อไปนี้

๑) จำนวนวิสาหกิจชุมชน ๓๕๒ แห่ง สมาชิก ๕,๘๐๐ คน

- อำเภอเมืองนครนายก จำนวน ๑๑๘ แห่ง สมาชิก ๑,๙๔๘ คน ประกอบด้วย ๑๓ ตำบล ตำบลสาลิกา มีจำนวนมากที่สุด ๒๒ แห่ง

- อำเภอปากพลี จำนวน ๕๙ แห่ง สมาชิก ๙๐๘ คน ปรกอบด้วย ๗ ตำบล ตำบลเกาะหวายมีจำนวนมากที่สุด ๑๔ แห่ง

- อำเภอบ้านนา จำนวน ๑๑๗ แห่ง สมาชิก ๑,๙๒๑ คน ประกอบด้วย ๑๐ตำบล ตำบลทองหลาง มีจำนวนมากที่สุด ๒๔ แห่ง

- อำเภอองครักษ์ จำนวน ๕๘ แห่ง สมาชิก ๑,๐๑๓ คน ประกอบด้วย ๑๑ ตำบล ตำบลทรายมูล มีจำนวนมากที่สุด ๑๔ แห่ง

๒) จำนวนเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ๐ แห่ง สมาชิก ๐ แห่ง

๓) จำนวนเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนตามลักษณะการประกอบการพบว่า

- เคยประกอบกิจการ จำนวน ๑๙๖ แห่ง

- ไม่เคยประกอบกิจการ จำนวน ๑๕๖ แห่ง

๔) การประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชนไดรับการประเมินศักยภาพไปแล้ว ๓๔๗ แห่ง จากทั้งหมด ๓๕๒ คิดเป็นร้อยละ ๙๘.๕๘ ของวิสากิจชุมชนที่จดทะเบียน เป็นวิสาหกิจชุมชนระดับดี ๖๓ แห่ง ปานกลาง ๑๘๐ แห่ง และต้องปรับปรุง ๑๐๔ แห่ง [๘๓]

๒.๒.๒.๒ ภูมิปัญญาแปรรูปจากผลิตภัณฑ์สินค้าการเกษตร ข้อมูลหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เด่น หรือเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดนครนายก ซึ่งมีตัวอย่างผลิตภัณฑ์ ดังต่อไปนี้

๑) ผลิตภัณฑ์ กังหันวิดน้ำย่อส่วน คัดสรรระดับ ๓ ดาว

ผู้ผลิต ได้แก่กลุ่มแปรรูปไม้ไผ่ นางสาวบุญลือ สืบจากสี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ ๔๒/๓ หมู่ที่ ๙ ตำบลหินตั้ง อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก โทร ๐๘๑ ๓๗๔ ๕๔๗๐

ประวัติความเป็นมา กังหันวิดน้ำย่อส่วน เป็นชิ้นงานฝีมือที่สร้างเพียงแต่งเติมเสริมประกอบวาดฝันใส่ชิ้นงานให้เป็นรูปร่างตามความคิดของผู้ทำได้ตามความพอใจ ซึ่งข้อดีของการทำงานนอกจากจะอิสระเป็นนายของตัวเอง การทำงานอยู่ที่บ้านยังช่วยให้มีเวลาดูแลครอบครัว ทั้งนี้ยังสามารถใช้ความคิดสร้างสรรค์ได้ไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งปัจจุบันมีแบบให้เลือกหลากหลายกว่า ๑๐๐ รูปแบบ ทั้งแบบคนพายเรือ คนเลื่อยไม้ แบบไม้มงคลผสมทำจากไม้คูน ไม้ขนุน ไม้สัก บางแบบนำไม้ไผ่กับรากไม้มาเชื่อมต่อกันผสานความเชื่อเสริมชื่อเสียงและหน้าที่การงาน โดยแต่ละชิ้นบรรจุสร้างตามแบบที่ลูกค้าต้องการผสมกับงานฝีมือพื้นเมืองของกลุ่ม ทำให้ผลงานเป็นที่น่าภูมิใจเหมาะเป็นของฝากประจำจังหวัดนครนายก [๘๔]

การทำ SWOT (จุดแข็ง/จุดอ่อน)

จุดแข็ง (Stengths)

แหล่งเกษตรกรรมที่สำคัญ พื้นที่จังหวัดและแหล่งน้ำมีศักยภาพและเหมาะแก่การพัฒนาการเกษตร เพราะมีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยประมาณ ๑๘๘ ล้าน ลบ.ม. ต่อปี มีโครงการชลประทานทั้งขนาดกลางและขนาดใหญ่ ซึ่งมีระบบชลประทานครอบคลุมพื้นที่การเกษตรได้ประมาณ ๕๔๐,๐๙๐ ไร่ นอกจากนี้ยังมีโครงการชลประทานขนาดเล็กซึ่งไม่มีระบบชลประทาน แต่สามารถนำน้ำไปใช้เพื่อการเกษตรได้อีก ๖๕ โครงการ พื้นที่ได้รับประโยชน์ ๑๐๑,๔๕๐ ไร่ รวมครอบคลุมพื้นที่การเกษตร ๖๔๑,๕๔๐ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๘๗ ของพื้นที่ทำการเกษตรซึ่งมีอยู่ประมาณ ๗๓๖ฐ๖๘๔ ไร่

เป็นแหล่งผลิตอาหาร เช่น ข้าว ปลาน้ำจืด กุ้งทะเล ไข่ไก่ และผลไม้ที่มีชื่อเสียง อาทิ มะยงชิด มะปรางหวาน กระท้อน ส้มโอ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งผลิตไม้ประดับที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ อยู่ที่ตำบลคลองใหญ่ และตำบลบางปลากด อำเภอองครักษ์ รวมทั้งมีพื้นที่ปลูกพืชสมุนไพร

---

[๘๓] ถาวร ชูพูล, **รายงานข้อมูลวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครนายก**, (อ้างแล้ว), หน้า ๑๖

[๘๔] กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร, **บรรยายสรุปจังหวัดนครนายก ประจำปี ๒๕๕๙**, สำนักงานจังหวัดนครนายก, หน้า ๑๐-๒๐.

ในอำเภอปากพลี และอำเภอบ้านนา ที่ยังสามารถจำหน่ายภายในและภายนอกจังหวัด เพื่อทำเป็นผลิตภัณฑ์จากพืชสมุนไพร [๘๕]

จุดอ่อน (Weakneses)

ทรัพยากรดินและพื้นที่ปลูกข้าว มีพื้นที่เปรี้ยวประมาณ ๕๔,๓๓๙ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๔๑ ของพื้นที่จังหวัด ซึ่งมีจำนวน ๑,๓๒๖,๒๕๐ ไร่ และคิดเป็นร้อยละ ๗๔ ของพื้นที่การเกษตรซึ่งมีอยู่ประมาณ ๗๓๖,๖๘๔ ไร่ จึงทำให้เกษตรกรที่เพาะปลูกบนพื้นที่ดินเปรี้ยวต้องลงทุนสูงในการผลิต นอกจากนี้ยังมีพื้นที่อีกประมาณ ๑๓๐,๐๐๐ ไร่ หรือประมาณร้อยละ ๑๗ ของพื้นที่เพาะปลูก ไม่เหมาะแก่การปลูกข้าวพันธุ์ดี เนื่องจากเป็นพื้นที่น้ำลึก จำเป็นจะต้องปลูกข้าว น้ำลึกหรือข้าวขึ้นน้ำ จึงทำให้เกษตรกรไมสามารถเปลี่ยนจากข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่เกษตรกรปลูกอยู่เป็นข้าวพันธุ์ดีได้ ทำให้ผลผลิตที่ได้เป็นข้าวคุณภาพต่ำ ราคาไม่สูง

ขาดระบบส่งน้ำในไร่นาที่ครอบคลุมพื้นที่เพราะปลูก

ประชากรของจังหวัดนครนายกส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ ๔๓ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม แม้ว่าจะมีระบบชลประทานครอบคลุมพื้นที่การเกษตร เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ต้องเช่าพื้นที่จากเจ้าของที่ดิน จึงเป็นผลให้ไม่สามารถพัฒนาระบบส่งน้ำในระดับไร่นาที่ครอบคลุมพ้นที่การเกษตรได้ เพราะเจ้าของที่ดินไม่ยินยอมให้ใช้พื้นที่ในการจัดทำระบบส่งน้ำในไร่นา [๘๖]

๒.๒.๒.๓ ภูมิปัญญาทางการเกษตรแบบอินทรีย์ จังหวัดนครนายกยังมีการเกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษกระจายอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ ดังมีตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

๑) จุดเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ [๘๗] ด้วยประสบการณ์ของผู้ใหญ่ทองหล่อ แดงอร่าม ณ บ้านหนองยาง ที่ทำไร่นาสวนผักผลไม้มากกว่า ๖๐ ปี แต่ยิ่งทำก็ยิ่งเป็นทุกข์ เพราะต้องสู้กับต้นทุนการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น ทั้งค่าปุ๋ย ค่ายา ส่งผลให้เกิดปัญหาหนี้สิน ดินเสียเป็นกรดเป็นด่าง รวมทั้งสารเคมีตกค้างสะสมในดิน จึงได้ปรึกษาหารือกับเกษตรตำบล เริ่มศึกษาค้นคว้า ศึกษาเรียนรู้ดูงานเพื่อหาทางออก จนค้นพบหนทางสว่าง นั่นคือ การทำปุ๋ยชีวภาพ และผู้ใหญ่ทองหล่อ เลือกที่จะฟื้นวิถีเกษตรกรรมให้กับคนหนองยาง *“หลังจากไปเรียนรู้ดูงานการผลิตปุ๋ยชีวภาพได้ความรู้มา จึงได้ร่วมกับแกนนำหมู่บ้าน ๔-๕ คน ช่วยกันลองผิดลองถูกทำปุ๋ยชีวภาพขึ้นมา แล้นำไปใช้กับไร่นาของตนเองค่อย ๆ สังเกต ปรับปรุงพัฒนาสูตรปุ๋ยชีวภาพ จนใช้ได้ผลดีกับพื้นที่เพาะปลูกในท้องถิ่น”*

เมื่อเริ่มต้นดี บ้านหนองยาง จึงตั้ง กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ ในปี ๒๕๔๙ ด้วยสมาชิกเริ่มแรก ๑๕ คน และเงินลงทุน ๕๐,๐๐๐ บาท โดยได้รับการสนับสนุนจาก อบต.ป่าขะ ซึ่งเป็นทุนหมุนเวียนมาถึงปัจจุบัน และสามารถขยายสมาชิกเป็น ๖๐ คนในปัจจุบัน “การเป็นลูกชาวนา พ่อแม่สอนให้

---

[๘๕] แผนพัฒนาจังหวัดนครนายก ๔ ปี (พ.ศ.๒๕๕๗-๒๕๖๐) (ฉบับทบทวน) ประจำปี พ.ศ. ๒(๕๕๘, หน้า ๓๔.

[๘๖] แผนพัฒนาจังหวัดนครนายก ๔ ปี (พ.ศ.๒๕๕๗-๒๕๖๐) (อ้างแล้ว), หน้า ๓๕-๓๖.

[๘๗] บรรณาธิการบริหาร, **โครงการรักป่าสร้างคน ๘๔ ตำบลวิถีพอเพียง**, จดหมายข่าว ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๔, หน้า ๙.

รู้จักออม ปลูกฝังให้ต้องทำนาเพื่อแบ่งไว้กินแบ่งไว้ทำพันธุ์ และแบ่งไว้ขาย เรากินในสิ่งที่เราเพาะปลูก และเราเพาะปลูกทุกอย่างที่ทำให้เราอยู่ได้อย่างพอดีตัว” แนวคิดของผู้ใหญ่ทองหล่อ ที่นำชาวบ้านหนองยางให้ได้พบกับความสุขอย่างยั่งยืน

ถึงแม้ว่า เกษตรกรจะประสบปัญหาด้านการเกษตรทุก ๆ ปี เช่น ปัญหาเรื่องอันเนื่องมาจากเกิดผิดปกติทางดินฟ้าอากาศ น้ำฝนไม่ตกตามฤดูกาล ทำให้ขาดน้ำตามคลอง ตามไร่นา ที่จะทำการเกษตร หรือแม้แต่น้ำสำหรับอุปโภค บริโภค ก็ยังขาดแคลน เกษตรกรถึงต้องช่วยเหลือตัวเองด้วยการขุดเองบ้าง วานพี่น้องบ้าง จ้างคนอื่นบ้างเพื่อให้ขุด เจาะ หาน้ำในที่ดินของตัวเอง ถ้าเจอน้ำก็จะเป็นการโชคดี ถ้าไม่เจอน้ำอาจจะหาแหล่งน้ำในที่อื่น เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งในด้านครอบครัว ส่วนรวมประจำหมู่บ้าน และเพื่อการเกษตร

๒.๓ สรุปสาระ

จากการที่ทีมงานวิจัยได้ศึกษาปัญหาของภูมิปัญญาทางการเกษตรชุมชนเกษตรกรรมอินทรีย์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดนครนายกทำให้ทราบได้ว่า

ภูมิปัญญาทางการเกษตร หมายถึง พื้นฐานความรู้ความสามารถทางที่ดิน ทุ่งนา ไร่สวน การเพาะปลูก การขยายพืชพันธุ์ชนิดต่าง ๆ การทำมาหากินด้วยเรี่ยวแรงกำลังกาย ภูมิสติปัญญา มีความหมายรวมไปถึงการเอาใจใส่ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาทางการเกษตรจึงเป็นเรื่องที่มีความหมาย จำเป็นต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น รวมไปถึงชุมชนต่าง ๆ ซึ่งจะขาดไม่ได้ การลงมือทำจะก่อให้เกิดภูมิปัญญาทางประสบการณ์ไปในตัว เพราะเป็นการเรียนรู้จากการสังเกตการเอาใจใส่อย่างจดจ่อในการงานที่กำลังทำอยู่จนทำให้เกิดความเชี่ยวชาญคล่องแคล่วว่องไว เป็นการสร้างงานให้สำเร็จด้วยความวิริยะอุตสาหพยายามอย่างตั้งใจ และเป็นประโยชน์ต่อความเป็นอยู่ของวิถีชีวิตชุมชนและคนทั้งชาติ

ภูมิปัญญามีความสำคัญ คือ ทำให้ชาติและชุมชนผ่านพ้นวิกฤติและดำรงความเป็นชาติหรือชุมชนได้ ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรรโลงชีวิต และวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพ และเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิมเพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้น ภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น แต่ยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนและมั่นคง

แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างภูมิปัญญาทางการเกษตร เป็นวิธีการสร้างความมั่นใจและมั่นคงแก่การดำเนินชีวิตของเกษตรกร ด้วยความรู้ความสามารถที่มีอยู่ การเสริมสร้างภูมิปัญญาทางการเกษตรขั้นพื้นฐานเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะชุมชนจะต้องเรียนรู้เพื่อนำไปใช้การประกอบการเกษตร และจะต้องเรียนรู้หลักการเบื้องต้นวิสัยทัศน์ท้องถิ่นน่าอยู่ตามคุณลักษณะ เช่น ท้องถิ่นแห่งความเป็นธรรม เป็นเรื่องสำคัญที่สุดของการอยู่ร่วมกัน ถ้าขาดความเป็นธรรมแล้วจะเกิดความขัดแย้ง ความรุนแรง ขาดความสงบสุข ถ้ามีความธรรมแล้วผู้คนจะรักกันมากและเห็นแก่ส่วนรวม ทำ

อะไรก็สำเร็จง่าย ทำให้ท้องถิ่นน่าอยู่ที่สุด ฉะนั้นทุกท้องถิ่นต้องมีจิตสำนึกแห่งความเป็นธรรมและช่วยกันดูแลให้มีความเป็นธรรมในทุกด้าน ความเป็นธรรมเป็นร่มใหญ่ที่ครอบคลุมทุกเรื่อง ข้ออื่น ๆ ที่ตามมาเป็นส่วนประกอบของความเป็นธรรม

ภูมิปัญญาเลือกอาชีพทางการเกษตร อาชีพทางการเกษตรมีทางเลือกที่ควรจะเลือกมากมายหลายอย่างเพื่อให้เหมาะสมเป็นไปตามความถนัดและต้องการของผู้ประกอบการเกษตร เลือกอาชีพการเกษตรให้เหมาะสมแก่พื้นที่ การเลือกทำอาชีพการเกษตรจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสม พอดี มีความเป็นไปได้แก่สถานที่พื้นที่ที่จะลงมือทำ สุดแล้วแต่ว่าอาชีพที่เลือกจะอำนวยผลผลิตและให้ประโยชน์ไปในทางไหนของพื้นที่ เพื่อให้สอดคล้องกัน และไม่สร้างปัญหาให้เกิดแก่สังคมชุมชน เช่น เลือกอาชีพด้านการปลูกพืช การผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษ ผักเป็นพืชอาหารที่คนไทยนิยมรับประทานกันมากเนื่องจากให้คุณค่าด้านอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกายสูง แต่ค่านิยมในการบริโภคนั้นมักจะเลือกบริโภคที่สวยงามไม่มีร่องรอยการทำลายของหนอน และแมลงศัตรูพืช จึงทำให้เกษตรกรผู้ปลูกผักต้องใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดแมลงในปริมาณที่มาก ทำให้ผู้บริโภคได้รับอันตรายจากสารพิษที่ตกค้างอยู่ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าว การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษโดยการนำวิธีการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชหลายวิธีมาประยุกต์รวมกัน จึงเป็นทางเลือกสำหรับความปลอดภัยสำหรับเกษตรกรผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม

ภูมิปัญญาแห่งความมั่นคงทางด้านอาหาร คือ ภูมิปัญญาที่จะทำให้เกิดความรอบรู้ รู้ทั่วในการสร้างอาหารให้เกิดขึ้นด้วยการทำการเกษตร และการเกษตรจะขาดไม่ได้ก็คือน้ำ ภูมิปัญญาในการบริหารจัดการน้ำ น้ำมีความสำคัญกับทุกชีวิต ทั้งสนการอุปโภคบริโภคภายในครัวเรือน ในระดับชุมชน รวมถึงใช้ในการทำการเกษตร การจัดการน้ำจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้ใช้น้ำต้องเรียนรู้ โดยอาศัยความรู้ของชาวบ้านในการคิดค้นประดิษฐ์หรือดัดแปลงวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ แม้จะไม่ได้ใช้เทคโนโลยีที่ล้ำสมัย แต่สามารถจัดการน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ และใช้ประโยชน์จากธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน สำนักบริหารจัดการ กรมทรัพยากรน้ำได้ทำการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำในการบริโภคอุปโภค เพื่อค้นคว้ารวบรวมภูมิปัญญา วิเคราะห์และประเมินคุณค่าตลอดจนศึกษาแนวทางในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการน้ำอุปโภคบริโภค ด้วยวิธีการที่หลากหลายทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูล คัดเลือกข้อมูล จนที่สุดได้มีการจัดทำผลการศึกษาเป็นรูปเล่มให้ผู้ที่สนใจสามารถนำไปศึกษาต่อได้

ภูมิปัญญาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ซึงพระองค์ทรงห่วงใย และได้ตรัสไว้แก่ประชาชนชาวไทยให้เข้าใจถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนับเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตดำเนินไปในทางสายกลางที่เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่อันเรียบง่ายของคนไทย ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับประชาชนทุกระดับ ทั้งระดับบุคคล ชุมชน องค์กร และระดับประเทศได้ โดยมีคุณลักษณะที่สำคัญ

ภูมิปัญญาทางการเกษตรแต่ละประเภทที่กล่าวมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรอินทรีย์ได้รับอิทธิพลจากคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นหลักของความเมตตาธรรมเป็นเบื้องต้น เพราะเกษตรอินทรีย์เน้นงดเว้นจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชซึ่งเป็นแนวคิดที่มาจากการไม่เบียดเบียนต่อชีวิตของคนและสัตว์รวมไปถึงระบบนิเวศที่เกื้อกูลต่อทุกชีวิต เป็นการนึกถึงคุณค่าของ

ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ให้ประโยชน์ซึ่งเป็นพื้นฐานแห่งการดำรงชีวิต คือ ศีลห้าซึ่งเป็นพื้นฐานทางการเกษตรอินทรีย์อย่างยั่งยืน แนวทางการจัดการการเกษตรอย่างยืนตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปบูรณาการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน การเกษตรที่เหมาะกับการบริหารจัดการได้ด้วยหลักพุทธจิตวิทยาก็ได้แก่ การเกษตรอินทรีย์ และเกษตรปลอดสารพิษอื่น ๆ ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการใช้วัตถุมีพิษด้านสารเคมี

บทที่ ๓

ศึกษาการบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตร

ในบทนี้จะพูดถึงการบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตร ตามหัวข้อย่อย ได้แก่ (๑) ความหมายและความสำคัญของการบูรณาการ (๒) การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตร (๓) หลักพุทธจิตวิทยาเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร (๔) ภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์ (๕) สรุปสาระ เป็นการศึกษาตามลำดับต่อไป

๓.๑ ความหมายและความสำคัญของการบูรณาการ

การบูรณาการเป็นการเลือกหลักพุทธจิตวิทยานำไปใช้กับบุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบอาชีพการเกษตรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์

๓.๑.๑ ความหมายของการบูรณาการ

ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายดังต่อไปนี้ว่า

บูรณาการ บุรณะ, บูรณะ (บุระ-,บูระ) ท. ซ่อมแซมทำให้กลับคืนดีเหมือนเดิม เช่น บูรณะวัด (ส.ปูรณ). [๑] เป็นต้น

พุทธจิตวิทยา แยกเป็น พุทธ, พุทธ-, พุทธะ (พุด, พุดทะ-) น. ผู้ตรัสรู้, ผู้ตื่น, ผู้เบิกบาน [๒]

จิตวิทยา (จิต-) น.วิชาว่าด้วยจิต, วิทยาศาสตร์แขนงหนึ่งว่าด้วยปรากฏการณ์ พฤติกรรม และกระบวนการของจิต [๓]

ดังนั้น การบูรณาการพุทธจิตวิทยา จึงหมายถึงการศึกษาพฤติกรรมและกระบวนการของจิตตามหลักพระพุทธศาสนาอันจะเป็นแนวทางนำไปสู่การป้องกัน แก้ไข และปรับปรุงให้ดีขึ้นด้วยตามลำดับแห่งเหตุและผลเพื่อให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย เช่น กรมการพัฒนาชุมชนส่งเสริมให้หมู่บ้านใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง บนพื้นฐานของข้อมูล การคิด การตัดสินใจ และลงมือกระทำของคนในชุมชน โดยดำเนินการส่งเสริมกระบวนการแผนชุมชนในหมู่บ้านเรื่อยมา มีเป้าหมายให้ทุกหมู่บ้านมีแผนชุมชนและใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา และวางรากฐานวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในหมู่บ้าน ทั้งในมิติที่ชุมชนช่วยกันทำเอง เสนอของความร่วมมือและขอรับการสนับสนุนงบประมาณโดยบูรณาการแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน ให้เป็นแผนชุมชนบูรณา

---

[๑] พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด, พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๔๘๒-๔๘๓.

[๒] พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (อ้างแล้ว), หน้า ๖๐๑.

[๓] พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (อ้างแล้ว), หน้า ๒๑๑.

การระดับตำบล ที่เสนอต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (แผนพัฒนาท้องถิ่น) อำเภอ (แผนพัฒนาอำเภอ) จังหวัด (แผนพัฒนาจังหวัด) ตลอดจนหน่วยงานภาคี ทั้งภาครัฐและเอกชน [๔]

๓.๑.๒ ความสำคัญของการบูรณาการ

การบูรณาการมีความสำคัญในด้านที่จะนำไปเป็นเครื่องมือในการศึกษา แก้ไข และปรับปรุง ตามองค์ความรู้ที่ได้มาให้สอดคล้องกับหลักการพัฒนา

๓.๑.๒.๑ ความสำคัญตามหลักพุทธจิตวิทยา หลักพุทธจิตวิทยามีความสำคัญในด้านพื้นฐานที่จะนำไปบูรณาการให้สอดคล้องกับสภาพของสังคม ชมพูนุท ศรีจันทร์นิล กล่าวถึงจิตวิทยาแนวพุทธเป็นแนวคิดที่นำแก่นของพุทธธรรม อันได้แก่ อริยสัจสี่ ปฏิจจสมุปบาท และไตรลักษณ์ มาประยุกต์และผสมผสานกับกระบวนการทางจิตวิทยา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยเยียวยาและยกระดับคุณภาพจิตใจของมนุษย์ [๕] พระธรรมปิฎก มองว่า

> สาเหตุที่จิตวิทยากับพระพุทธศาสนามาบรรจบกันกลายเป็นจิตวิทยาแนวพุทธ (Buddhist Psychology) อันเป็นแนวคิดที่นำแก่นคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยเรื่องทุกข์และวิถีทางในการเข้าถึงความดับทุกข์นั้นมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการทางจิตวิทยานั้น เป็นผลสืบเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพชีวิตและสังคมพร้อมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตและสังคมมนุษย์ในยุคพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความความเจริญในยุคอุตสาหกรรมนั้น ได้ทำให้คนมีความพรั่งพร้อมด้วยวัตถุมากขึ้น แต่ปรากฏว่าชีวิตของมนุษย์กลับทำให้มีปัญหามากขึ้นในด้านจิตใจ เช่น ความเครียด ความวิตกกังวล ความรู้สึกแปลกแยก ความว้าเหว่เดียวดาย ความรู้สึกว่างเปล่า ไร้ความหมาย มีความกดดันและบีบคั้น ซึ่งในทางพระพุทธศาสนารวมเรียกว่า “ทุกข์” ความเป็นไปเช่นนี้เป็นจุดหนึ่งที่มากระตุ้นให้วงการจิตวิทยาขยายความสนใจจากความเจ็บป่วยทางจิตของคนไข้ในคลินิก ออกมาสู่ปัญหาจิตใจของคนทั่วไป หรือที่เรียกว่าขยายความสนใจจากบุคคลที่ป่วย (Sick Person) มาสู่คนที่เรียกกันว่าเป็นคนปกติ (Socalled Normal Person) นอกจากนี้ ในการมองปัญหามนุษย์ พระพุทธศาสนาไม่ได้มองแบบแยกส่วน แต่มองเรื่องจิตใจของมนุษย์และปัญหาในจิตใจของมนุษย์นั้นว่าสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของมนุษย์ทั้งหมด คือ การดำเนินชีวิตทุกด้านและพฤติกรรมทุกอย่าง ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงมองจิตวิทยาในแง่ของการแก้ไขปัญหาและการพัฒนามนุษย์ [๖]

พุทธจิตวิทยาเข้าใจสังคมมนุษย์ที่กำลังดำเนินชีวิตไปตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ที่มีสุขมีทุกข์ตามสภาพแวดล้อมทางสังคมตามบุญที่ทำกรรมที่ก่อในยุควัตถุนิยม ในความเป็นจริงสังคม

---

[๔] กรมการพัฒนาชุมชน, **คู่มือแนวทางการบูรณาการแผนชุมชน**, สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน, ๒๕๕๓, หน้า ๔.

[๕] ชมพูนุท ศรีจันทร์นิล, **วจิตวิทยาแนวพุทธ : แนวทางเพื่อการเยียวยาและพัฒนาจิตใจมนุษย์**, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๔ เดือนตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๕๒, หน้า ๑๘๘-๒๐๘.

[๖] พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **จากจิตวิทยาสู่จิตภาวนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙, (อ้างใน ชมพูนุท ศรีจันทร์นิล, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, หน้า ๑๙๑.

มนุษย์มีความสามารถในการที่จะพัฒนาตัวเองให้เป็นชุมชนที่ดีมีคุณภาพ และเอาชีวิตอยู่รอดปลอดภัยได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์เข้าใจชีวิตจากประสบการณ์ชีวิตจริง

๓.๑.๒.๒ พุทธจิตวิทยากับการบูรณาการ การนำพุทธจิตวิทยาไปบูรณาการให้เข้ากับสถานการณ์ทาง สังคม ชุมชน ท้องถิ่น จึงจะเป็นการดีและเหมาะสม

๑) ตัวอย่างการบูรณาการ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙-๑๐ เน้นให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง แผนชุมชนจึงได้รับความสนใจมากขึ้น แต่ส่วนใหญ่ยังดำเนินการในลักษณะต่างคนต่างทำ ถ้ามีการร่วมกันสนับสนุนให้เกิดประชาคมในระดับตำบล นำเทคนิค/กระบวนการ วิธีการต่าง ๆ มาใช้บูรณาการแผนชุมชนระดับตำบล แบบที่ใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ย่อมจะได้แผนพัฒนาที่สมบูรณ์กว่า ประหยัดเวลา บุคลากร และงบประมาณ รวมทั้งเกิดความร่วมมือในการนำกิจกรรมโครงการตามแผนบูรณาการที่การแก้ไขปัญหาชุมชน เป็นความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงไปสู่การปฏิบัติอีกด้วย

ในปี พ.ศ.๒๕๕๔ กรมการพัฒนาชุมชน จึงส่งเสริมให้ศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนตำบล (ศอช.ต) ซึ่งเป็นเครือข่ายภาคประชาชนที่อยู่ในระดับตำบล มีภารกิจในการบูรณาการแผนชุมชน ได้เข้ามามีบทบาทรับผิดชอบในการบูรณาการแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน ทกหมู่บ้านในชุมชนให้เป็นแผนชุมชนบูรณาการระดับตำบล เพื่อใช้ในการปรับปรุงเข้าสู่แผนพัฒนาท้องถิ่น ตลอดจนนำไปพิจารณาเป็นข้อบังคับงบประมาณประจำปีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไป นอกจากนี้ยังส่งต่อให้อำเภอ ใช้ในการบูรณาการแผนระดับอำเภอ เป็นแผนพัฒนาอำเภอ และส่งต่อให้จังหวัด ใช้ในการบูรณาการแผนระดับจังหวัด เป็นแผนพัฒนาจังหวัด เพื่อใช้พิจารณาจัดทำคำของบประมาณต่อไปอีกด้วย

ทีมปฏิบัติการขับเคลื่อนแผนชุมชนบูรณาการระดับตำบล

แต่เดิมในปี พ.ศ.๒๕๔๙ ได้กำหนดให้ เจ้าหน้าที่ภาคีภาครัฐระดับตำบล อบต. ศอช.ต. ภาคประชาชน, ปราชญ์ชาวบ้าน ฯลฯ มีผู้นำ อช. เป็นเลขานุการ และพัฒนากรเป็นผู้ประสานงาน/ทีมวิทยากรกระบวนการ

สำหรับในปี พ.ศ.๒๕๕๔ กรมการพัฒนาชุมชน ได้กำหนดให้ปรับเพิ่มบทบาทของ ศอช.ต. มีภารกิจหลักในการบูรณาการ แผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน ร่วมกับทางองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้การใช้งบประมาณของรัฐสามารถ แก้ไขปัญหาของชุมชน หรือตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างถูกต้องตรงจุด

การเตรียมทีมปฏิบัติการระดับตำบล

จัดประชุมเชิงปฏิบัติการระดับตำบล เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในประเด็นดังต่อไปนี้

๑) สร้างความเข้าใจในกระบวนการบูรณาการแผนชุมชนให้ชัดเจน

๒) ยุทธศาสตร์จังหวัด ปี พ.ศ.๒๕๕๔ ; กรอบแผนงาน, การกำหนดอัตลักษณ์และตำแหน่งในชุมชน

๓) หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการประยุกต์ใช้

๔) กำหนดเป้าหมายการทำงาน บทบาทหน้าที่ กระบวนการทำงาน และแผนปฏิบัติการของทีมงาน

วิธีการบูรณาการแผนชุมชนระดับตำบล

ทีมปฏิบัติการขับเคลื่อนแผนชุมชนบูรณาการระดับตำบล จัดเวทีบูรณาการแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชนจากทุกหมู่บ้าน มาเป็นแผนชุมชนบูรณาการระดับตำบล โดยการจัดทำเอกสารรูปเล่มและส่งต่อแผน ฯ ให้ อบต./ท้องถิ่น และอำเภอเพื่อประสานการปฏิบัติ ซึ่งอาจแบ่งเป็น ๓ ระยะ ดังนี้

๑. ก่อนดำเนินการ

๑) เชิญผู้เข้าร่วมเวที ; ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคีภาครัฐระดับตำบล และภาคเอกชน

๒) กำหนดเวลา และสถานที่ดำเนินการ

๓) เตรียมเอกสารแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน รายหมู่บ้าน

๔) เตรียมข้อมูลทั่วไประดับตำบล และยุทธศาสตร์จังหวัด ปี พ.ศ. ๒๕๕๔

๒.ระหว่างดำเนินการ

๑) การนำเสนอแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน ของแต่ละหมู่บ้าน

๒) นำข้อมูลของแต่ละหมู่บ้านมาวิเคราะห์/สังเคราะห์เป็นภาพรวมของตำบล ด้วยเทคนิค SWOT กำหนดอัตลักษณ์ของตำบล กำหนดตำแหน่งการพัฒนาของตำบล และทิศทางการพัฒนาตำบล ตามศักยภาพของตำบล

๓) นำแผนงาน/โครงการ ในแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน ของแต่ละหมู่บ้านมาวิเคราะห์ความเป็นไปได้ และจัดลำดับความสำคัญแผนงาน/โครงการ

๔) จัดกลุ่มแผนงาน/โครงการตามแหล่งงบประมาณ เป็น ๓ กลุ่ม และกำหนดผู้รับผิดชอบ ประสานแผนของแต่ละกลุ่มให้ชัดเจน คือ

-แผน/โครงการกิจกรรมชุมชนของทุกหมู่บ้าน ที่ชุมชนดำเนินการเองได้ หรือใช้ทุนของชุมชน

-แผน/โครงการกิจกรรม ที่ต้องขอความร่วมมือในการสนับสนุนงบประมาณ หรือร่วมดำเนินการจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือแหล่งทุนอื่น ๆ

-แผน/โครงการกิจกรรม ที่ขอใช้เงินงบประมาณทั้งหมด หรือส่วนใหญ่จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วนงานราชการ/เอกชนอื่น ๆ

๓. หลังดำเนินการ

จัดทำเอกสารแผนชุมชน บูรณาการระดับตำบล และส่งต่อแผน ฯ ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และอำเภอ เพื่อประสานการปฏิบัติโดยมีองค์ประกอบของแผนชุมชนบูรณาการระดับตำบล ดังนี้

๑.ข้อมูลสภาพทั่วไปของตำบล...

๒.ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

๓.ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของประชาชน

๔.อัตตลักษณ์ และตำแหน่งการพัฒนาของตำบล ฯลฯ

๕.การวิเคราะห์ศักยภาพตำบล (เช่น SWOT จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค โอกาส)

๖.จุดมุ่งเน้นการพัฒนาของตำบล

๗.วิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ และกลยุทธ์แผนชุมชนเชิงบูรณาการตำบล

๘.แผน/โครงการกิจกรรมที่สำคัญ (จากเวทีบูรณาการแผนชุมชนตำบลและการวิเคราะห์อัตตลักษณ์ การกำหนดตำแหน่งการพัฒนา และปัญหา/ความต้องการในการพัฒนาของตำบลตามลำดับ)

จากนั้น ทีมปฏิบัติการขับเคลื่อนแผนชุมชนบูรณาการระดับตำบล อาจจัดเวทีเจรจาภาคีในการสนับสนุนกิจกรรมตามแผนชุมชนบูรณาการ ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคีภาครัฐระดับตำบล และภาคเอกชน เพื่อนำแผน/โครงการกิจกรรมที่สำคัญ สู่การปฏิบัติโดยมีแนวทางประสานแผนใช้หลักบูรณาการด้านพื้นที่-ด้านภารกิจ-ด้านการมีส่วนร่วม โดยการกำหนดพื้นที่เป้าหมาย จัดลำดับ ความสำคัญของปัญหาเร่งด่วน ปานกลาง หรือปกติ และมีการกำหนดภารกิจว่าหน่วยงานไหนเป็นเจ้าภาพ เรื่องอะไร ซึ่งแต่ละภารกิจก็จะมีเจ้าภาพที่ชัดเจน พร้อมทั้งมีหน่วยงานที่สนับสนุน และในส่วนของการมีส่วนร่วม จะมีทั้งภาคประชาชน ภาครัฐสถาบันการศึกษา ภาคธุรกิจและภาคเอกชน [๗] อย่างไรก็ตาม การบูรณาการจะต้องเหมาะสมกับสถานการณ์ชุมชน

๓.๒ การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตร

การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตร เป็นกระบวนการพัฒนาคนทั้งในด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านสติปัญญา ทางอาชีพการเกษตรเพื่อผลผลิตอุดมสมบูรณ์ มีวิถีชีวิตอยู่ได้อย่างปลอดภัยด้วยอาหารที่ถูกหลักอนามัยไม่เจือปนด้วยสารพิษทุกชนิดตามหลักการ คือ

๓.๒.๑ การเกษตรอินทรีย์ตามหลักพุทธจิตวิทยา

พุทธจิตวิทยา เป็นส่วนหนึ่งในพุทธธรรมซึ่งเป็นไปในการพัฒนาแบบสายกลาง และเหมาะสมแก่การนำไปบูรณาการกับกิจกรรมการเกษตรที่เกี่ยวข้องในทุก ๆ ด้าน เช่น

๓.๒.๑.๑ ด้านพฤติกรรม การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในแต่ละวันเป็นไปตามที่เป็นอยู่อย่างธรรมชาติที่แตกต่างไปจากการมีชีวิตของสัตว์อื่น ๆ มนุษย์ต้องมีการปรับปรุง ฝึกหัด แลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามกระบวนการพัฒนาเพื่อให้เข้าใจตัวเองเข้าใจสังคมมีชีวิตอยู่รอดได้ พฤติกรรม คือ สิ่งที่เกิดขึ้นจากการแสดงออกด้วยการเคลื่อนไหวทางกายทางวาจา มีความสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกมากมายตั้งแต่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ไปจนถึงสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น การแสวงหาวัตถุที่เป็นปัจจัยสี่ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย อีกทั้งเครื่องอุปโภคบริโภคชนิดอื่น ๆ ที่จำเป็นจนถึงเอาใจใส่ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในปัจจุบันเพื่อการเลี้ยงชีพที่ปลอดภัย

๓.๒.๑.๒ ด้านจิตใจ การแสดงออกไปทางกายทางวาจาเกิดจากอารมณ์ความนึกคิดทั้งที่ตั้งใจหรือไม่ได้ตั้งใจความต้องการที่เกิดภายในจิตใจว่า มีความต้องการอะไร ไม่พอใจใคร ไม่ชอบใจอะไร ก็จะแสดงออกมาแตกต่างกันไป หรือเกิดจากแรงจูงใจจากสิ่งที่ได้พบได้เห็นได้ประสบอารมณ์ภายนอก ที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมจากบุคคลอื่น ๆ หรือการกระทบกระทั่งทางการกระทำก็ตาม ทางการพูดคุยก็ตาม จะส่งผลทางความรู้สึกทำให้เกิดอารมณ์ตึงเครียด เกิดความโกรธ แต่ถ้าหากได้ปรึกษาหารือเจรจาไปในทางที่ดีงามสร้างสรรค์มีประโยชน์ก็จะเกิดเมตตาด้วยกุศลจิต [๘] ต่อกัน

---

[๗] กรมการพัฒนาชุมชน, **คู่มือแนวทางการบูรณาการแผนชุมชน**, (อ้างแล้ว), หน้า ๔-๗.

[๘] อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑/๒๗.

๓.๒.๑.๓ ด้านสติปัญญา การแสดงพฤติกรรมออกมามีทั้งดีและไม่ดี นั่นเป็นเพราะว่าการแสดงพฤติกรรมออกมานั้นไม่ได้ถูกควบคุมด้วยปัญญาความรอบรู้ แต่ถ้าหากมีปัญญาควบคุมควบพฤติกรรมได้จะสามารถเลือกได้ว่าพฤติกรรมไหนควรแสดงออกมา อย่างไหนไม่ควรแสดงออกมา ปัญญาความรอบรู้จะทำให้เข้าใจสามารถแยกแยะออกได้ จะเลือกแสดงออกมาแต่สิ่งดีมีประโยชน์ และการแสดงออกก็จะเป็นไปด้วยความระมัดระวังยิ่งขึ้น ไม่หลงแสดงออกในทางที่จะทำให้เกิดความเสื่อมเสียอันจะทำให้เกิดโทษ ดังนั้นปัญญาจึงมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมอย่างแยกไม่ออก

อย่างไรก็ตาม ทั้ง ๓ ด้านดังกล่าวมาเกี่ยวข้องกับคนโดยตรง การที่จะบูรณาการให้ได้ผลตามที่ต้องการจะต้องเข้าใจถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนเป็นอย่างดี

๓.๒.๒ พุทธจิตวิทยาสายกลาง

พุทธจิตวิทยามีความสัมพันธ์กับการเกษตร เพราะอาชีพการเกษตรเป็นพฤติกรรมทางกายที่ต้องเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาทั้งทางด้านเรี่ยวแรงและสติปัญญา

๓.๒.๒.๑ พุทธจิตวิทยากับวิถีชีวิตด้านความต้องการคุณภาพ ความต้องการคุณภาพการเกษตรแนวพุทธ หมายถึง เกษตรกรชาวพุทธได้ปฏิบัติภาระกิจในชีวิตประจำวัน โดยมีการบูรณาการใช้หลักพุทธจิตวิทยาจนมีความสุขกายสุขใจ ซึ่งเป็นไปเพื่อสาระและความพอใจกับคุณภาพวิถีชีวิตที่แท้จริง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า

> ฉันทะ ความต้องการคุณภาพชีวิต คือ ความต้องการที่เป็นสาระ หล่อเลี้ยงร่างกายให้แข็งแรง ให้มีสุขภาพดี ที่มีขอบเขตจำกัด เพราะความต้องการทำให้เกิดคุณค่าเรื่องอาหารที่ให้คุณภาพชีวิต อำนวยคุณค่าที่ชีวิตต้องการนั้น อาจจะหาได้ในราคาเพียง ๒๐ บาท แต่คนที่กินเพื่อสนองรสอร่อยเสริมความโก้ จะต้องวิ่งไล่ตามตัณหาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด [๙]

จากแนวคิดเรื่อง ฉันทะ ความต้องการคุณภาพ คือ คุณภาพในด้านดีมีสาระ ไม่ใช่ความต้องการตัณหาความอยากที่เป็นฝ่ายอกุศล แต่เป็นความต้องการที่จะนำไปสู่ความสมบูรณ์ของชีวิต คือ สุขภาพแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ต้านทานต่อโรคร้ายต่าง ๆ ได้ จิตใจสดชื่นมีความสุขไม่ห่อเหี่ยวมีพลังที่จะสร้างความดีงามแก่ตนเองและสังคมต่อไป พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า เป็นราษฎรที่มีคุณภาพ คือครอบครัวเป็นหน่วยสังคมพื้นฐาน ที่จะเป็นส่วนประกอบช่วยให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรืองมั่นคง ดังนั้น หัวหน้าครอบครัวที่ดี พึงเป็นราษฎรที่ดีของรัฐด้วย โดยครองตนเป็นตัวอย่างพลเมืองที่ดี

> ตามหลักปฏิบัติการครองตนเป็นพลเมืองที่ดี นำชีวิตและครอบครัวของตนไปสู่ความเจริญสงบสุข และเป็นพลเมืองที่สร้างสรรค์สังคม โดยประพฤติ ดังต่อไปนี้ (๑) ไม่คบชู้สู่หามัวหมกมุ่นในทางเพศ (๒) ไม่ใจแคบเสพสิ่งเลิศรสผู้เดียว (๓) ไม่พร่าเวลาถกถ้อยที่เลื่อนลอยไร้สาระ (๔) มีวินัย ตั้งอยู่ในศีล (๕) ปฏิบัติกิจหน้าที่สม่ำเสมอโดยสมบูรณ์ (๖) ไม่ประมาท กระตือรือร้นทุก

---

[๙] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ.** พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๘), หน้า ๓๐-๓๒.

เวลา ๗) มีวิจารณญาณ ทำการโดยปัญญา ๘) สุภาพ ไม่ดื้อกระด้าง ยินดีรับฟังผู้อื่น ๙) เสงี่ยมงาม รักความประณีตสะอาดเรียบร้อย (๑๐) พูดจาน่าฟัง ทั้งใจกายก็อ่อนโยน ไม่หยาบคาย (๑๑) มีน้ำใจเอื้อนสงเคราะห์ต่อมิตรสหาย (๑๒) เผื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยเหลือคนทั่วไป (๑๓) รู้จักจัดการงานให้เรียบร้อยและได้ผลดี (๑๔) บำรุงพระสงฆ์ทรงความรู้ ผู้ทรงศีลทรงธรรม (๑๕) ใคร่ธรรม รักความสุจริต (๑๖) อ่านมากฟังมาก รู้วิชาของตนเชี่ยวชาญ (๑๗) ชอบสอบถามค้นคว้า ใฝ่หาความรู้ยิ่งขึ้นไป [๑๐]

จากแนวคิดหลักการครองตนเป็นพลเมืองที่ดี หากปฏิบัติให้ได้ตามนั้นย่อมจะเป็นบันไดนำไปสู่ความเจริญแก่วิถีชีวิต

๓.๒.๒.๒ พุทธจิตวิทยากับวิถีชีวิตด้านพื้นฐาน พื้นฐานชีวิตเกษตรกรมีความสำคัญอย่างมาก การที่จะมีชีวิตที่มีคุณภาพได้นั้น จะต้องเรียนรู้ชีวิตให้เข้าใจทั้งสภาพชีวิตและสิ่งที่ชีวิตต้องการ พุทธศาสนาสอนให้รู้ชีวิตที่ประกอบไปด้วย ดิน น้ำ ลม และไฟ ซึ่งเป็นธาตุรวมตัวกันขึ้นตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต และสิ่งที่ชีวิตต้องการก็คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ซึ่งสำคัญมากในชีวิตประจำวัน พุทธจิตวิทยาให้ความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตในฐานะที่ชีวิตเป็นฐานแห่งการสร้างคุณภาพทุกอย่างทั้งทางกายทางวาจาและทางใจ โดยเป็นจุดศูนย์กลางของการทำคุณงามความดีเพื่อก้าวพ้นจากปัญหาที่ก่อให้เกิดทุกข์ทั้งทางกายทางวาจาและทางใจ

แนวคิดด้านหลักการสร้างพื้นฐานชีวิตตามหลักพุทธจิตวิทยา มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างยิ่ง โดยแบ่งเป็นหลักการพื้นฐานออกเป็น ๓ ทาง ดังต่อไปนี้

๑) พื้นฐานทางกาย คือ พื้นฐานการเลี้ยงชีพชอบทางกาย ได้แก่ การเลี้ยงชีพตามหลักการแห่งมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง ข้อที่ ๔ สัมมากัมมันตะ การงานชอบ ข้อที่ ๕ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ [๑๑] เหมาะแก่การควบคุมพฤติกรรม ซึ่งมีหลักการว่า การเลี้ยงชีพนั้นจะต้องเป็นการงานที่มีความถูกต้อง ชอบธรรม เป็นไปในทางที่สมควร โดยให้งดเว้นพฤติกรรมโดยเฉพาะการค้าขายในทางที่ไม่สมควรซึ่งเรียกว่า มิจฉาวณิชชา แปลว่า การเลี้ยงชีพในทางที่ผิด คือ การประกอบอาชีพในทางที่ผิด ได้แก่ ๑ การค้าอาวุธ ๒ การค้ามนุษย์ ๓ การค้าสัตว์ขายเพื่อเอาเนื้อ ๔ การค้าของมึนเมา และ๕ การค้ายาพิษ [๑๒] ไม่เหมาะไม่สมควรแก่การนำไปประกอบการ ซึ่งเป็นอาชีพที่สนับสนุนและส่งเสริมในด้านการเบียดเบียนและการทำลายชีวิตด้วยวิธี กายทุจริต ประพฤติชั่วทางกาย [๑๓]

๒) พื้นฐานทางวาจา คือ พื้นฐานการเลี้ยงชีพชอบทางวาจา ได้แก่ การเลี้ยงชีพตามหลักแห่งมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง ข้อที่ ๓ สัมมาวาจา เจรจาชอบ ซึ่งมีหลักการว่า การเจรจาเพื่อเลี้ยงชีพนั้นจะต้องเจรจาให้เป็นไปในทางที่ควร โดยให้งดเว้นการพูดหรือเจรจาในทางที่ไม่

---

[๑๐] **ขุ. ชา.** (ไทย) ๒๘/๑๔๔๙-๑๔๕๗/๔๑๐-๔๑๑. และ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมนูญชีวิต**, (พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๒), หน้า ๔๕.

[๑๑] **ม.มู.** (ไทย) ๑๒/๓๓/๓๑.

[๑๒] **อง.ปญฺจก.** (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๙๕.

[๑๓] **ที.ปา.** (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๐.

สมควร ที่เป็นฝ่ายอกุศล ซึ่งเรียกว่า มิจฉาวาจา [๑๔] แปลว่า เจรจาผิด หรือการพูดผิด หรือวจีทุจริต [๑๕] แปลว่า ประพฤติชั่วทางวาจา คือการใช้วาจาในทางที่ผิด

๓) พื้นฐานทางใจ คือ พื้นฐานการเลี้ยงชีพชอบทางใจ ได้แก่ การเลี้ยงชีพตามหลักแห่งมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง ข้อที่ ๑ สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ ข้อที่ ๒ สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ ข้อที่ ๖ สัมมาวายามะ พยายามชอบ ข้อที่ ๗ สัมมาสติ ระลึกชอบ ข้อที่ ๘ สัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ ความคิดความเห็นความพยายามและความระลึกชอบ ย่อมออกมาจากใจก่อนจะทำสิ่งใดย่อมจะต้องคิดด้วยใจก่อน ให้ออกมาจากใจ มีสติ ความระลึกได้ มีความยับยั้งชั่งใจ รู้จักคิดก่อนทำ ด้วยการเว้นจาก มโนทุจริต [๑๖] แปลว่า ประพฤติชั่วด้วยใจ คือคิดในเรื่องที่ชั่วร้าย

อย่างไรก็ตาม หลักพุทธจิตวิทยาเกี่ยวข้องกับสร้างคุณภาพชีวิตพื้นฐานที่กล่าวมาข้างต้นเหล่านี้จะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาชีวิตให้มีคุณค่าทั้งทางด้านคุณค่าทางกาย คุณค่าทางวาจา และคุณค่าทางใจ คุณค่าเหล่านี้จะเป็นคุณภาพพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาในด้านอื่น ๆ เช่น พื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจ พัฒนาสังคม และพัฒนาสิ่งแวดล้อม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเป็นแนวทางนำไปสู่ความมั่นคงทางด้านอาหาร

๓.๓ หลักพุทธจิตวิทยาเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร

พุทธจิตวิทยาสร้างชุมชนให้มีอาหารที่ได้จากพืชผักที่อุดมที่อุดมสมบูรณ์ มีความเป็นอยู่ที่เรียกว่าอยู่ดีกินดี และมีอาหารกินถูกหลักอนามัยไม่เจือปนด้วยสารพิษทุกชนิด

๓.๓.๑ พุทธจิตวิทยากับการเกษตรอินทรีย์

พุทธจิตวิทยามีความเกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ตลอดเวลาทั้งทางด้านพฤติกรรม การแสดงอารมณ์ออกมา และการวางแผนหาวิธีการที่จะทำให้การเกษตรมีผลผลิตสะอาดปลอดภัย ให้คุณภาพและประโยชน์ต่อผู้ปลูกและผู้บริโภคดังจะกล่าวต่อไป

๓.๓.๑.๑ การทำการเกษตรอินทรีย์ เกษตรอินทรีย์เป็นกิจกรรมที่จะทำให้เกิดปัจจัย ๔ ในการดำรงชีวิตด้วยความสงบสุขโดยไม่ต้องไปเบียดเบียนคนอื่นสัตว์อื่น เป็นการดำเนินชีวิตด้วยพฤติกรรมที่ไม่ประมาทโดยการใช้สติปัญญานำทางในการทำมาหากินตามภูมิปัญญาดั้งเดิม ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะมีเครื่องมือที่ทันสมัยเกิดขึ้นมากมายก็ตาม เช่น

๑) โครงการเกษตรอินทรีย์ เป็นแนวคิดส่งเสริมการเกษตรของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตามยุทธศาสตร์พัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้พื้นที่เกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น และมีการส่งเสริมให้ปลูกข้าวอินทรีย์ตามหลักการและเหตุผลที่ว่า

> ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญของประเทศไทย และเกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศปลูกข้าวเป็นพืชอาหารหลัก ปัจจุบันข้าวอินทรีย์ยังเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศซึ่งการเปิดตลาดเสรีสินค้าเกษตรที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบันและอนาคต โดยเฉพาะการเปิดประชาคมอาเซียน การผลติดสินค้าข้าวอินทรีย์จะมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐาน

---

[๑๔] **ที.ปา.** (ไทย) ๑๑/๓๓๓/๓๔๐.

[๑๕] **ที.ปา.** (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๐.

[๑๖] **ที.ปา.** (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๐.

สินค้า การส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิต โดยปรับระบบการผลิตให้มีประสิทธิภาพทุกขั้นตอน กำหนดมาตรฐานและการตรวจรับรองคุณภาพสินค้า เพื่อขยายการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารที่มีคุณภาพมาตรฐานปลอดภัย และสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภค รวมทั้งสามารถตรวจสอบย้อนกลับสินค้าและสร้างมูลค่าให้กับสินค้าเกษตร [๑๗]

๒) กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร การส่งเสริมและพัฒนาชุมชนต้นแบบผลิตข้าวอินทรีย์ เป็นกิจกรรมที่สำคัญและน่าสนใจ มีขั้นตอนในการดำเนินการดังต่อไปนี้

(๑) การคัดเลือกชุมชนต้นแบบผลิตข้าวอินทรีย์ คัดเลือกชุมชนที่มีศักยภาพและมีความพร้อมในการผลิตข้าวอินทรีย์ สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้การผลิตข้าวอินทรีย์ทั้งระบบ ตั้งแต่การผลิต การแปรรูป การคัดบรรจุ และการจำหน่ายได้

(๒) การส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตปัจจัยการผลิตสำหรับข้าวอินทรีย์

(๒.๑) ส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยพืชสด และสารที่ใช้สำหรับควบคุมศัตรูและโรคของพืชและสัตว์ ส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยพืชสด และสารที่ใช้สำหรับควบคุมศัตรูและโรคของพืชและสัตว์ เพื่อทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี โดยนักวิชาการจากหน่วยงานราชการและปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้การผลิตสารชีวภาพจากการนำเศษอาหาร ผัก ผลไม้ ในครัวเรือน หรือเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรที่มีในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกษตรกรสามารถปรับเปลี่ยนวัสดุที่ใช้ในการผลิตตามความเหมาะสมและความต้องการของท้องถิ่น ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก สามารถลดต้นทุนการผลิต สร้างความอุดมสมบูรณ์ และเพิ่มผลผลิตโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เกิดผลในการปฏิบัติอย่างยั่งยืน

(๒.๒) ส่งเสริมการผลิตเชื้อบิวเวอเรีย/เชื้อไตรโคเดอร์ม่า ส่งเสริมการใช้เชื้อบิวเวอเรีย/เชื้อไคเดอร์ม่า โดยนักวิชาการจากหน่วยงานราชการและปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้การผลิตเชื้อบิวเวอเรีย/เชื้อไตรโคเดอร์ม่า เพื่อควบคุมศัตรูพืช สดการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และเป็นการป้องกันกำจัดโรคร่วมกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์บำรุงดิน

๓) การแปรรูปเพิ่มมูลค่าและบรรจุภัณฑ์ ถ่ายทอดองค์ความรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการแปรสภาพข้าวเป็นผลิตภัณฑ์ที่มาจากข้าวอินทรีย์ โดยหน่วยราชการมีการสนับสนุนวัสดุและอุปกรณ์ในการแปรรูป เช่น บรรจุภัณฑ์ ถุงขาว ตราสัญลักษณ์ เพื่อให้กลุ่มเกษตรกรนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับองค์ความรู้นั้น นำมาสร้างและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าข้าว และผลิตภัณฑ์ข้าว เป็นการสร้างรายได้ และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

๔) จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์องค์ความรู้ประจำศูนย์การเรียนรู้ จัดทำสื่อและองค์ความรู้ในการผลิตข้าวอินทรีย์ ได้แก่ ป้ายประชาสัมพันธ์ แผ่นพับ โปสเตอร์ การผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อให้คนส่วนมากได้รับรู้ เป็นต้น

---

[๑๗] กองพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าว, **คู่มือดำเนินงานประจำปี ๒๕๖๐ โครงการเกษตรอินทรีย์ การส่งเสริมและพัฒนาการผลิตข้าวอินทรีย์**, กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๕๙, หน้า โครงการ.

๕) ติดตามความก้าวหน้า และปัญหา อุปสรรคของชุมชน ติดตามความก้าวหน้า แนวทางแก้ไขปัญหา อุปสรรค รับความคิดเห็น และข้อเสนอแนะของเกษตรกรต่อกิจกรรมที่กรมการข้าวเข้าไปสนับสนุน (**หน่วยงานที่รับผิดชอบ** ศูนย์วิจัยข้าว และศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวในพื้นที่เป้าหมาย) [๑๘]

๓.๓.๑.๒ พุทธจิตวิทยากับแนวคิดการเกษตรอินทรีย์ อาชีพการเกษตรเป็นวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดอยู่กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนมาก เกษตรกรส่วนใหญ่จึงเข้าใจและมีประสบการณ์เกี่ยวต้นไม้ใบหญ้า ทรัพยากรธรรมชาติ การเลี้ยงสัตว์ เช่น ควาย และวัว เป็นต้น โดยเฉพาะควาย และวัวได้เป็นเพื่อนที่แสนดีและซื่อสัตว์ คนกับสัตว์เมตตาพึ่งพาอาศัยกันทำงาน เช่น ช่วยลากคันไถ ลากรถล้อ แบ่งปันมูลจำนวนมากเพื่อทำเป็นปุ๋ยคอกได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ควายและวัว จึงเป็นสัตว์ที่ให้คุณประโยชน์ทางการเกษตรด้วยปุ๋ยมูลสัตว์ ซึ่งเป็นการเกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษ

การทำเกษตรอินทรีย์ของชาวพุทธในประเทศไทย ส่วนใหญ่มีอาชีพ ทำนาข้าว ทำไร่ ทำสวน การปลูกพืช ต้นไม้ ผลไม้ ตามความเหมาะสมของพื้นที่ในแต่ละท้องถิ่น เพราะมีพื้นที่และทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์เหมาะกว่าอย่างอื่น อีกทั้งการเกษตรเป็นแหล่งที่สำคัญด้านข้าว ไม่เฉพาะมีแต่ข้าวเท่านั้นที่มีอยู่ในนาข้าว แต่ยังมีสิ่งมีชีวิตและสิ่งมีค่าอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ด้วย เช่น พืชผัก สาหร่าย กุ้ง หอย ปู ปลา กบ เขียด ไส้เดือน แร่ธาตุ ปุ๋ยอินทรีย์ และสิ่งที่มองไม่เห็นจำนวนมาก

จากการที่อาชีพส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรม และมีการเป็นอยู่ที่ใกล้ชิดธรรมชาติทั้งต้นไม้ป่าไม้รวมทั้งสัตว์เลี้ยง จึงทำให้สังคมชาวพุทธรู้จักแนวทางในการทำมาหากินในด้านการเกษตรได้ดีกว่าอาชีพอื่น ๆ อีกทั้งเป็นอาชีพที่ใช้ความสามารถความคิดตัวเอง พึ่งพาตัวเองได้ ไม่ต้องไปสิ่งอื่นมีความเป็นอยู่ที่ประหยัดอดออม เรียบง่าย หาเอง ใช้เอง ทำเอง กินเอง โดยส่วนมากจะยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดำรงชีวิต

๑) การเกษตรอินทรีย์แบบพุทธ เป็นการทำการเกษตรโดยนำเอาหลักหรือทฤษฎีในทางพุทธศาสนาไปใช้ในการปฏิบัติการ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ต้องการซึ่งเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ (Buddhist Economic) คือ วิชาที่เกี่ยวกับพฤติกรรมการดำเนินธุรกิจของมนุษย์ในการ ผลิต จำหน่าย บริโภค สิ่งของต่าง ๆ ที่มีอยู่จำกัด เพื่อสนองความต้องการที่มีอยู่อย่างไม่จำกัด เพื่อให้คุณภาพชีวิตสะดวกสบายขึ้น เป็นการนำเอาหลักพุทธศาสนามาประยุกต์เข้ากับแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนามาจากอารยธรรมตะวันตกซึ่งเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของมนุษย์หรือความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ

๑.๑) ประเภทของทฤษฎีการเกษตรอินทรีย์แบบพุทธ ได้แก่ วิธีการหรือแนวทางที่ควรปฏิบัติไปตามวิถีแห่งหลักการพระพุทธศาสนา ทั้งทางด้านการวางแผน การเตรียมการ การลงมือทำ การติดตามผลงาน การประเมินผลผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก และการติดตามแก้ไขปัญหา ให้เป็นไปตามหลักการด้วยจุดประสงค์ที่ได้วางเอาไว้ เช่น ๑) เกษตรอินทรีย์ภูมิปัญญาชาวบ้าน ๒) เกษตรอินทรีย์ตามหลักวิชาการสมัยใหม่

---

[๑๘] กองพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าว, **คู่มือดำเนินงานประจำปี ๒๕๖๐ โครงการเกษตรอินทรีย์ การส่งเสริมและพัฒนาการผลิตข้าวอินทรีย์**, (อ้างแล้ว), หน้า โครงการ.

๑.๑.๑) การเกษตรอินทรีย์ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ การเกษตรแบบท้องถิ่นพื้นบ้านทั่วไป เป็นการทำเกษตรแบบภูมิปัญญาดั้งเดิม ที่มีฉันทะ ความพอใจในการทำการเกษตร มีวิริยะ ความเพียรพยามทำให้สุดความสามารถ จิตตะ เอาใจใส่ดูแลอย่างจดจ่อ วิมังสา พอใจกับผลผลิตที่ได้มาอย่างภาคภูมิใจ ด้วยการอาศัยทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ตามธรรมชาติเป็นหลัก อาศัยน้ำฝนธรรมชาติในการทำการเกษตร อาจจะมีการขุดบ่อกักเก็บน้ำใช้ในการเกษตร วิถีชีวิตชาวบ้านจะสมบูรณ์จะต้องอาศัยหลักการในทางพุทธศาสนาเป็นตัวช่วยในด้านจิตใจ เป็นกำลังใจในการเลี้ยงชีพที่สำคัญ ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านต้องมีความอดทนต่อสู่กับสภาพปัญหามากมายนับไม่ถ้วน การต่อสู้กับสภาพความเป็นจริงทางสังคมมีปัจจัยภายนอกมากมายที่จะต้องศึกษาและคัดเลือกหรือสรรหาเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ด้วยภูมิปัญญาที่มีอยู่

๑.๑.๒) การเกษตรอินทรีย์ตามหลักวิชาการสมัยใหม่ การเกษตรแบบสมัยใหม่ คือ การทำเกษตรกรรมสำหรับผู้ชอบค้นคว้าความรู้ทางการเกษตรที่มีปัจจัยส่วนประกอบมากมาย เช่น อุปกรณ์เครื่องมือที่ทันสมัย ขั้นตอนวิธีการเพาะปลูกแตกต่างไปจากในอดีต มีการใช้ปุ๋ยที่ผ่านกรรมวิธีจากดั้งเดิมกลายมาเป็นแบบสูตรแบบผ่านการตรวจสอบ ถึงแม้ว่าจะเป็นเกษตรอินทรีย์ แต่ก็มีขั้นตอนที่ละเอียดเข้มข้นมากกว่าเดิม เกษตรกรจะต้องเรียนรู้วิชาชีพเพิ่มที่ทันสมัยเพิ่มเติม เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน เนื่องจากปัจจุบันชีวิตความเป็นอยู่ค่าครองชีพเพิ่มขึ้นต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายมากขึ้นรวมถึงค่าใช้จ่ายทางวัสดุอุปกรณ์

๓.๓.๑.๓ พุทธจิตวิทยากับแนวคิดหลัก การเกษตรอินทรีย์แบบพุทธ เน้นที่การปฏิบัติตามหลักการหรือทฤษฎีที่ถูกต้องสายกลาง เรียกว่า สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ คือ การเลี้ยงชีพในทางที่สุจริต ชอบธรรม ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ได้แก่ กายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ซึ่งเป็นข้อหลักหลักและพื้นฐานของการเลี้ยงชีพแนวพุทธ อาชีพที่สุจริตที่สมควรยกย่องส่งเสริมก็คือ อาชีพการเกษตร เพราะเป็นอาชีพหลักของชุมชนการเกษตรที่ใช้ความสามารถของตนเองในการประกอบอาชีพตามหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาคือ ปฏิบัติตามหลัก สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ หลักการดำเนินชีวิตตามทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็น ๑ ข้อในจำนวน ๘ ข้อ ของอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ

๑) ประยุกต์ใช้พุทธจิตวิทยากับการเกษตรอินทรีย์ อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นแนวคิดหลักที่เหมาะแก่การนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการเกษตรให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดี ชุมชนมีวิถีชีวิตมั่นคงและก้าวต่อไปอย่างมีคุณภาพ หรือที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา มีทั้งหมด ๘ ข้อ โดยแต่ละข้อมีความสืบเนื่องกันในด้านสาระดังกล่าวมาแล้วข้างต้น อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นหลักการซึ่งสามารถควบคุม ขัดเกลาจิตใจของคนให้เป็นไปในทางบวก เป็นตัวเชื่อมให้สังคมหันหน้าเข้าหากันเพื่อการงานซึ่งจะนำไปสู่ความสงบสุข

เป็นหลักการที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะประกอบการงานอะไรก็ตามช่วยในการแก้ไขจากร้ายให้กลายเป็นดี เพราะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต คือ (๑.๑) สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบ (๑.๒) สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ (๑.๓) สัมมาวาจา เจรจาชอบ (๑.๔) สัมมากัมมันตะ การงานชอบ (๑.๕) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ (๑.๖) สัมมาวายามะ พยายามชอบ (๑.๗) สัมมาสติ ระลึกชอบ และ (๑.๘) สัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ อาจจัดเป็นตารางหมวดหมู่ได้ ดังต่อไปนี้

ตารางการจัดอริยมรรคมีองค์ ๘ เข้ากับสิกขา ๓	
๑.๓) สัมมาวาจา เจรจาชอบ ๑.๔) สัมมากัมมันตะ การงานชอบ ๑.๕) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ	จัดเข้าในฝ่ายศีลสิกขา เพื่อพัฒนาพฤติกรรม
๑.๖) สัมมาวายามะ พยายามชอบ ๑.๗) สัมมาสติ ระลึกชอบ และ ๑.๘) สัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ	จัดเข้าในฝ่ายสมาธิ เพื่อพัฒนาจิตใจ
๑.๑) สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบ ๑.๒) สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ	จัดเข้าในฝ่ายปัญญา เพื่อพัฒนาความคิด

ในการนำหลักอริยมรรคไปใช้ในชุมชนการเกษตรอินทรีย์ จะต้องประกอบไปด้วย ๓ ข้อ ได้แก่ ๑) สัมมาวาจา เจรจาชอบ ๒) สัมมากัมมันตะ การงานชอบ ๓) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ ทั้ง ๓ ข้อนี้ จัดเข้าในฝ่ายศีลสิกขา ได้แก่ศีล ๕ ข้อ เป็นต้น ซึ่งเป็นศีลขั้นพื้นฐาน โดยหลักวิชาการตามปกติแล้ว มัชฌิมาปฏิปทาที่จัดแบ่งให้อยู่ในหมวดศีล มีแนวทางในการปฏิบัติแบบเดียวกันเพื่อให้การพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และความคิด อันเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต

และเพิ่ม สัปปุริสธรรมอีก ๑ ข้อ คือ **มัตตัญญุตา ความรู้จักพอประมาณ** [๑๙] ข้อที่ ๔ ในหลักสัปปุริสธรรม ๗ ประการ และข้อ ๓ ในจำนวน จรณะ ๑๕ ข้อ ซึ่ง (เป็นหลักธรรมของสัตบุรุษ คือ คุณสมบัติของผู้ดี หรือธรรมของผู้ดี ๑ ข้อ ในจำนวน ๗ ข้อ)

ในด้านที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตร เช่น การปลูกต้นไม้ ปลูกป่า ปลูกพืชผัก เพื่อการบริโภคหรือเพื่อประดับตกแต่งให้เกิดประโยชน์ เป็นต้น พุทธศาสนาแสดงไว้ว่า ครั้งหนึ่ง เทวดาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า บุญย่อมเจริญ ทั้งกลางวันและกลางคืน ตลอดกาลทุกเมื่อ แก่ชนเหล่าไหน ชนเหล่าไหนดำรงอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลแล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ชนเหล่าใดปลูกสวนอันน่ารื่นรมย์ ปลูกป่า สร้างสะพาน ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ และให้ที่พักอาศัย บุญย่อมเจริญแก่ชนเหล่านั้น ทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ ชนเหล่านั้นดำรงอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลแล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอน [๒๐]

ดังนั้น การทำการเกษตรกรรมดังกล่าวมานั้นพระพุทธศาสนามุ่งเน้นถึงการร่วมอยู่กันกับธรรมชาติโดยเฉพาะแนวทฤษฎีการเกษตรอินทรีย์ซึ่งเว้นการเบียดเบียน เน้นการทำบุญ หรือความสุข ความเจริญ การตั้งอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีล จึงจะพบสถานที่สวยงามคือสวรรค์

จากการที่เกษตรกรชาวพุทธได้ปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จึงทำให้สังคมเกษตรกรรมส่วนใหญ่มีความสงบสุข มีความเป็นอยู่แบบถ้อยทีถ้อยอาศัย “พริกบ้านเหนือ เกลือบ้านใต้” พึ่งพาอาศัยกันแบบญาติพี่น้อง เป็นสังคมสามัคคีธรรม ส่วนใหญ่อยู่กันแบบเป็นหมู่ เป็นคณะ เป็นหมู่บ้าน รวมตัวกัน มีความเคารพรักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการเกษตร เมื่อถึงหน้าทำ

---

[๑๙] (ดูเพิ่มเติม), สัปปุริสธรรม ที.ปา.อ. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓, จรณะ ๑๕.

[๒๐] สวนอันน่ารื่นรมย์ หมายถึง สวนไม้ดอกไม้ผลอันน่ารื่นรมย์, สำ.ส.อ. (ไทย) ๑/๔๗/๘๖, สำ.ส.อ. (ไทย) ๑๕/๔๗/๖๑.

นาข้าว จะไหว้วานบอกต่อ ๆ กันเพื่อช่วยกันทำการเกษตรตลอดมา แต่ในปัจจุบันสังคมอาจจะเปลี่ยนไปทางด้านวัตถุ ทำจิตใจคนเปลี่ยนไปด้วย ปัญหาต่าง ๆ จึงตามมา

จากปัญหาการทำการเกษตรที่ขาดความละเอียดรอบคอบ ความรับผิดชอบน้อย การเห็นแก่ตัวจนเกินไป ส่งผลทำให้พืชผักที่ผลิตออกมาไม่สมบูรณ์ ไม่เกิดประโยชน์ ทั้งประปนไปด้วยสารพิษอันตรายและไม่ได้รับความนิยมเพื่อนำไปรับประทาน จึงทำให้มีการตื่นตัวหาวิธีการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ แม้แต่หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก็ยังประยุกต์หลัก **“ทางสายกลาง”** แนวพุทธไปใช้ด้วย ดังส่วนหนึ่งของคำนำในหนังสือ เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง กล่าวว่า

> ...สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย (UNDP) ได้จัดทำรายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ปี ๒๕๕๐ เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาคน” และเผยแพร่ไปทั่วโลก เพื่อเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสมหามงคลสมัยทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตดำเนินไปใน “ทางสายกลาง” ที่เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่อันเรียบง่ายของคนไทย...” [๒๑]

เนื่องจากในระยะ ๓๗ ปี ที่ผ่านมานี้ ได้มีปรากฏการณ์อย่างชัดเจนว่า การละทิ้งการรับประทานอาหารอย่างไทย ๆ มาเป็นเวลานานจึงส่งผลเสียแก่สุขภาพอนามัยของชาวไทยเช่นนี้ จะเห็นสมควรใช้หลักธรรม โยนิโสมนสิการว่า “การกินอยู่อย่างไทยให้สุขภาพดี” หรือไม่ โปรดพิจารณา [๒๒] เอกภพ เสตะพันธุ ผู้เข้าใจวิถีธรรมชาติ กล่าวว่า

> แม้แต่เรื่องการเกษตร เพราะเราไม่ใช้ธรรมะเป็นหลักเราจึงโดยหลอก เขาหลอกให้เราทำการฆ่า เกษตรเคมีนี่ฆ่าทุกขั้นตอน เกษตรกรเราทำบาปโดยไม่รู้ตัว แทรคเตอร์นี่ย่ำไปก็ฆ่านะเมื่อดินโดนอัดแน่นสัตว์ใต้ดินตายตากดินโดนแดดเปรี้ยง ๆ จุดไฟเผาไร่เผานา สัตว์เล็กสัตว์น้อยตายเป็นเบือ แม้แต่เรื่องชลประทานคุณเอาน้ำใส่เข้าไปเยอะสัตว์ในดินตาย ใช้ปุ๋ยเคมีใช้ยาฆ่าหญ้าฆ่าแมลงตายหมด ฆ่าซะจนเห็นเป็นเรื่องธรรมดา อันนี้น่ากังวลที่สุด การฆ่าทั้งหลายไม่ใช่ไม่บาปนะครับ บาปโดยไม่รู้ตัว [๒๓]

ดังนั้น ภูมิปัญญาทางการเกษตรจะต้องเกื้อกูลสนับสนุนซึ่งกันและกันทั้งคนและสัตว์ เมื่อมนุษย์เมตตาอาทรดูแลรักษาสภาพแวดล้อมของผืนดินทางการเกษตรแม้กระทั่งตอซัง ต้นหญ้า กอไผ่ ต้นไม้เล็ก ๆ บนผืนดินย่อมจะทำให้ผืนดินอุดมสมบูรณ์ ส่งผลไปถึงสัตว์ตัวเล็ก ๆ ที่อาศัยอยู่ในดินซึ่ง

---

[๒๑] คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจฯ, ๒๕๕๔), หน้า ๔ ความนำ.

[๒๒] เสม พริ้งพวงแก้ว และคณะ, **ประวัติเรื่องอาหารในประเทศไทย จากหนังสือ “กินอยู่อย่างไทยให้สุขภาพดี”**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รวมทรรศน์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๖.

[๒๓] เอกภพ เสตะพันธุ, **“ประเทศไทยเราไม่เจริญเท่าที่ควรเพราะว่าเราขาดธรรมะ”, มูลนิธิเกษตรธรรมชาติ**, [ออนไลน์], หน้า ๙. แหล่งที่มา : dnaf.v-caresulution.com/. [๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗].

กินดินกินหญ้าคอยปกปักรักษาพรวนดินให้เกิดแร่ธาตุเพิ่มความสมดุลสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ต้นหญ้าส่วนมากที่เกิดอยู่บนผืนดินส่วนมากสามารถเป็นอาหารให้คนและสัตว์ได้

การเกื้อกูลกันทางธรรมชาติเป็นวิถีทางวิธีธรรมที่งดงาม ที่เกิดขึ้นด้วยการแต่งสรรปั้นแต่งโดยธรรมชาติเช่นเดียวกัน ไม่มีผู้ใดสร้างธรรมชาติมีแต่ธรรมชาติสร้างธรรมชาติเอง ธรรมชาติจึงให้ความมั่นคงไปในทุก ๆ ด้านแก่สรรพสัตว์โดยเฉพาะอย่างยิ่งความมั่นคงทางด้านอาหาร

๓.๓.๒ อริยมรรคมีองค์ ๘ หลักและวิธีปฏิบัติเพื่อความมั่งคงด้านอาหาร

อริยมรรคเป็นแนวทางปฏิบัติสายกลางตามที่กล่าวมา หมายถึง การปฏิบัติที่ไม่เคร่งไม่ตึงจนเกินไป ไม่หย่อนยานไม่เพิกเฉยจนเกินไป เป็นการปฏิบัติแบบพอดีพองาม และพอเพียง พอให้มีความสุขกายสบายใจ ทั้งผู้ปฏิบัติและผู้ได้เห็นการปฏิบัติ รวมไปถึงผลของการปฏิบัติ

๓.๓.๒.๑ หลักการอริยมรรค หลักการแห่งอริยมรรคที่จะนำไปสู่วิถีทางแห่งความมั่นคงด้านอาหารนั้น ในเบื้องต้นจะต้องเข้าใจหลักการแห่งความเป็นของชีวิต ตามที่ได้จัดย่ออริยมรรคเข้ากับหลักสักขา ๓ หรือไตรสิกขานั้น ทำให้เข้าใจแนวทางที่จะพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพพร้อมที่จะดำเนินไปสู่การพัฒนาหรือบริหารจัดด้านอื่น ๆ เช่น พัฒนาเกษตรกรให้เป็นผู้มีคุณภาพ

๑) คุณภาพด้านพฤติกรรม พฤติกรรมที่แสดงออกจะทำให้ทราบถึงภายในของบุคคลนั้น ๆ ว่าเป็นอย่างไร เช่น คนมีความโลภ สิ่งที่แสดงออกมาก็คือ การแสดงกิริยาอาการที่ให้รู้ว่าต้องการหรืออยากได้อย่างชัดเจน โดยสังเกตเห็นว่า คนผู้นั้นจะเพ่งตาจ้องไปที่วัตถุสิ่งของที่ปรากฏอยู่ข้างหน้า หรือการมุ่งตรงไปยังที่แห่งใดแห่งหนึ่งเพื่อสิ่งนั้น เป็นต้น บางครั้งการแสดงออกมาของคนอาจจะไม่เหมือนกัน อยู่ที่ว่าได้ฝึกฝนมามากน้อยแค่ไหน แต่การพัฒนาพฤติกรรมในที่นี้เป็นการพัฒนาให้เข้ากับบริบทของเรื่องการเกษตรอินทรีย์ ว่าจะทำอย่างไรจึงจะให้เกษตรกรผู้ที่ทำการงานอาชีพการเกษตรได้เป็นผู้มีคุณภาพในทุก ๆ ด้าน เพื่อที่จะก้าวไปสู่บุคคลตัวอย่างทางด้านพฤติกรรม เช่น เป็นผู้มีความเป็นอยู่ดี หมายถึง มีศีลธรรมรักษาศีล ๕ เป็นประจำอยู่ไม่ขาด คือ ไม่ฆ่า ไม่เบียดเบียน ไม่ทำลาย ด้วยพฤติกรรมหรืออาการใด ๆ ก็ตาม มีเมตตา กรุณา ต่อสัตว์เลี้ยง สัตว์รอบข้างที่ช่วยงานการเกื้อกูลเห็นอกเห็นใจกัน ความเป็นมิตรที่ดีต่อกันตลอดถึงเพื่อนร่วมงาน ซึ่งจะเป็นการดีที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในด้านการงานทางการเกษตรที่จะส่งผลให้ได้ผลผลิตที่สมบูรณ์และมั่นคง

๒) คุณภาพด้านจิตใจ จิตใจหรือสภาพทางจิตใจเป็นสิ่งสำคัญ จิตใจที่ดีจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีได้ เพราะจิตใจที่เป็นสมาธิมั่นคงแน่วแน่จะเป็นตัวควบคุมอารมณ์ทุกอย่าง การทำงานใด ๆ ก็ตามถ้าขาดการควบคุมอารมณ์หรือปล่อยตามอารมณ์ ทำตามกิเลส ตามความชอบใจ หรือตามความลำเอียง อาจจะทำให้การงานนั้น ๆ ขาดคุณภาพ หรือไม่ประสบผลสำเร็จ สภาพจิตใจเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน การเรียนรู้ รอบรู้ เข้าใจสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง การเกิดดับ ที่ทางพระพุทธศาสนาเรียกวา อนิจจัง คือ ความไม่เที่ยง สรรพสิ่งเป็นของไม่ยั่งยืน ซ้ำยังก่อให้เกิดความไม่สบายกายไม่สบายใจเป็นทุกข์อยู่เนือง ๆ เป็นสภาพที่มองเห็นเป็นตัวตนก็จริงแต่ในความเป็นจริงไม่มีสาระแก่นสารไม่มีตัวตนเราเขา เป็นแต่สักว่ารูปที่มองเห็นเท่านั้น เกิดขึ้นแล้วดับไปเป็นธรรมดาของมัน แต่ที่ทุกชีวิตดิ้นรนกันอยู่ด้วยอาชีพการงานก็เพื่อการอยู่รอด เป็นการสั่งสมความดีเพื่อให้พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด เมื่อคุณภาพจิตใจดีจะนำไปสู่วิถีชีวิตที่ดีงาม

๓) คุณภาพด้านความคิด ความคิดเป็นสภาพที่เกิดจากปัญญา คือ ความรอบรู้ความเข้าใจ อย่างชัดแจ้งแทงตลอดทุกสถานการณ์ถึงธรรมชาติของการดำรงชีวิต ร่างการจิตใจและ

ความคิดเป็นอยู่ได้ก็ด้วยอาหาร หากขาดอาหารคงจะเป็นเหมือนต้นไม้ที่ขาดน้ำขาดปุ๋ยอาจจะมีสภาพชูบชีดเหลืองแห้งและตายไปในที่สุด การดูแลบำรุงรักษาร่างกายให้มีสุขภาพที่ดีจึงเป็นเรื่องสำคัญ หากร่างกายอ่อนแอ โรคภัยจะเบียดเบียน ร่างกายจะต้องได้รับการเอาใจใส่ตรวจสอบอยู่เสมอ เพราะยิ่งนับวันความชราก็ยิ่งเพิ่ม การเติมสารอาหารที่ดีมีคุณภาพให้กับร่างกายจึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ปราศจากสารพิษก็ยิ่งจะทำให้อายุยืนยาว สิ่งที่สำคัญควรสร้างปัจจุบันให้สมบูรณ์มั่นคงด้วยการมีอาหารที่อุดมสมบูรณ์จะทำให้มีเวลาในการปฏิบัติธรรมบำเพ็ญเพียรภาวนาเพื่อการสิ้นทุกข์

๓.๓.๒.๒ วิธีการปฏิบัติตามหลักการอริยมรรค หลักการแห่งอริยมรรคได้สรุปย่อลงไว้เป็น ๓ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น อาจจะมีวิธีการปฏิบัติตาม คือ

๑) ปฏิบัติตามหลักศีล หลักศีลหมายถึงศีล ๕ ข้อ ถึงแม้ว่าหลักศีลจะมีไม่มากก็ตาม แต่น้อยคนที่จะปฏิบัติตามให้ครบทั้ง ๕ ข้อได้ การปฏิบัติตามศีล หรือการรักษาศีล เป็นการฝึกฝนวิธีหนึ่งเพื่อให้เกิดมิตรภาพทางสังคม เพราะหากสังคมใดไร้ซึ่งศีลธรรม ขาดเมตตาธรรมต่อกัน สังคมนั้นคงจะเป็นเหมือนสังคมป่าเถื่อน โหดร้าย ขาดความดีงาม บ้านเมืองจะเต็มไปด้วยอันตรายนานัปการ เป็นสังคมที่ไม่น่าอยู่ การทำมาหากินคงจะต้องฝืดเคืองอย่างที่สุด เพราะทุกอย่างถูกทำลายไปหมด เช่น ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ถูกทำลายจนไม่เหลือแหล่งต้นน้ำ เกิดความแห้งแล้งไปทั่วหย่อมหญ้า การเกษตรซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจเป็นอาหารที่สำคัญถูกทำลายลงไปด้วย ซึ่งตรงกันข้ามหากปฏิบัติตามศีล ๕ คือ ไม่ฆ่า ไม่เบียดเบียน ไม่ขโมย ไม่ประพฤติผิดต่อกัน ไม่โกหกหลอกลวง และไม่ดื่มน้ำที่ทำให้ขาดสติ อันจะก่อให้เกิดอุบัติเหตุต่าง ๆ เป็นต้น การตั้งใจประกอบอาชีพอย่างสุจริตจะทำให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์มั่นคง บ้านเมืองจะสงบสุข

๒) ปฏิบัติตามหลักสมาธิ สมาธิ คือ การตั้งใจมั่น คือ การเอาใจใส่ต่อการงานที่กำลังดำเนินการอยู่ หรือที่เรียกกันว่าการลงมือทำอย่างใจจดใจจ่อแบบไม่ให้ละสายตา การงานอะไรก็ตามที่จะประสบผลสำเร็จจะต้องผ่านวิธีการต่าง ๆ มามากมาย บ้างก็เหมือนกัน บ้างก็แตกต่างกันไป จะต้องอาศัยความเพียรพยายามอย่างสุดฝีมือหรือสุดความสามารถทั้งแรงกายแรงใจเป็นองค์ประกอบ รวมไปถึงจะต้องมีสติระลึกนึกถึงเรื่องที่ดีงามการตักเตือนตนเองอยู่บ่อย ๆ จะเป็นประโยชน์ที่สุด รวมแล้วการปฏิบัติตามอริยมรรคต้องประกอบไปด้วยความเพียรพยามในทางที่ถูก การระลึกนึกถึงแต่ในทางที่ถูก และการตั้งใจต่อเรื่องที่ถูก แล้วจะเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่ผลสำเร็จ

๓) ปฏิบัติตามหลักปัญญา ปัญญาที่รอบรู้แจ้งแทงตลอดกับการงานที่เป็นประโยชน์จะนำไปสู่ความเห็นชอบ คือ เข้าใจ และศรัทธาต่อสิ่งที่เป็นความจริง มีสาระแก่นสาร การเข้าใจคำสอนแห่งพระพุทธศาสนาที่สอนให้เข้าใจเรื่องทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ และทางดับทุกข์ สอนให้ปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นทางที่ถูกที่ชอบแล้ว การดำริชอบ คือ ความคิดเรื่องที่ถูกที่ชอบที่จะนำไปสู่ความสำเร็จทางการงาน หรือจะพาไปสู่ความดับทุกข์ เพราะการเกิดบ่อย ๆ เป็นทุกข์ ผู้ที่เวียนว่ายตายเกิดอยู่เนือง ๆ นั่นแหละจะพบกับทุกข์บ่อย ๆ ปัญญาจะนำไปสู่การดำเนินชีวิตในปัจจุบันได้อย่างดี กล่าวคือ การรอบรู้ถึงวิธีการประกอบการงานให้เจริญก้าวหน้า

๓.๔ ภูมิปัญญาทางการเกษตรเพื่อความมั่นคงด้านอาหาร

จากการที่ได้ศึกษาภูมิปัญญาทางการเกษตร ทำให้ทราบถึงปัญหา และประเภทของภูมิปัญญาทางการเกษตรเป็นต้น ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ตามสภาพวิถีชีวิตเกษตรกร

๓.๔.๑ วิเคราะห์ภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์

วิถีชีวิตเกษตรกรมีความแตกต่างกันตามภูมิปัญญาและความสามารถของแต่ละท่านในแต่ละท้องถิ่น ดังตัวอย่างคือ

๓.๔.๑.๑ ตัวอย่างเกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์ จากการสัมภาษณ์เกษตรกรทำให้ทราบความเป็นมาของภูมิปัญญาทางการเกษตรเพื่อความมั่นคงด้านอาหาร ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑ นายสุชาติ ขาวเหลือง ผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์และทำอยู่ในปัจจุบัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑. ภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์

๑.๑) ให้ท่านเล่าประสบการณ์เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ที่ทำอยู่ในปัจจุบัน

(๑) อุปกรณ์/ประเภทของพืชที่ปลูก : ส่วนมากในปัจจุบันจะเป็นการทำการเกษตรแบบสมัยใหม่ ซึ่งเกษตรกรทำอาชีพด้านซึ่งมีทั้งการเกษตรอินทรีย์ปลูกข้าวไรซ์เบอรี่อินทรีย์

(๒) ระยะเวลาในการดูแล : ดูแลข้าวไรซ์เบอรี่ ๕ ครั้งต่อ ๒ ปี คือ ประมาณ ๔ เดือน เว้นช่วงเวลาในการลงมือทำ เช่น เมื่อการหมักฟาง เป็นต้น เพราะข้าวไรซ์เบอรี่ เป็นข้าวที่ชอบอากาศหนาว ถ้าปลูกในช่วงอากาศร้อนความเข้มของสี จะไม่ม่วงเข้ม จะออกสีแดง ๆ ด้านบนที่โดนแสงแดดจะมีสีขาว ๆ ด้านล่างจะมีสีม่วง จึงกลายเป็นสีม่วงครึ้มซึก จึงทำให้การขายจำหน่ายลำบากขายไม่ออก เพราะคนส่วนใหญ่ที่ซื้อขายตามตลาดจะซื้อเท่าที่มีเม็ดสีเข้ม การเป็นคัดแยกระหว่างสีจาง และสีเข้ม ฉะนั้น ราคาจึงแตกต่างกัน

(๓) การตลาด การซื้อ/ขาย ผู้สนับสนุน เอกชน/รัฐบาล : ช่วงแรกทำประมาณ ๑๐ ไร่ คือ ไม่พอขาย พอมาช่วงหลังคือปีนี้ จึงทำถึง ๒๐ ไร่ ข้าวจึงมีจำนวนเยอะมากขึ้น สามารถเก็บไว้ได้ทั้งปี ช่วงอากาศร้อนจะไม่ลงทำนาข้าว แต่จะไปลงข้าวอย่างอื่น เช่น หอมปทุมเทพ ช่อราตรี ซึ่งส่วนใหญ่จะไม่ปลูกกันในแถบท้องถิ่นนี้ โดยส่วนใหญ่จะปลุกพันธุ์ กข.แล้วขายโรงสี ผมจะปลูกแล้วสีเป็นข้าวขาวขาย เพราะเราต้องทำร้านอาหาร เราต้องใช้ข้าวของเราเอง โดยจะเลือกพันธุ์ข้าวที่หอมจริง ๆ เอามาปลูก ช่อราตรี ไปเอามาจากเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นข้าวของศูนย์วิจัยข้าวนครสวรรค์ ซึ่งคนส่วนมากไม่รู้จักเพราะว่าจะปลูกอยู่เฉพาะกลุ่มคนของศูนย์วิจัย เขาไม่ค่อยแพร่พันธุ์มาให้คนอื่น แต่พันธุ์หอมปทุมเทพ สมเด็จพระเทพ ฯ ทรงเป็นผู้คัดพันธุ์เอง

ผู้สนับสนุน เอกชน/รัฐบาล ไม่มีใครเข้ามาแนะนำ แต่รู้จักเจ้าหน้าที่เกษตรกร ต้องเดินเข้าไปหาเกษตรเอง ตอนแรก เราเป็นคนปลูกข้าว เมื่อมีลูกค้าติดต่อมาพร้อมถามว่า ใบรับรองไหม เราก็ต้องหาใบรับรองของเราว่า เราปลูกข้าวที่มีคุณภาพ มีการคัดพันธุ์ แล้วจึงไปหาเกษตร เพื่อขอคำร้องขอ จีพี (GAP) แล้วเกษตรจึงใส่ชื่อเราเข้าในระบบเริ่มรู้จักเรา พอได้ (GAP) มาก็ผ่าน ก่อนที่จะได้ใบรับรอง เพราะจีเอพีมีเงื่อนไขเยอะ ดูพื้นที่ตัวเองแล้วไม่ได้เลย เมื่อก่อน ๘๐ บาท/กิโลกรัม ตอนนี้ปัจจุบันเหลือ ๖๐ หรือ ๗๐ บาท โดยเริ่มปลูก ๘๐ บาท ถ้าขายส่งอยู่ที่ ๕๐-๖๐ บาท เพราะคนเริ่มปลูกเยอะแล้ว โดยผมจะขายเป็นสองอย่าง โดยมีคนซื้อไปทำแบบเนมอันนั้นเป็นการขายส่ง ถ้าเป็นข้าวอินทรีย์ที่ห่อแพกจะได้ราคาดี การทำเกษตรปัจจุบันคนพื้นที่เป็นคนแก่ ส่วนคนหนุ่มไปทำโรงงาน

กันหมด ซึ่งคนที่ทำนาอยู่นี้จะเป็นคนที่มาจากที่อื่นมาเช่าทำพันธุ์ข้าวขายได้ราคาดีกว่า พันธุ์ที่เขาขายมาให้เราประมาณ กิโลกรัมละ ๑๕ บาท ส่วนเราขายไปประมาณ ๘-๙ บาท

(๔) ผลตอบแทนที่ได้จากการทำเกษตรอินทรีย์ : การทำเกษตรอินทรีย์เป็นการดีเมื่อก่อนใช้เคมีในการเกษตร เวลาใช้เคมีต้นทุนก็สูง ร่างกายเราไม่ไหว ฉีดยาเคมีแต่ละครั้งทำให้หลังร้อนไปเลย เช่น ยาเคมีหกใส่บ้างเกิดอันตายต่อสุขภาพร่างกาย การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ทำการเกษตรคุ้มค่ากว่าการทำแบบเคมี ผลตอบแทนที่ได้อีกอย่างหนึ่งที่ทำให้มีรายได้เพิ่มก็คือ ได้ทำการบรรจุข้าวกล้องไรซ์เบอรี่ ผสม ทับทิมชุมแพ เพื่อเพิ่มคุณค่าทางโภชนาการจำหน่ายทั้งปลีกและส่ง

๑.๒) การใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างไร

(๑) องค์ความรู้/การศึกษาเพิ่มเติม : การทำเกษตรอินทรีย์ก็นำไปใช้ในการปลูกผัก ปลูกผักมะนาว เป็นต้น ที่ทำอยู่จะแบ่งพื้นที่ ทำบ่อน้ำบ้าง เลี้ยงสัตว์บ้าง แต่ไม่ได้อยู่ที่นา ที่นามีบ่อน้ำเก็บน้ำไว้ใช้ในนา ๑๐ ไร่ ขุดบ่อน้ำไว้ประมาณ ๑ ไร่ เลี้ยงปลา แต่ปลาไม่ได้นำพันธุ์ปลามาปล่อย แต่ปล่อยบ่อน้ำไว้ให้เป็นธรรมชาติอาศัยเพื่อใช้น้ำอย่างเดียวแต่ก็ยังมีปลา โดยการวางแผนทำคลองซอยยาวตลอดแปลงนา เวลาฝนตกถ้าเราไม่ใช้น้ำ น้ำจะไหลลงซอยลงมาที่บ่อเก็บไว้ที่บ่อ ปลาก็สามารถลงมาในบ่อ เมื่อเอาน้ำมาใส่แปลงนา ปลาก็จะขึ้นมาหากินในแปลงนาของเราได้อยู่ดี

(๒) การดำเนินงานที่พอดี/พอประมาณ/เหตุมีผล : การค้าขายแบบค่อย ๆ เดินดีกว่าจะลงทุนอะไรก็ค่อย ๆ เป็น ค่อย ๆ ไป อย่ามากไป เช่น ร้านอาหารที่ทำอยู่จะไม่ลงทุนเยอะไป ถ้ากิจการดีเราค่อย ๆ ขยายก็แล้วกัน พืชผักต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะปลูกในบ้าน เพราะบ้านอยู่ติดแม่น้ำลพบุรี โดยจะปลูกกะเพรา เป็นต้นที่จะนำมาใช้ในร้านอาหารได้ ร้านนี้เพิ่งทำได้ ๑๐ เดือนแล้ว

๑.๓) ท่านใช้หลักธรรมใดในพระพุทธศาสนามาใช้เป็นหลักการยึดเหนี่ยวจิตใจ/เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต

(๑) ศีล ๕ : ใช้ในวิถีชีวิตประจำอยู่แล้ว เราไม่ได้ผิดอะไร แต่อาจจะผิดอยู่นิดหนึ่ง คือ เรื่องการฆ่าสัตว์ แต่เราก็ไม่ได้ฆ่าเอง แต่ข้ออื่นเราไม่ผิดอะไร การเกษตรแบบอินทรีย์ไม่มีใครเห็นด้วย พ่อก็ไม่เห็นด้วย เพราะว่าผมทำใหม่ ๆ ผลิตที่ได้น้อยกว่าคนอื่นเยอะ เช่น คนอื่นได้ ๑ ตัน แต่ผมได้ ๖๐๐ ๗๐๐ แต่ต้นทุนเราน้อยกว่าเขาเยอะ พอลงมือทำนาผมจะจดไว้เลยว่า ใช้อะไร เท่าไหร่ บวกค่าเกี่ยวแล้วเหลือเท่าไหร่ แล้วค่อย ๆ ดูว่า จะขึ้นไปถึงที่เรากำหนดไว้ว่า ข้าว ๖๐๐ กิโลกรัม ส่งขายโรงสีเท่าไหร่ แล้วดูต้นทุนไปเรื่อย ๆ ถ้าใกล้เคียงผมจะปล่อยไปตามธรรมชาติ ถ้าเรายิ่งทำก็ยิ่งขาดทุน ญาติพี่น้องเห็นด้วยก็ในช่วงที่มาทำนาข้าวไรซ์เบอรี่นี่แหละ คนอื่นทำแล้วขาดทุน แต่ผมทำนาข้าวประมาณ ๖ ปี ขาดทุนไปครั้งเดียว การฉีดยาเคมีต้องฉีดหลาย ๆ ขวด ต้นทุนจึงสูง ฉีดทีเดียวหลายพันเห็นมาแล้ว ต่างคนต่างฉีด ส่วนผมใช้เชื้ออินทรีย์ฉีดตอนเย็นให้เชื้อกระจาย อันนี้เป็นชีวพันธุ์อยู่แล้ว ใช้น้ำส้มควันไม้บ้าง ไม่ต้องใช้เคมี การติดตามส่วนใหญ่จะดูทางยูทูบ อาจารย์ขัยพร พรหมพันธ์ก็ติดตามเขาอยู่ ที่จังหวัดเลยทำเกษตรอินทรีย์ก็มี ที่ท่าแร่ก็มี หลายที่ยังไม่เคยไป ตอนแรกจะไปแต่พอมาทำร้านอาหารแล้วไปไหนไม่ได้ต้องรับผิดชอบ

(๒) อริยมรรคมีองค์ ๘ (สัมมาชีพ) : ทำอาชีพทำนามานานแล้ว เริ่มเห็นผลและมีสุขภาพดีหลังจากหันมาทำการเกษตรอินทรีย์ ถึงแม้ว่าบางครั้งจะช้าไปบ้างแต่เกิดผลดีต่อสุขภาพทั้งต่อตนเองและต่อเพื่อนบ้าน ทำการเกษตรด้วยความสุจริตในนาข้าวที่ตนเองมีอยู่ มีครอบครัวที่อบอุ่น มีการเก็บเมล็ดพันธุ์พืชไว้ปลูกในปีต่อไปได้อย่างสบาย ไม่มีหนี้สิน

(๓) หลักธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ชาวบ้าน : ตอนแรกคิดว่าไม่ประสบผลสำเร็จ คนที่มีฐานะเท่ากันผมคิดว่าไม่มีตังค์มากกว่าเขาหรอก ผมทำแบบนี้เพราะอยู่กับพ่อแม่ คือผมจบการศึกษาด้านครูจากวิทยาครูมา ให้ไปสอบที่อื่นไกล ๆ ผมก็ไม่ไป ก็สอบอยู่แถวใกล้ ๆ นี้แหละ ก็ติดอันดับ ๑ อันดับ ๒ เหมือนกัน แต่เป็นวิชาเอกที่เขาไม่ใช้กัน คือ เอกสุขศึกษา สมัยปี พ.ศ.๒๕๒๙ ไปเรียน อาจารย์บอกว่า ตามแผนพัฒนาโรงเรียนต่าง ๆ ต้องมีครูที่จบทางด้านสุขศึกษานี้ ๑ คน พอจบมาแล้วไม่เปิดรับ ตอนเรียนเจ้าหน้าที่สาธารณสุขก็เรียนด้วย ส่วนใหญ่ที่จบมาจะรับกันข้างใน ส่วนพวกผมที่จบมาไม่ข้าราชการจะไม่รับ มีอยู่คนสองคนที่เรียนเพิ่ม เช่น พละ เป็นต้น แล้วเอาไปสอบเรียนปริญญาเพิ่มอีกใบ

๑.๔) ภาพรวมของชุมชนท้องถิ่นมีลักษณะวิถีชีวิตเป็นอย่างไร

(๑) ชุมชนดั้งเดิม ภูมิปัญญาอดีต คน/สัตว์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปัน : ชุมชนเกษตรกรในท้องถิ่นนี้มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เหมือนเกษตรกรทั่ว ๆ ไปมานานแล้ว ส่วนมากจะทำอาชีพทำนาข้าวมากกว่าอย่างอื่น ๆ เพราะพื้นที่เหมาะแก่การทำการเกษตรมากกว่าอย่างอื่น และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีการแบ่งปันด้วยการให้เป็นประจำ ทั้งในยามมีงานที่เกี่ยวกับครอบครัว งานสังคมภายในชุมชน งานด้านการเกษตรแต่เดิมมีการบอกวานภายในหมู่บ้านให้มาช่วยกันทำนาข้าว แล้วแต่ว่าครอบครัวหรือชุมชนหมู่บ้านไหนมีงานก็จะส่งข่าวบอกต่อ ๆ กันมา แม้กระทั้งการออกค่าใช้จ่ายเพื่อข้าวปลาอาหารอีกด้วย มีน้ำใจต่อคนในชุมชนด้วยกัน

(๒) ชุมชนสมัยใหม่ ภูมิปัญญาปัจจุบัน คน/สัตว์ แนวทางดำรงชีวิต แก้ไข ปรับปรุง : ปัจจุบันชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านวิถีชีวิตคนส่วนมากที่ทำการเกษตรเริ่มมีอายุมากขึ้นและเริ่มหยุดจากการทำการทำเกษตร ส่วนคนหนุ่มสาวเริ่มมีการศึกษามีงานทำในที่อื่นหรือไปทำงานตามโรงงานอุตสาหกรรม ถึงแม้คนสมัยใหม่จะมีความรู้แต่ภูมิปัญญาก็ไม่เหมือนคนสมัยเก่า เพราะนอกจากจะนิยมสิ่งใหม่ ๆ แล้วยังไม่สืบสานภูมิปัญญาแบบเดิม ๆ อีกด้วย แม้กระทั่งสัตว์ที่เคยใช้งานในด้านการเกษตรก็หายไปด้วยเช่นกัน สิ่งที่ควรปรับปรุงก็คือ การสืบสานภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม ความสามัคคีของคนในชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชน ความมีเอกลักษณ์ เป็นตัวของตัวเอง รักในขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่เคยมี

๑.๕) ท่านคิดว่าการพัฒนาชุมชนเกษตรอินทรีย์ควรเป็นอย่างไร

(๑) สภาพความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม : ควรพัฒนาที่ตัวเรามากกว่า รู้จักหาเมล็ดพันธุ์ที่ดีมีประโยชน์เอาไว้ล่วงหน้า วางแผนเพื่อการข้างหน้าพร้อมกับเข้าร่วมสัมมนานอกสถานที่บ้างเพื่อประสบการณ์นำมาพัฒนาการเกษตรของเรา ความรู้ที่ได้มานอกจากที่ได้จากประสบการณ์การทำการเกษตรในที่ดินของตนเองแล้ว ยังได้จากการไปร่วมประชุมในที่อื่น ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนใหม่ที่เข้าประจำพร้อมกัน และยังได้ความรู้จากเอกสารการเกษตรที่ทางเจ้าภาพที่จัดการประชุมได้แจกให้ในที่ประชุมนำมาอ่านศึกษาเพิ่มเติม นับว่าเป็นวิธีการหนึ่งที่เป็นการส่งเสริมสนับสนุนการเกษตรอินทรีย์ให้แพร่หลาย ให้คนทั่ว ๆ ไปได้หันมาสนใจมองเห็นความสำคัญและรณรงค์ในเรื่องของการปลอดสารพิษทั้งผู้ทำและผู้บริโภค การทำเกษตรอินทรีย์เป็นเรื่องยากในการปฏิบัติควรได้รับการสนับสนุนในด้านราคา งบประมาณ จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน แม้แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ พระองค์ยังหันมาสนใจเรื่องการเกษตร และการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนทำเกษตรปลอดสารพิษตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

๒. การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์

๑) ท่านคิดว่าศีล ๕ มีประโยชน์ ต่ออาชีพการเกษตรอินทรีย์ หรือไม่ อย่างไร : ศีลธรรมทางศาสนามีประโยชน์มากแก่สังคมทั้งทางด้านสุขภาพจิตใจ ส่งผลไปสู่สุขภาพกาย ตลอดจนถึงคนใกล้ชิด ท่านผู้มีศีลจะเป็นผู้เย็นกายเย็นใจ ส่งผลไปถึงคนรอบข้างก็จะเย็นกายเย็นใจไปด้วย จะทำการงานสิ่งใด เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ ก็เป็นผลมาจากการมีศีล โดยคิดว่าเมื่อทำการเกษตรอินทรีย์แล้วจะปลอดจากสารพิษ ไม่เกิดอันตรายทั้งแก่ตัวเองและผู้อื่น ความคิดแบบนี้มุ่งไปที่ความห่วงใยต่อสุขภาพ และเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่นด้วย

๒) หากท่านมีหนี้สินด้านการเกษตร ท่านแก้ปัญหาอย่างไร ใครแนะนำ : ขณะปัจจุบันนี้ไม่มีหนี้สิน แต่มีลูกชายสองคน อยู่ ปวช ๑ คน ป.๔ ๑ คน โดยทำการเกษตรและการค้าขายส่งลูกเรียน ต้องรับผิดชอบต่อครอบครัวตามหน้าที่ของผู้นำครอบครัว หากสมมติว่ามีหนี้สิน ก็คงจะหาทางออกด้วยการทำการเกษตรอินทรีย์เพื่อใช้หนี้ โดยควรจะค่อยเป็นค่อยไป หมายถึงจ่ายที่ละน้อยอย่างสม่ำเสมอ ก็อาจจะหมดหนี้ไปได้ เพราะหนี้สินเกิดจากความประมาทที่คนสร้างขึ้นมาเองจากการขาดความคิดให้รอบคอบก่อน

๓) อาชีพการเกษตรทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ มีความสุข มั่นคง หรือไม่ อย่างไร : พ่อแม่แก่อายุมากแล้วไม่มีใครทำนา ผมออกมาทำจานดาวเทียวอยู่พักหนึ่งจึงเปิดร้าน คนพ่อมีลูกคนเดียวคือผม ผมจึงทำนาแทนโดยทำนาข้าวแบบเคมี แล้วต่อมามาเปลี่ยนเป็นนาแบบอินทรีย์ โดยคิดว่าการทำนาข้าวต้องขาดทุนอยู่แล้ว ก็มาพิจารณาดูว่า ข้าวชนิดไหนที่เราทำแล้วหาตลาดได้ ก็มีข้าวไรซ์เบอรี่นี้แหละก็เลยมาทำตัวนี้ เพราะส่วนใหญคนรักสุขภาพหันไปทานข้าวจำพวกออแกนิกกันเยอะ โดยทำตอนแรกไม่มีรถเกี่ยวเอง ต้องเอาเคียวไปเกี่ยวแล้วเอามาฟาด (ตีข้าว) เอง ประมาณ ๕ ไร่ ถ้าเอารถเกี่ยว ข้าวเราจะปนเยอะ เวลาสีแล้วข้าวขาวปนเยอะเราก็ขายไม่ได้ ข้าวขาวปนมาจากนาที่เราทำก่อนปนขึ้นมา จึงตัดสินใจซื้อรถตัวนี้เอามาเกี่ยว พอเกี่ยวแล้วทำเป็นพันธุ์ข้าวขาย ถ้าเราทำข้าวแบบนี้หากไปใช้เครื่องร่วมกับเขาก็ลำบากเพราะมีข้าวปะปน เราใช้รถของเราเสร็จแล้วล้างทำความสะอาดด้วย พันธุ์ข้าวก็จะได้ราคาขึ้นมาอีก ปกติขายตันละ ๒ หมื่น จะขาวได้ตันละ ๔ หมื่น ๔ หมื่นห้า ตอนเริ่มทำตันละ ๑ แสน กิโลละ ๑๐๐ บาท

๓. เสนอแนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนเกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธจิตวิทยา

๑) ผลการทำเกษตรอินทรีย์เป็นหนทางนำไปสู่ความมั่นคงด้านอาหารหรือไม่ อย่างไร : เกษตรอินทรีย์เป็นเกษตรปลอดสารพิษ ไม่มีอันตรายต่อสุขภาพ ต่อดิน ต่อน้ำ และต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คิดว่าเพราะการทำเกษตรในสมัยก่อนทำให้ชุมชนน่าอยู่มากกว่า ตามไร่นาสวน ต้นไม้ผลไม้ พืชผัก ที่เรารับประทาน แหล่งดิน น้ำ สถานที่ต่าง ๆ ก็ปราศจากสารพิษ เมื่อปราศจากสารพิษการที่จะหาอาหารตามแหล่งต่าง ๆ ก็ย่อมจะสะดวก จะทำการเกษตรตรงไหนก็ทำได้อย่างไม่ต้องหวาดระแวง สามารถสร้างอาหารขึ้นมาได้อย่างสบายใจ ทำให้ระบบการสร้างอาหารมีความมั่นคงได้ มนุษย์และสัตว์มีชีวิตอยู่ได้ด้วยอาหารจะขาดอาหารไม่ได้ แม้แต่แมลงยังมีต้นไม้ใบหญ้าเป็นอาหาร ไส้เดือนยังมีดินเป็นอาหาร มนุษย์ก็สามารถสร้างอาหารได้บนผืนดิน ดังนั้น เกษตรอินทรีย์จึงเป็นหนทางที่จะนำไปสู่ความมั่งคงด้านอาหารได้ เพราะอาหารไม่ได้หมายถึงเพียงเนื้อสัตว์หรือสิ่งมีชีวิต

แต่อาหารในทางเกษตรอินทรีย์จึงหมายถึงการไม่ทำลายสิ่งมีชีวิต การเว้นจากการทำลาย จากการประกอบสิ่งมีสารพิษซึ่งเป็นตัวการที่จะนำไปสู่การทำลาย

๒) ท่านมีวิธีการอย่างไรที่จะให้ชุมชนท้องถิ่นอุดมสมบูรณ์ มั่นคง และยั่งยืนสืบต่อไป : ตอนนี้เริ่มทำข้าวขาวบ้าง ๒ พันธุ์นี้ ถ้าได้รับการตอบรับก็จะทำเป็นร้านข้าวสารที่นี่ด้วย โดยสีเป็นข้าวขาวแล้วขายส่งตามร้านข้าวสาร ตอนแรกคิดว่าจะแปรรูปเป็นแป้งแต่ต้องลงทุนเพิ่มเป็นเครื่องบดเครื่องแพก ที่เคยลองทำเอามาคั่วแล้วป่นมาชงก็อร่อยดีเหมือนกาแฟซองแต่ต้องลงทุนอีกเยอะ ก็เลยหยุดไว้ก่อน ปรายข้าวไรซ์เบอรี่ที่เราไม่ใช้ เขาเอาไปสกัดเย็นเป็นน้ำดื่มเป็นแค็ปซูล (จมูกข้าว) ที่ลพบุรีมีเครื่องทันสมัยทำ น้ำส้มควันไม้ก็ทำได้ ตอนนี้ไม่มีใครมาร่วมมือด้วยทั้งอำเภอมีผมปลูกอยู่คนเดียว ตอนนี้เป็น Young smart farmer แต่ไม่อยากเป็นต้องคนหนุ่มควรจะเป็น เขาบอกว่า หาคนที่ทำแบบนี้ไม่มี ไม่มีรางวัล ยังสมาร์ทเป็นกลุ่มของอยุธยา ตอนนี้เข้าเป็นโอท๊อปของอำเภอแต่ยังไม่ได้คัดสรรดาว วันพุธต้องไปอบรม ๓ วัน ที่โรงแรมกรุงศรีริเวอร์ ซึ่งเป็นของ พช พัฒนาชุมชนจังหวัด เขาออกค่าใช้จ่ายให้เรา อบรมฟรี ๓ วัน ตอนนี้จะมีการคัดเลือกผลิตภัณฑ์เข้าไปวางไว้ที่ศูนย์ไม่ต้องไปขายเอง มีบัญชีจะหักให้เจ้าของสินค้า ๑๐ %

๓) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ หรือแนวทางบูรณาการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ต่อการดำเนินชีวิตเกษตรกร : จุดเด่นข้าวการแพกไม่ต่างจากคนอื่นที่ได้ไปเดินดู ข้าวซึ่งคนแถวนี้ไม่มี หายาก จะหาพันธุ์ข้าวแล้วขยายไม่ต้องไปทำนาเยอะ ตอนนี้มี ไรซ์เบอรี่ ทับทิมชุมแพ ช่อราตรีหอมปทุมเทพ ตอนนี้ได้เก็บพันธุ์ข้าวญี่ปุ่น ข้าวพม่า หอมมะลิธรรมศาสตร์ ไรซ์เบอรี่ ทับทิมชุมแพ หินเหล็ก ถ้าต้องการเก็บพันธุ์ข้าวไว้ให้ได้นาน ๆ คือ ฝากแม่ธรณีไว้ ต้องปลูกไปตลอด เว้นช่วงสัก ๒ ปี แล้วเอามาขยายต่อ ถ้าเก็บไว้หลายปีจะไม่งาม แต่รอบข้างเป็นเคมีหมด ก็อยู่ของเราอย่างนี้แหละ ถ้าขายเป็นข้าวขาวน่าจะดีกว่าเพราะคนส่วนใหญ่จะกินข้าวขาวกันเยอะกว่า มีเฟสบุก ชื่อ ข้าวไรซ์เบอรี่ กลุ่มทำนาอินทรีย์ตำบลทางกลาง ข้าวเพื่อสุขภาพ เวฟไซด์ ทำเอง ชื่อ http//www.sk.organic.com, http//www. ข้าวไรเบอรี่.com และ Facebook.com

ตัวอย่างที่ ๒ กำนันพิชิต คุณวงษา ผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์และกำลังทำอยู่ในปัจจุบัน

๑. ภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์

๑.๑) ประสบการณ์เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ที่ท่านทำอยู่ในปัจจุบัน

๑) อุปกรณ์ : ที่แห่งนี้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของการเกษตรและของพัฒนาชุมชน เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่ประชาชนมาเรียนรู้ตรงนี้ โดยจะมีปราชญ์ชาวบ้านเป็นกรรมการศูนย์ จะมาช่วยกันเวลามีการประชุมมีคนมาดูงาน จะมาช่วยกันชี้แนะช่วยกันทำตรงนี้ตามความถนัดว่า ใครเก่งตรงไหนด้านไหน เป็นต้น ในศูนย์นี้ มีพืชผัก ไม้ผล ไม้ยืนต้น เพื่อเอาไว้แนะแนวให้ชาวบ้านปลูก อย่างเช่น การลงทุนครั้งเดียวแต่สามารถกินได้ตลอดไป เช่น ไม้ผลประเภทส้มโอ มะนาว มะพร้าว จะออกผลตลอดปี ไม้ผลพวกนี้จะออกผลได้ตลอดปี ให้ผลยั่งยืน ไม่เหมือนประเภทพืชผัก

การปลูก จะปลูกพืชหลายชนิดมาก จะแนะนำชาวบ้านว่า การปลูกพืชผักอย่างเดียวทำให้ทำให้ได้ผลตอบแทนไม่สม่ำเสมอ ที่สวนนี้จะปลูกนับได้เป็น ๑๐ อย่าง เช่น หน่อไม้กิมซุง ออกหน่อตลอดปี ตอนนี้ได้ตอนกิ่งเพื่อให้ชาวบ้านนำไปปลูก เช่นในกระถางจะให้ชาวบ้าน และประเภทผัก

ก็จะแจกให้ชาวบ้าน เป็นการทำเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ ปลูกทุกอย่างที่จำเป็นและใช้ประโยชน์ได้/ประเภทของพืชที่ปลูก

๒) ระยะเวลาในการดูแล : ทำงานประจำไปด้วยในแต่ละวันมีการประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ และทำงานที่อื่นด้วย ทำการเกษตรไปด้วยในยามที่เรากลับมา ปลูกทิ้งไว้ให้คนงานดูแลบ้านดูแลเองบ้าน คอยตรวจดูประจำ สังเกตว่าพืชแต่ละชนิดไม่เหมือนกัน มีการเจริญเติบโตช้าบ้าง เร็วบ้าง เป็นไปตามธรรมชาติ ทำให้เรามีความสุข เย็นใจไปกับธรรมชาติ หลังจากเสร็จงานประจำก็มาดูพืชผัก ต้นไม้ ทำให้ผ่อนคลาย พืชผักต้องใช้เวลานานกว่าจะเติบโตให้ผลผลิต ต้องใส่ปุ๋ยอินทรีย์ พรวนดินกับพืชที่เราปลูกใหม่ ๆ ส่วนที่โตแล้วก็ปล่อยตามธรรมชาติได้

๓) การตลาด การซื้อ/ขาย ผู้สนับสนุน เอกชน/รัฐบาล : ทางเกษตรได้มาสนับสนุนให้ชาวบ้านปลูกพืชผักกินเอง คือในช่วงฤดูแล้ง น้ำน้อย จะให้ชาวบ้านปลูกพืชชนิดน้ำน้อยที่ไม่ชอบน้ำ พอปลูกจำนวนมากไม่รู้จะทำอย่างไรจึงได้ทำตลาดตรงทางที่จะเข้ามา เป็นตลาดของศูนย์ สปก ตรงริมคลอง และให้ชาวบ้านเอาพืชผัก ผลไม้ ไปขายตรงนั้น พอคนผ่านไปผ่านมาได้เห็นและแวะซื้อวัตถุดิบ จนขายไม่ทัน เพราะยังไม่มีการปลูกทดแทน ตอนนี้กำลังแนะนำชาวบ้านว่า เมื่อเราปลูกตรงนี้ขายได้แล้ว เราต้องปลูกทดแทน ไม่ใช่หมดแล้วหมดเลย ตอนนี้ก็มีการส่งเสริม อย่างนี้หมดก็ปลูกอย่างอื่น เช่น พอแตงโมหมด ก็ปลูกข้าวโพด เป็นการเปลี่ยนหมุนเวียนไปเรื่อย ๆ ปลูกแล้วไล่เก็บต่อ ๆ กันไป ซึ่งส่วนมากที่นี้จะทำนาข้าว พอถึงฤดูการทำนาเขาจะพากันไปทำนา พืชผักจะน้อย พอพืชผักน้อยคนที่เขาเคยมาแวะซื้อก็ไม่ได้ของ ผมก็ต้องเอาผืชผักสำรองจากศูนย์ตรงนี้เอาไปวางแทนก่อน พอเขาทำนาเสร็จเขาก็จะมีพืชผักเอามาวางขายอีก เช่น จำพวกพืช ผักป่า ตำลึง ผักบุ้ง เราไม่ต้องไปปลูกเพราะมันขึ้นง่าย และคนก็ชอบด้วย

พูดถึงการตลาด หากรัฐบาลส่งเสริมให้ปลูก แต่ไม่รู้ว่าจะเอาผลผลิตของชาวบ้านไปขายที่ไหนอย่างไร คือเขาบอกว่า ให้เอาจำนวนเยอะ ๆ แต่พอมีจำนวนเยอะ ๆ ทางพ่อค้าเขาไม่รับซื้อ ผมถามว่า จะให้เอาไปส่งตลาดไท ชาวบ้านเขาไม่มีปัญญาไปไกลถึงขนาดนั้น ผมก็เลยคิดอย่างนี้ว่าลงทุนเองสร้างตลาดตรงนี้หมดไป ๑ ล้านกว่าบาท ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชาวบ้าน เขามาให้แค่ความรู้ เช่น เกษตรให้มา แสนห้าหมื่น ให้สร้างแค่เพียงหลังคาเท่านั้น ผมถามว่าแล้วสิ่งของจะเก็บอย่างไร ผมก็เลยขยายให้ใหญ่ขึ้น แล้วก่อกำแพงล้อมรอบหมดไป สามแสนกว่าบาท ที่ตรงไม่ได้ออกอะไร ออกเองหมดเลย คือ เช่น อาคาร เหล็ก พวกนี้ ผมทำงานเห็นว่าเศษเหล็กมีประโยชน์ก็เลยเอามาทำ ข้างในจะเป็นห้องประชุม ตรงนี้จัดสัมมนา เพราะคนเยอะทั้งข้างในและข้างนอก ข้างในติดแอร์ ข้างนอกจะเป็นธรรมชาติ

๔) ผลตอบแทนที่ได้จากการทำเกษตรอินทรีย์ : ผลไม้ที่เห็นนั้นเป็นมะยงชิด นั่นมะม่วง และส้มโอ มะนาว ทางนี้เป็นกล้วย พืชผักสวนครัว มะเขือ พริก และของกินประจำวัน มีกบปลา หน่อไม้ พวกนี้จะออกทั้งปี โดยจะแยกประเภทของพืชไว้แต่ละส่วน ด้านหลังนี้จะเป็นพื้นนาข้าว แต่ตอนนี้ยังไม้ทำ มีการทำนาสีข้าวเอง แนะนำชาวบ้านทำ การทำนาโดยใช้ข้าวหอมมะลิ ๑๐๕ ซึ่งเป็นข้าวหอมนาปี ทำแล้วสีกินเองและแยกญาติพี่น้อง

๑.๒). ท่านใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในด้านต่าง ๆ อย่างไรบ้าง

๑) องค์ความรู้/การศึกษาเพิ่มเติม : ไปอบรมเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแล้วเอามาเป็นตัวอย่าง คือ เอามาต่อยอด ไปดูงานมาแค่ ๒ ครั้ง แล้วมาทำของเราต่อ ผมมองง่าย ๆ การปลูกผักถ้า

มีพื้นที่แค่นี้ เราจะให้พื้นที่แค่นี้ว่างทำไม บางคนมีพื้นที่เยอะแต่อ้างแต่ว่าน้ำน้อย น้ำไม่มี ผมบอกว่าไม่ลองขุดบ่อตามที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ฯ ท่านได้แนะแนวมาให้ทำกัน ชาวบ้านก็บอกว่า ปลูกแล้วจะไปขายที่ไหน การที่ว่าจะรวมคนรวมชาวบ้านเองเป็นการยากมาก กว่าเขา คือ พูดง่าย ๆ ต้องทำให้เขาเห็น เพื่อที่จะให้เขาเข้ามา ที่แรกผมทำการปลูกมะพร้าว เขายังหาว่าผมบ้าเลยนะ เริ่มด้วยการปลูกมะพร้อมก่อนเลย พอปลูกได้ ๔-๕ ปี เริ่มออกลูก เอามะพร้อมน้ำหอมเขาบอกว่า ปลูกที่นี่มันจะหอมได้อย่างไร พอผมบอกว่า ก็ไม่รู้หละก็ลองปลูกดูก่อน เอาพันธุ์มาจากบ้านแพร้ว พี่ชายอยู่ที่นั้น เอามาปลูก พอได้ผลเอามาผ่าแล้วกินดู น้ำหอม ตอนนี้มีคนมาสั่งจองไว้แล้ว ขนาดยังไม่แก่ จะมีคนมาเอาแล้ว ขายไอติม ก็จะมาตัดเอาแล้ว ตอนนี้แย่งกันเพราะอะไร เราขายไม่แพง ขายละ ๑๕ บาท ถ้าในท้องตลาดขายลูกละ ๒๕-๓๐ บาท พอชาวบ้านเห็นตรงนี้ ประจวบเหมาะมะพร้าวแกงแพงด้วยตอนนี้ ผมขายลูก ๕๐ บาท ส้มโอชาวบ้านก็หาว่าดินเค็ม ผมบอกว่า พืช ถ้าเราให้อาหารสมบูรณ์ มันก็ออกลูกให้เรา ถึงว่ามันจะต่างถิ่นอยู่ก็จริง เช่น ทุเรียนทางใต้เขาปลูก ทางเหนือก็ปลูกได้ ก็มานั่งคิดว่าอย่างนี้ เขาไปปลูกที่อื่นเขายังปลูกได้ คือ ถ้าเราให้อาหารให้ปุ๋ยสมบูรณ์อย่างไรก็ต้องได้กิน เพราะก่อนที่จะปลูก ผมได้เอาดินไปตรวจดูก่อน พืชแต่ละต้นไม่เหมือนกัน พืชบางอย่างชอบดินอีกอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นปุ๋ยคอกปุ๋ยอินทรีย์มีนจะอยู่ได้ไหม เอาปุ๋ยใส่ลงไปมันก็อยู่ได้ ปุ๋ยอินทรีย์ทำเอง เอามูลไก่ มูลควาย พืชผัก หญ้า ต้นข้าวโพดที่ปลูกแล้ว เศษไม้ เอามาปั่น หมักไว้ประมาณ ๕ ตัน เก็บไว้นานประมาณ ๖ เดือน คลุกเคล้าผสมกันเอาไปผสมกันแกลบดำผสมดินทำปุ๋ยปลูกได้ ทำเป็นปุ๋ยรองพื้น จะทำให้ดินมีออกซิเจนข้างใน ร่วนซุย ทำให้รากพืชเดินดี ต้นไม้งามขึ้น เช่นอย่างในถึงนี้มีปุ๋ยชีวภาพ อินทรีย์ อย่างนี้ได้จากน้ำส้มควันไม้ไล่แมลง เราใช้ปุ๋ยที่ทำเองทั้งหมด

๒) การดำเนินงานที่พอดี/พอประมาณ/เหตุมีผล : ถ้าเป็นเครือข่าย อยู่ใน ตำบล ในนอกอำเภอด้วย เช่น ในตำบลดอกหญ้านางมี ๑๐ หมู่ มาเป็นเครือข่ายที่นี่ คณะกรรมการของศูนย์เอาผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำทั้งหมดมาเป็นคณะกรรมการศูนย์ เวลามาจัดประชุมก็เอาไปเผยแพร่ในแต่ละหมู่ไป เครือข่ายของศูนย์จะเน้นให้นักเรียนมาอบรม เป็นเครือข่าย ตัวผมเองเน้นการปลูกฝังให้นักเรียนได้เรียนรู้ เขากลับไปแล้วได้เล่าให้พ่อแม่เขาฟังว่า ที่นี่ดีมากเลย และเด็ก ๆ ก็เอาไปทำการทดลองปลูกนั่นปลูกนี่ ทดลองปลูกดู อาจารย์ก็มา มี ๕-๖ โรงเรียนที่มา มีโรงเรียนหนองเป้า ทางท่าเรือก็มีโรงเรียนบ่อแร่ ศาลาลอย โรงเรียนที่ภาชีด้วย มาที่นี่ ครูพามาอบรม

๑.๓) ท่านใช้หลักธรรมใดในพระพุทธศาสนามาเป็นหลักการยึดเหนี่ยวจิตใจ/เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต

๑) ศีล ๕/อริยมรรคมีองค์ ๘ (สัมมาชีพ) : ที่นี่ไม่เคยห่างจากศีลธรรม โดยได้นำเอาธรรมะหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้เป็นประจำ ไม่มีการเบียดเบียนมีแต่ให้ ใครมาก็ให้แบ่งปัน เช่นชาวบ้านมาขอพืชผักผลไม้ เมล็ดพืชไปปลูกก็แบ่งให้ ส่วนมากคนในชุมชนนี้จะรู้จักที่แห่งนี้ดี ให้ความสนใจมากขึ้น ตัวเราก็อยากจะแบ่งปันในด้านความรู้ด้วย ทำให้เกิดความขยันหมั่นเพียรทำเพื่อส่วนรวมมากกว่าทำให้ตัวเอง แม้แต่พระสงฆ์หลวงพ่อเจ้าอาวาสวัดในชุมชนท่านยังมาให้กำลังใจอยู่ไม่ขาดและยังแนะนำวิธีการต่าง ๆ เพิ่มเติมให้อีกด้วย

๒) หลักธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ชาวบ้าน : ความรอบรู้ จดจำ ทำตามพ่อแม่บรรพบุรุษที่ทำมาก่อน อยากกินอะไรก็ได้กิน เป็นการทำเกษตรผสมผสานพยายามให้มีทุกอย่าง เพราะสิ่งเหล่าเป็นภูมิปัญญาที่มีอยู่แล้วในชุมชน หมู่บ้านของเรา ในตลาดส่วนมากสินค้าที่เห็นนั้น

ส่วนมากก็ไปจากชุมชนท้องถิ่นการเกษตรทั้งนั้น ถ้าหากตลาดขาดพืชผักเหล่านี้ก็แสดงว่า การเกษตรมีปัญหา จึงต้องทำอยู่เป็นประจำเพื่อมีอาหารพออยู่พอกินไม่ขาดมือ สิ่งเหล่านี้เป็นภูมิปัญญาเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่ควรเก็บรักษาเอาไว้

๑.๔) ภาพรวมของชุมชนท้องถิ่นมีลักษณะและวิถีชีวิตเป็นอย่างไร : คนในชุมชนหมู่บ้านเริ่มหันมาสนใจเรื่องการเกษตรอินทรีย์เกษตรปลอดสารพิษกันมากขึ้น เริ่มมีวิถีชีวิตดีขึ้น มองเห็นความสำคัญของท้องถิ่น ผืนดินที่เราเคยอยู่อาศัย ผู้ที่เคยทิ้งถิ่นฐานไปทำมาหากินในที่อื่นก็หันกลับมาทำการเกษตรกันมาก โดยเฉพาะทำนาข้าวจะไม่ทิ้งกันเลย แถวนี้ยังดีที่มีคลองน้ำขนาดใหญ่ประจำอยู่ไม่ขาด น้ำเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการเกษตร และน้ำยังนำไปทำเป็นน้ำใช้น้ำดื่มได้ การเกษตรอินทรีย์การเกษตรปลอดสารก็ให้คุณประโยชน์ต่อแหล่งน้ำทำให้น้ำปลอดสารพิษไปด้วย

๑) ชุมชนดั้งเดิม ภูมิปัญญาอดีต คน/สัตว์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปัน : เดิมที ชุมชนที่นี่ปลูกข้าวอย่างเดียว ไม่มีการเกษตรอย่างอื่น และไม่ได้ทำอะไรเลย พอปลูกข้าวเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จก็ทำต่อ ๆ ปีละ ๒-๓ ครั้ง โดยปลูกข้าวแป้งแบบใช้ปุ๋ยเคมี ยาเคมีฉีดกันแมลง ยาฆ่าหญ้า สารพัดสารเพ มีหมด ใช้เครื่องจักรหมดทุกอย่าง ปัจจุบันเดี๋ยวไม่ได้ลงแรงเองโดยตรง คือ จ้างเขาทั้งนั้นเลย ตอนนี้ชาวบ้านเริ่มมาเรียนรู้ที่นี่แล้ว ทำโฮมูล ทำปุ๋ยเองได้ แต่ก่อนซื้อเขา เช่น ของคุณฉลวย เขาทำของเขาเอง พืชผักของเขางามมากเลย

๒) ชุมชนสมัยใหม่ ภูมิปัญญาปัจจุบัน คน/สัตว์ แนวทางดำรงชีวิต แก้ไข ปรับปรุง : ผมพูดตรง ๆ ว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือ การอยู่รอดของคนทั่วประเทศ เพราะคนต้องกินต้องอยู่ เศรษฐกิจพอเพียงให้ประโยชน์ได้หลายอย่าง ถามว่ามีเงินมีความสุขไหม ไม่มีความสุขหรอก ผมเองมาคิดว่า ทำงานบางทีก็ปวดหัว มีเรื่องราวมากมาย แต่พอมาทำอย่างนี้ทำให้เพลิดเพลิน และอีกอย่างหนึ่งพืชผลของเราต่อไปข้างหน้า ราคาจะดีเพราะคนเราเกิดมาต้องกิน พูดง่าย ๆ ถ้าขาดอาหาร เราไปซื้อของต่างประเทศเขามา โดยที่ว่าที่บ้านเราก็ปลูกได้ทำได้ ถ้าเราปลูกได้ทำได้ โอกาสที่จะยั่งยืนมีเยอะ ผู้คนก็หันมาทำมาปลูกพวกนี้กันเยอะ เช่น ผักกาดมันเหมาะแก่ประเทศเราโดยตรง ผมเลยคิดว่า ทำคู่กันไป ปลูกข้าวก็ทำพวกนี้ไปด้วย แบบสัดส่วนจะอยู่รอด

๑.๕) ท่านคิดว่าการพัฒนาชุมชนเกษตรอินทรีย์ที่ควรจะเป็นอย่างไร

๑) สภาพความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม : โดยทั่วไปชุมชนแห่งนี้เริ่มจะมีปัญหาเพราะสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลง ความเป็นอยู่เริ่มขาดความมั่นใจว่าจะไปทางไหน จะทำตามเขาหรือว่าทำแบบการเกษตรดั้งเดิมของเราที่มีอยู่ ในที่สุดก็ต้องหันมาทำการเกษตรที่เราเคยทำ คือ ทำการเกษตรแบบธรรมชาติพึ่งสารเคมีให้น้อยที่สุด หรือไม่ใช้เลยก็ได้ เพราะเมื่อเราได้เรียนรู้เรื่องธรรมชาติให้เข้าใจเราสามารถทำปุ๋ยของเราเองได้ จนทำให้เรามีปุ๋ยใช้ มีพืชผักมากมายที่ปราศจากสารเคมี ทำให้ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจความเป็น ข้าวปลาอาหารอาหารอุดมสมบูรณ์มากขึ้น ในคลองน้ำปลาก็มี ในนาจ้าวก็มีข้าวมากมาย

๒. การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์

๒.๑ ท่านคิดว่าศีล ๕ มีประโยชน์ ต่ออาชีพการเกษตรอินทรีย์ หรือไม่ อย่างไร : เรื่องทางศาสนา ที่นี่เวลามีประชุมใหญ่ ๆ หลวงพ่อที่วัดบ้านพลับ ท่านจะลงมาด้วย และท่านจะมาพูดมาบอกปลูกฝังให้แนวคิดแก่ชาวบ้าน แนวคิดทางศาสนาต้องควบคู่กับชาวบ้าน คือ ชาวบ้านถ้าขาด

แนวคิดตรงนี้จะเกิดความแตกแยก บางทีเรื่องอะไรก็เอาเป็นที่โน้มเหนี่ยวจิตใจ ที่นี่มีเรื่องศาสนาและวัฒนธรรมเป็นใหญ่ เช่น ที่นี่มีประเพณีแห่ผ้าข้าวพันก้อน ยังดีที่วัดอยู่ในหมู่บ้าน คือ มีคนเข้ามาวัดเยอะพอสมควรแล้วเห็นวัด วัดนี้จะไม่เหมือนที่อื่น คือ จะปลูกต้นไม้ไว้เต็มเลย ทำให้ร่มรื่น เหมือนเป็นการปลูกพืชให้ชาวบ้าน เป็นการทำเศรษฐกิจเหมือนกัน

๒.๒ หากท่านมีหนี้สินด้านการเกษตร ท่านแก้ปัญหาอย่างไร ใครแนะนำ

๒.๓ อาชีพการเกษตรทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ มีความสุข มั่นคง หรือไม่ อย่างไร : เป็นภูมิปัญญาที่ดี มีการถ่ายทอดเอาไว้ บางทีคนจะไม่ค่อยสนใจตรงนี้เท่าไหร่ ผมคิดว่าเด็กนักเรียนเข้ามาตรงนี้บ่อยครั้ง หรือเอาเข้ามาบ่อย ๆ ผมจะเน้นให้นักเรียนมากเลย เพราะว่าเราปลูกฝังเขาตั้งแต่เล็ก ๆ คืออนาคตข้างหน้าหวังจะให้เขาทำงาน ๆ บางทีตรงนี้เหมือนกับมองข้ามไป พอมองข้ามไปทำให้เสียโอกาส อันที่จริงเศรษฐกิจของเราช่วยได้ ถามว่าคุณอยู่ตรงโน้นทำงานอย่างเดียวจะมีอะไรกินไหม แต่ถ้ามาอยู่ตรงนี้ทำอย่างนี้จะมีของกิน ผมบอกกับเด็กอย่างนี้เลย ให้ลองเอาไปปลูกดู ถ้าปลูกฝังตั้งแต่เด็กผมคิดว่าตรงนี้ช่วยได้เยอะเลย

๓. แนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนเกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธจิตวิทยา

๓.๑ ผลการทำเกษตรอินทรีย์เป็นหนทางนำไปสู่ความมั่นคงด้านอาหารหรือไม่อย่างไร : การทำเกษตรอินทรีย์เกษตรปลอดสารพิษ ณ ศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ เป็นแหล่งเรียนรู้วิชาชีพเพื่อชุมชนเพื่อความมั่นคงด้านอาหารโดยตรง กล่าวสถานที่แห่งนี้จัดให้มีการบริการในหลาย ๆ ด้าน เช่น เป็นศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตร ศูนย์เรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ศูนย์ช่วยเกษตรกรประจำตำบล ศูนย์เรียนรู้ชุมชน ศูนย์ประสานงานองค์การชุมชน ศูนย์กำจัดศัตรูพืช ศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาชุมชน สวนสาธิตเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนั้น ยังมีการแปลพืชผัก เช่น ข้าว เป็นต้น ที่มีบริเวณพื้นที่ที่มีสภาพเป็นจริงและให้ผลตลอดฤดูของพืชแต่ละประเภท ซึ่งประกอบด้วยคุณค่าทางด้านสมุนไพร โภชนาการทางด้านอาหาร

๓.๒ ท่านมีวิธีการอย่างไรที่จะให้ชุมชนท้องถิ่นอุดมสมบูรณ์ มั่นคง และยั่งยืนสืบต่อไป : คือ ตรงนี้ อยากให้รัฐบาลจัดสรรอุปกรณ์เครื่องทุ่นแรงในการทำเกษตรเอามาให้ชาวบ้าน บางทีชาวบ้านอยากจะปลูกต้นไม้เครื่องทุ่นแรงก็ไม่มี บางคนปลูกข้าวเครื่องทุนแรงหายไป วัชพืชหรือกิ่งไม่ขวางทางที่จะเข้าไปทำหรือปลูกต้นไม้ก็ยาก ถ้าหน่วยงานรัฐบาลเข้ามาช่วงเหรือหรือมาอบรมงานก็จะเป็นไปด้วย ถ้าเอาแต่ภูมิปัญญาชาวบ้านก็ไม่เหมือนสมัยใหม่ ควรมีของสมัยใหม่มาควบคู่กับของสมัยเก่า เช่นการจักสานเดี๋ยวนี้หายาก กว่าจะขายได้ขายยากมากเลย ไม่เหมือนสมัยใหม่ เพียงแค่เอาผ้ามาเย็บปึบ ๆ ก็ใช้ได้แล้ว ดูว่าสวยงามก็เอาไปแล้ว แต่การจักสาน ถ้าคนเห็นคุณค่า คนสมัยนี้คนคุณค่าการจักสานน้อยมาก ในหมู่บ้านนี้แต่อยู่ไกลมีการสานแปล สานตะกร้า เขาไม่รู้จะเอาไปขายที่ไหนขายยาก คนไม่ซื้อ ไม่เหมือนแต่ก่อน สานกระบุง ตะกร้า ไม่ไผ่ ตะกร้าปอแก้วบางคนก็ถักไปกว่าจะได้มาแต่ละอัน ๔-๕ วัน พอเอาไปขายได้ลูกละ ๓๐๐-๔๐๐ บาท พอเขาเห็นเขาก็ไม่ซื้อแล้ว

๓.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ หรือแนวทางบูรณาการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ต่อการดำเนินชีวิตเกษตรกร : จะทำแบบนี้เรื่อย ๆ ไป ต่อยอดด้วย สิ่งไหนที่ทางรัฐบาลเสนอเข้ามาผมก็จะทำต่อเลย อย่างเช่น ร้านค้าทางรัฐบาลบอกว่า ให้ทำใช้เลยเดี๋ยว

จะมีงบประมาณมาให้ ผมทำก่อนเลย ให้ชาวบ้านทำ บอกว่าเดี๋ยวรัฐบาลเขาจะมาดูแล แต่พอทำไปแล้วรัฐบาลไม่มาเลย ก็เลยต่อยอดให้ไปก่อนเลย

กิจกรรมพิเศษ ทางเกษตรจังหวัดเขาจะจัดงานฟรีเดย์ เอาต้นไม้มาแจก แต่ละหน่วยงานเอาความรู้มาลงตรงนี้ ให้ชาวบ้านมาดู และให้ชาวบ้านเอาต้นไม้ไปปลูก ที่นี่ยังมีเหลืออยู่ยังเอาไปไม่หมด คือ เป็นจำพวกไม้ยืนต้น ไม่กิน ไม้ผล เช่น แค มะกรูด ต้นหม่อน ไม้ยืนต้นเป็นจำพวกไม่ดอก เช่น ต้นคูณ ไม้พยุง (ไม้ยางนาชาวบ้านไม่เอาเพราะเป็นไม้ชนิดใหญ่พอปลูกรากไม้จะไปไกลมาก เนื้อที่การทำไร่ทำนาจะลำบาก ต้นโพธิ์ก็ไม่มี ต้นโพธิ์ขึ้นง่าย บางทีในบ้านนกมากินก็ติดแล้ว ที่วัดบ้านพลับมีต้นใหญ่ ๆ ๒-๓ ต้น ซึ่งเป็นต้นไม้หายาก)

๓. ตัวอย่างที่ ๓ ผู้ใหญ่ทวี ทรัพย์เจริญ เกษตรกรผู้ทำการเกษตรอินทรีย์เศรษฐกิจพอเพียง แหล่งเรียนรู้ จุดสาธิตเศรษฐกิจพอเพียง ผู้มีประสบการณ์ และกำลังประกอบการลงมือทำอยู่ในวิถีชีวิตปัจจุบัน

๑. ภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์

๑.๑) ให้ท่านเล่าประสบการณ์เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ที่ทำอยู่ในปัจจุบัน

๑) อุปกรณ์/ประเภทของพืชที่ปลูก : ก่อนทำการเกษตรได้ทำงานด้านวิทยาศาสตร์ด้วยวิศวะ ทำงานมา ๑๕ ปี หลังจากนั้นคิดว่า การทำงานแบบนั้นอย่างเดียวคงไม่ยั่งยืน จึงหันกลับมาพัฒนาพื้นที่บ้านเรา มาทำด้านการเกษตร เริ่มทำจริงจังตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นต้นมา ใช้เวลาทำเกษตรอินทรีย์มาประมาณ ๗ ปี เริ่มเห็นผล โดยน้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้ คือ หลักการที่ว่า จะทำอย่างไรให้พออยู่พอกิน และพึ่งตนเองได้ คือทำแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่ยึดติดตำรา คือ ทำให้ง่าย โดยอาศัยหลักความเป็นจริงของธรรมชาติ คือว่า ขาดทุนก็คือกำไรของไรของเรา หลังจากได้ความคิดนี้มา มาเริ่มทำเกษตรอินทรีย์และไร่นาผสมผสาน แต่เผอิญว่าพื้นที่ตรงนี้มีโรงงานอุตสาหกรรมอยู่ด้วย การทำเกษตรอินทรีย์ต้องอยู่ห่างไกลจากโรงงานอุตสาหกรรม และแหล่งน้ำก็คือ เป็นแหล่งน้ำที่ไม่มีสารปนเปื้อนเข้ามา พอมาคิดแล้ว พื้นนาต้องอยู่ห่างไกลจากเกษตรกรรายอื่น ๆ ที่เขาใช้สารเคมี ก็เลยคิดว่า การทำตรงนี้ทำยาก ก็เลยเปลี่ยนความคิดว่า การทำด้านคุณภาพ คือการลดการใช้สารเคมีลง หันมาใช้สิ่งที่เป็นธรรมชาติมากขึ้น ที่เกี่ยวกับสมุนไพรช่วยในการไล่แมลง ที่นี่ก็คือ ได้ทำ พอ.๗ เป็นการไล่แมลง คือการหมักสะเดา บรเพชร ตะไคร้หอม ใบยูคาลิปตัส เอามาหมักกับยาฉุนด้วย เพื่อใช้ในการไล่แมลง ใช้น้ำส้มควันไม้ ที่นี่มีเตาเผาถ่าน ทำให้ได้น้ำส้มควันไม้ ก็เอาสองตัวนี้มาช่วยในการไล่แมลง ช่วยในการลดต้นทุน ใช้ยาสารเคมี

หลังจากได้ใช้เป็นต้นแบบชาวบ้าน สอนชาวบ้านให้รู้จัก ลดต้นทุนการผลิต การทำบัญชีครัวเรือนให้ว่ารายรับรายจ่าย ต้นทุนลงทุนไปเท่าไหร่ ได้รายรับเท่าไหร่ ลักษณะแบบนี้

ในด้านการทำเกษตร การทำนาข้าว ก็พยายามทำควบคู่ไปกับแบบโบราณที่ทำกันอยู่ ต้องรักษาขนบธรรมเนียมของดั้งเดิม ไม่ว่าจะเป็นการ ไหว้แม่โพสพ รับขวัญข้าว แบบนี้ก็ยังทำอยู่ และยังมีควบคู่ไปกับเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามา ตอนนี้ได้เริ่มมีความคิดที่ว่า จะใช้เครื่องหยอดข้าว เพื่อที่ว่าจะช่วยในการลดต้นทุนของเมล็ดพันธุ์ อยากให้ เมื่อก่อนใช้วิธีการหว่าน จะใช้เมล็ดพันธุ์ค่อยข้างสูง คือหว่านแล้ว ใช้เมล็ดพันธุ์อยู่ประมาณ ๓๐ กิโลกรัม/ไร่ ถ้าหันมาใช้เครื่องหยอดจะอยู่ประมาณ

๑๕กิโลกรัม/ไร่ จะช่วยในการลดต้นทุน พยายามจะจับสองอย่างนี้อย่างวิธีโบราณกับอย่างปัจจุบันให้เข้าไปในทิศทางเดียวกันให้ได้ และต้องนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาช่วย

๒) ระยะเวลาในการดูแล : การทำนาสมัยนี้ต้องดูแลแบบจริงจัง คือต้องดูแลตั้งแต่ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ คือ ดูแลตั้งแต่ก่อนไถหว่าน การชลประทาน ระบบน้ำ การคัดลือกเมล็ดพันธุ์เป็นอย่างไร หลังจากหว่านแล้ว การดูแลรักษาเป็นอย่างไร เก็บเกี่ยวแล้วช่วงเดือนไหน

๓) การตลาด การซื้อ/ขาย ผู้สนับสนุน เอกชน/รัฐบาล : ชาวนาต้องรู้ว่า การตลาดราคาข้าวช่วงนี้เป็นอย่างไร หลังจากนั้นเราก็ต้องเก็บข้าวเอาไว้สีกินด้วย ที่นี่จึงมีกลุ่มข้าวเกษตรอินทรีย์ เมื่อสีข้าวแล้ว เอาไปแพ็กเพื่อจำหน่ายในชุมชนของเรา และเก็บไว้รับประทานในชุมชนของเรา ด้านเมล็ดพันธุ์ก็ทำที่นี่ให้เป็นศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ขายข้าวเปลือกกิโลกรัมละ ๗ บาท ถ้าทำเป็นเมล็ดพันธุ์แล้ว จะอัพราคาไปที่กิโลกรัมละ ๑๕ บาท ทำให้ชาวนามีรายได้เพิ่มขึ้น

และอีกตัวหนึ่งในการบริหารจัดการของชาวนา ก็คือต้องสอนให้ชาวนารู้จักการบริหารจัดการว่า คุณจะทำรอบนี้จะมี อุปสรรค ไหม ให้รู้อุปสรรคว่า มีเหตุมีผลเกิดขึ้น มองปัญหาข้างหน้าคืออะไร เมื่อรู้ปัญหาแล้วจะแก้อย่างไร คือ มองเห็นปัญหาแล้วจึงจะแก้ได้ ถ้าไม่มีการวางแผนเลย จะเป็นเพียงการทำงานที่ไม่มีระบบไม่มีอะไรเลย คือทำไปตามอำเภอใจของเรา พอปัญหาเกิดแล้วผลก็คือขาดทุนไปเลย ถ้ามีการวางแผนที่ดีจะทำให้รู้ว่า ช่วงที่ทำมีปัญหาเกี่ยวกับ อุทกภัยไหม เกี่ยวกับน้ำไหม มีภัยแล้งไหม ต้องสอนให้ชาวนารู้จักการวางแผน

พาไปศึกษาดูงานในที่ ๆ เขาประสบความสำเร็จเกี่ยวกับการทำนา ที่จะทำอย่างไรจะทำให้ลดต้นทุนได้ เพิ่มผลผลิตได้ ให้รู้ว่าคิดไปในรูปของรายได้เลยว่า คุณทำต้นทุนอยู่ที่ อย่าให้เกิน ๓ พัน ต้องคุมผลผลิตให้ได้ไร่ละ ๑ พันกิโลกรัม ทำให้รู้ว่ามีกำไรอยู่ที่ประมาณ ๔ พันบาท ก็จะอยู่กันได้อย่างยั่งยืน นี้คือลักษณะการทำเกษตรสมัย ปัจจุบันต้องใช้บัตรเครดิตในยามจำเป็นเพราะการพกเงินสดจะเป็นอันตรายต่อตัวเรา เช่น ใช้ในการเติมน้ำมันรถ ไม่ได้ใช้ในการซื้อสิ่งของ

๔) ผลตอบแทนที่ได้จากการทำเกษตรอินทรีย์ : สิ่งที่ได้จากการทำการเกษตรก็คือ ได้ความรู้เพิ่มเติมจากที่ได้เรียนรู้จากแม่พ่อ ได้หลักคิดในการปรับปรุงพัฒนาอาชีพการเกษตรให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้นจากที่เคยเป็นอยู่ รู้จักขั้นตอนและวิธีการในการทำการเกษตรให้ถูกหลักตามธรรมชาติที่น่าจะเป็น เช่น รู้จักปรับตัวให้เข้ากับฤดูกาลทางธรรมชาติว่า ฤดูไหนควรทำนาปีหรือนาปรัง หรือควรป้องกันและแก้ไขปัญหาที่จะเกิดต่อพืชผลอย่างไร อีกประการหนึ่ง ทำให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงกันทุกคน มีจิตใจที่ปลื้มใจ สุขใจ ภูมิใจ ในพื้นที่การเป็นอยู่ของเรา และยังเป็นสถานที่เรียนรู้สำหรับทุกคนที่มีความสนเข้ามาศึกษาหาความรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้

๑.๒) ท่านใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในด้านใดบ้าง

๑) องค์ความรู้/การศึกษาเพิ่มเติม : องค์ความรู้มีอยู่ ถ้าเราไม่เขียนเป็นเล่มไว้ก็จะหายไป แต่ปราชญ์ชาวบ้านจะไม่เก็บอะไร นำมาจากประสบการณ์ ถึงเวลานั้นก็จะหายไปพร้อมกับผู้เป็นปราชญ์ชาวบ้าน จึงคิดว่าถึงเวลาเป็นปราชญ์แล้วต้องเก็บองค์ความรู้เอาไว้ มันก็จะอยู่กับชุมชน เช่น การทำนาข้าว เริ่มมาจากปราชญ์ชาวบ้านของเรา หลังจากนั้นก็พัฒนาตัวเรา เช่นต้องเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวชนิดนี้ อายุเท่าไหร่ ได้ผลผลิตเท่าไหร่ เก็บเกี่ยวใช้เวลาเท่าไหร่ หลังจากนั้นต้องมาเก็บเอาไว้ การใช้ลดต้นทุน การใช้ พด.๗ ใช้มาจากอะไร ถ้าไม่เขียนก็จบแค่ตรงนั้น บางคนไม่เข้าใจ ปราชญ์

ชาวบ้านคืออะไร ภูมิปัญญาชาวบ้านคืออะไร อยากจะบอกเขา ถ้าเราไม่ทำตรงนั้นกับชุมชนก็จะหายไปหมด

๒) การดำเนินงานที่พอดี/พอประมาณ/เหตุมีผล : ได้นำเอาหลักการเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตเกือบทุกด้าน ได้รู้จักวิถีชีวิตตัวเองมากขึ้น จะใช้จ่ายด้านไหนก็ต้องคิดก่อนเสมอว่า จะต้องไม่ทำให้ตัวเองเดือดร้อน หรือเกิดหนี้สิน ไม่ทำให้คนใกล้ชิดเดือดร้อน ทุกคนต้องมีความสุขบนพื้นฐานของความพอดี รู้ฐานะของตัวเอง ด้วยการมีเหตุผลที่ว่า เกษตรกรต้องมีอยู่มีกิน มีความยั่งยืน ความพอดีพอประมาณเท่านั้นที่จะทำให้วิถีชีวิต ยั่งยืน มั่นคงได้

๑.๓) ท่านใช้หลักธรรมใดในพระพุทธศาสนามาใช้เป็นหลักการยึดเหนี่ยวจิตใจ/เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต

๑) ศีล ๕/อริยมรรคมีองค์ ๘ (สัมมาชีพ) : มีความซื่อสัตย์สุจริต โดยเน้นหลักธรรมข้อขันติ ความอดทน การทำเกษตรต้องมีความอดทน ยอมรับปัญหาหลาย ๆ อย่างได้ ควบคู่ไปกับความเพียรพยายาม ไม่ท้อ จะทำให้ความสำเร็จเกิดขึ้น ถ้าไม่อดทน ท้อแท้ เลิกไม่ทำ ก็จะล้มเหลว เช่น โดนปัญหานิดหน่อย หากไม่อดทนการงานก็จะหยุดหมด อีกข้อ ๑ โกรธะ ความโกรธ ถ้าเราไม่มีความโกรธ ใครจะว่าอะไรเรายอมรับได้ คือไม่ไปโต้เถียงกับเขาที่รุนแรง ก็คือ เหมือนเราเก็บของเราไว้ เราพยายามจะลบอันนั้นว่า เราทำได้จริง ไม่ใช่ว่า เขามาว่าเรานิดหนึ่งก็โกรธเขา เราไม่ยอมรับความคิดของเขา ที่จริงเราต้องยอมรับความคิดของเขาที่ว่าเราจริงไหม ทำให้เราไม่มีความโกรธต่อเขา ถ้าเราโกรธเขาความเป็นคนก็ระเบิดออกไป เรานิ่งซะ เขาว่ามาเราก็หยุดซะ เมื่อเราหยุดเรื่องพวกนี้จะไม่มารบกวนเรา ถ้าไม่มีความโกรธรบกวนเราจะทำให้เราใช้ชีวิตในทางเกษตรได้ดี ด้านเมตตา เราเมตตาต่อลูกน้องเรา ลูกบ้านเรา มีความเอื้อเฟื้อต่อเขา คิดว่า ถ้าเราให้เขาไปแล้ว เราจะได้รับสิ่งตอบแทนที่ดีกลับมาหาเรา ไม่ใช่ว่าเราไม่เคยให้เขา แต่อยากจะได้ของเขา มันไม่ใช่ คือต้องรู้จักการให้ พอให้เขาถึงเวลาเขาต้องคิดว่า ให้สิ่งดีกลับคืนมาแก่เรา ไม่ใช่ในรูปสิ่งของ แต่กลับคืนมาในรูปของ การกระทำความคิดที่ดี ๆ ต่อเรา

จ้างลูกน้องไว้ในฤดูทำนาประมาณ ๒ คน ในศูนย์เรียนรู้จะพยายามพึ่งตนเอง เน้นการปลูกพืชที่ไม่ต้องดูแลมาก เป็นพืชธรรมชาติ เช่น กอไผ่ สมุนไพร ไข่เน่า มะขามเทศ มะขามป้อมน้อยหน่า เหล่านี้มีวงจรชีวิตเป็นของมันเอง แต่ถ้าปลูกพืชล้มลุกต้องใส่ใจเยอะมาก จะทำให้เราลดต้นทุนในการจ้างคนงานโดยไม่จำเป็น

การทำนาสมัยนี้ ต้องทำให้ง่ายที่สุด เมื่อง่ายแล้วเด็กรุ่นใหม่ก็จะไม่ต่อต้านเรื่องการทำนา เด็กสมัยนี้จะไม่ยอมบอกเมื่อครูอาจารย์ถามว่า พ่อแม่ทำอาชีพอะไร เด็กจะอายมาก อาชีพทำนาตอนนี้เวลาไปเป็นวิทยากร ผมต้องชี้จุดเด่นของชาวนาเราออกมา ชาวนาสมสัยก่อนมีความอดออมอดทน เก็บเงินเก็บทอง สังเกตจากบ้าน ชาวนาสมัยก่อนพอขายข้าวได้จะนำไปปลูกบ้าน ขยายบ้านจนใหญ่โต เวลาจะซื้อของไม่มีบัตรเครดิต จะใช้เงินสดซื้ออย่างเดียว เป็นต้น บางทีเด็กรู้แล้วเราจะนำเอาเทคโนโลยีไปสอนเด็กว่า สมัยนี้ไม่ใช่ว่าเราต้องอยู่กับนา ๑๐๐ % เราสามารถทำนาควบคู่ไปกับงานอย่างอื่น เช่น ๔ เดือนนี้จะมีรายได้เท่าไหร่ มาหักดูแล้ว ถ้าหนูไปทำงานที่โรงงาน ได้เดือนละ ๑๕,๐๐๐ บาท แต่ต้องทำงานประมาณ ๑๒ ชั่วโมง อยู่กับโรงงาน แต่ถ้าทำนาจะใช้ชีวิตอยู่ในนาแค่ ๑ วัน ๓ ชั่วโมง ก็จะมีความแตกต่างกัน สามารถใช้ชีวิตอย่างอิสระ พอเด็กเข้าใจก็จะกลับความคิดว่าการทำนาเป็นอาชีพที่ยั่งยืนได้ เขาอยากได้อะไร ถึงเวลาเขาจะมีเงินก้อนนี้ ถ้าทำผลผลิตได้คุณทำแค่

๒๐ ไร่ คุณก็ยังมีเงินใช้ หักค่าใช้จ่ายแล้ว อยู่ที่ประมาณ ๖๐,๐๐๐ บาทต่อ ๓ เดือน เป็นรายได้ที่เป็นกอบเป็นกำของเขา ถ้าไม่สอนเขา เขามองไม่เห็นเลยเขาจะไม่รู้ ถ้าเขารู้เขาต้องควบคุมเทคโนโลยีใหม่ ๆ ของเขาเข้ามาช่วยลักษณะเป็นแบบนี้

๒) หลักธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ชาวบ้าน : ภูมิปัญญาที่เป็นเล่มเก็บเอาไว้แล้ว เช่น การทำปุ๋ย ทำเตาย่างเอนกประสงค์ การเลี้ยงสัตว์ การเกษตรกรรม เลี้ยงกบ เป็นต้น มีองค์ความรู้ไม่ใช่ไปซื้อเอาตามใจ รวบรวมภูมิปัญญาเอาไว้แล้วแต่ยังไม่ได้พิมพ์เป็นเล่มซึ่งเขียนด้วยความรู้ของเราเอง เช่น การทำน้ำเต้าหู้ ทำอย่างไร เราศึกษา การแช่เมล็ดถั่วเหลืองทำอย่างไร ทำอย่างไรให้หอม ต้องเอาไปคั่วก่อน เสร็จแล้วต้องแช่น้ำไว้ ๑ คืน แซ่ใส่อีเอ็มเล็กน้อย เสร็จแล้วปั่น เป็นต้น

“ภูมิปัญญาเครื่องทำน้ำอุ่นคนจน” วิธีทำ ใช้พัสดุที่เหลือใช้ คือ ท่อ พีวีซี มาทาสีดำให้เก็บองค์ความร้อนเอาไว้ ถ้าสีออกฟ้าให้ทาสีดำ เก็บน้ำเป็นรูปสี่เหลี่ยม ก็คือ วางท่อ ต้องคำนวณก่อนว่าการใช้น้ำอุ่นของคนเราการอาบใช้กี่ลิตร ถ้าเราคิดว่าคนหนึ่งใช้ ๕๐ ลิตร ก็เอาน้ำเติมไปในท่อให้ได้ ๑๐ ลิตรต่อ ๑ คน ถ้า ๒ คน ก็ใช้ ๒๐ ลิตร ก็ปิดท่อเอาไว้ น้ำจะอยู่ในท่อตลอด หลังจากนั้นก็เอาท่อตัวนั้นไปวางไว้บนหลังคาบ้าน ข้างบนหลังคาทาสีดำ ให้แสงอาทิตย์มากระทบกับกระเบื้องกับอุปกรณ์ที่ทำเอาไว้ ความร้อนจะสูงขึ้น หลังจากนั้นต่อเข้าน้ำภายในบ้าน ต่อเข้าอีกทางทางห้องน้ำ ถึงเวลาเปิดน้ำเย็นจะไหลมาไล่น้ำร้อน เราจะมีน้ำอุ่นอาบ โดยทำถังพักน้ำอุ่นเก็บเอาไว้” ตัวนี้สามารถสามารถจดลิขสิทธิ์ไว้ได้ ได้นวัตกรรมจากกระทรวงแรงงาน งบประมาณ ๒,๕๐๐ บาท ม.แม่โจ้ มาขอความคิดไปใช้แล้ว

๑.๔) ภาพรวมของชุมชนท้องถิ่นมีลักษณะวิถีชีวิตเป็นอย่างไร

๑) ชุมชนดั้งเดิม ภูมิปัญญาอดีต คน/สัตว์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปัน : ที่ดินของเราเป็นมรดกตกทอดมาจากแม่พ่อโดยท่านได้ทำการเกษตรทำนาข้าวมาตั้งแต่ผมยังไม่เกิด จนปัจจุบันผมโตแล้วมีครอบครัวมีอาชีพมั่นคงแล้ว ท่านก็ยังอยู่เคียงข้างประจำอยู่ ณ บ้านเรือนหลังเดิม มีความพอเพียงในวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ไม่ลืมอาชีพที่เคยทำมาตั้งแต่สมัยการทำนาโดยการอาศัยควายช่วยในการไถนา โดยสมัยก่อนการทำนาข้าวต้องอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติ ปีใดฝนดีน้ำดีก็ได้ทำนาเรียกว่านาปี ทำนาเพียงละครั้งเท่านั้น น้อยมากที่ใช้ปุ๋ยเคมี ส่วนมากจะเป็นปุ๋ยอินทรีย์มูลสัตว์มากกว่า แต่ก็ยังสามารถลืมตาอ้างปากได้ เลี้ยงตัวเองลูกหลานได้ มีความอบอุ่นมั่นคง

๒) ชุมชนสมัยใหม่ ภูมิปัญญาปัจจุบัน คน/สัตว์ แนวทางดำรงชีวิต แก้ไข ปรับปรุง : ควรส่งเสริมในด้านการเกษตรอินทรีย์เกษตรปลอดสารพิษให้มาก โดยเฉพาะปัจจุบันผู้คนหันมาให้ความสนเรื่องเกษตรอินทรีย์กันมาก ตามสถานที่ต่าง ๆ มักจะถามพืชผักปลอดสารพิษเพื่อนำไปบริโภคตามครัวเรือน และตามร้านอาหารทั่ว ๆ ไป ไม่เฉพาะที่มีแต่ในประเทศไทยเท่านั้น แม้แต่ในต่างประเทศเขาก็ยังให้การสนับสนุนดังจะได้จากข่าวสาร การส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์เป็นการปรับปรุงให้เศรษฐกิจความเป็นอยู่ของชุมชนดีขึ้น นอกจากนั้น เครื่องมือที่ใช้ในการเกษตรก็พัฒนาเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดความสะดวกยิ่งขึ้น แต่ก็ตามมาด้วยค่าใช่จ่ายมากขึ้นเช่นกัน การนำภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีอยู่มาใช้ในการเรียนรู้คุณค่าของดิน น้ำ ทรัพยากรธรรมชาติ ใช้ธรรมชาติให้ถูก จะเป็นการพัฒนาไปในตัว การรู้จักใช้ปุ๋ยธรรมชาติจากมูลสัตว์ก็จะช่วยในการด้านลดต้นทุน

๑.๕) ท่านคิดว่าการพัฒนาชุมชนเกษตรอินทรีย์ควรเป็นอย่างไร

๑) สภาพความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม : การพัฒนาจะต้องไม่ทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เคยมีอยู่ เช่น การเรียนรู้ธรรมชาติ การผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาสมัยเก่ากับสมัยใหม่เข้าด้วยกันโดยคงความเป็นวิถีชีวิตที่พอเพียง ไม่วิ่งไปตามสังคมจนเสียงาน ควรรู้จักเลือกรับเอาเฉพาะเรื่องที่จะช่วยในการพัฒนาไปสู่ความมั่งคั่งแบบพอดี มั่นคงแบบก้าวหน้า และยั่งยืนแบบพึ่งตัวเองได้ด้วยต้นทุนที่มีอยู่ โดยไม่กระทบต่อวิถีชีวิตที่สงบ อีกทั้งจะเป็นการป้องกันและรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ต่อไป

๒. การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์

๒.๑ ท่านคิดว่าศีล ๕ มีประโยชน์ ต่ออาชีพการเกษตรอินทรีย์ หรือไม่ อย่างไร : ในวิถีชีวิตประจำวันตั้งอยู่ในศีลธรรมอยู่แล้ว โดยเริ่มจากตัวเอง มีระเบียบวินัยในด้านต่าง ๆ เช่น มีความรับผิดชอบต่อการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวเองให้ก้าวไปข้างหน้าอย่างมีคุณภาพ มีครอบครัวที่อบอุ่น เข้าใจกัน มีการศึกษาที่สามารถเลี้ยงตัวเองได้โดยไม่เบียดเบียนตนเองและคนอื่น ในด้านครอบครัว สามารถเป็นผู้นำและเป็นตัวอย่างในทางที่ดีมีอาชีพที่สุจริต โดยเฉพาะการทำอาชีพการเกษตรต้องไม่ใช้สารพิษเพื่อเร่งให้พืชเจริญเติบโตแบบผิดธรรมชาติอันจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิต

๒.๒ หากท่านมีหนี้สินด้านการเกษตร ท่านแก้ปัญหาอย่างไร ใครแนะนำ : หนี้สินเกิดจากความโลภหรือต้องการด้วยความอยากได้ที่เกินตัวแบบประมาณ ไม่มีความอดทนต่อความลำบาก โดยหวังพึ่งแต่ปัจจัยภายนอก คิดแต่เพียงว่าการกู้ยืมจะเป็นหนทางที่ดีที่สุด แต่ไม่คิดว่าการกู้ยืมเป็นหนทางแห่งปัญหา แม้แต่ทางราชการเปิดโอกาสให้มีการกู้เงิน SME ได้แต่ต้องอยู่ในระบบของรัฐที่ดูแลเรา กู้ได้แต่ต้องมีกำหนดเวลาที่แน่นอน การเป็นหนี้สินไม่ใช่ทางออกที่ถูก แต่ถ้าหากจำเป็นต้องกู้ยืมจะต้องมั่นใจว่าสามารถใช้คืนได้

๒.๓ อาชีพการเกษตรทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ มีความสุข มั่นคง หรือไม่ อย่างไร : พ่อแม่ทำนามาก่อนโดยใช้ควายตัวเดียวกับไถ ๑ คัน มีนาข้าวน้อยประมาณ ๒๐ กว่าไร่ ไถหลายวัน ตั้งแต่เดือน ๖ ไปยันเข้าพรรษา (ไปจนถึงวันเข้าพรรษา) ถึงจะได้ดำ ตอนนี้ ๒๒ ไร่ ต้องมีโจทย์ตั้งไว้ว่าต้องทำให้ได้ ๒๐ เกวียน ก็คือ ๑ ไร่ ต้องให้ได้ ๑ พัน กิโลกรัม ตอนนี้ทำนาได้ปีละ ๓ ครั้ง อยู่ในระบบชลประทาน คือระบบการทำนา กค-พย รอบแรก อายุข้าว ๑๑๐ วัน ลงข้าวต้นแข็ง กข ๔๙ ผลิตสูง ต้นเตี้ยไม่สูง ธค-มีนา รอบสอง อายุข้าว ๙๐ วัน ข้าว กข ๖๑ ทนต่อเพี้ยกระโดด ผลผลิตสูงประมาณไร่ละ ๑๐๐ ถังต่อไร่ ลดปัญหาการใช้น้ำ มีนา-เมษา รอบสาม อายุข้าว ๑๑๐ วัน จะชนกันพอดี ลงข้าว กข ๔๗-๔๙เหมือนเดิม จะได้ผลผลิตสุง

๓. เสนอแนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนเกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธจิตวิทยา

๓.๑ ผลการทำเกษตรอินทรีย์เป็นหนทางนำไปสู่ความมั่นคงด้านอาหารหรือไม่ อย่างไร : เกษตรอินทรีย์เกษตรปลอดสารพิษเป็นหนทางที่จะนำไปสู่ความปลอดภัยต่อชีวิตได้เป็นอย่างดี และทำให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหารได้ด้วย กล่าวคือ เมื่อมีการผลิต ผลผลิตย่อมจะเกิดขึ้น ผลิตพืชพันธุ์แบบไหน ผลผลิตแบบนั้นก็ย่อมจะเกิดขึ้น จะมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยการผลิต เช่น ดิน น้ำ เมล็ดพันธุ์พืช ที่เป็นปัจจัยที่สำคัญ นอกจากนั้น องค์ประกอบที่สำคัญ เช่น

สิ่งแวดล้อมก็เป็นปัจจัยสำคัญ ยกตัวอย่าง หากมีโรงงานเคมีอยู่ใกล้ย่อมจะส่งผลกระทบต่อการเกษตรอย่างแน่นอน การหลีกเลี่ยงให้ห่างไกลจากสารพิษจะนำไปสู่ความมั่นคงด้านอาหาร

๓.๒ ท่านมีวิธีการอย่างไรที่จะให้ชุมชนท้องถิ่นอุดมสมบูรณ์ มั่นคง และยั่งยืนสืบต่อไป : แบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วน ๆ เช่น บ้านสวน ๑๐ % พื้นที่น้ำ ๒๐ % พื้นที่ไร่นา ๒๒ ไร่ ๗๐ % ตามปรัชญาของในหลวง พระบาทสมพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ สมัยก่อนน้ำท่วมน้ำมาจากแม่น้ำป่าสัก ต้องคอยระวังเรื่องน้ำตลอดเวลา เศรษฐกิจพอเพียง ตัวเราพอแล้ว จึงเกิดความพอเพียง ค่อยเป็นค่อยไป ใช้ภูมิปัญญาให้ถูกทาง ความอุดมสมบูรณ์ มั่นคง และยั่งยืนจะเกิดขึ้น

๓.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ หรือแนวทางบูรณาการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ต่อการดำเนินชีวิตเกษตรกร : ความคิดที่จะทำต่อไป คือ การปลูกสมุนไพร ขิง ข่า อินทรีย์ โดยจะทำเป็นไร่จะดีกว่าการทำนา ได้คิดวางแผนเอาไว้แล้ว นัดเจ้าหน้าที่กรมการแพทย์เอาไว้ เราทำแล้วขายให้เขา ถ้าปลูกทำยาราคาจะดีขึ้น เจ้าหน้าที่การเกษตรมาประจำและที่มาประจำก็ คือ ประมง เกษตร พัฒนาชุมชน และ กศน ส่วนเจ้าภาพหลัก คือ มหาดไทย โดยมีนายอำเภอเป็นต้น ใครจะมาดูงานมาที่นี่ก็ติดต่อมาก่อนล่วงหน้า

ตัวอย่างที่ ๔ นายทองหล่อ แดงอร่าม เกษตรกรผู้ทำการเกษตรอินทรีย์เศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์บริการข้อมูลเศรษฐกิจการเกษตรอาสา จังหวัดนครนายก

๑. ศึกษาภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์

๑.๑) ให้ท่านเล่าประสบการณ์เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ที่ท่านทำอยู่ในปัจจุบัน

๑) อุปกรณ์/ประเภทของพืชที่ปลูก ภูมิปัญญาอาชีพเริ่มต้นมาจากครอบครัวพ่อแม่ทำการเกษตรทำนาข้าวมาตั้งแต่ดั้งเดิม อุดมการณ์ของพ่อแม่ คือ ทำนาแล้วปลูกผักไว้กินเอง ไม่ต้องไปซื้อ สมัยก่อน จะลงทำนาจะต้องเตรียมเสบียงอาหารไว้ให้พร้อม เช่น มีปลาเค็ม ปลาย่าง ก็หมักใส่ไหเอาไว้กินเวลาทำนา ดูวิถีชีวิตพ่อแม่ที่ดำเนินมา ลูกเยอะมีปลา ๑ ตัว ก็ต้องแบ่งกันคนละเล็กคนละน้อย ใช้ชีวิตแบบนี้จึงมีชีวิตพออยู่พอกิน แต่งงานแล้วมาอยู่บ้านภรรยามีไร่นาที่นี่ การทำนาต้องรอน้ำฝน ถ้าฝนไม่ตกก็ไม่ได้ทำ ตอนแรก ๆ ลำบาก ลูก ๆ ยังเล็ก ไปทำนาไกล ๆ ต้องไปทำห้างนาเถียงนาเอาไว้ เวลาไปทำนาก็ต้องเอาลูกไปพักไว้ที่เถียงนา แล้วทำนากันอยู่ตรงนั้น คนเลี้ยงดูก็ไม่มี การใช้ชีวิตแบบนั้นลำบากแต่ก็ภูมิใจ ทำนาเสร็จแล้วเก็บเกี่ยวเอง หรือบางทีก็เอาแรงลงแขกเกี่ยวกัน ไปบ้านนี้วัน บ้านโน้นวัน วิธีการจ้างจะไม่มี จะทำให้ทุ่นค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เป็นการพึ่งพาอาศัยกันและกัน ซาบซึ้งมา พอดีมาเข้าโครงการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ โครงการพอมีพอกิน มีเหตุ มีผล ทำอย่างไรจะมีกิน ต้องรู้จักประหยัด อดออม รู้จักแบ่งปัน เหลือจากกินก็แบ่งกัน เหลือจากแบ่งก็เอาไปขาย ซาบซึ้งมาจากพ่อแม่ด้วย ตอนแรกทำนาอย่างเดียว พอทำนาเสร็จต้องพึ่ง ธกส. ถ้าไม่ได้ ธกส. เราก็หมดท่า พอจะลงนาก็กู้เงินจาก ธกส. พอมาเก็บเกี่ยวเสร็จก็เอาเงินคืนไปให้ ธกส. ช่วงจะใช้คืน ธกส.ยากมาก ต้องปลูกผักนอกฤดู เช่น ผัก แตง ขายคืนเงินเขา กลางคืนต้องใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าดเก็บถั่ว เก็บแตง เช้ามาเห็นจมูกดำจากควันตะเกียงตอนกลางคืน ถ้าเก็บไม่ทันก็ไม่ได้ราคา ตี ๑ ตี ๒ ต้องออกแล้ว เครื่องดูดน้ำก็ยังไม่มี ต้องขุดบ่อลงไปแล้วน้ำขึ้นมา ต่อมาซื้อเครื่องสูบเล็ก ๆ ราคา ๑ พันบาท มาใช้ดูดน้ำ เมื่อมีทุนจึงพัฒนามาเรื่อย ๆ จนปลอดหนี้สิน ที่ดินของพ่อแม่ภรรยา จำนวน ๑๐ ไร่ ซื้อเพิ่มอีก ๕ ไร่ เป็น ๑๕ ไร่ เพิ่มขึ้นมาเรื่อย ๆ เป็น ๔๐-๕๐ ไร่

สมัยก่อนบริเวณแถวนี้เป็นป่าอุดมสมบูรณ์ ปลาชุกชุม กุ้งฝอยเยอะมาก ปัจจุบันทำการปลูกพืชผัก รอน้ำฝนไปเรื่อย ๆ ฝนตกตอนไหนก็ทำตอนนั้น การเกษตรที่เห็นนี้เป็นอินทรีย์ทั้ง เคมีมีบ้างแต่ใช้น้อยที่สุด เริ่มแรกใช้ปุ๋ยอินทรีย์ และพัฒนาให้มีรสหลาน เช่น มะยงชิด ช่วงฤดูไหนเราจะเลี้ยงลำต้นเลี้ยงใบไว้ ช่วงนี้จะเลี้ยงลำต้นเลี้ยงใบไว้จะใส่ปุ๋ยชีวภาพ จะใส่ปุ๋ยเคมีเดือนตุลาคม พฤศจิกายน

๒) ระยะเวลาในการดูแล : ต่อไปก็จะทำนาข้าว ปลอดสารพิษเหมือนกัน ทำแบบนาปีที่นี่ยังไม่มีน้ำ ฝนตกแต่ไม่มีน้ำ น้ำไม่ขัง เพราะเป็นดินร่วนปนทราย น้ำซึมง่าย การทำนาต้องใช้รถไถ วัวควายมีแต่ไม่ได้ใช้แล้ว สงสารเขาให้เขาหยุดพักบ้าง เอาไว้ดูเล่น การทำนาก็เหมือนทั่ว ๆ ใช้เวลา ๓ เดือน ๑๒๐ วัน ระบบชลประทานไม่มี ใช้พันธุ์ข้าวหอมมะลิ ๑๐๕

๓) การตลาด การซื้อ/ขาย ผู้สนับสนุน เอกชน/รัฐบาลเหลือจากกินก็ขายต่อ ๖ ไร่ จะได้ประมาณ ๓๐๐ ถัง เก็บเอาไว้กินสัก ๑๐๐ ถัง ๒๐๐ แบ่งออกไปจำหน่าย เป็นค่าปุ๋ย ค่าแรงงาน ปุ๋ยหมักทำเอง มีโรงเก็บปุ๋ยหมักชีวภาพทำจากขี้วัวควายขี้ไก่ ได้จากเศษอาหารจากเพื่อนเอามาหมักทำไว้ใช้ในสวนเยอะ มีคนมาขอ และขายได้กระสอบละ ๓๐ บาท สวนเราเยอะต้องเหลือจากเราที่เราใช้แล้ว พวกมาขอไปใส่กกไม้บ้างก็แบ่งเอาไป

๔) ผลตอบแทนที่ได้จากการทำเกษตรอินทรีย์ : รายได้หลักได้จากทั่ว ๆ ไป มีรายวัน รายเดือน และรายปี เฉลี่ยรายได้จากการขายจากการเกษตรประมาณ ๒-๓ หมื่นบาท/เดือน รายวันก็จำพวกพืชผัก ผักกูด ชะอม รายเดือนรายสัปดาห์จะเป็นกล้วยไข่ รายปีก็เป็นนาข้าว กระท้อน มะยงชิด กล้วยรายสัปดาห์ ๒๐๐ กว่ากิโล ๆ ละ ๑๕ บาท ๑ อาทิตย์ ๔-๕ พันบาท

๑.๒) ท่านใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในด้านใดบ้าง : ประหยัด อดออม ทำอย่างไรให้มีเงินใช้ ไม่เป็นหนี้ ไม่เป็นหนี้ก็สบายใจ ไม่ต้องไปดิ้นรน ใช้ธรรมะ ซื่อสัตย์ต่อการงาน ต่อเพื่อนฝูง อดทน แบบภูมิปัญญาท้องถิ่น กับครอบครัวของเรา เช่นตอนกิ่งไม้หาวิธีตอนเองได้ ตอนนี้หาวิธีทำเองได้หมด เสียบยอดเอง ทาบเอง ได้ความรู้จากการไปศึกษาดูงาน ปีที่แล้วไปศึกษาดูงานที่ภูเขาหินซ้อน โครงการในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ดูการเสียบยอดมะนาว เป็นผู้ใหญ่บ้านก็ไปดูงานทั่ว ๆ ไป การทำปุ๋ยหมักกว่าจะได้เกษตรอำเภอเขาพาไปดูงาน ไปสุพรรณบุรี เพชรบุรี ไปดูตัวอย่างมา มั่นกับพื้นบ้านเราก็เอามา ไม่เกี่ยวก็ไม่เอามา แต่ละพื้นที่แตกต่างกัน ไม่ถูกกับพื้นที่เอามาใส่ก็ไม่ได้ผล ดินเปรี้ยวต้องใช้ดินมานโครงการชองในหลวงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลร.๙ ดินเป็นกรดเป็นด่างใช้ตัวนี้ช่วย ดินแถบนี้เป็นสนิมดินแดง แถวผมดินร่วนปนทราย ๆ จะเยอะหน่อย ต้องใช้เน้นขี้ไก่แกลบ ดินแถบนี้ปลูกต้นไม้ไม่ขึ้น ต้องปรับสภาพดิน ใช้น้ำหมักชีวภาพ พด.๒-๓ ได้จากกรมพัฒนาที่ดินนี่ส่วนหนึ่ง แกลบหนุนดินให้ขยายได้ ทำนาต้องรีบดำภายในวันเดียว ถ้าไม่เสร็จพรุ่งนี้ต้องไถใหม่ ดินเดี๋ยวนี้ใช้ได้แล้วเพราะมีอินทรียวัตถุ แต่ก่อนไถไว้เกือบอาทิตย์น้ำจะเดือดผุด ๆ หญ้าจะแดง อยู่กับพ่อแม่ก็หาวิธีแก้ไขมาเรื่อย ๆ ใช้ความรู้ด้วยตัวเอง

๑) องค์ความรู้/การศึกษาเพิ่มเติม : แต่ก่อนทำนาอย่างเดียวได้ราคาถังละ ๖ บาท ๑ เกวียน ๖๐๐ บาท เก็บไปขายในช่วงเดือน ตุลาคม- พฤศจิกายน จะได้ราคาถังละ ๑๐ บาท ราคาดีกว่า ปัจจุบันเครื่องจักรกลมีเยอะ ยุ้งข้าวก็เก็บเอาไว้ดูเล่น ต่อออกไปใช้ประโยชน์ได้

๒) การดำเนินงานที่พอดี/พอประมาณ/เหตุมีผล : ทำงานด้วยความรู้ที่เรามีอยู่ ต้องรู้จักสังเกตความเปลี่ยนแปลงสิ่งรอบตัว เช่น การทำการเกษตรต้องเอาใจใส่ดูแลตลอดเวลา เช่น ดิน

เปรี้ยว ดินเค็ม ต้องรู้จักรักษาดิน หาปุ๋ยอินทรีย์มาใส่เพื่อบำรุง ทำเฉพาะในบริเวณที่เราจะเพราะปลูกก่อน หรือจะทดลองทำดูให้เห็นผลก่อนแล้วจึงขยับขยายออกไปให้กว้างขึ้น คอยสังเกตว่า ถ้าหากว่าได้ผลผลิตดี เราจึงทำเพิ่มขึ้นมาอีก อันนี้ต้องรู้จักประมาณที่เราจะทำ ให้พอดีกับที่เราทำอยู่ อย่าให้เกิดกำลัง การลงมือทำก็คือการลงทุน เมื่อผลผลิตเกิดขึ้นก็คือผลกำไรที่เราได้ เราทำเราก็ได้เราไม่ทำเราก็ไม่ได้ การทำงานให้ถูกกาลเวลาเป็นตัวชี้ให้รู้ว่าเรารอบรู้ในระดับหนึ่ง

๑.๓) ท่านใช้หลักธรรมใดในพระพุทธศาสนามาใช้เป็นหลักการยึดเหนี่ยวจิตใจ/เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต

๑) ศีล ๕/อริยมรรคมีองค์ ๘ : ศีล ๕ (สัมมาชีพ) ก็ปฏิบัติประจำอยู่แล้ว ทำงานอยู่กับครอบครัวไม่เคยไปไหนถ้าหากไม่จำเป็น ทำงานของเราที่ดินของเรา เราไม่ได้ไปเบียดเบียนใคร มีเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกันกับคนในครอบครัว กับสังคมก็มีการพบปะบ้างกับชุมชนชาวเกษตรด้วยที่อยู่ในชุมชนนี้ เพื่อพูดคุยปรึกษาหารือกันเรื่องการเกษตร ไม่ทำให้เสียการงานของเรา ขยันประหยัด ซื่อสัตย์ อดออม และมีวินัย เขาให้เป็นไวยาวัจกร ศีล ๕ คลุมไว้หมดแล้ว

๒) หลักธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ชาวบ้าน : ที่ทำมาทุกอย่างเข้าใจว่าแล้วว่าเป็นภูมิปัญญาที่เราได้จากแม่พ่อของเรา เราเกิดมาก็เห็นท่านทำมาหากินด้วยลำแข้ง ด้วยกำลังกาย กำลังสติปัญญา ต่อสู้กับดินฟ้าอากาศ ธรรมชาติสิ่งแวดที่มีอยู่ตามสภาพของท้องถิ่น บางครั้งก็ฝนมาก บางครั้งก็ฝนน้อย เอาแน่นอนไม่ได้ เราเป็นชาวเกษตรกรต้องอดทน ต้องขยันทำมาหากินอยู่ตลอดเวลา ลำพังขยันอย่างเดียวก็ไม่ได้ต้องศึกษาประสบการเพิ่มเติมจากที่อื่นบ้าง เช่น ไปอบรมการเกษตรจากที่อื่นที่เขาจัดอบรมสัมมนาแล้วนำความรู้มาเสริมงานของเรา เมื่อเราพัฒนาตัวเราแล้วการงานของก็พัฒนาไปด้วยทำให้คนหันมาสนใจเดินทางมาศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนอยู่เป็นประจำ มีทั้งครูอาจารย์ นักเรียน นักศึกษา ชาวต่างชาติก็มา

๑.๔) ภาพรวมของชุมชนท้องถิ่นมีลักษณะวิถีชีวิตเป็นอย่างไร

๑) ชุมชนดั้งเดิม ภูมิปัญญาอดีต คน/สัตว์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปัน : ตำบลผักขะมี ๑๓ หมู่บ้าน ผมอยู่หมู่ที่ ๖ บ้านหนองยาง เพราะมีต้นยางนาเยอะมาก เมื่อก่อนช้างป่าเยอะมากจะลงมาเป็นโขลง ต้นยางมันเกิดเอง ที่นี่เหลือ ๕-๖ ต้น ปลูกแล้วโค่นยาก มีลูกยางหล่นไกลต้น โดยมากจะมีเบี้ยเกิดไกล ๆ ต้น

๒) ชุมชนสมัยใหม่ ภูมิปัญญาปัจจุบัน คน/สัตว์ แนวทางดำรงชีวิต แก้ไข ปรับปรุง : คนสมัยก่อนคุยกันง่าย ผมไม่เห็นด้วยกับการเอาเงินมาแจกคนยากคนจน ครัวเรือนละ ๒ พันบาท คนสมัยนี้เอะอะก็ขอรัฐบาล แจกไปแล้วก็ไม่มีอะไร ผมคิดว่าจะเป็นหาเสียงหรืออะไร ทำนาไร่ละ ๒ พัน เมื่อก่อนผมทำไม่ต้องใช้เงิน หาทุนเอง ทำนาคงจะมีแต่คนรุ่นผม เพราะลูกหลานไม่สนใจกันแล้ว ไปทำงานโรงงานกันหมด โรงงานก็มีรถมารับถึงบ้าน ตอนเช้าจะยืนรอตามถนนนี่สะดวกจะมีรถบัสมารับไปทำแถวหินกอง นิคมอุตสาหกรรม กบิลบุรี

๑.๕) ท่านคิดว่าการพัฒนาชุมชนเกษตรอินทรีย์ควรเป็นอย่างไร

๑) สภาพความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม : วิถีชีวิตที่เป็นอยู่ได้รับการพัฒนามาจากตัวเราเองบ้างจากเพื่อนรอบข้างในชุมชนเกษตรกรด้วยกันบ้าง จากผู้มีความรู้ด้านการเกษตรบ้าง ส่วนมากเราพัฒนาด้วยตัวเราเองจากประสบการณ์การลงมือทำ ปลูกอย่างโน้นบ้างอย่างนี้บ้าง แก้ไขอยู่บ่อย ๆ ผลผลิตที่ได้มาจะทำให้ภูมิใจ แถวนี้ไม่มีชลประทานหรืออ่างเก็บน้ำ แต่ยัง

ดีที่ยังมีคลองน้ำที่อยู่ใกล้ ๆ ได้อาศัยน้ำในการรดต้นไม้ น้ำเป็นปัจจัยสำคัญ ถ้าเป็นไปได้พัฒนาเรื่องดิน เรื่องน้ำ ให้มีการส่งเสริมเรื่องให้ความรู้เรื่องการเกษตรอินทรีย์ให้มาก เพราะถ้าไม่มีการส่งเสริมอาจจะหายหมดไป จะไม่มีใครสานต่อ อยากทุกหน่วยงานเอาใจใส่การเกษตรอินทรีย์ให้มาก เช่น การให้การสนับสนุนเรื่องราคา เรื่องเมล็ดพันธุ์ การตลาดที่มั่นคง และให้คนรุ่นหันมาทำมาเกษตรอินทรีย์ให้มากขึ้น แม้กระทั้งเรื่องต้นไม้ อยากให้รัฐและเอกชนหันมาสนใจให้มาก ที่นี่ได้ปลูกไว้บ้างเพื่อเก็บไว้ให้ลูกหลานคนรุ่นหลังได้เห็นได้ศึกษา

๒. การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์

๒.๑ ท่านคิดว่าศีล ๕ มีประโยชน์ ต่ออาชีพการเกษตรอินทรีย์ หรือไม่ อย่างไร

๒.๒ หากท่านมีหนี้สินด้านการเกษตร ท่านแก้ปัญหาอย่างไร ใครแนะนำ : เป็นหนี้ประมาณ ๒-๓ แสน ใช้วิธีขายพืชผักทุก ๆ ผัก โดยทยอยจ่ายทีละเล็กละน้อย ใช้เวลา ๔ ปี จึงปลอดหนี้ หลังจากนั้นจึงมาเข้าโครงการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ มุ่งหน้าในการทำการเกษตรตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนสามัคคีช่วยเหลือกันด้านการเกษตรและงานในชุมชนซึ่งมีวัดอยู่ในหมู่บ้าน ตั้งอยู่ในศีลธรรมเป็นประจำ การเมตตาต่อกันช่วยเหลือกันเป็นผลมาจากเรามีศีลธรรม การเกษตรก็เจริยก้าวหน้าได้รับผลผลิตมากขึ้น

๒.๓ อาชีพการเกษตรทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ มีความสุข มั่นคง หรือไม่ อย่างไร : ทำให้ความเป็นอยู่มั่นคง ซื้อแต่ของที่ไม่มี เช่น หมู อาหารทะเล พวกนี้เอาผักไปแลก ปลาจืดเลี้ยงตามบ่อที่ขุดเอง สิ่งที่เรามีไม่ต้องไปหาที่อื่น เราสร้างเองในที่ดินของเราจนตั้งตัวได้ เลี้ยงตัวเอง ครอบครัวจนลูกหลานมีการศึกษา มีครอบครัว ทำให้มีความสุขอย่างหนึ่งที่ได้มีข้าวปลาอาหาร การมีที่ดินเป็นของตัวเอง มีพืชผักผลไม้ก็เป็นความสุขอย่างนึ่ง ทำให้วิถีชีวิตมั่นคงได้ โดยไม่ต้องไปกู้ยืมคนอื่นจะทำให้เป็นหนี้สินภายหลัง

๓. แนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนเกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธจิตวิทยา

๓.๑ ผลการทำเกษตรอินทรีย์เป็นหนทางนำไปสู่ความมั่นคงด้านอาหารหรือไม่อย่างไร : การทำการเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรปลอดสารพิษ เป็นหนทางที่ทำให้เกิดความสุข และทำให้มั่นคงได้ เพราะเราไม่ได้สารเคมีที่จะทำให้เกิดอันตรายต่อชีวิต ซ้ำยังทำให้เกิดความมั่นคงในด้านอาหารอีกด้วย เราอยากกินผลไม้ พืชผักชนิดไหนเราก็ปลูกได้กินได้ หรือนำไปแลกกับบางอย่างที่เราต้องการได้ นำไปขายได้ราคา เปลี่ยนจากพืชผักเป็นเงินทองได้อีก

๓.๒ ท่านมีวิธีการอย่างไรที่จะให้ชุมชนท้องถิ่นอุดมสมบูรณ์ มั่นคง และยั่งยืนสืบต่อไป : วิธีที่ดีที่สุดก็คือ การรักในอาชีพของเรา รักในผืนแผ่นดินของเรา ท้องถิ่นของเรา ตัวตนของเรา วัฒนธรรม ศาสนา ครูอาจารย์บรรพบุรุษที่เรามี เราเคารพ เราบูชา ความเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นของเรา ต้องช่วยกันดูแลรักษาพัฒนาให้อุดมสมบูรณ์ด้วยการไม่ทิ้ง ไม่ทำลาย เช่น ช่วยกันปลูกต้นไม้ พัฒนาชุมชนให้ร่มรื่นสวยงาม จัดการด้านที่อยู่อาศัยให้น่าอยู่ สามารถเป็นศึกษาแหล่งท่องเที่ยวของคนทั่วไป ออกแรงกายแรงใจ งบประมาณในชุมชน สามัคคี ปรองดอง ช่วยกันเป็นหูเป็นตา ปกป้องไม่ให้เกิดภัยอันตรายจากภัยหรือจากคนภายนอกที่ไม่หวังดี

๓.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ หรือแนวทางบูรณาการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ต่อการดำเนินชีวิตเกษตรกร : เปิดศูนย์เกษตรอินทรีย์ชาวบ้านก็มาดูมาศึกษา มีคนมาศึกษาบ่อย ๆ เป็นประจำ และกำลังเตรียมต้อนรับนักศึกษานานาชาติจะมาดำนา ณ ที่นาใกล้ ๆ สวนนี้ ซึ่งเขาติดต่อมาทางทุ่งประโปรง เขาต้องการที่จะศึกษา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น อาจจะมีการแสดงการละเล่นแบบท้องถิ่นหรือตามสมัยนิยม ซึ่งเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่คนในชุมชนจะต้องเอาใจใส่ในฐานะเจ้าภาพเจ้าของที่

ตัวอย่างที่ ๕ คุณบุญเชิด เอี่ยมศรี เกษตรกรผู้ทำการเกษตรอินทรีย์เศรษฐกิจพอเพียง เกษตรอินทรีย์ชีวภาพผสมผสาน จังหวัดนครนายก

๑. ภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์

๑.๑) ให้ท่านเล่าประสบการณ์เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ที่ทำอยู่ในปัจจุบัน

๑) อุปกรณ์/ประเภทของพืชที่ปลูก : การเกษตรหลักก็คือ มะยงชิด ที่ได้แน่ ๆ ๑ ปีได้หนเดียว รายวันจะได้จาก ชะอม ใบมันปู แต้ว ชะมวง มะม่วงหิมพาน มะตูมแขก กล้วยไข่ ขายรายวัน พริก ชะอม ยอดแต้ว ตำลึง ชะมวง ๑ อาทิตย์ตัด ๒ หน รายเดือน กล้วยขายเป็นอาทิตย์มะละกอมีตลอด ใช้ได้ทั้งสุกดิน มะนาวเอาไว้กิน ปลูกใส่กระถางแบบนี้ยกไปไหนก็ได้ขายง่าย ซื้อเข่งมาปลูก รายปี มะยงชิด กะท้อน ๑ ปีได้ประมาณ ๑ แสนห้าหมื่นบาท ไม่ต้องไปขายที่ไหนมาซื้อที่บ้านเลย ให้มาชิมดูได้เลย บางสวนเขาไม่ให้เข้า เดินชิมดูได้เลย มะพร้าวขายเป็นปี น้ำหอมลูกละ ๒๐ บาท นานกว่าจะได้ขาย ปลูกไว้ด้านหลัง มะขามเปรี้ยวเหลือจากกินเอาไปขายเอง แกะแล้วขาย แกะเมล็ดในด้วย ปีนี้กิโลกรัมละ ๑๕๐ บาท ทำนาอย่างหนึ่ง ทำนาข้าวหอมมะลิ ๑๐ ไร่ ต้องมีน้ำ ปลูกไม่มีน้ำก็ได้ฝนลงมาทีหลังปลูกคอยฝน ทำนาโดยการหว่าน ใช้มือหว่าน ใช้เครื่องพ่น ใช้เครื่องไถจ้างเขาทั้งหมด ทั้งไถทั้งคราด ไร่ละ ๕๕๐ บาท/ไร่ ไถให้เตียนให้เสมอ ที่ดินทั้งหมดมี ๘ ไร่ รวมเป็น ๑๘ ไร่ ที่ดินของแฟนและซื้อเพิ่มด้วย ดูแลไปเรื่อย ๆ การซื้อขายเขามาซื้อถึงที่ ขายที่มหาวิทยาคลองมลวางขายค่าแพงครั้งละ ๑๐๐ เสาร์อาทิตย์ เขตเทศบาลลำลูกกาเขาไม่เก็บ

๒) ระยะเวลาในการดูแล : ดูแลไปตามฤดูของพืชแต่ละชนิดตามธรรมชาติ เช่น มะละกอ มะยงชิด และผลไม้อื่น ๆ ก็ปล่อยไปตามธรรมชาติของมัน เราคอยดูว่าเติบโตพอที่จะสามารถเก็บเกี่ยวได้แล้วหรือยัง อีกทั้งต้องระวังแมลงซึ่งจะคอยทำภายในลำต้นได้ บางครั้งถ้าเอาไม่อยู่ก็ต้องอาศัยยาเคมีฉีดเข้าไปในลำต้นเพื่อไล่แมลงออกได้ แต่วิธีนี้ไม่ควรทำจะเกิดอันตรายต่อคนได้ การใช้สมุนไพรทางพืชธรรมชาติ เช่น สะเดา ชนิดอื่น ๆ ก็ได้ พืชแต่ชนิดต้องใช้ระยะเวลาในการดูแลนานพอสมควร กว่าจะได้ผลผลิตก็ยาวนาน แต่พอให้ผลผลิตก็คุ้มค่ากับเวลาที่รอคอย

๓) การตลาด การซื้อ/ขาย ผู้สนับสนุน เอกชน/รัฐบาล : เกษตรไม่ค่อยเข้ามาส่วนมากประชุมทีจึงเห็นกัน กรมพัฒนาที่ดินมาพูดเรื่องที่ดิน เกษตรเอาต้นไม้มาแจกคนละต้น สองต้น แจกเป็นเบี้ยไปรับที่อำเภอ บางครั้งไปรับที่หมู่บ้าน ฝนตกไม่ทั่วฟ้าก็โดนด่า ผู้ใหญ่ก็โดนด้วย แจกไก่บ้าง เมื่อก่อนเป็นผู้ช่วยเขา ปศุสัตว์เข้ามา ควายก็มีด้วยไปไหนก็ไปกันอาสาไปช่วยกันจับควายฉีดยา สงสารแม่เขาตอนเช้าต้องเอาควายออก ควายมี ๕-๖ ตัว มีโรงควาย กลายเป็นที่เก็บโรงปุ๋ยไปแล้ว เราเลี้ยงได้ตอนขายสงสาร ตอนจะขึ้นรถเขาจะไม่ขึ้นไม่อยากไป จึงตัดสินใจไม่เลี้ยงดีกว่า

๔) ผลตอบแทนที่ได้จากการทำเกษตรอินทรีย์ : ทำเกษตรปลอดสารพิษ ถ้าเอาไม่ไหวจริง ๆ ต้องใช้ยาฆ่าแมลง หนอนกินใช้ได้ทุกประเภท แต่นาน ๆ จะฉีดครั้งหนึ่ง ฉีดป้องกันก่อน เมื่อ

ป้องกันไม่ไหวจึงจะใช้ยาฆ่าแมลงสักครั้งหนึ่ง ยาสูบ บอระเพชร สะเดา ฟ้าทะลายโจร เป็นต้น สะเดาไม่ต้องปลูกขึ้นเอง ถึงเวลาก็เอายอด เอาช่อไปขาย สะเดาเป็นรายปี สะเดาขมเยอะแยะ หักช่อ หักใบอ่อนก็มีช่อแซมขึ้นมา พืชผัก ผลไม้ ในสวนส่วนมากปล่อยไปตามธรรมชาติ เราคอยดูแลในด้านแมลง หรือการปลูกเพิ่มเติมบ้าง พืชที่ปลูกไว้แล้วก็จะเป็นประโยชน์ต่อการเก็บนำไปขายเป็นประจำทุกวัน เช่น พืชผักสวนครัว ขิง ข่า ตะไคร้ พริก เป็นต้น รายได้ที่เกิดจากสวนเกษตรไม่เคยหมด สามารถนำเอาไปขายได้ทุกวัน อีกทั้งยังเป็นพืชผักผลไม้ที่ปลอดสารพิษอีกด้วย

๑.๒) ท่านใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในด้านใดบ้าง

๑) องค์ความรู้/การศึกษาเพิ่มเติม : เศรษฐกิจพอเพียง ต้องใช้อยู่ในบ้านเรา ป้ายที่เห็นนั้นตกไปคำหนึ่ง คือ “ทำตามพ่อสอน” น่าจะเป็น “ทำตาม คำ พ่อสอน” หมายถึงทำตามคำสอนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ รัชกาลที่ ๙ ความสุขทางด้านจิตใจ วันไหนเราได้เข้าสวนก็จะมีความสุข มีผลไม้ มีอาหารติดมือออกมา แต่ถ้าวันไหนออกจากสวนไปที่อื่นเราก็จะเสียสะตังทันที ได้ทำบุญทำทานเป็นประจำทั้งปี ตอนที่ไปขายของได้กำไรก็ถวายสะตังพระสงฆ์ท่านบ้างตอนท่านมาบิณฑบาตเพราะไม่ได้เตรียมภัตตาหารไว้ เป็นความสุขอย่างหนึ่งเมื่อเราได้ทำบุญ

ความรู้ที่ได้จากการทำการเกษตรไม่มีวันหมด อยู่สวนปลูกพืชผักผลไม้ก็จะได้ความคิดวิธีการในการพัฒนาการเกษตรให้ก้าวหน้าขึ้นไปอีก เช่น การวางแผนปลูกเพิ่มเติมให้มีจำนวนมากขึ้น การขยายพันธุ์พืชด้วยวิธีการต่าง ๆ การตระเตรียมพืชผักเพื่อนำไปขายในวันพรุ่งนี้ การทำปุ๋ยอินทรีย์ การจำหน่ายจ่ายแจกเพื่อทำบุญ สร้างมิตรไมตรีต่อเพื่อนในชุมชน การเข้าประชุมในชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการเกษตร ทุกอย่างต้องมีการตระเตรียมไว้ล่วงหน้า

๒) การดำเนินงานที่พอดี/พอประมาณ/เหตุมีผล : ความพอใจกับการเกษตรที่มีอยู่แล้วลงมือทำทันทีตอนแรกมีไม่มาก พอนานเข้าพืชผักผลไม้ก็มีจำนวนมากขึ้น ทุกอย่างเกิดจากความพอดี พอประมาณของเราเอง เหตุผลก็คือเราทำ เราก็ได้ ไม่มีใครมาทำให้เรา สระน้ำก็มีปลาก็มี สารพัดพืชผักที่ทำให้เรานำไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินทองได้ หรือแลกเปลี่ยนกับของใช้อื่น ๆ ได้ การเกษตรหัวใจสำคัญก็คือ ดิน น้ำ เมล็ดพันธุ์พืช และการขยันทำขยันปลูก ความพอดี พอประมาณ มีเหตุผลจะทำให้มีอยู่มีกิน ไม่มีหนี้สิน นี้เป็นความจริง

๑.๓) ท่านใช้หลักธรรมใดในพระพุทธศาสนามาใช้เป็นหลักการยึดเหนี่ยวจิตใจ/เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต

๑) ศีล ๕/อริยมรรคมีองค์ ๘ (สัมมาชีพ) : ศีลธรรมทำให้เป็นคนดี มีความรู้ความสามารถ มีงานทำ สร้างตัวได้ ไม่อดตาย ซื้อที่ดินปลูกบ้านเรือนได้ มีสัตว์เลี้ยง ควายก็เคยมี การประกอบอาชีพสุจริตทำให้อยู่รอดได้มาจนกระทั่งทุกวันนี้ มีลูกชาย ๒ คน ก็เรียนจบมีงานทำ ดูแลแม่พ่อได้ อีกทั้งไม่ทิ้งความเป็นเกษตรกร ถึงแม้ว่าจะไปอยู่ที่ไหน ๆ ก็ตาม จะไม่ลืมบ้านเกิด ท้องถิ่นมีความอบอุ่นแม่พ่อที่เคยอบรมเลี้ยงมา เงินทองไม่ต้องขอแม่พ่อหาเองได้ด้วยการเก็บพืชผักสวนครัวไปขายทุกเช้าก่อนไปเรียนหนังสือ เพราะแม่พ่อเป็นคนดีลูกจึงดีตาม

๒) หลักธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ชาวบ้าน : มีหลักธรรมประจำใจอยู่ตลอดเวลา โดยเน้นความขยันขันแข็ง เมตตากรุณาต่อเพื่อนในชุมชนเกษตรด้วยกัน จะเข้าร่วมประชุมกับชุมชนเป็นประจำเพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารทั้งเรื่องการเกษตร และเรื่องทั่ว ๆ ไป มีความสามารถใน

เรื่องการเกษตรเป็นอย่างดีประจำท้องถิ่น เป็นปราชญ์ชาวบ้านประจำท้องถิ่นที่คนทั่วไปรู้จัก ต่างก็มาศึกษาหาความรู้ สนทนาเรื่องการเกษตรและอื่น ๆ เป็นประจำ

๑.๔) ภาพรวมของชุมชนท้องถิ่นมีลักษณะวิถีชีวิตเป็นอย่างไร

๑) ชุมชนดั้งเดิม ภูมิปัญญาอดีต คน/สัตว์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปัน : ชุมชนสมัยก่อนดั้งเดิมแตกต่างจากสมัยนี้มาก ทั้งทางด้านความอุดมสมบูรณ์ ความเป็นอยู่ของผู้คน การทำการเกษตร ในสมัยก่อนใช้ควายช่วยในการลากคันไถในการทำนาข้าว ทุกคนมีความอดกลั้นอดทน มีข้าวปลาอาหารพออยู่พอกิน ซ้ำสารเคมีก็หายาก ภูมิปัญญาดั้งเดิมนับว่าเป็นความบริสุทธิ์ที่หาได้ยาก สังคมกรเกษตรหรือเกษตรอินทรีย์เกษตรปลอดสารพิษ มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม ถ้ารู้จักพอเพียง ทำเป็นใช้เป็น ท้องถิ่นก็จะมั่นคงได้โดยไม่ต้องไปหวังการช่วยเหลือจากใครโดยไม่จำเป็น การเกษตรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ แบ่งปันกันได้ เอื้ออาทรต่อกันมาโดยตลอด

๒) ชุมชนสมัยใหม่ ภูมิปัญญาปัจจุบัน คน/สัตว์ แนวทางดำรงชีวิต แก้ไข ปรับปรุง : ในชุมชนสมัยใหม่ ค่านิยมผิดปกติไป เกิดสังคมใหม่ ๆ ตามมา เกิดเหตุอันไม่พึงต้องการอยู่บ่อย ๆ จนน่าเป็นห่วง จิตใจคนเปลี่ยนไป เกิดความโหดเหี้ยมดุร้ายมากขึ้น แม้กระทั่งวัวควายที่เคยช่วยลากคันไถในฤดูทำนาก็กลับมาถูกฆ่าอย่างทารุณเพื่อนำไปเป็นอาหาร นับวันที่ผู้คน สังคม โลก จะเกิดเหตุการณ์อันน่ากลัวเข้าไปทุกขณะ หลักการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมถูกทำลายไปโดยขาดจิตสำนึกที่ดี สังคมต้องหันมาแก้ไข ปรับปรุง ให้วิถีชีวิตมีการเกษตรเหมือนแต่ก่อน สืบสานให้ผู้คนหันมาสนใจในเรื่องเกษตรอินทรีย์ให้มาก ให้มีจิตใจที่สุภาพอ่อนโยนมากขึ้น

๑.๕) ท่านคิดว่าการพัฒนาชุมชนเกษตรอินทรีย์ควรเป็นอย่างไร

๑) สภาพความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม : ควรพัฒนาด้านจิตใจคนเป็นอันดับแรก เพื่อให้ผู้คนเกิดจิตสำนึกในการพัฒนาตนเอง พัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ให้เป็นไปตามทางแห่งความดี แล้วพัฒนาการเกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษควบคู่ไปด้วย นำเครื่องมือบางอย่างที่ช่วยได้ในการทำการเกษตร สร้างฝ่ายอ่างเก็บน้ำเพื่อนำไปใช้ด้านการเกษตร เป็นส่งเสริมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ ข้าวปลาอาหารให้พออยู่พอกิน มีสังคมที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เมตตาต่อกัน มีช่วยกันพัฒนาปลูกต้นดูแลรักษาธรรมชาติสิ่งแวดให้น่าอยู่

๒. การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์

๒.๑ ท่านคิดว่าศีล ๕ มีประโยชน์ ต่ออาชีพการเกษตรอินทรีย์ หรือไม่ อย่างไร

๒.๒ หากท่านมีหนี้สินด้านการเกษตร ท่านแก้ปัญหาอย่างไร ใครแนะนำ : เป็นหนี้เป็นบางส่วนเป็นหนี้นิดหน่อยปีนี้ใช้ธนาคารไปแล้ว ๑ แสน จากกู้มา ๓ แสน กู้เงินมาซื้อที่ดิน การลงทุนการเกษตร ซื้อที่นาเพิ่ม ๑ ไร่ กับ ๑ งาน ๓ แสนบาท ซื้อที่ดินพี่น้องกันใกล้ ๆ กัน และไปซื้อที่ดินโฉนด ๒ งานกว่า ๆ ๓๕๐,๐๐๐ ปีกลายใช้ไป ๖ แสน ถึง ๗ แสน เดี๋ยวก็หมดหนี้ ตะไคร้ตัดไปขายทุกงวด/ครั้ง งวดหนึ่งก็ ๗ วัน ไป ๒ ครั้ง หมดบ้างไม่บ้างแล้วแต่ ถ้าเอาเยอะ ๆ ก็ไม่หมด เพราะแม่ค้าคนอื่นเขาก็มีเอาไปขายกัน แม่บ้านกำลังกำชะอม กำผัก กำละ ๕ บาท ชะอมกำละ ๑๐ บาท เอาไปขายหมด ขายมาเป็น ๑๐ ปีแล้ว เลิกจากบรรทุกขี้ไก่ ขายที่คลอง ๖ นาน ๑๐ กว่าปี ขาประจำเยอะเลย คำนวณ อาทิตย์ก่อนไปขายได้มา ๗,๐๐๐ ซื้อของไป ๓,๕๐๐ ของที่เอาไปขาย คือ ไก่กิโลกรัมละ ๑๕๐ บาท คือ ไก่ที่ทำแล้ว ตัวละ ๒๐๐ กว่าบาท ถ้าสองตัวก็ ๓๐๐ บาท ไก่ซื้อกิโลกรัมละ ๘๐ บาท

เป็นไก่บ้าน ไก่ขาวไม่ค่อยมีคนซื้อเท่าไหร่ แขกไม่ค่อยกินกันต้องซื้อทำเอง ขายใหม่ ๆ พวกร้านอาหารตามสั่งชอบ ยิ่งไก่กินข้าวเหลืองแบบนี้ ไปขายใหม่ ๆ ขายไม่ออก เขาบอกว่า ไก่คุณเอาสีทา เขาว่าอย่างนั้น เราบอกว่า ลุง ถ้าสีทา น้ำข้างล่างมันต้องเหลืองตาม คนซื้อพุทธเรานี่แหละเป็นคนถาม เราก็อธิบายว่า นี่นะ ไก่กินข้าวโพดมันจะเหลืออย่างนี้ ไก่กินข้าวเปลือกหรือว่ากินรำกินอาหารไก่ขาว ไก่มันไม่เหลือง ก็เปรียบเทียบเพราะไก่เราซื้อจากหลายบ้าน เช่น บ้านนี้เลี้ยงด้วยข้าวโพด บ้านนี้เลี้ยงด้วยอาหาร บ้านนี้เลี้ยงด้วยข้าวเปลือก ข้าวเปลือกยังมีเหลือง เลี้ยงด้วยอาหารไม่มีเหลือง อาหารจากหมู่จากไก่ก็แล้วแต่ ล้วงข้างในออกมามันติดกระเพาะออกมา ข้าวโพดทำให้เหลือ ข้าวโพดซื้อจากร้านค้ามา ข้าวโพดเม็ดเมล็ดข้าวโพดย่อยยาก ข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์ เวลาไปซื้อต้องสังเกตว่า ถ้าน้ำในถาดที่เขาเอาไก่วางสีเหลืองแสดงว่าไก่ทาสี และเขาล้วงเข้าไปข้างในไก่มีเมล็ดข้าวโพดด้วยเขาก็เชื่อเลยซื้อ เพราะมีหลักฐานมีข้าวโพดด้วย บางคนบอกว่าเอามัน ๆ นะ ตัวผู้ตัวเมียไม่สำคัญเอามัน ๆ ชอบมัน ๆ ไก่กินข้าวโพดมันมันจริง ๆ เวลาต้มมันเป็นฝาเลย ไปเจอคนจีนเขาบอกว่า ตัวผู้ห้ามให้ลูกสาวกินเด็ดขาดโฮโมนมันเยอะ กลัวลูกสาวจะเป็นอื่น ก็แปลก สรุป เป็นหนี้นิดหน่อยไม่เป็นทุกข์ ทำเรื่องเอาไว้ว่า ส่งปีละ ๕๐, ๐๐๐ ระยะเวลา ๖ ปี ปีนี่เรามีก็จ่ายไป ๑ แสน ลูกค้าดีเด่น ๓ เอ บวก

๒.๓ อาชีพการเกษตรทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ มีความสุข มั่นคง หรือไม่ อย่างไร : ยางนาก็มี ต้นใหญ่มี ๒ ต้น มันร่วงลงมาก็เว้น ๆ ไว้ ได้สัก ๕๐ ต้นแล้ว มันจะไม่มีแล้วต่อไป พวกโค่นทิ้งหมด โค่นทำบ้านกันหมด ตอนนี้อนุรักษ์ไว้เดี๋ยวรุ่นลูกรุนหลานไม่มีให้เห็น หาไม่เจอ พอดีชายคลองอยู่ตรงนี้จะปลูกชายคลองเลาะตามที่เหมาะเลย

๓. แนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนเกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธจิตวิทยา

๓.๑ ผลการทำเกษตรอินทรีย์เป็นหนทางนำไปสู่ความมั่นคงด้านอาหารหรือไม่อย่างไร : จำนวนเศรษฐกิจพอเพียงทำเป็นส่วนน้อย แต่มีเพิ่มเหมือนกัน สำคัญที่เนื้อที่มีแค่ไหนก็ปลูกแค่นั้นหากินทางอื่นกันไป ปักเย็บผ้า ตามเนื้อที่ บางคนมีที่ดินเยอะแต่ไม่สนใจ เศรษฐกิจพอพียงไปถึงการทอผ้า เรื่องจักสาน โรงงาน ทำอย่างไรให้พอดี ไม่ให้เกินจนเกินไป ส่วนมากทำอาหารเอง เช่น ผัดพริกปลา ผัดพริกไก่ ตำน้ำพริก ปลาทูทอด ไม่ต้องซื้อ ผักในสวนเรามี ผักบ้านเรามี ปลาก็มี ติดลอบบ้าง ก็มีกินอีก มีสระน้ำ เป็นบ่อหลวง กรมพัฒนาที่ดินมาขุดให้ สระน้ำประมาณ ๒ งาน รอบสระปลูกหญ้าแฝก ฉีดยาตายบ้าง อยู่บ้าง ยาเคมีมันรกมากแล้วแต่คนฉีด ผมฉีดเอง โดนบ้างไม่โดนบ้าง ฉีดระวังหน่อย เว้นไว้บ้าง บางทีโดนเราเองเพลียเหมือนกัน ปลูกมะพร้อมไว้รอบสระ ตายหมด เพราะไม่รดน้ำเพราะมันอยู่ห่างน้ำ กล้วยออกหนเดียวก็ตาย กล้วยโดนหนอนไชแก้ไขไม่ได้ ถ้าจะทำก็คือ เอาฟูระดานโรยก้นก่อนจะปลูกไม่ให้หนอนกิน มะพร้าวด้วยกินยอดใช้อะไรผมรู้แล้วอย่าเอาใส่โคน ให้ฉีดยาลงไปบนยอดเลย ให้น้ำยาไหลลงไปตามกลีบใบ ด้วยตายไม่เหลือ ตัวด้วงประเภทหัวแข็ง ๆ คนกินได้ มันไชยอดกินยอด

๓.๒ ท่านมีวิธีการอย่างไรที่จะให้ชุมชนท้องถิ่นอุดมสมบูรณ์ มั่นคง และยั่งยืนสืบต่อไป : วันหยุดลูก ๆ ก็มาช่วยกัน ช่วยกำ ช่วยกันขาย ต้องสอน เอาแค่ใกล้เคียง พูดให้เขาเข้าใจ ให้ดูตัวอย่างพ่อ พ่อทำอย่างไร ๆ ตอนนี้เขายังต้องทำงานก่อน ผูกไท้อย่างดีเลยไปเรียน ปวส. เอาใบพืชผักพวกนี้ไปขายด้วย ใบโหรพา กระเพรา เอาไปเลย ๕๐ กรัม มัดใส่ตะกร้ามัดท้ายรถเอสเอสคันจอดอยู่นี่ ไปไว้ที่บางไทรรถจอดที่หมู่บ้านวังน้ำวังไทร ขายผักแล้วขึ้นรถโดยสารไปนครนายก ไปกลับ

พอกินแล้ว ๕๐ บาท ขายที่เดียวพอส่งเสร็จแล้วไปโรงเรียน ทำทุกวันเมื่อก่อนผมยังไม่ได้ขายของอย่างนี้ ปลูกผักเยอะ โหรพา กระเพรา ผมส่งให้เขาอีกทีหนึ่งพ่อค้ารับอีกที ตอนเช้าลูกก็เอาไป พอตกเย็น ๆ ก็รีบตัดใส่ตะกร้าไว้ ตอนเช้าจึงเอาไป ราคา ๕๐ บาท แม่ค้ารับทุกวันอยู่แล้ว คนโตที่เปิดร้านทำจิวเวอรี่ (เครื่องประดับ) ทำกว่าจะเรียนจบ คนโตพอเลิกโรงเรียนมา รถไถมี ไปรับจ้างเขาไถนา พ่อไถนาอยู่ก่อนแล้ว ไปเปลี่ยนกับพ่อ เสาร์อาทิตย์ก็ต้องไถ เมื่อก่อนไร่ละ ๑๕๐ บาท เป็นการไถดะ รถมือเดินตาม ประมาณ ๓ โมงครึ่ง ๑๕.๐๐ นาฬิกา เสาร์อาทิตย์ตัวเป็นเกรียว โรงเรียนหยุดต้องช่วยพ่อไม่เกเร คนเล็กก็ไม่เกเร ทำงานบริดโตน แต่พ่อยังกินเหล้า กินแต่ไม่ละงานเป็นงาน กินที่บ้านนี่แหละเดี๋ยวก็คนนั้นคนนี้มาลุงเหลิมบ้างลุงหล่อบ้าง ลุงหล่อไม่มาผมก็ไปหากินนิดหน่อย ปรึกษากันเรื่องการเกษตร ทำมะยงชิดได้แสนห้าหมื่น ทำปุ๋ยเอง ปุ๋ยหมักชีวภาพบ้าง ปุ๋ยน้ำบ้าง ทำการเกษตรทำไปเล่นไปมีความสุขดี ต้องร่าเริงหัวร่อบ้าง

๓.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ หรือแนวทางบูรณาการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ต่อการดำเนินชีวิตเกษตร : มีความขยัน อดออม เช่น พรุ่งนี้จะไปขายของต้องเตรียมตัดชะอม ตั้งหม้อน้ำ บางทีเขาทำไว้แล้วก็เป็นง่ายที่จะเตรียมการอย่างอื่นได้ การทำเกษตรกรแบบปลอดสารพิษทำให้เกิดการเบาใจได้ อีกทั้งทำให้ห่างไกลจากสารพิษ มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และมีอาหารพออยู่พอกินมั่นคงอย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม การบูรณาการภูมิปัญญากับการเกษตรสะท้องให้เห็นถึงการแสดงออกมาจากจิตใจเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อตัวเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม

๓.๕ สรุปสาระ

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาการบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดนครนายก ทำให้ทราบได้ว่า

การบูรณาการพุทธจิตวิทยา จึงหมายถึงการศึกษาพฤติกรรมและกระบวนการของจิตตามหลักพระพุทธศาสนาอันจะเป็นแนวทางนำไปสู่การป้องกัน แก้ไข และปรับปรุงให้ดีขึ้นด้วยตามลำดับแห่งเหตุและผลเพื่อให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย เช่น กรมการพัฒนาชุมชน ส่งเสริมให้หมู่บ้านใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง บนพื้นฐานของข้อมูล การคิด การตัดสินใจ และลงมือกระทำของคนในชุมชน โดยดำเนินการส่งเสริมกระบวนการแผนชุมชนในหมู่บ้านเรื่อยมา มีเป้าหมายให้ทุกหมู่บ้านมีแผนชุมชนและใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา และวางรากฐานวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในหมู่บ้าน ทั้งในมิติที่ชุมชนช่วยกันทำเอง เสนอของความร่วมมือ และขอรับการสนับสนุนงบประมาณโดยบูรณาการแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน ให้เป็นแผนชุมชนบูรณาการระดับตำบล ที่เสนอต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (แผนพัฒนาท้องถิ่น) อำเภอ (แผนพัฒนาอำเภอ) จังหวัด (แผนพัฒนาจังหวัด) ตลอดจนหน่วยงานภาคี ทั้งภาครัฐและเอกชน

การบูรณาการมีความสำคัญในด้านที่จะนำไปเป็นเครื่องมือในการศึกษา แก้ไข และปรับปรุง ตามองค์ความรู้ที่ได้มาให้สอดคล้องกับหลักการพัฒนา ความสำคัญตามหลักพุทธจิตวิทยา หลักพุทธจิตวิทยามีความสำคัญในด้านพื้นฐานที่จะนำไปบูรณาการให้สอดคล้องกับสภาพของสังคม ซึ่ง ชมพูนุท ศรีจันทร์นิล กล่าวถึงจิตวิทยาแนวพุทธเป็นแนวคิดที่นำแก่นของพุทธธรรม อันได้แก่

อริยสัจสี่ ปฏิจจสมุปบาท และไตรลักษณ์ มาประยุกต์และผสมผสานกับกระบวนการทางจิตวิทยา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยเยียวยาและยกระดับคุณภาพจิตใจของมนุษย์

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙-๑๐ เน้นให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง แผนชุมชนจึงได้รับความสนใจมากขึ้น แต่ส่วนใหญ่ยังดำเนินการในลักษณะต่างคนต่างทำ ถ้ามีการร่วมกันสนับสนุนให้เกิดประชาคมในระดับตำบล นำเทคนิค/กระบวนการวิธีการต่าง ๆ มาใช้บูรณาการแผนชุมชนระดับตำบล แบบที่ใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ย่อมจะได้แผนพัฒนาที่สมบูรณ์กว่า ประหยัดเวลา บุคลากร และงบประมาณ รวมทั้งเกิดความร่วมมือในการนำกิจกรรมโครงการตามแผนบูรณาการที่การแก้ไขปัญหาชุมชน เป็นความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงไปสู่การปฏิบัติอีกด้วย

การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตร เป็นกระบวนการพัฒนาคนทั้งในด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านสติปัญญา ทางอาชีพการเกษตรเพื่อผลผลิตอุดมสมบูรณ์ มีวิถีชีวิตอยู่ได้อย่างปลอดภัยด้วยอาหารที่ถูกหลักอนามัยไม่เจือปนด้วยสารพิษทุกชนิดตามหลักการ คือ การเกษตรอินทรีย์ตามหลักพุทธจิตวิทยา พุทธจิตวิทยา เป็นส่วนหนึ่งในพุทธธรรมซึ่งเป็นไปในการพัฒนาแบบสายกลาง และเหมาะสมแก่การนำไปบูรณาการกับกิจกรรมการเกษตรที่เกี่ยวข้องในทุก ๆ ด้าน เช่น ด้านพฤติกรรม การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในแต่ละวันเป็นไปตามที่เป็นอยู่อย่างธรรมชาติที่แตกต่างไปจากการมีชีวิตของสัตว์อื่น ๆ มนุษย์ต้องมีการปรับปรุง ฝึกหัด แลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามกระบวนการพัฒนาเพื่อให้เข้าใจตัวเองเข้าใจสังคมมีชีวิตอยู่รอดได้ พฤติกรรม คือ สิ่งที่เกิดขึ้นจากการแสดงออกด้วยการเคลื่อนไหวทางกายทางวาจา มีความสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกมากมายรวมทั้งเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน รวมไปถึงสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น การแสวงหาวัตถุที่เป็นปัจจัยสี่ ได้แก่อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย อีกทั้งเครื่องอุปโภคบริโภคชนิดอื่น ๆ ที่จำเป็น จนถึงเอาใจใส่ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในปัจจุบันเพื่อการเลี้ยงชีพที่ปลอดภัย

ด้านจิตใจ การแสดงออกไปทางกายทางวาจาเกิดจากอารมณ์ความนึกคิด ทั้งที่ตั้งใจหรือไม่ได้ตั้งใจความต้องการที่เกิดภายในจิตใจว่า มีความต้องการอะไร ไม่พอใจใคร ไม่ชอบใจอะไร ก็จะแสดงออกมาแตกต่างกันไป หรือเกิดจากแรงจูงใจจากสิ่งที่ได้พบได้เห็นได้ประสบอารมณ์ภายนอกที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมจากบุคคลอื่น ๆ หรือการกระทบกระทั่งทางการกระทำก็ตาม ทางการพูดคุยก็ตาม จะส่งผลทางความรู้สึกทำให้เกิดอารมณ์ตึงเครียด เกิดความโกรธ แต่ถ้าหากได้ปรึกษาหารือเจรจาไปในทางที่ดีงามสร้างสรรค์มีประโยชน์ก็จะเกิดความเข้าใจมีเมตตาต่อกันได้

ด้านปัญญา การแสดงพฤติกรรมออกมามีทั้งดีและไม่ดี นั่นเป็นเพราะว่าการแสดงพฤติกรรมออกมานั้นไม่ได้ถูกควบคุมด้วยปัญญาความรอบรู้ แต่ถ้าหากมีปัญญาควบคุมควบพฤติกรรมได้จะสามารถเลือกได้ว่าพฤติกรรมไหนควรแสดงออกมา อย่างไหนไม่ควรแสดงออกมา ปัญญาความรอบรู้จะทำให้เข้าใจสามารถแยกแยะออกได้ จะเลือกแสดงออกมาแต่สิ่งดีมีประโยชน์ และการแสดงออกก็จะเป็นไปด้วยความระมัดระวังยิ่งขึ้น ไมหลงแสดงออกในทางที่จะทำให้เกิดความเสื่อมเสียอันจะทำให้เกิดโทษ ดังนั้นปัญญาจึงมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมอย่างแยกไมออก

หลักพุทธจิตวิทยาเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร

พุทธจิตวิทยาสร้างชุมชนให้มีอาหารที่ได้จากพืชผักที่อุดมที่อุดมสมบูรณ์ มีความเป็นอยู่ที่เรียกว่าอยู่ดีกินดี และมีอาหารกินถูกหลักอนามัยไม่เจือปนด้วยสารพิษทุกชนิด

พุทธจิตวิทยากับการเกษตรอินทรีย์

พุทธจิตวิทยามีความเกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ตลอดเวลาทั้งทางด้านพฤติกรรม การแสดงอารมณ์ออกมา และการวางแผนหาวิธีการที่จะทำให้การเกษตรมีผลผลิตสะอาดปลอดภัย ให้คุณภาพและประโยชน์ต่อผู้ปลูกและผู้บริโภค

การทำการเกษตรอินทรีย์ เกษตรอินทรีย์เป็นกิจกรรมที่จะทำให้เกิดปัจจัย ๔ ในการดำรงชีวิตด้วยความสงบสุขโดยไม่ต้องไปเบียดเบียนคนอื่นสัตว์อื่น เป็นการดำเนินชีวิตด้วยพฤติกรรมที่ไม่ประมาทโดยการใช้สติปัญญานำทางในการทำมาหากินตามภูมิปัญญาดั้งเดิม ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะมีเครื่องมือที่ทันสมัยเกิดขึ้นมากมายก็ตาม เช่น

ดังนั้น ภูมิปัญญาทางการเกษตรจะต้องเกื้อกูลสนับสนุนซึ่งกันและกันทั้งคนและสัตว์ เมื่อมนุษย์เมตตาอาทรดูแลรักษาสภาพแวดล้อมของผืนดินทางการเกษตรแม้กระทั่งตอซัง ต้นหญ้า กอไผ่ ต้นไม้เล็ก ๆ บนผืนดินย่อมจะทำให้ผืนดินอุดมสมบูรณ์ ส่งผลไปถึงสัตว์ตัวเล็ก ๆ ที่อาศัยอยู่ในดินซึ่งกินดินกินหญ้าคอยปกปักรักษาพรวนดินให้เกิดแร่ธาตุเพิ่มความสมดุลสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ต้นหญ้าส่วนมากที่เกิดอยู่บนผืนดินส่วนมากสามารถเป็นอาหารให้คนและสัตว์ได้

การเกื้อกูลกันทางธรรมชาติเป็นวิถีทางวิธีธรรมที่งดงาม ที่เกิดขึ้นด้วยการแต่งสรรปั้นแต่งโดยธรรมชาติเช่นเดียวกัน ไม่มีผู้ใดสร้างธรรมชาติมีแต่ธรรมชาติสร้างธรรมชาติเอง ธรรมชาติจึงให้ความมั่นคงไปในทุก ๆ ด้านแก่สรรพสัตว์โดยเฉพาะอย่างยิ่งความมั่นคงทางด้านอาหาร

วิธีการปฏิบัติตามหลักการอริยมรรค หลักการแห่งอริยมรรคได้สรุปย่อลงไว้เป็น ๓ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น อาจจะมีวิธีการปฏิบัติตาม คือ

ปฏิบัติตามหลักศีล หลักศีลหมายถึงศีล ๕ ข้อ ถึงแม้ว่าหลักศีลจะมีไม่มากก็ตาม แต่น้อยคนที่จะปฏิบัติตามให้ครบทั้ง ๕ ข้อได้ การปฏิบัติตามศีล หรือการรักษาศีล เป็นการฝึกฝนวิธีหนึ่งเพื่อให้เกิดมิตรภาพทางสังคม เพราะหากสังคมใดไร้ซึ่งศีลธรรม ขาดเมตตาธรรมต่อกัน สังคมนั้นคงจะเป็นเหมือนสังคมป่าเถื่อน โหดร้าย ขาดความดีงาม บ้านเมืองจะเต็มไปด้วยอันตรายนานัปการ เป็นสังคมที่ไม่น่าอยู่ การทำมาหากินคงจะต้องฝืดเคืองอย่างที่สุด เพราะทุกอย่างถูกทำลายไปหมด เช่น ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ถูกทำลายจนไม่เหลือแหล่งต้นน้ำ เกิดความแห้งแล้งไปทั่วหย่อมหญ้าการเกษตรซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจเป็นอาหารที่สำคัญถูกทำลายลงไปด้วย ซึ่งตรงกันข้ามหากปฏิบัติตามศีล ๕ คือ ไม่ฆ่า ไม่เบียดเบียน ไม่ขโมย ไม่ประพฤติผิดต่อกัน ไม่โกหกหลอกลวง และไม่ดื่มน้ำที่ทำให้ขาดสติ อันจะก่อให้เกิดอุบัติเหตุต่าง ๆ เป็นต้น การตั้งใจประกอบอาชีพอย่างสุจริตจะทำให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์มั่นคง บ้านเมืองจะสงบสุข

ดังตัวอย่างการสัมภาษณ์เกษตรกรเกี่ยวกับภูมิปัญญาทางการเกษตรอินทรีย์ การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตร และ แนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนเกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธจิตวิทยา ทำให้ทราบถึงวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรบนพื้นฐานของธรรมชาติที่มีความจำเป็นต่อความมั่นคงด้านอาหาร และมนุษย์จะแยกจากธรรมชาติไปไม่ได้ต่างต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

บทที่ ๔

เสนอแนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ภูมิปัญญาเกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธจิตวิทยา

ในบทที่ ๒ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาชุมชนการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา-นครนายก บทที่ ๓ ศึกษาการบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางเกษตร และบทที่ ๔ นี้ จะวิเคราะห์ และบูรณาการประเด็นดังต่อไปนี้ (๑) ภูมิปัญญาทางการเกษตรกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนเกษตรอินทรีย์ (๒) การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์ (๓) แนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนเกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

๔.๑ ภูมิปัญญาทางการเกษตรกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนเกษตรอินทรีย์

จากการที่ได้ศึกษาภูมิปัญญาทางการเกษตร ทำให้ทราบถึงปัญหา และประเภทของภูมิปัญญาทางการเกษตรเป็นต้น ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ตามสภาพวิถีชีวิตเกษตรกร

๔.๑.๑. ภูมิปัญญาพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนเกษตรอินทรีย์

จากการศึกษาภูมิปัญญาทางการเกษตรสามารถเป็นเครื่องมือในการนำไปพัฒนาวิถีชีวิตเกษตรกรได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการเกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษ

๔.๑.๑.๑ พัฒนาแบบมีประสบการณ์ ภูมิปัญญาสามารถพัฒนาวิถีชีวิตได้เป็นอย่างดีจากการสะสมประสบการณ์ตั้งแต่ต้นจนถึงเกิดความชำนาญในหลาย ๆ ทาง คือ

๑) ประสบการณ์ในการทำเกษตรอินทรีย์

(๑) ด้านเครื่องมือและประเภทของพืชที่ปลูก ปัจจุบันจะเป็นการทำการเกษตรแบบสมัยใหม่ ต้องรู้จักประสมประสานให้เข้ากับเทคโนโลยี แต่ไม่ใช่ว่าจะทิ้งเครื่องมือสมัยเก่าของเก่าก็ยังใช้อยู่ แต่บางอย่างก็เลิกใช้ไปบ้างหรือนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น ประเภทของพืชที่ปลูกอาจจะพัฒนาไปด้วยจากพันธุ์เดิม ๆ ที่เคยปลูกก็หันไปปลูกข้าวไรซ์เบอรี่อินทรีย์

(๒) ด้านการดูแล ต้องสังเกตการเปลี่ยนแปลงและดูแลอย่างเอาใจใส่ข้าวไรซ์เบอรี่ ๕ ครั้งต่อ ๒ ปี คือ ประมาณ ๔ เดือน เว้นช่วงเวลาในการลงมือทำ เช่น เมื่อมีการหมักฟาง เป็นต้น เพราะข้าวไรซ์เบอรี่ เป็นข้าวที่ชอบอากาศหนาว ถ้าปลูกในช่วงอากาศร้อนความเข้มของสี จะไม่ม่วงเข้ม จะออกสีแดง ๆ ด้านบนที่โดนแสงแดดจะมีสีขาว ๆ ด้านล่างจะมีสีม่วง

(๓) ด้านการตลาด การซื้อขาย ผู้ให้การสนับสนุน จะเป็นเอกชนหรือรัฐบาลก็ตามจะต้องแน่ใจด้วยตัวเองเสียก่อน ต้องพึ่งตนเองให้ได้ก่อน ถึงแม้ว่าจะขายได้ช่วงแรกทำประมาณ ๑๐

ไร่ แต่จะต้องทำเพิ่มเป็น ๒๐ ไร่ ข้าวจึงมีจำนวนเยอะมากขึ้น สามารถเก็บไว้ ได้ทั้งปี ช่วงที่มีอากาศร้อนจะลงข้าวอย่างอื่นแทน

(๔) ด้านผลตอบแทนที่ได้จากการทำเกษตรอินทรีย์ การทำเกษตรอินทรีย์เป็นการดีเมื่อก่อนใช้เคมีในการเกษตร เวลาใช้เคมีต้นทุนก็สูง ร่างกายเราไม่ไหว ฉีดยาเคมีแต่ละครั้งทำให้หลังร้อนไปเลย เช่น ยาเคมีหกใส่บ้างเกิดอันตายต่อสุขภาพร่างกาย การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ทำการเกษตรคุ้มค่ากว่าการทำแบบเคมี ผลตอบแทนที่ได้อีกอย่างหนึ่งที่ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

๒) ประสบการณ์การใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

(๑) ด้านองค์ความรู้ที่เกิดจากการลงมือทำและศึกษาเพิ่มเติม ได้ทำเกษตรอินทรีย์ เช่นปลูกพืชผัก ปลูกมะนาว เป็นต้น ในพื้นที่ที่แบ่งเป็นส่วน ๆ โดยทำบ่อน้ำบ้าง เลี้ยงสัตว์บ้าง แต่ไม่ได้อยู่ในพื้นที่ทำการเกษตร ในพื้นที่นา ๑๐ ไร่ มีการขุดบ่อน้ำไว้ประมาณ ๑ ไร่ เลี้ยงปลาแบบธรรมชาติจุดประสงค์เพื่อการใช้น้ำในการทำ

(๒) ด้านการดำเนินงานที่พอดี/พอประมาณ/เหตุมีผล ในการทำการเกษตรจะต้องทำแบบระมัดระวัง ต้องทำการผลิต การค้าขายแบบค่อย ๆ เดินจะดีกว่า การลงทุนจะต้องค่อย เป็นค่อยไป ไม่ควรมากเกินไป ไม่ต้องลงทุนเยอะเกินไป ถ้ากิจการดีขึ้นจึงค่อย ๆ ปรับขยายเพิ่มขึ้นแบบระมัดระวัง ไม่ควรประมาทในการปลูกพืชผัก

๓) ประสบการด้านการใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต

(๑) ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน แต่การลงมือทำการเกษตรอาจจะผิดพลาดคือเรื่องการฆ่าสัตว์ แต่ไม่มีเจตนาฆ่าเอง ขณะที่ใช้อุปกรณ์ จอบเสียม การไถ อาจจะโดนสัตว์บ้างก็ได้ การเริ่มต้นการเกษตรอินทรีย์ไม่มีใครเห็นด้วย พ่อก็ไม่เห็นด้วย เพราะว่าผมทำใหม่ ๆ ผลผลิตที่ได้น้อย แต่ทำไปเรื่อย ๆ ไม่หยุด จะได้ผลผลิตมากกว่าคนอื่น

(๒) ตั้งใจทำมาหากินตามหลักสายกลางอริยมรรค สัมมาชีพ อาชีพสุจริต ลงมือทำมานานเริ่มเห็นผลและมีสุขภาพดีหลังจากหันมาทำการเกษตรอินทรีย์ การทำนาอาจจะช้า แต่เกิดผลดีต่อสุขภาพทั้งต่อตนเองและต่อเพื่อนบ้าน ทำการเกษตรในนาข้าวที่ตนเองมีอยู่ มีครอบครัวที่อบอุ่น มีการเก็บเมล็ดพันธุ์พืชไว้ปลูกในปีต่อไปได้ไม่มีหนี้สิน

(๓) ทำตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเป็นปราชญ์แบบชาวบ้าน คือ การคิดเองทำเองด้วยตัวของตัวเองมากกว่า ไม่หวังผลสำเร็จ ที่ทำการเกษตรก็เพราะอยู่กับพ่อแม่ ถึงแม้ว่าจะจบการศึกษาด้านครู แต่ชอบทำการเกษตรไม่ชอบไปที่ไหนไกล ๆ ส่วนสายวิชาการที่เรียนจบมาทางราชการไม่เปิดรับ จึงคิดว่าศึกษาเพิ่มเติมในด้านการเกษตรจะดีกว่า

๔) ประสบการณ์ด้านชุมชนวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบชนบท

(๑) เข้าใจวิถีชีวิตชุมชนแบบชาวบ้านดั้งเดิม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาอดีต ที่คนและสัตว์ต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้จักแบ่งปัน เกื้อกูล เป็นชุมชนเกษตรกรในท้องถิ่นนี้มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เหมือนเกษตรกรทั่ว ๆ ไปมานาน ซึ่งส่วนมากจะมีอาชีพทำนาข้าวมากกว่าอย่างอื่น ๆ เพราะพื้นที่เหมาะแก่การทำการเกษตรมากกว่าอย่างอื่น

(๒) ส่วนวิถีชีวิตของชุมชนแบบสมัยใหม่ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาปัจจุบัน มีความแตกต่างกัน ทำให้คนกับสัตว์เริ่มห่างเหิน มีการดำรงชีวิตเปลี่ยนไป คงจะแก้ไข ปรับปรุงได้ยาก โดยปัจจุบันชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิต คนส่วนมากที่ทำการเกษตรเริ่มมีอายุมากขึ้นและเริ่มหยุด

จากการทำการทำเกษตร ส่วนคนหนุ่มสาวเริ่มมีการศึกษามีงานทำในที่อื่นหรือไปทำงานตามโรงงานอุตสาหกรรม ถึงแม้คนสมัยใหม่จะมีความรู้แต่ภูมิปัญญาแต่ก็ไม่เหมือนคนสมัยเก่า

๕) ประสบการด้านพัฒนาชุมชนเกษตรอินทรีย์

(๑) มีความรู้ความเข้าใจสภาพความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การพัฒนาอย่างอื่นไม่ดีเท่าการพัฒนาพัฒนาที่ตัวเราเอง การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์พืชผักทางการเกษตรที่จะเป็นประโยชน์เอาไว้ล่วงหน้า รู้จักวางแผนเพื่อการข้างหน้า แบ่งเวลาเข้าร่วมประชุมสัมมนาภายนอกสถานที่ จะทำให้เพิ่มประสบการณ์เพื่อนำมาพัฒนาการเกษตร เป็นการส่งเสริมสนับสนุนการเกษตรอินทรีย์ให้แพร่หลาย ให้คนทั่ว ๆ ไปได้หันมาสนใจมองเห็นความสำคัญและรณรงค์ในเรื่องของการเกษตรปลอดสารพิษทั้งผู้ทำและผู้บริโภค แม้แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ พระองค์ยังหันมาสนใจเรื่องการเกษตร และการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนทำเกษตรปลอดสารพิษตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

๔.๑.๑.๒. พัฒนาแบบบูรณาการ เป็นการพัฒนาแบบบูรณาการด้วยศีลธรรมกับวิถีชีวิตเกษตรกร จะต้องเข้าใจและรอบรู้หลักวิชาการที่ควรนำไปใช้

๑) หลักศีลธรรมหรือศีล ๕ ทางพระพุทธศาสนามีประโยชน์มากแก่สังคมทั้งทางด้านสุขภาพจิตใจ เพราะจะส่งผลไปสู่สุขภาพกาย ตลอดจนถึงคนใกล้ชิด คนมีศีลธรรมคิดว่าน่าจะเป็นผู้เย็นกายเย็นใจ แผ่ไปหาคนรอบให้เย็นกายเย็นใจไปด้วย การทำเกษตรอินทรีย์ ก็เป็นผลมาจากการมีศีล จะปลอดจากสารพิษ ไม่เกิดอันตรายทั้งแก่ตัวเองและผู้อื่น เป็นการแผ่ความห่วงใยเพื่อสุขภาพด้วยเมตตาปรารถนาดีต่อคนอื่น

๒) หลักศีลธรรมเพื่อป้องกันปัญหาการเกิดหนี้สิน ด้วยการป้องกัน และแก้ไข ไม่ผิดศีล ๕ ระมัดระวังไม่ยุ่งเกี่ยว ไม่เกี่ยวข้อง ไม่เป็นทาสของการพนัน ถึงแม้ว่าจะมีภาระในการรับผิดชอบครอบครัว แต่ก็ไม่ทำให้ครอบครัวผิดหวัง มีปัญญารอบรู้ สามารถผ่านพ้นไปได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่ประมาทในการเลี้ยง ต้องรับผิดชอบต่อครอบครัวตามหน้าที่ของผู้นำครอบครัว หากสมมติว่ามีหนี้สิน เพราะหนี้สินเกิดจากความประมาท

๓) อาชีพการเกษตรอินทรีย์ให้วิถีชีวิตเป็นสุข มั่นคง ดูแลครอบครัวพ่อแม่ที่แก่เฒ่ามีอายุ ลงมือทำไร่นาข้าวด้วยตัวเอง หันหลังให้กับชีวิตโรงงานในเมือง เปิดร้านขายอาหารด้วยตัวเอง แม้ว่าจะเคยทำนาข้าวแบบเคมีมาก่อนตามแบบที่พ่อแม่เคยทำ แล้วหันทำแบบอินทรีย์ ถึงรู้อยู่ว่าการทำนาข้าวไม่แน่นอนต้องขาดทุน จึงคิดแบบรอบคอบหาตลาด แล้วเลือกปลูกข้าวไรซ์เบอรี่ เพราะคนส่วนใหญ่ปัจจุบันหันมาดูแลสุขภาพกันมาก

๔.๑.๑.๓. พัฒนาแนวทางแบบบูรณาการ เป็นการพัฒนาแนวทางด้วยบูรณาการรู้จักเลือก แยกแยะ ที่จะพัฒนา เป็นเรื่องจำเป็นต้องรู้จักแนวทาง

๑) แนวทางที่จะนำไปพัฒนาเกษตรอินทรีย์เพื่อความมั่นคงด้านอาหารก็เป็นเรื่องสำคัญ ต้องรู้จักแนวทางหรือวิธีการ เกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษ ให้คุณต่อสุขภาพ ต่อดิน ต่อน้ำ และต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การทำเกษตรเกษตรอินทรีย์เป็นแนวทางที่จะทำให้ปลอดสารพิษ จะทำให้ชุมชนน่าอยู่มากกว่า ตามไร่นาสวน ต้นไม้ ผลไม้ พืชผัก ที่เรารับประทาน แหล่งดิน น้ำ ก็ปราศจากสารพิษ เมื่อปราศจากสารพิษ การที่จะหาอาหารก็ย่อมจะสะดวก

๒) แนวทางที่จะทำให้ชุมชนท้องถิ่นอุดมสมบูรณ์ มั่นคง และยั่งยืนสืบต่อไป จะต้องพัฒนาด้านการเพาะปลูกให้มีคุณภาพมากขึ้น ต้องคัดเลือกแต่ละชนิดของพันธุ์ข้าว เพื่อนำไปปลูกให้เกิดผลผลิต หากผู้บริโภคสนใจก็จะพัฒนาแหล่งจำหน่ายเพิ่มขึ้น จะต้องพัฒนาด้านการสีข้าวให้สะอาดถูกหลักอนามัย เพื่อจำหน่ายตามร้านข้าว มีการพัฒนารูปแบบการผลิต เช่น เครื่องบด เครื่องแพ็คเป็นห่อสี่เหลี่ยมวางจำหน่ายที่ร้านขายอาหาร ต้องส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นหันมาสนใจการปลูกข้าวอินทรีย์ให้มาก ประสานคนในชุมชนเห็นคุณค่าของข้าวไทย

๓) แนวทางที่จะทำให้เกิดจุดเด่นเรื่องข้าว อยู่ที่การผลิตให้ได้คุณภาพ สะอาด ปลอดภัย ไร้สารพิษ การห่อการแพ็คไม่ต้องพิสดาร ให้เรียบร้อย พอเหมาะ ไม่ใหญ่ ไม่เล็กจนเกินไป พกสะดวกนำไปได้ทุกที เป็นที่ต้องการของคนทั่วไป มีราคาไม่แพงไม่ถูกจนเกินไป ให้คุณค่าด้านอาหาร อาจจะมีจุดเด่นสำคัญ ซ้ำเป็นของหายาก นอกจากนั้น การเกษตรอย่างอื่นจะต้องพัฒนาควบคู่ไปด้วย เช่น การปลูกพืชผักสวนครัวอื่น ๆ ที่จำเป็น พืชสมุนไพร ไม้ดอก ไม้ผล ที่มีอยู่ในท้องถิ่น เป็นวัฒนธรรมทางการเกษตรซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่สำคัญในชีวิตประจำวัน

๔.๒ การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์

เกษตรกรเป็นผู้ทราบปัญหาและแนวทางแก้ไข การสัมภาษณ์จะทำให้ทราบการบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญากับวิถีชีวิตชุมชนทางการเกษตร

๔.๒.๑ บูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตร

เกษตรกรผู้ประกอบการเกษตรโดยเฉพาะการเกษตรอินทรีย์ได้ความนิยมทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคเพราะตระหนักถึงเมตตาธรรมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตามหลักศีล ๕

๔.๒.๑.๑ บูรณาการศีลกับภูมิปัญญาทางการเกษตร เกษตรกรส่วนมากเข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ด้านการเกษตรตามภูมิปัญญาและนำหลักธรรมไปใช้ประกอบในวิถีชีวิตประจำวัน ให้สอดคล้องกับศีลธรรม วัฒนธรรม ประเพณี ของท้องถิ่นนั้น ๆ หากรู้จักศีล สมาธิ และปัญญาก็จะตามมา สัมมาชีพ การเลี้ยงชีพแบบสุจริตก็จะเกิดขึ้น

๑) วิธีบูรณาการศีลหรือศีล ๕ กับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์ จากการที่ได้สัมภาษณ์เกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์เกษตรปลอดสารพิษ เกษตรกรแต่ละท่านได้ให้ความสำคัญต่อการทำการเกษตรเป็นอย่างมาก ต่างก็มีจุดยืนและอุดมการณ์ของตัวเองในการประกอบอาชีพโดยเฉพาะการทำเกษตรปลอดสารพิษหรือเกษตรอินทรีย์ด้วยวิธีการเหล่านี้

(๑) บูรณาการตามประสบการณ์ เกษตรกรมีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นทุนเดิมที่สั่งสมมาก่อนยาวนานทั้งจากครอบครัว จากสังคมการเกษตร และจากธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เป็นครูที่ดี สอนให้รู้จักปรับตัวปรับวิธีการในการนำไปใช้ให้เหมาะสมและถูกต้องตามสถานการณ์และโอกาส

(๒) บูรณาการตามเหตุการณ์ รู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างปัจจุบันทันด่วน ทั้งตั้งตัวทันและไม่ทัน ติดตามความเคลื่อนไหวของดิน ฟ้า อากาศ อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งจะผลกระทบต่ออาชีพการเกษตร การรอบรู้การเคลื่อนไหวอยู่ประจำจะทำให้รู้เท่าทันต่อเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นแบบไม่คาดคิดได้ เช่น ฝนแล้ง ฝนมาก ลมพายุแรง ลมลมร้าย จะต้องเตรียมการป้องกันแก้ไขอย่างไร

(๓) บูรณาการตามหลักธรรม เกษตรกรเป็นพุทธบริษัทมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มั่นคงต่อพระรัตนตรัย ศึกษา ค้นคว้า ปฏิบัติตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาอยู่เนื่อง ๆ ไม่ขาด บ้างก็เป็นหัวหน้าครอบครัว ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และเกษตรกรผู้รอบรู้ และสามารถในเรื่องการเกษตรได้เป็นอย่างดี

(๔) บูรณาการตามวิถีชุมชนท้องถิ่น เกษตรกรเป็นคนท้องถิ่น เข้าใจต่อชุมชนสภาพความเป็นจริงของชุมชนดั้งเดิม ภูมิปัญญาอดีตคนกับสัตว์พึ่งพาอาศัยกัน การช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปัน ภูมิปัญญาชุมชนสมัยใหม่ ภูมปัญญาปัจจุบันที่คนกับสัตว์ห่างเหินกัน แนวทางการดำรงชีวิตควรจะเป็นอย่างไร ควรจะป้องกันหรือแก้ไข และปรับปรุงอะไร หรืออย่างไร

(๕) บูรณาการตามความคิดเห็น เกษตรกรสามารถแสดงออกทางความคิดเห็นด้วยเหตุผลที่ที่น่าเชื่อถือ เพื่อนำไปสู่การป้องกันและแก้ไขปัญหาชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น ความต้องการของชุมชน หน้าที่ประชากรในชุมชน รวมไปถึงเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งจะเป็นแนวทางพัฒนาชุมชนให้เหมาะสมแก่อาชีพและความเป็นอยู่

๒) วิธีบูรณาการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์ จากการที่ได้สัมภาษณ์เกษตรกรในชุมชนเกษตรกรอินทรีย์หรือเกษตรกรปลอดสารพิษ ทำให้ทราบได้ว่าเกษตรกรได้ให้ความสำคัญต่อเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างมากเช่นกัน โดยได้บูรณาการหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน ให้เข้ากับกิจกรรมการทำการเกษตรด้วยวิธีการเหล่านี้

(๑) บูรณาการหลักความพอประมาณกับการทำการเกษตรให้เข้ากับวิถีชีวิตตามฐานะความเป็นอยู่ ไม่มากไม่น้อย ไม่รบกวนตนเองหรือผู้อื่น ด้วยความพอดี เช่น (๑) ในด้านจิตใจ มีจิตใจที่พอดี อดทนอดกลั้นต่อความทุกข์ใจในเมื่อประสบพบกับสิ่งที่คับแค้นใจ ไม่ถูกใจ เข้มแข็งไม่ย่อท้อในยามที่อ่อนแอเพราะความเหนื่อยหน่ายเมื่อยล้ากับการต่อสู้กับการงานที่หนักอากาศที่ร้อนอบอ้าวด้วยแสงแดด ถึงแม้ว่าจะต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อนำมาลงทุนในการเกษตร สำนึกได้ในยามที่ผิดพลาด รู้ตัวเองไม่หลงตัวเองไม่คิดเกินตัวเองในยามที่กำลังสร้างเนื้อสร้างตัวสร้างฐานะ มุ่งมั่นหาหาเลี้ยงชีพ (๒) ในด้านสังคม ต้องรู้จักสังคม มีความสามัคคีกันในชุมชน ปรึกษาหารือกัน พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ให้การแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูล มีความสามัคคี การติดต่อข้อมูลสื่อสารส่งข่าวเรื่องการเกษตร (๓) ด้านทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ต้องรอบรู้เรื่องดิน น้ำ อากาศ พืชผัก การแยกแยะประเภทของพืชให้เหมาะสมต่อสภาพของดินอากาศในพื้นที่นั้น ๆ ด้วย

(๒) บูรณาการความมีเหตุผลกับการทำการเกษตร จะต้องมีความเข้าใจในอาชีพที่ตนเองทำอยู่ มีใจรักกับความเป็นเกษตรกร รู้จักตัดสินใจในการดำเนินการเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเกษตร แยกแยะออกได้ว่า อะไรคือเรื่องที่จำเป็นต้องเรียนรู้เพิ่มเติม เช่น วิชาการ กฎหมาย ศีลธรรม ศาสนา คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่ดีงาม จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคของตัวเอง จนสามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ว่า อะไรจะเกิดขึ้น หรือว่าควรจะทำอะไรก่อนหรือหลังแล้วลงมือทำอย่างรอบคอบ ตามหลักเหตุผล ๕ เช่น (๑) ประหยัดค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ไม่ฟุ่มเฟือยจนเกินไป (๒) ประกอบอาชีพด้วยความ สุจริต ถูกต้อง ถึงแม้ว่าจะตกอยู่ใจสภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพ (๓) ละเลิกการแก่งแย่ง ขัดแย้งผลประโยชน์และแข่งขันในการค้าด้วยวิธีแบบรุนแรง (๔) ขยัน ไม่หยุดนิ่ง พยายามหาหนทางด้วยวิธีการที่ถูกต้องเพื่อชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากลืมตาอ้า

ปากได้ (๕) ดำรงชีวิตด้วยการปฏิบัติตนในทางที่ดีงาม ลด ละ เลิก สิ่งชั่วร้าย อันจะเกิดโทษต่อตนเองและผู้อื่น พยายามเพิ่มพูนรักษาความดีงามที่มีอยู่ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

(๓) บูรณาการความมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีกับการทำการเกษตร มีความเตรียมพร้อมในการรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในหลายด้าน เช่น เศรษฐกิจความเป็นอยู่ สังคมชุมชน ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมดั้งเดิมหรือจากต่างถิ่น เพื่อรับมือด้วยการบริหารจัดการเหตุการณ์ความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น สามารถปรับตัวได้ทันท่วงที ตามหลักภูมิคุ้มกัน ๒ คือ (๑) ภูมิปัญญา การมีความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง (๒) ภูมิธรรม การมีความซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทนในอาชีพที่ทำอยู่ และแบ่งปันกับเพื่อนสมาชิกในชุมชน

๔.๒.๑.๒ บูรณาการสมาธิกับภูมิปัญญาทางการเกษตร สมาธิเป็นเรื่องสำคัญสำหรับการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นงานชนิดไหน โดยเฉพาะการเกษตรต้องมีสมาธิ

๑) บูรณาการสมาธิกับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์ ซึ่งสมาธิความตั้งใจมั่นเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่งในการทำการเกษตร เกษตรกรจะต้องมีจิตใจหนักแน่น มั่นคงตั้งใจ ตามขั้นตอนต่าง ๆ เช่น การทำนาข้าว เริ่มตั้งแต่การเตรียมการก่อนลงมือทำการเกษตร

๒) บูรณาการเพื่อเตรียมการลงมือทำ ปรับสภาพดิน เตรียมปุ๋ย ใส่ปุ๋ย การไถดะ การไถกลบ การคราด การหว่านกล้า การถอนต้นกล้า การปักดำ การนำน้ำเข้าแปลงการเกษตร การดูแลวัชพืชที่จะแย่งชิงพื้นที่อาหารของต้นข้าว โดยกิจกรรมทุกอย่างจะต้องดำเนินไปด้วยสมาธิ คือความตั้งใจมั่น

๔.๒.๑.๓ บูรณาการปัญญากับภูมิปัญญาทางการเกษตร ปัญญาจะเกิดขึ้นได้เพราะมีศีลและสมาธิเป็นพื้นฐาน ปัญญาทำให้มีการพัฒนา

๑) บูรณาการปัญญากับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์ ซึ่งปัญญา ความรอบรู้นั้นเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งในการทำการเกษตร เกษตรกรจะต้องมีความรอบรู้ในทุกเรื่องที่เกี่ยวกับการเกษตร โดยเริ่มต้นจากการศึกษาหาความรู้ทั้งตามหลักวิชาการจากการเรียนรู้อย่างมีเหตุมีผลที่สามารถพิสูจน์ได้

๒) บูรณาการจากการเรียนรู้ตามประสบการที่เห็นผลได้ด้วยการลงมือทำ การนำเอารูปแบบการทำการเกษตรแบบสมัยใหม่มาใช้ จะทำให้เกิดการเพิ่มสิ่งแปลกใหม่เข้ามาบ้าง แต่หากกล่าวตามศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม อาจจะเป็นการละเลยของเก่า อย่างไรก็ตาม การบูรณาการวิธีการแบบเก่ากับวิธีการแบบใหม่เข้าด้วยกัน ก็อาจจำทำให้มองเห็นขั้นตอนการทำงานด้วยวิธีการใหม่ ๆ ที่เกิดจากการทดลองใช้ให้เกิดประโยชน์แบบผสมผสาน

๔.๓ เสนอแนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนเกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

การนำเสนอแนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนการเกษตร จะเป็นวิธีการทางเลือกที่จะทำให้เกษตรกรเกิดข้อคิดหลักการเพิ่มเติม

๔.๓.๑ บูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนการเกษตร

การทำการเกษตรเป็นวิถีชีวิตที่เป็นไปตามธรรมชาติดินฟ้าอากาศที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การรอบรู้ ปัญหา โอกาส จุดอ่อน จุดแข็ง จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต

๔.๓.๑.๑ แนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนเกษตรอินทรีย์ การทำการเกษตรต้องมีเป้าหมายอย่างชัดเจนและมั่นคง ซึ่งจะเป็นแนวทางที่ดีตามสถานการณ์และโอกาสการเลือกทำการเกษตร เลือกพื้นที่ และหลักการดี จะช่วยพัฒนาคุณภาพเกษตรกร

๑) บูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยศีล ๕ โดยตามหลักการศีลเป็นสิกขาส่วนหนึ่งที่ได้จัดเข้าอยู่อริยมรรคมีองค์ ๘ อยู่แล้วนั้นคือ ศีล สมาธิ และปัญญา หากจะนำมาบูรณาการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตก็ยิ่งจะเป็นการดีสำหรับเกษตรกร เพราะศีลหรือศีล ๕ เหมาะแก่การนำไปประพฤติปฏิบัติให้กิจกรรมการเกษตรดำเนินไปได้ด้วยดี อีกทั้งจะเป็นการดีถ้าหากเกษตรกรสามารถปฏิบัติตามหลักศีล ๕ ได้ ไม่เพียงเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรโดยส่วนเดียวเท่านั้น หากแต่จะเป็นการพัฒนารวมไปถึงสังคมชุมชนโดยส่วนรวม เช่น

(๑) พัฒนาตามหลักศีลข้อที่ ๑ การงดเว้นจากฆ่า การเบียดเบียน โดยปกติการทำการเกษตรอินทรีย์ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการทำลาย การฆ่า การเบียดเบียน ไม่สนับสนุนส่งเสริมให้เกษตรกรทำการเกษตรด้วยสารเคมี หรือการนำเข้าสารเคมีที่เป็นอันตรายร้ายแรงต่อชีวิตทุกประเภท นอกจากนั้น การไม่ฆ่าไม่เบียดเบียนยังจะเป็นหนทางให้เกิดมิตรสหายบริวารแวดล้อมด้วยผลจากความเมตตา

(๒) พัฒนาตามหลักศีลข้อที่ ๒ การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ให้ โดยปกติการทำการเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่มาแต่ดั้งเดิมสืบต่อกันมา โดยเน้นการเกษตรแบบเป็นไปตามธรรมชาติ เกษตรกรมีความรู้ความสามารถด้วยกำลังของตัวเอง โดยสุจริต นอกจากนั้น การไม่ลักไม่ขโมยยังจะเป็นผลดีที่จะทำให้คนอื่นไว้วางใจอย่างสนิทใจ

(๓) พัฒนาตามหลักศีลข้อที่ ๓ การงดเว้นจากการประพฤติผิดต่อคู่ครองของคนอื่น โดยปกติเกษตรกรมีความมักน้อยสันโดษ พอเพียง พอดี ยินดีในสิ่งที่ตนเองมีอยู่แล้ว มีจิตใจที่ตั้งมั่นในศีลธรรม ซื่อสัตย์ต่อคู่ครองเป็นปกติ มีเกียรติและศักดิ์ศรีในการอยู่ครองเรือน นอกจากนั้น การประพฤติชอบยังจะเป็นสร้างเครือข่ายที่ดีทางสังคม เกิดสังคมชุมชนที่พร้อมไปด้วยศีลธรรม

(๔) พัฒนาตามหลักศีลข้อที่ ๔ การงดเว้นจากการกล่าวเท็จด้วยคำที่ไม่เป็นจริง โดยปกติเกษตรกรมีการติดต่อประสานงานในสายงานเกษตรกรด้วยกัน ไม่โกหกหลอกลวง ซื่อตรง ซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่การงาน ซึ่งจะส่งผลในทางที่ดีงามต่อสังคมชุมชนเกษตรกรและลูกค้าการเกษตร นอกจากนั้น การกล่าวคำสัตย์จริง ยังจะเป็นที่เคารพนับถือไว้วางใจจากบุคคลทั่วไปในสังคมชุมชน

(๕) พัฒนาตามหลักศีลข้อที่ ๕ การงดเว้นจากการดื่มน้ำเมาอันเป็นสาเหตุให้ขาดสติ โดยปกติเกษตรกรเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะในการทำการเกษตร มีความตั้งใจทำงานด้วยวิริยะอุตสาหะเพียรพยาม อย่างเข้มแข็งอดทนต่อความลำบาก การไม่ดื่มสุรายาเมาจึงเหมาะกับอาชีพเกษตรกร นอกจากนั้น การไม่ดื่มสุรายาเมา สารเสพติด ยังจะเป็นผลดีต่อสุขภาพ ชุมชนสงบร่มเย็น

๔.๓.๑.๒ แนวทางบูรณาการพัฒนาความมั่นคงด้านอาหาร วิธีการที่จะทำให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารนอกจากการปฏิบัติตามหลัก**ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ศีล ๕ และอริยมรรคมีองค์ ๘** ซึ่งเป็นหลักการเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันทางวิชาการ การรู้จักและเข้าใจที่จะนำหลักการเหล่านี้ไปบูรณาการให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา การวางแผนคิดค้นหาวิธีการที่จะทำให้เกิดผลิตผลที่คุ้มค่าต่อการลงทุน ไม่ทำไปโดยไม่หลักการหรือไม่มีหลักวิชาการ จะต้องไม่สูญเปล่า

หรือเสียเวลาเปล่า เป็นการคิดแบบละเอียดถี่ถ้วน ขั้นต่อไป คือ การลงมือทำจะต้องทำแบบมั่นใจ แบบมีหลักการที่มาที่ไป มีข้อมูลที่ชัดเจนซึ่งจะนำไปสู่ ความมั่นคงด้านอาหาร ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมาก จึงจะเสนอตามแผนผัง และประเด็น ดังต่อไปนี้

แผนภูมิ รูปแบบการบูรณาการความมั่นคงด้านอาหาร

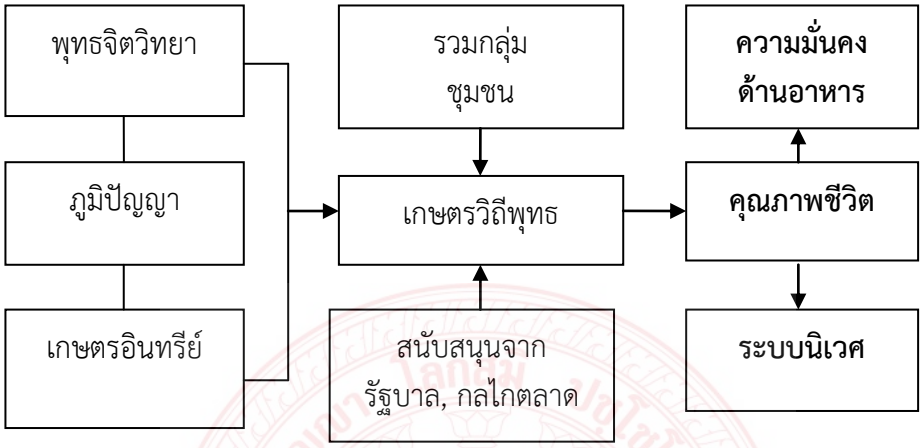

๑) บูรณาการหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีกรอบแนวคิด และขั้นตอนการดำเนินการจัดทำกรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย คือ

(๑) กรอบแนวคิด ในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีทิศทางการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ มีกรอบแนวคิดของการพัฒนาที่อยู่บนรากฐานของสังคมไทยโดยใช้ **หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง** ประเทศมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นเสาหลักของความเป็นปึกแผ่นของคนในชาติ ครอบครัวมีความสุขเป็นพื้นฐานที่สร้างคนเป็นคนดี ขุมชนมีความเข้มแข็งและมีบทบาทในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ มีเสถียรภาพและความสามารถในการแข่งขัน มีการบริการสาธารณที่มีคุณภาพ มีกฎระเบียบและกฎหมายที่บังคับใช้อย่างเป็นธรรม และประเทศไทยมีคามเชื่อมโยงกับประเทศภูมิภาคและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ตามกรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารที่จัดทำขึ้นนี้มีความสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๑๑ ดังกล่าว โดยมีหลักการในการจัดทำ คือ ให้เป็นแผนชี้นำเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปเป็นแนวทางในการวางแผนปฏิบัติงานสร้างความมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนเกิดการบูรณาการดำเนินงานอย่างสมบูรณ์ มีการวิเคราะห์จุดเสี่ยงที่มีหลักฐานทางวิชาการสนับสนุน ซึ่งเมื่อดำเนินการแล้วจะได้ผลสูงสุด ก่อให้เกิดความยั่งยืนให้กับประเทศไทย โดยหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนดำเนินการร่วมกัน ให้บรรลุวิสัยทัศน์ คือ “ประเทศไทยผลิตอาหารที่มีคุณภาพและปลอดภัย มีความมั่นคงด้วยอาหารอย่างยั่งยืนเพื่อชาวไทยและชาวโลก”

(๒) ขั้นตอนการดำเนินการ คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ ฯ ได้ดำเนินการจัดทำกรอบยุทธศาสตร์ ฯ โดยคณะผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

(๑.๑) การวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาตลอดห่วงโซ่ (Situation & problem analysis) ในระบบการจัดการด้านอาหารของประเทศไทย (ดังรูปที่ ๑) โดยการทบทวนสถานการณ์

ปัญหาที่เกี่ยวข้องทั้งใน และต่างประเทศ และจัดประชุมระดมสมองตัวแทนจากภาครัฐ ภาคการผลิต สถาบันการศึกษา และองค์กรผู้บริโภค รวมทั้งผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(๑.๒) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Environment analysis) ซึ่งใช้หลักการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุมคามในการวิเคราะห์เพื่อประเมินสถานภาพของประเทศเมื่อต้องเผชิญกับสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ

(๑.๓) การสร้างยุทธศาสตร์ (Strategy creation) ในการบริหารและจัดการด้านอาหารที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัญหาของประเทศไทยและสภาพแวดล้อมด้านต่าง ๆ ที่ต้องเผชิญ โดยใช้ข้อมูลจากทั้ง ๒ ขั้นตอนข้างต้น มาวิเคราะห์และศึกษาแนวทางการจัดการด้านอาหารของต่างประเทศ สังเคราะห์และจัดทำข้อมูลยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย

(๑.๔) จัดการประชุมระดมความคิดเห็นต่อกรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย โดยกรรมการผู้ทรงวุฒิในคณะกรรมการอาหารแห่งชาติและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวนประมาณ ๑๕๐ คน เมื่อวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๕๓ เพื่อตรวจสอบแบละรับฟังข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะในการจัดทำยุทธศาสตร์ให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ และปรับปรุงข้องแก้ไขเป็นข้อเสนอยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศที่สมบูรณ์ต่อไป

ในส่วนที่ ๑ แสดงถึงสถานการณ์ด้านอาหารของประเทศไทย

ประเทศไทยมีความอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งผลิตอาหารสำคัญของโลก สามารถผลิตสินค้าได้หลากหลาย เกินความต้องการบริโภคภายในประเทศ และมีมากพอสำหรับส่งเป็นสินค้าออกไปขายยังประเทศต่าง ๆ อย่างไรก็ตามที่ผ่านมาพบว่ามีปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการผลิต ซึ่งจากการวิเคราะห์สถานการณ์ด้านอาหารตลอดห่วงโซ่ (ดังรูปที่ ๑) ได้แก่ ฐานทรัพยากร ปัจจัยการผลิต แรงงานภาคเกษตร ตลอดจนปัจจัยภายนอก ที่มีผลกระทบและสามารถสรุปประเด็นปัญหาที่สำคัญตามมิติของพระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ ดังต่อไปนี้

รูปที่ ๑ แสดงแผนภูมิห่วงโซ่อาหาร

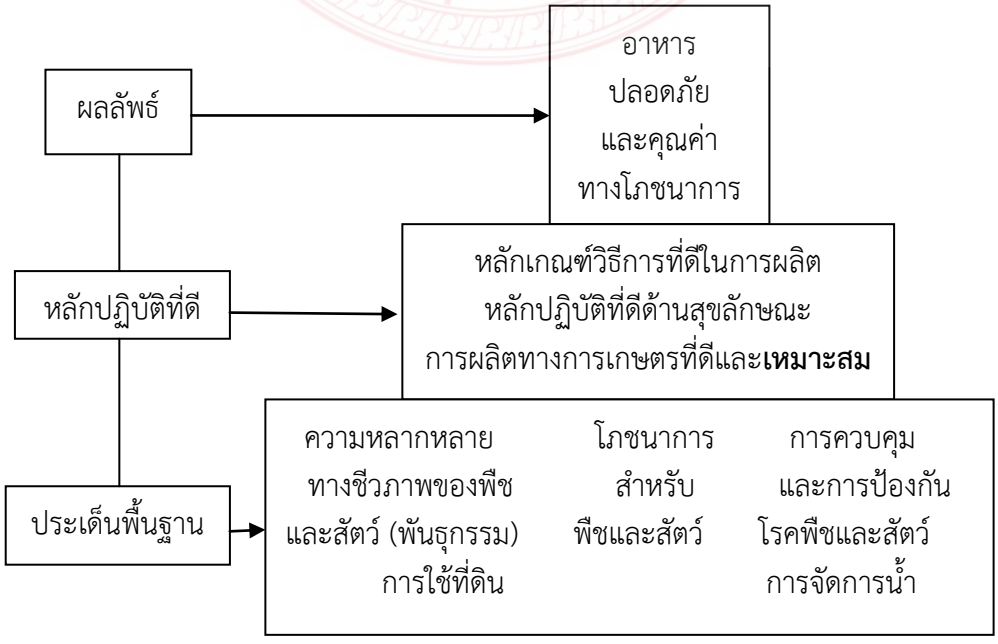

ประเด็นสถานการณ์ด้านความมั่นคงอาหารข้อที่ ๑

ตามพระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๑ “ความมั่นคงด้านอาหาร” หมายความว่า การเข้าถึงอาหารที่มีอย่างเพียงพอสำหรับการบริโภคของประชาชนในประเทศ อาหารมีความปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการเหมาะสมตามความต้องการ ตามวัยเพื่อการมีสุขภาวะที่ดี รวมทั้งการมีระบบการผลิตที่เกื้อหนุนรักษาความสมดุลของระบบนิเวศวิทยาและความคงอยู่ของฐานทรัพยากรอาหารทางธรรมชาติของประเทศทั้งในภาวะปกติ หรือเกิดภัยพิบัติสาธารณภัยหรือการก่อการร้ายอันเกี่ยวเนื่องจากอาหาร

ซึ่งชี้ให้เห็นว่านั่นหมายถึงประชากรไทยทุกคนมีสิทธิในการได้รับอาหารอย่างเพียงพอตามความต้องการ ในระดับปัจเจกบุคคล และมีการผลิตและเข้าถึงทรัพยากรอย่างเพียงพอ แต่ที่ผ่านมาพบว่าฐานทรัพยากรธรรมชาติมีแนวโน้มเสื่อมโทรมรุนแรงส่งผลกระทบต่อการผลิตภาคเกษตรและความมั่นคงอาหาร ระบบการผลิตภาคเกษตรยังต้องพึ่งปัจจัยการผลิตจากต่างประเทศ ทำให้มีต้นทุนการผลิตสูง ขณะที่พื้นที่การเกษตรมีจำกัดและถูกใช้ไปเพื่อกิจการอื่น รวมทั้งมีปัญหาชาวต่างชาติอาศัยช่องว่างของกฎหมายเข้ามาครอบครองที่ดินเกษตรกรรม ส่งผลให้คนไทยสูญเสียสิทธิ์ การครอบครองและการใช้ประโยชน์ที่ดินและแรงงานภาคเกษตรมีแนวโน้มลดลง ส่วนการเชื่อมโยงผลผลิตเกษตรกับภาคอุตสาหกรรมการเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่า ยังอยู่ในวงจำกัดและล่าช้าเนื่องจากการพัฒนาเป็นแบบแยกส่วน ขาดการรวมกลุ่มอย่างเป็นระบบ อีกทั้งยังมีปัจจัยภายนอกที่กระทบต่อความมั่นคงอาหารเช่นกัน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ [๑]

ในส่วนประเด็นยุทธศาสตร์ข้อที่ ๔

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวจึงกำหนดประเด็จยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทยเป็น ๔ ยุทธศาสตร์ ดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ ด้านความมั่นคงอาหาร ความเป็นอยู่ของมนุษย์เกี่ยวข้องกับเรื่องอาหาร หากขาดอาหารสังคมจะเกิดความวุ่นวายที่สุด อาหารเป็นสิ่งจำเป็น ดังจะกล่าวต่อไป

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ ด้านความมั่นคงอาหาร

หลักการ : เพื่อให้ประเทศไทยมีความมั่นคงด้านอาหารอย่างยั่งยืน บริหารจัดการทรัพยากรเพื่อการผลิตอาหารอย่างมีประสิทธิภาพโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

กลยุทธ์ที่ ๑ เร่งรัดปฏิรูปการถือครองที่ดินและการคุ้มครองพื้นที่การเกษตร

เป้าหมาย : สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตแก่เกษตรกรทุกระดับและรักษาพื้นที่ทางการเกษตรด้านอาหาร

แนวทางดำเนินงาน :

๑. ปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินและการเช่าที่ดิน

๒. บังคับใช้กฎหมายที่มีอยู่ให้เข้มงวดขึ้น เช่น การเก็บภาษีที่ดินเพื่อการเกษตรที่ไม่ได้ใช้ทำการเกษตร การบุกรุกพื้นที่สงวน การครอบครองที่ดินของต่างชาติ เป็นต้น

๓. ผลักดันกฎหมายการคุ้มครองพื้นที่ทางการเกษตรให้มีผลบังคับใช้โดยเร็ว

---

[๑] (ดูเพิ่มเติมใน) สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา และสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตร, **กรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย**, (อ้างแล้ว), หน้า ๑๖-๒๒.

๔. หามาตรการไม่ให้เกษตรกรขายพื้นที่ทางการเกษตรในพื้นที่ที่เหมาะสมทางการเกษตรไปเพื่อวัตถุประสงค์อื่น ซึ่งอาจกำหนดเป็นมาตรการทางกฎหมาย หรือสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ

กลยุทธ์ที่ ๒ จัดการทรัพยากรน้ำและดิน เพื่อการเกษตรและป่าชุมชน

เป้าหมาย : เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำและดินเพื่อการเกษตรและสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในระดับชุมชน

แนวทางดำเนินงาน :

๑. เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำ รวมทั้งการจัดหาแหล่งกับเก็บน้ำใหม่ เพื่อให้ทรัพยากรน้ำเพียงพอกับการเกษตร โดยการลงทุนและการบริหารจัดการน้ำให้เน้นเพื่อการเกษตรและอาหารเป็นความสำคัญลำดับแรก

๒. สนับสนุนและผลักดันให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ป่าชายเลน และป่าชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยส่งเสริมปราชญ์ชาวบ้านให้เป็นผู้นำในการดำเนินการ

๓. ฟื้นฟูและปรับปรุงทรัพยากรดินในพื้นที่การเกษตร

กลยุทธ์ที่ ๓ สร้างความสมดุลระหว่างพืชอาหารกับพืชพลังงาน

เป้าหมาย : เพื่อให้ประเทศสามารถมีความมั่นคงด้านอาหารและความมั่นคงด้านพลังงานได้ในระดับที่เหมาะสมและยั่งยืน

แนวทางดำเนินงาน :

๑. กำหนดนโยบายเศรษฐกิจที่ชัดเจนเกี่ยวกับการส่งเสริมพลังงานทางเลือกในส่วนของพืชพลังงาน เพื่อมิให้เกิดปัญหาการแย่งพื้นที่เพาะปลูกพืชอาหารจนส่งผลกระทบด้านลบต่อความมั่นคงด้านอาหารของประเทศ

๒. นำเรื่องการกำหนดเขตการผลิต (Zoning) พืชอาหารและพืชพลังงานมาใช้

๓. เน้นการใช้พืชที่มีปัญหาด้านราคา หรือพืชที่ผลิตเพื่อการส่งออกเป็นเป้าหมายสำหรับการเป็นพืชพลังงาน

กลยุทธ์ที่ ๔ พัฒนาประสิทธิภาพการผลิตอาหาร

เป้าหมาย : เพื่อเพิ่มผลผลิตให้ประชาชนมีอาหารบริโภคที่เพียงพอ มีคุณภาพ และความปลอดภัยและมีคุณภาพทางโภชนาการ

แนวทางดำเนินงาน :

๑. สนับสนุนการจัดเขตการผลิต (Zoning) สินค้าเกษตรที่เหมาะสมเพื่อให้สามารถพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรที่เป็นอาหารในแต่ละด้านได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

๒. สร้างนวัตกรรมและนำเทคโนโลยี รวมถึงปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ในห่วงโซ่อาหารที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่มาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต

๓. สนับสนุนการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการผลิต รวมทั้งนำการผลิตด้านเกษตรไปเชื่อมโยงกับเรื่องอื่น ๆ เพื่อสร้างรายได้ให้ชุมชน เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวด้านการเกษตรของชุมชนเผ่าวัฒนธรรมด้านการเกษตรและอาหาร

กลยุทธ์ที่ ๕ สร้างแรงจูงใจในการทำการเกษตร และเพิ่มจำนวนเกษตรกรรุ่นใหม่

เป้าหมาย : เพื่อสร้างความมั่นคงและรายได้ในการทำอาชีพเกษตรกรรม

แนวทางดำเนินงาน :

๑. ส่งเสริม และสนับสนุนการเรียนรู้การทำเกษตร และผลิตอาหารในโรงเรียนและชุมชน

๒. ส่งเสริม และสนับสนุนยุวเกษตรกร และเกษตรกรให้มีโอกาสทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถประยุกต์ความรู้ด้านอาหารศึกษาในการเพิ่มประสิทธิภาพของการผลิตอาหาร และเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม จริยธรรม และการค้า

๓. สนับสนุนให้เกษตรกรรายย่อย และกลุ่มเกษตรกรผลิตอาหารที่มีคุณภาพและปลอดภัยในระบบพันธะสัญญากับผู้ซื้อ เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน และภาคอุตสาหกรรม

๔. บูรณาการการจัดสรรที่ดินเพื่อการเกษตร การฝึกอบรม และการให้สินเชื่อทางการเกษตร และการตลาดเพื่อให้เกษตรกรมีความมั่นคงในอาชีพ

๕. ส่งเสริมบทบาทสถาบันทางการศึกษาที่เกี่ยวกับการเกษตรและอาหาร ในการเพิ่มความรู้ และประสิทธิภาพของเกษตรกร

๖. พัฒนาระบบประกันรายได้ และสวัสดิการสังคมให้ครอบคลุมเกษตรกรทั้งหมด

๗. ยกย่อง เชิดชูเกษตรกรดีเด่นในทุกระดับ ให้เกิดความภูมิใจในวิชาชีพ และให้มีการดูแลเกษตรกรต่างด้าวด้วยความเป็นธรรม

กลยุทธ์ที่ ๖ ส่งเสริมการเข้าถึงอาหารในระดับชุมชนและครัวเรือน

เป้าหมาย : ประชาชนในระดับชุมชนสามารถเข้าถึงอาหาร สร้างความมั่นคงด้านอาหารให้เกิดขึ้นในระดับชุมชน

แนวทางดำเนินงาน :

๑. สนับสนุนให้ประชาชนในระดับชุมชนทำการเกษตรของท้องถิ่น เช่น ปลูกพืชประจำถิ่น รวมทั้งพืชอาหารที่มีคุณค่าโภชนาการสูง เลี้ยงสัตว์พื้นเมือง ประมงพื้นเมือง เพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน (Food bank) ลดการพึ่งพาอาหารจากภายนอกและมีอาหารสำรองเมื่อเกิดภาวะวิกฤต

๒. ส่งเสริมการทำการเกษตรในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ครัวเรือนสามารถพึ่งพาตนเองได้ และเป็นรากฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมอย่างยั่งยืน

๓. สร้างองค์ความรู้ และเสริมสร้างให้ประชาชน และชุมชนมีความรู้และพฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อมีโภชนาการ และสุขภาวะที่ดีทั้งประชาชนในชนบทและในเมือง

๔. สนับสนุนให้หน่วยงานของรัฐหรือของท้องถิ่นในพื้นที่มีบทบาทในการสนับสนุนหรือดำเนินการให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารในมิติต่าง ๆ รวมถึงการดูแลโภชนาการของประชาชนในวัยต่าง ๆ

๕. กำหนดมาตรการในการสร้างเสถียรภาพทางด้านรายได้ของเกษตรกรจากการผลิตอาหาร และอาชีพที่เกี่ยวกับการเกษตร รวมทั้งการแก้ไขปัญหาหนี้สิน เพื่อให้เกษตรกรเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอและเหมาะสม [๒]

๒) บูรณาการหลักศีล ๕ มีกรอบแนวคิด และขั้นตอนการดำเนินการจัดทำกรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึงว่า การพัฒนาคนเป็นระบบแห่งบูรณาการ

---

[๒] (ดูเพิ่มเติมใน) สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา และสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตร, **กรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย**, (อ้างแล้ว), หน้า ๖๙-๗๒.

คนนั้นมีชีวิตความเป็นอยู่ซึ่งเราเรียกในภาษาปัจจุบันว่า เป็นองค์รวม การดำเนินชีวิตของเขานั้นแยกออกได้เป็นหลายด้าน แต่ทุกด้านนั้นมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ด้านต่าง ๆ เหล่านี้มีอะไรบ้าง ขอแยกอย่างง่าย ๆ ว่ามีด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านความรู้ความคิดที่เรียกว่าปัญญา ชีวิตทั้งสามด้านนี้มีความสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ [๓]

ตัวอย่างการขับเคลื่อนโครงการคุณธรรม เช่น กรมการศาสนาได้มีแนวคิดและขั้นตอนการดำเนินงานเพื่อสร้างเสริมชุมชนคุณธรรมต้นแบบ โดยมีวัด /ศาสนาสถาน เป็นศูนย์กลางของชุมชนที่จะร่วมกันว่างแผนงาน โครงงาน หรือกำหนดกิจกรรมร่วมกันระหว่าง เจ้าอาวาส ผู้นำการพัฒนากับผู้นำชุมชนในพื้นที่ทุกระดับ เน้น “การสร้างจิตสำนึก” และกระตุ้นให้เกิดพลังของคนใจชุมชน ให้คนชุมชนเกิดความรักความสามัคคี และมีพลังที่จะสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยมีหลักการการดำเนินงานขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรม ดังต่อไปนี้

๑. ค้นหาอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชน

๒. นำพลังบวร (บ้าน วัด ศาสนสถาน โรงเรียน ราชการ) หรือพลังประชารัฐขับเคลื่อนกำดำเนินงานชุมชนคุณธรรม

๓. ใช้ทฤษฎีระเบิดจากข้างในคนในชุมชนสมัครใจและเข้าใจที่จะสร้างสรรค์ให้เป็นชุมชนคุณธรรม

๔. การดำเนินงานของชุมชนเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน (ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์พึ่งพาตนเอง พึ่งพากันเอง รวมพลังพัฒนาต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมขน)

๕. มีการบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนสนับสนุนการขับเคลื่อนชุมชนคุณ

๖. มีการส่งเสริมให้คนในชุมชนยึดมั่นในหลักธรรมทางศาสนา น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตและร่วมสืบสานประเพณีวิถีถิ่นวิถีไทย และวัฒนธรรมที่ดีงาม

๗. มีการส่งเสริมให้คนในชุมชนนำทุนทางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเสริมสร้างรายได้แก่ชุมชน

๘. ใช้กระบวนการคุ้มบ้าน กลุ่มบ้าน หรือกลุ่มสนใจของคนในชุมชน ขับเคลื่อนการดำเนินงานและติดตามประเมินผลในพื้นที่

๙. มีระบบการขยายเครือข่ายชุมชนคุณธรรมโดยใช้หลักการสร้างชุมชนคุณธรรมต้นแบบเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้

โดยมียุทธศาสตร์การดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

ยุทธศาสรตร์ที่ ๑ : สร้างค่านิยมและจิตสำนึกให้คนในชุมชนมีคุณธรรมจริยธรรมภายใต้หลักธรรมทางศาสนา และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

วัตถุประสงค์ เพื่อรณรงค์ส่งเสริมให้คนในชุมชนยึดมั่นในหลักธรรมทางศาสนาที่ตนเคารพนับถือและน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชรัชกาลที่ ๙ มาปรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

---

[๓] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต**), จิตวิทยาเพื่อการพัฒนาคน ตามแนวธรรมชาติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, หน้า ๓-๑๐.

กลยุทธ์การดำเนินงาน

กลยุทธที่ ๑ ส่งเสริมการนำหลักการคำสอนทางศาสนาไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

แนวทางการดำเนินงานของวัด ศาสนสถาน

๑. ร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำแผนส่งเสริมคุณธรรมของชุมชน

๒. ร่วมกับชุมชนร่วมกันจัดทำธรรมนูญชุมชนคุณธรรม เช่น ส่งเสริมให้คนในชุมชนรักษาศีล ๕ ในวันพระ และวันสำคัญทางศาสนา เช่น ขยันหมั่นเพียร ประหยัด ซื่อสัตย์ สุจริต เสียสละอดทน ไม่ทะเลาะวิวาท และลด ละ เลิก อบายมุข หรือส่งเสริมให้คนในชุมชนปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา หรือข้อปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา

๓. ร่วมกับชุมชนรณรงค์ส่งเสริมให้คนในชุมชนยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนทางศาสนาที่ตนเคารพนับถือ เช่น ศาสนาพุทธ : ส่งเสริมให้คนในชุมชนรักษาศีล ๕

๔. ร่วมกับชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดกิจกรรมทางศาสนาอบรมคุณธรรมจริยธรรมในวันสำคัญของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

๕. จัดทำโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตเข้าวัดวันพระ รักษาศีล ๕ สวดมนต์ไหว้พระ หรือพัฒนาคุณภาพชีวิตร่วมประกอบศาสนกิจในศาสนสถาน

๖. นำนักเรียนเข้าวัดในวันพระ ปฏิบัติธรรมในช่วงเข้าพรรษา หรือนำนักเรียนปฏิบัติศาสนกิจในช่วงเดือนรอมฎอน

๗. ร่วมกับชุมชน โรงเรียน หน่วยราชการ จัดกิจกรรมทางศาสนาตามประเพณีและความเชื่อ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช หรือเฉลิมพระเกียรติแด่พระบรมวงศานุวงศ์ เช่น การสวดมนต์ ปฏิบัติธรรม เทศน์มหาชาติ ละหมาด สวดดูอาร์ จัดพิธีมิสซา

๘.จัดอบรมให้ความรู้เรื่อง ศาสนพิธี และมารยาทไทยในศาสนพิธี แก่เด็ก เยาวชนในสถานศึกษา

๙. จัดอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน เข้าค่ายพุทธบุตร บวชศีลจาริณี

กลยุทธ์ที่ ๒ การน้อมนำหลักธรรมทางศาสนา ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

แนวทางการดำเนินงาน

๑. มีการจัดประชุม หรือจัดวิทยากรมาบรรยายให้ความรู้เรื่อง “ความพออยู่พอกินและพอเพียง” แก่คนในชุมชน จัดศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาหรือวัด

๒. ส่งเสริมให้พระสงฆ์บรรยายธรรมเรื่อง “ความพอเพียง” ในวันธรรมสวนะ วันสำคัญทางศาสนา

๓. ส่งเสริมให้โรงเรียนจัดตั้งชมรมพอเพียง หรือจัดอบรมให้ความรู้นักเรียนเรื่องการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย ประจำวัน/เดือน และการเก็บออมเพื่อเป็นทุนการศึกษา

๔. แกนนำชุมชนร่วมกับพัฒนาชุมชน เกษตรตำบล โรงเรียน จัดเวทีประชาคมให้ความรู้เรื่อง “การน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี” แก่ชุมชน เช่น

- การให้ความรู้เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง การประหยัดไฟฟ้า นำประปา/น้ำมันเชื้อเพลิง และลดค่ารายจ่ายไม่จำเป็น เช่น การลดซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย

- ส่งเสริมการใช้เวลาว่างเสริมสร้างรายได้โดยอบรมอาชีพเสริมจากทุนภูมปัญญาและทรัพยากรท้องถิ่น

๕. จัดกิจกรรมส่งเสริมการเก็บออมเงิน เช่น เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสัจนะออมทรัพย์, สหกรณ์ออมทรัพย์ ฯ กลุ่มสวัสดิการชุมชน กองทุนหมู่บ้าน กองทุนอื่น ๆ และธนาคาร

๖. จัดตลาดนัดผลิตภัณฑ์ชุมชนคุณธรรม ให้คนในชุมชนนำผลิตผลทางการเกษตรทางวัฒนธรรม/ภูมิปัญญามาแลกเปลี่ยน หรือจำหน่ายในราคาถูกภายในวัดหรือศาสนสถาน

๗. จัดตลาดนัดพอเพียงในโรงเรียน เก็บผักริมรั้ว นำผักที่เด็กปลูกมาจำหน่ายเพื่อเสริมสร้างรายได้ [๔]

๓) บูณาการหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ หลักพุทธจิตวิทยาข้อ สัมมาอาชีวะ อาชีพชอบในอริยมรรคมีองค์ ๘ ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนถึงการทำมาหากินเป็นไปด้วยกำลังกายกำลังใจ การเลี้ยงชีวิตด้วยความสำรวมตามหลักทางสุจริตชอบธรรม เว้นมิจฉาชีพที่ผิดศีลธรรมผิดกฎหมาย เช่น การโกงด้วยตาชั่งเครื่องตวงวัด ด้วยของปลอม รับสินบน ล่อลวง ตลบตะแลง ตัดอวัยวะ การฆ่า จองจำ การตีชิงวิ่งราว การปล้น การขู่กรรโชก ประกอบสัมมาชีพที่ถูกต้องตามกฎหมาย ไม่เล่นการพนันอันจะเป็นเหตุให้เสียทรัพย์สินเงินทอง นำความเดือดร้อนมาสู่ตนเองและครอบครัว โดยให้งดเว้นจากมิจฉาอาชีวะ คือ การประกอบอาชีพในทางที่ผิด ได้แก่ (๑) การค้าอาวุธ (๒) การค้ามนุษย์ (๓) การค้าสัตว์ขายเพื่อเอาเนื้อ (๔) การค้าของมึนเมา และ(๕) การค้ายาที่มีสารพิษมีภัยอันตราย [๕]

> มรรค คือวิธีการที่นำไปสู่ความดับทุกข์หรือข้อปฏิบัติเพื่อกำจัดสาเหตุแห่งปัญหา กล่าวคือ เมื่อรู้ทั้งปัญหา ทั้งสาเหตุแห่งปัญหา ทั้งจุดหมายที่เป็นภาวะหมดสิ้นปัญหา ก็ถึงเวลาที่จะต้องลงมือปฏิบัติ ซึ่งการที่พระพุทธเจ้าจัดนิโรธไว้ก่อนมรรคก็เนื่องด้วยเหตุผลให้ผู้ฟังเห็นคุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งที่เป็นจุดหมายก่อน จนเกิดความสนใจ มีกำลังใจ และยินดีที่จะเรียนรู้วิธีปฏิบัติและลงมือปฏิบัติต่อไป [๖]

การบูรณาการหลัก สัมมาอาชีวะ ดังกล่าวเข้ากับวิถีชีวิตและการเกษตร โดยสามารถนำไปบูรณาการกับภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้านท้องถิ่น ตามหลักยุทธศาสตร์ ดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ : นำทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนนำอัตลักษณ์ของชุมชน ทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของท้องถิ่น ความหลากหลายทางทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มาเสริมสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนและเสริมสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน

---

[๔] (ดูเพิ่มเติมใน) กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ**, แนวทางการดำเนินงานชุมชนคุณธรรมขับเคลื่อนด้วยพลัง “บวร”,** โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐, หน้า ๒๒-๓๐.

[๕] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๙๕.

[๖] ชมพูนุท ศรีจันทร์นิล, **จิตวิทยาแนวพุทธ : แนวทางเพื่อการเยียวยาและพัฒนาจิตใจมนุษย์**, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๔ เดือนตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๕๒, หน้า ๑๙๓-๑๙๔.

กลยุทธ์การดำเนินงาน

กลยุทธ์ที่ ๑ บูรณาการความร่วมมืออนุรักษ์สืบสานประเพณีวิถีวัฒนธรรมอันดีงามของไทยและของท้องถิ่น

แนวทางการดำเนินงาน

๑. สร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนรักความเป็นไทย รักชาติ จงรักภักดี ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์โดยใช้ภาษาไทย อนุรักษ์สืบสานประเพณี วิถีวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของท้องถิ่น เช่น ภาษาถิ่น ประเพณีพื้นบ้าน อาหารพื้นถิ่น และภูมิปัญญาของท้องถิ่น รวมทั้งรณรงค์ประชาสัมพันธ์วิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น ให้คนภายนอกรับรู้

๒. ส่งเสริมให้มีครูภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน ถ่ายทอดองค์ความรู้แก่เด็ก เยาวชน และประชาชนที่สนใจ เช่น การตัดตุง ต้องลาย ทอเสื่อลายมัดหมี่ การทอผ้าลายยกลองมโหระทึก

๓. วัดร่วมกับโรงเรียน ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม ร่วมส่งเสริมสืบสานประเพณี วัฒนธรรมไทยอันดีงามของไทยแก่เด็กและเยาวชน เช่น ประเพณีการสรงน้ำพระธาตุ แห่ไม้ค้ำโพธิ์ โดยร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ลอยผ้าป่าทางเรือ งานแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชาติพันธุ์ บาตรน้ำผึ้ง หรือจัดกิจกรรมตามประเพณีทางศาสนาตามความเชื่อ

กลยุทธ์ที่ ๒ นำอัตลักษณ์ ทุนทางวัฒนธรรม และความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้แก่คนในชุมชน

แนวทางดำเนินงาน

๑. จัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านของชุมชนภายในศาสนสถานหรือชุมชน

๒. ส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้าน/ครูภูมิปัญญาร่วมส่งเสริมผลิตสินค้า และพัฒนาต่อยอดสินค้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ชาวบ้านในชุมชน เช่น การแปรรูปผ้าขาวม้าเป็นเสื้อหรือของใช้

๓. จัดตลาดนัดภูมิปัญญาในสถานศึกษา/ในชุมชน

๔. จัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงธรรมะ : เรียนรู้วิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น [๗]

ดังนั้น หากเกษตรกรประพฤติปฏิบัติตาม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักศีลธรรมหรือศีล ๕ และตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ และนำไปบูรณาการพัฒนาคุณภาพทั้งด้านการเกษตรวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ให้สอดคล้องกับ สังคม ขยายแนวคิดตามหลักการที่ดีงามให้กระจายไปอย่างต่อเนื่อง สังคมจะได้รับหลักการที่เป็นประโยชน์ มีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่มีเป้าหมายจะส่งผลให้เศรษฐกิจของแต่ละชุมชนมีความเจริญ อุดมสมบูรณ์แบบมีคุณธรรมในทางที่ดีงาม และสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าทางบก ทางน้ำ และอากาศจะถูกจัดสรรไปในทางที่สวยงาม เป็นไปในทางที่น่าอยู่น่าอาศัยไร้มลพิษจะเป็นแนวทางนำไปสู่ความสุขความเจริญอย่างมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน

ไม่เพียงเท่านั้น ยังจะเป็นพื้นฐานของสังคมของลูกหลานเหลนคนรุ่นต่อ ๆ ไปที่จะเป็นผู้สืบสานต่อแนวคิดในเรื่องการบูรณาการเพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้ในทุกเวลา และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วตามสมควรแก่เหตุการณ์ซึ่งอาจจะไม่มีการคาดคิดไว้ล่วงหน้า อันจะนำไปสู่การเป็นอยู่ที่ระมัดระวังไม่ประมาทกับดินฟ้าอากาศหรือสภาวะทางธรรมชาติซึ่งเปลี่ยนแปลงทุกขณะ

---

[๗] (ดูเพิ่มเติมใน) กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **แนวทางการดำเนินงานชุมชนคุณธรรมขับเคลื่อนด้วยพลัง “บวร”**, โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐, หน้า ๓๐-๓๑.

๔.๔ สรุปสาระ

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาการบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรเพื่อความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน สามารถสรุป และนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักพุทธจิตวิทยา ศีล ๕ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ไปบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ

๔.๔.๑ ภูมิปัญญาทางการเกษตรกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนเกษตรอินทรีย์

พัฒนาแบบมีประสบการณ์ ภูมิปัญญาสามารถพัฒนาวิถีชีวิตได้เป็นอย่างดีจากการสะสมประสบการณ์ตั้งแต่ต้นจนถึงเกิดความชำนาญในหลาย ๆ ทาง คือ

๑) ประสบการณ์ในการทำเกษตรอินทรีย์

(๑) ด้านเครื่องมือและประเภทของพืชที่ปลูก ปัจจุบันจะเป็นการทำการเกษตรแบบสมัยใหม่ ต้องรู้จักประสมประสานให้เข้ากับเทคโนโลยี แต่ไม่ใช่ว่าจะทิ้งเครื่องมือสมัยเก่าของเก่าก็ยังใช้อยู่ แต่บางอย่างก็เลิกใช้ไปบ้างหรือนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น ประเภทของพืชที่ปลูกอาจจะพัฒนาไปด้วยจากพันธุ์เดิม ๆ ที่เคยปลูกก็หันไปปลูกข้าวไรซ์เบอรี่อินทรีย์

๔.๔.๒ การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์

บูรณาการศีลกับภูมิปัญญาทางการเกษตร เกษตรกรส่วนมากเข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ด้านการเกษตรตามภูมิปัญญาและนำหลักธรรมไปใช้ประกอบในวิถีชีวิตประจำวัน ให้สอดคล้องกับศีลธรรม วัฒนธรรม ประเพณี ของท้องถิ่นนั้น ๆ หากรู้จักศีล สมาธิ และปัญญาก็จะตามมา สัมมาชีพ การเลี้ยงชีพแบบสุจริตก็จะเกิดขึ้น

๑) วิธีบูรณาการศีลหรือศีล ๕ กับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์ จากการที่ได้สัมภาษณ์เกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์เกษตรปลอดสารพิษ เกษตรกรแต่ละท่านได้ให้ความสำคัญต่อการทำการเกษตรเป็นอย่างมาก ต่างก็มีจุดยืนและอุดมการณ์ของตัวเองในการประกอบอาชีพโดยเฉพาะการทำเกษตรปลอดสารพิษหรือเกษตรอินทรีย์ด้วยวิธีการเหล่านี้

๔.๔.๓ แนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนเกษตรอินทรีย์

การทำการเกษตรต้องมีเป้าหมายอย่างชัดเจนและมั่นคง ซึ่งจะเป็นแนวทางที่ดีตามสถานการณ์และโอกาส การเลือกทำการเกษตร เลือกพื้นที่ และหลักการดี จะช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรให้ดีขึ้นตามหลักการบูรณาการ

๑) บูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยศีล ๕ โดยตามหลักการศีลเป็นสิกขาส่วนหนึ่งที่ได้จัดเข้าอยู่อริยมรรคมีองค์ ๘ อยู่แล้วนั้นคือ ศีล สมาธิ และปัญญา หากจะนำมาบูรณาการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตก็ยิ่งจะเป็นการดีสำหรับเกษตรกร เพราะศีลหรือศีล ๕ เหมาะแก่การนำไปประพฤติปฏิบัติให้กิจกรรมการเกษตรดำเนินไปได้ด้วยดี อีกทั้งจะเป็นการดีถ้าหากเกษตรกรสามารถปฏิบัติตามหลักศีล ๕ ได้ ไม่เพียงเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรโดยส่วนเดียวเท่านั้น หากแต่จะเป็นการพัฒนารวมไปถึงสังคมชุมชนโดยส่วนรวม

อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญาทางการเกษตร การบูรณาการพุทธจิตวิทยา และแนวทางบูรณาการพัฒนา มีความสอดคล้องกันและเหมาะแก่การนำไปบูรณาการให้ครบหลักการทั้งหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอ หลักศีล ๕ และหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อการพัฒนาเกษตรกรให้ดำเนินวิถีชีวิตตามแนวพุทธ เป็นชุมชนสังคมคุณธรรมตัวอย่างที่ยึดหลักพุทธจิตวิทยาในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะส่งผลในทางที่ดีในด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดี

บทที่ ๕

สรุปแนวคิดและข้อเสนอแนะ

ในบทที่ ๕ ผู้วิจัยจะได้สรุปผลการศึกษาทั้งหมดตามที่ได้ศึกษามา ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาภูมิปัญญาทางการเกษตร ดำรงชีวิตสภาพการเป็นอยู่ของชุมชนเกษตรกรรมอินทรีย์ ปัญหาคุณภาพชีวิตการเป็นอยู่ รวมถึงปัญหาการที่จะพัฒนาการดำรงชีวิตและคุณภาพชีวิต จะต้องทำอย่างไร เป็นประเด็นที่ทีมวิจัยจะได้นำเสนอ โดยจะสรุปและเสนอแนะต่อไป

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการที่ทีมงานวิจัยได้ศึกษาหัวข้อ การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรเพื่อความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน สรุปได้ดังต่อไปนี้

ภูมิปัญญาทางการเกษตร หมายถึง พื้นฐานความรู้ความสามารถทางที่ดิน ทุ่งนา ไร่สวน การเพาะปลูก การขยายพืชพันธุ์ชนิดต่าง ๆ การทำมาหากินด้วยเรี่ยวแรงกำลังกาย ภูมิสติปัญญา มีความหมายรวมไปถึงการเอาใจใส่ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาทางการเกษตรจึงเป็นเรื่องที่มีความหมาย จำเป็นต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น รวมไปถึงชุมชนต่าง ๆ ซึ่งจะขาดไม่ได้ การลงมือทำจะก่อให้เกิดภูมิปัญญาทางประสบการณ์ไปในตัว เพราะเป็นการเรียนรู้จากการสังเกตการเอาใจใส่อย่างจดจ่อในการงานที่กำลังทำอยู่จนทำให้เกิดความเชี่ยวชาญคล่องแคล่วว่องไว เป็นการสร้างงานให้สำเร็จด้วยความวิริยะอุตสาหพยายามอย่างตั้งใจ และเป็นประโยชน์ต่อความเป็นอยู่ของวิถีชีวิตชุมชนและคนทั้งชาติ

ภูมิปัญญามีความสำคัญ คือ ทำให้ชาติและชุมชนผ่านพ้นวิกฤติและดำรงความเป็นชาติหรือชุมชนได้ ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรรโลงชีวิต และวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพ และเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิมเพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย

ดังนั้น ภูมิปัญญาทางการเกษตรแต่ละประเภทที่กล่าวมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรอินทรีย์ได้รับอิทธิพลจากคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นหลักของความเมตตาธรรมเป็นเบื้องต้น เพราะเกษตรอินทรีย์เน้นงดเว้นจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชซึ่งเป็นแนวคิดที่มาจากการไม่เบียดเบียนต่อชีวิตของคนและสัตว์รวมไปถึงระบบนิเวศที่เกื้อกูลต่อทุกชีวิต เป็นการนึกถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ให้ประโยชน์ซึ่งเป็นพื้นฐานแห่งการดำรงชีวิต คือ ศีลห้าซึ่งเป็น

พื้นฐานทางการเกษตรอินทรีย์อย่างยั่งยืน แนวทางการจัดการการเกษตรอย่างยืนตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปบูรณาการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน

การบูรณาการพุทธจิตวิทยา จึงหมายถึงการศึกษาพฤติกรรมและกระบวนการของจิตตามหลักพระพุทธศาสนาอันจะเป็นแนวทางนำไปสู่การป้องกัน แก้ไข และปรับปรุงให้ดีขึ้นด้วยตามลำดับแห่งเหตุและผลเพื่อให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย เช่น กรมการพัฒนาชุมชน ส่งเสริมให้หมู่บ้านใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง บนพื้นฐานของข้อมูล การคิด การตัดสินใจ และลงมือกระทำของคนในชุมชน โดยดำเนินการส่งเสริมกระบวนการแผนชุมชนในหมู่บ้านเรื่อยมา มีเป้าหมายให้ทุกหมู่บ้านมีแผนชุมชนและใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา และวางรากฐานวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในหมู่บ้าน ทั้งในมิติที่ชุมชนช่วยกันทำเอง เสนอของความร่วมมือ และขอรับการสนับสนุนงบประมาณโดยบูรณาการแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน ให้เป็นแผนชุมชนบูรณาการระดับตำบล ที่เสนอต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (แผนพัฒนาท้องถิ่น) อำเภอ (แผนพัฒนาอำเภอ) จังหวัด (แผนพัฒนาจังหวัด) ตลอดจนหน่วยงานภาคี ทั้งภาครัฐและเอกชน

การบูรณาการมีความสำคัญในด้านที่จะนำไปเป็นเครื่องมือในการศึกษา แก้ไข และปรับปรุง ตามองค์ความรู้ที่ได้มาให้สอดคล้องกับหลักการพัฒนา ความสำคัญตามหลักพุทธจิตวิทยา หลักพุทธจิตวิทยามีความสำคัญในด้านพื้นฐานที่จะนำไปบูรณาการให้สอดคล้องกับสภาพของสังคม ซึ่ง ชมพูนุท ศรีจันทร์นิล กล่าวถึงจิตวิทยาแนวพุทธเป็นแนวคิดที่นำแก่นของพุทธธรรม อันได้แก่ อริยสัจสี่ ปฏิจจสมุปบาท และไตรลักษณ์ มาประยุกต์และผสมผสานกับกระบวนการทางจิตวิทยา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยเยียวยาและยกระดับคุณภาพจิตใจของมนุษย์

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙-๑๐ เน้นให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง แผนชุมชนจึงได้รับความสนใจมากขึ้น แต่ส่วนใหญ่ยังดำเนินการในลักษณะต่างคนต่างทำ ถ้ามีการร่วมกันสนับสนุนให้เกิดประชาคมในระดับตำบล นำเทคนิค/กระบวนการวิธีการต่าง ๆ มาใช้บูรณาการแผนชุมชนระดับตำบล แบบที่ใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ย่อมจะได้แผนพัฒนาที่สมบูรณ์กว่า ประหยัดเวลา บุคลากร และงบประมาณ รวมทั้งเกิดความร่วมมือในการนำกิจกรรมโครงการตามแผนบูรณาการที่การแก้ไขปัญหาชุมชน เป็นความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงไปสู่การปฏิบัติอีกด้วย

การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตร เป็นกระบวนการพัฒนาคนทั้งในด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านสติปัญญา ทางอาชีพการเกษตรเพื่อผลผลิตอุดมสมบูรณ์ มีวิถีชีวิตอยู่ได้อย่างปลอดภัยด้วยอาหารที่ถูกหลักอนามัยไม่เจือปนด้วยสารพิษทุกชนิดตามหลักการ คือ การเกษตรอินทรีย์ตามหลักพุทธจิตวิทยา พุทธจิตวิทยา เป็นส่วนหนึ่งในพุทธธรรมซึ่งเป็นไปในการพัฒนาแบบสายกลาง และเหมาะสมแก่การนำไปบูรณาการกับกิจกรรมการเกษตรที่เกี่ยวข้องในทุก ๆ ด้าน เช่น ด้านพฤติกรรม การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในแต่ละวันเป็นไปตามที่เป็นอยู่อย่างธรรมชาติที่แตกต่างไปจากการมีชีวิตของสัตว์อื่น ๆ มนุษย์ต้องมีการปรับปรุง ฝึกหัด แลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามกระบวนการพัฒนาเพื่อให้เข้าใจตัวเองเข้าใจสังคมมีชีวิตอยู่รอดได้ พฤติกรรม คือ สิ่งที่เกิดขึ้นจากการแสดงออกด้วยการเคลื่อนไหวทางกายทางวาจา มีความสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกมากมายรวมทั้งเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน รวมไปถึงสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น การแสวงหาวัตถุที่เป็นปัจจัยสี่ ได้แก่อาหาร

เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย อีกทั้งเครื่องอุปโภคบริโภคชนิดอื่น ๆ ที่จำเป็น จนถึงเอาใจใส่ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในปัจจุบันเพื่อการเลี้ยงชีพที่ปลอดภัย

ภูมิปัญญาเกิดขึ้นได้หลาย ๆ ทาง เช่น ในทางประสบการณ์ตั้งแต่ต้นซึ่งทำให้เกษตรกรเกิดความชำนาญจนสามารถประกอบการด้วยตัวเอง พอจะสรุปได้ดังต่อไปนี้ คือ

๑) ประสบการณ์ในการทำเกษตรอินทรีย์ ได้แก่

(๑) ด้านเครื่องมือและประเภทของพืชที่ปลูก ปัจจุบันจะเป็นการทำการเกษตรแบบสมัยใหม่ ต้องรู้จักประสมประสานให้เข้ากับเทคโนโลยี แต่ไม่ใช่ว่าจะทิ้งเครื่องมือสมัยเก่าของเก่าก็ยังใช้อยู่ แต่บางอย่างก็เลิกใช้ไปบ้างหรือนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น ประเภทของพืชที่ปลูกอาจจะพัฒนาไปด้วยจากพันธุ์ข้าวเดิม ๆ ที่เคยปลูกก็หันไปปลูกข้าวไรซ์เบอรี่อินทรีย์

๒) ประสบการณ์การใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่

(๑) องค์ความรู้ที่เกิดจากการลงมือทำและศึกษาเพิ่มเติม ได้ทำเกษตรอินทรีย์ เช่นปลูกพืชผัก มะนาว พริก ตะไคร้ เป็นต้น ในพื้นที่ที่แบ่งเป็นส่วน ๆ โดยทำบ่อน้ำบ้าง เลี้ยงสัตว์บ้าง แต่ไม่ได้อยู่ในพื้นที่ทำการเกษตร ในพื้นที่นา ๑๐ ไร่ มีการขุดบ่อน้ำไว้ประมาณ ๑ ไร่ เลี้ยงปลาแบบธรรมชาติจุดประสงค์เพื่อการใช้น้ำในการทำ เป็นต้น

๓) ประสบการด้านการใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต ได้แก่

(๑) ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน แต่การลงมือทำการเกษตรอาจจะผิดพลาดคือเรื่องการฆ่าสัตว์ แต่ไม่มีเจตนาฆ่าเอง ขณะที่ใช้อุปกรณ์ จอบเสียม การไถ อาจจะโดนสัตว์บ้างก็ได้ การเริ่มต้นการเกษตรอินทรีย์ไม่มีใครเห็นด้วย พ่อก็ไม่เห็นด้วย เพราะว่าเริ่มทำใหม่ ๆ ผลผลิตที่ได้น้อย แต่ทำไปเรื่อย ๆ ไม่หยุด จะได้ผลผลิตมากกว่าคนอื่น เป็นต้น

๑.๔) ประสบการณ์ด้านชุมชนวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบชนบท ได้แก่

(๑) เข้าใจวิถีชีวิตแบบชุมชนแบบชาวบ้านดั้งเดิม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาอดีต ที่คนและสัตว์ต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้จักแบ่งปัน เกื้อกูล เป็นชุมชนเกษตรกรในท้องถิ่นนี้มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เหมือนเกษตรกรทั่ว ๆ ไปมานาน ซึ่งส่วนมากจะมีอาชีพทำนาข้าวมากกว่าอย่างอื่น ๆ เพราะพื้นที่เหมาะแก่การทำการเกษตรมากกว่าอย่างอื่น เป็นต้น

๑.๕) ประสบการด้านพัฒนาชุมชนเกษตรอินทรีย์ ได้แก่

(๑) มีความรู้ความเข้าใจสภาพความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การพัฒนาอย่างอื่นไม่ดีเท่าการพัฒนาพัฒนาที่ตัวเราเอง การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์พืชผักทางการเกษตรที่จะเป็นประโยชน์เอาไว้ล่วงหน้ารู้จักวางแผนเพื่อการข้างหน้า แบ่งเวลาเข้าร่วมประชุมสัมมนาภายนอกสถานที่ จะทำให้เพิ่มประสบการณ์เพื่อนำมาพัฒนาการเกษตร เป็นต้น

ในด้านการพัฒนาเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการด้วยศีลธรรมกับวิถีชีวิตเกษตรกร จะต้องเข้าใจและรอบรู้หลักวิชาการที่ควรนำไปปฏิบัติ คือ

๑) การพัฒนาแบบบูรณาการ ได้แก่

๑.๑) มองเห็นหลักศีลธรรมหรือศีล ๕ ทางพระพุทธศาสนามีประโยชน์มากแก่สังคมทั้งทางด้านสุขภาพจิตใจ เพราะจะส่งผลไปสู่สุขภาพกาย ตลอดจนถึงคนใกล้ชิด คนมีศีลธรรมคิดว่าน่าจะเป็นผู้เย็นกายเย็นใจ แผ่ไปหาคนรอบให้เย็นกายเย็นใจไปด้วย การทำเกษตรอินทรีย์ ก็เป็นผลมาจาก

การมีศีล จะปลอดจากสารพิษ ไม่เกิดอันตรายทั้งแก่ตัวเองและผู้อื่น เป็นการแผ่ความห่วงใยเพื่อสุขภาพด้วยเมตตาปรารถนาดีต่อสังคมเพื่อนร่วมงานคนใกล้เคียง เป็นต้น

๒) พัฒนาแบบมีแนวทาง เป็นการพัฒนาแนวทางด้วยสติปัญญา รู้จักเลือก แยกแยะ ที่จะพัฒนา เป็นเรื่องจำเป็นต้องรู้จักแนวทาง ได้แก่

๒.๑) แนวทางที่จะนำไปเพื่อความมั่นคงด้านอาหารก็เป็นเรื่องสำคัญ ต้องรู้จักแนวทางหรือวิธีการ เกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษ ให้คุณต่อสุขภาพ ต่อดิน ต่อน้ำ และต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การทำเกษตรเกษตรอินทรีย์เป็นแนวทางที่จะทำให้ปลอดสารพิษ จะทำให้ชุมชนน่าอยู่มากกว่า ตามไร่นาสวน ต้นไม้ ผลไม้ พืชผัก ที่เรารับประทาน แหล่งดิน น้ำ ก็ปราศจากสารพิษ เมื่อปราศจากสารพิษ การที่จะหาอาหารก็ย่อมจะสะดวก เป็นต้น

ในด้านบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตร

เกษตรกรผู้ประกอบการเกษตรโดยเฉพาะการเกษตรอินทรีย์ได้ความนิยมทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคเพราะตระหนักถึงเมตตาธรรมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตามหลักศีล ๕ คือ

๑) วิธีบูรณาการศีลหรือศีล ๕ กับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์ จากการที่ได้สัมภาษณ์เกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์เกษตรปลอดสารพิษ เกษตรกรแต่ละท่านได้ให้ความสำคัญต่อการทำการเกษตรเป็นอย่างมาก ต่างก็มีจุดยืนและอุดมการณ์ของตัวเองในการประกอบอาชีพโดยเฉพาะการทำเกษตรปลอดสารพิษหรือเกษตรอินทรีย์ด้วยวิธีการเหล่านี้ ได้แก่

(๑) แสวงหาความรู้และประสบการณ์ เกษตรกรมีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นทุนเดิมที่สั่งสมมาก่อนยาวนานทั้งจากครอบครัว จากสังคมการเกษตร และจากธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เป็นครูที่ดี สอนให้รู้จักปรับตัวปรับวิธีการในการนำไปใช้ให้เหมาะสมและถูกต้องตามสถานการณ์และโอกาส

๒) วิธีบูรณาการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับภูมิปัญญาทางการเกษตรของชุมชนเกษตรอินทรีย์ จากการที่ได้สัมภาษณ์เกษตรกรในชุมชนเกษตรกรอินทรีย์หรือเกษตรกรปลอดสารพิษทำให้ทราบได้ว่าเกษตรกรได้ให้ความสำคัญต่อเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างมากเช่นกัน โดยได้บูรณาการหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน ให้เข้ากับกิจกรรมการทำการเกษตรด้วยวิธีการเหล่านี้

(๑) ฝึกเป็นคนมีความพอประมาณกับการทำการเกษตรให้เข้ากับวิถีชีวิตตามฐานะความเป็นอยู่ ไม่มากไม่น้อย ไม่รบกวนตนเองหรือผู้อื่น ด้วยความพอดี เช่น (๑) ในด้านจิตใจ มีจิตใจที่เข้มแข็งไม่ย่อท้อในยามที่อ่อนแอเพราะความเหนื่อยหน่ายเมื่อยล้ากับการต่อสู้กับการงานที่หนักอากาศที่ร้อนอบอ้าวด้วยแสงแดด ถึงแม้ว่าจะต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อนำมาลงทุนในการเกษตร สำนึกได้ในยามที่ผิดพลาด รู้ตัวเองไม่หลงตัวเองไม่คิดเกินตัวเองในยามที่กำลังสร้างเนื้อสร้างตัวสร้างฐานะ มุ่งมั่นหาหาเลี้ยงชีพ (๒) ในด้านสังคม ต้องรู้จักสังคม มีความสามัคคีกันในชุมชน ปรึกษาหารือกัน พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ให้การแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูล มีความสามัคคี การติดต่อข้อมูลสื่อสารส่งข่าวเรื่องการเกษตร (๓) ด้านทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ต้องรอบรู้เรื่องดิน น้ำ อากาศ พืชผัก การแยกแยะประเภทของพืชให้เหมาะสมต่อสภาพของดินอากาศในพื้นที่นั้น ๆ ด้วย

อย่างไรก็ตาม พุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาสามารถบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนเกษตรกรรมโดยการจัดทำกรอบยุทธศาสตร์ความมั่นด้านอาหาร

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ผู้วิจัยต้องการจะนำเสนอมี ๒ ข้อ คือ (๑) ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย (๒) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตรเพื่อความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน คณะวิจัยได้เสนอแนะในเชิงนโยบาย ดังนี้

๑) ภูมิปัญญาทางการเกษตร เป็นเรื่องสำคัญสำหรับประเทศไทยที่เป็นเมืองเกษตรกรรม ซึ่งจะขาดไม่ได้ เพราะการเกษตรเป็นหัวใจในการทำมาหากินหรือในการดำรงชีวิตของชุมชนโดยทั่วไป โดยเฉพาะชุมชนบทที่เป็นประชากรของชาติที่ทำอาชีพการเกษตร การให้การสนับสนุนส่งเสริมในด้านการเกษตรจึงเป็นเรื่องสำคัญ เพราะจะเป็นการช่วยสร้างความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืนให้กับประเทศชาติ ถ้าหากเกษตรกรไม่ได้รับการสนับสนุนก็คงจะเป็นเหมือนการไม่เอาใจใส่ประเทศชาติของตัวเอง เป็นเสมือนการทำลายหม้อข้าวของตนเอง ถึงเวลาที่คนไทยทั้งเอกชน และรัฐบาล จะต้องตื่นตัวลุกขึ้นมามองเห็นความสำคัญของการเกษตรซึ่งเป็นแหล่งนำข้าวปลาอาหารมาให้ตนเอง ถ้าหากประเทศชาติขาดอาหาร ปัญหาต่าง ๆ คงจะตามมาอย่างแน่นอน การเกษตรไม่เพียงคนทั่วไปที่ให้ความสนใจและสนับสนุนเท่านั้น แม้แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ พระองค์ยังสนับสนุนด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๒) ศีลธรรมหรือศีล ๕ ซึ่งเป็นส่วนแห่งจริยธรรมที่มีความสำคัญกับบ้านเมืองที่คนทั่วไปควรจะต้องหันมาประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจัง ไม่ใช่เพียงแค่มีการสมาทานรับศีลเฉพาะในวันพระหรือในช่วงเวลาที่มีกิจกรรมในทางศาสนาเท่านั้น หากแต่ควรรับไปประพฤติปฏิบัติให้เป็นกิจวัตรประจำวันของแต่ละคน แต่ละครอบครัว แต่ละชุมชนอีกด้วย เหตุเพราะว่าศีลธรรมหรือศีล ๕ มีความจำเป็นต่อสังคมเป็นอย่างยิ่ง ก็เพื่อให้ทุกสังคมมีความเมตตากรุณาต่อกัน เกิดความสงบสุขกันโดยทั่วหน้า เพราะบ่อยครั้งที่มีข่าวร้ายทั้งในเมืองและในชนบท เรื่องการเบียดเบียน ทำร้ายร่างกาย ข่มเหงรังแกกัน เกิดขึ้นเป็นประจำ นอกจากนั้นยังมีข่าวโจรผู้ร้าย และข่าวร้ายอื่น ๆ ตามมาไม่เว้นแต่ละวัน นั่นเป็นตัวชี้วัดให้เห็นว่า สังคมเริ่มอ่อนแอ กำลังเข้าสู่ยุคเสื่อมจากศีลธรรม

๓) สัมมาอาชีพ หรืออาชีพสุจริต เป็นเรื่องสำคัญที่สุดที่สังคมไทยจะต้องตระหนักให้มาก ไม่เพียงการทำการเกษตรกรรมโดยสุจริตเท่านั้น หากแต่ทุกอาชีพปัจจุบันในสังคมไทยจะต้องหันมาเอาใจใส่กันให้มาก เริ่มจากครอบครัวของแต่ละท่านทั้งในเมืองและชนบท ทุกอาชีพจะต้องมีศีลธรรม จริยธรรม มีความสุจริตต่ออาชีพ ต่อหน้าที่ของตนเอง ไม่ว่าจะทำหน้าที่อะไรจะต้องซื่อตรงมั่นคงรับผิดชอบต่ออาชีพนั้น ๆ อย่างที่สุด เพราะความสุจริต ไม่คดโกง จะนำความสงบสุข ความร่มเย็น ความเป็นสังคมทีเข้มแข็ง มีคุณภาพ จะส่งผลให้เศรษฐกิจมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป คณะทีมวิจัยมีความคิดเห็นว่า ภูมิปัญญาทางการเกษตรเป็นเรื่องสำคัญ เป็นอาชีพที่ใช้ความเพียรพยายามและอดทนสูงจะต้องได้รับการสนับสนุนและส่งเสริม ข้อเสนอแนะดังกล่าวมานั้น มีประเด็นที่น่าสนใจและน่าศึกษา เช่น (๑) ศึกษาวิเคราะห์ภูมิปัญญาทางการเกษตร (๒) ศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (๒) ศึกษาวิเคราะห์การเกษตรอินทรีย์ และ(๓) ศึกษาวิเคราะห์การบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยา ดังต่อไปนี้

๕.๒.๒.๑) ศึกษาวิเคราะห์ภูมิปัญญาทางการเกษตร ภูมิปัญญาทางการเกษตรนับว่ามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกร ภูมิปัญญาทางการเกษตรมีทั้งแบบดั้งเดิม หมายถึง ความรอบรู้เชี่ยวชาญในด้านการเกษตรในยุคแรกก่อนที่จะมีการนำเอาเทคโนโลยีแบบสมัยเข้ามาช่วยในการทำการเกษตร ซึ่งก็ได้แก่การทำการเกษตรแบบดั้งเดิมที่อาพึงพาอาศัยธรรมชาติและสัตว์เลี้ยงในการดำรงชีวิต และภูมิปัญญาทางการเกษตรแบบสมัยใหม่ หมายถึง การเกษตรที่พึ่งพาอุปกรณ์เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วย บางทีก็มีการผสมผสานแบบเก่าและใหม่เข้าด้วยกัน เป็นการบูรณาการให้เป็นไปตามวิถีชีวิตชุมชนเกษตรกรรม

๕.๒.๒.๒) ศึกษาวิเคราะห์การบูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้เน้นไปที่ชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร โดยการแนะนำให้เกษตรกรศึกษาหลักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงให้เข้าใจแล้วนำไปประพฤติปฏิบัติตามตามขั้นตอน เริ่มตั้งแต่ (๑) ให้รู้จักฝึกหัดเป็นผู้มีคุณธรรมขั้นแรก คือ พอเพียง หมายถึงให้รู้จักประมาณตนเอง รู้จักตนเอง เห็นตนเอง สถานะตนเองว่า จะดำเนินชีวิตมีความเป็นอยู่ในทางไหนจึงจะพอดี พอเพียง ไม่เดือดร้อน (๒) ให้รู้จักฝึกหัดเป็นผู้มีเหตุผลในทางที่ดี รู้จักพิจารณาให้รอบคอบ รู้จักคิดก่อนทำ ทำด้วยสติรู้ตัว ทำแต่สิ่งที่จะเกิดคุณประโยชน์ คิดถึง นึกถึงตนเองและสังคม รู้จักแก้ปัญหาเองได้ด้วยปัญญาความรอบรู้ และ(๓) มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มีหลักธรรมในหัวใจเอาไว้เตือนสติตนเองในยามเผลอสติ หลงสติ ไม่ประมาทมัวเมาในทุกสถานการณ์ มองเรามองเขาด้วยสติสัมปชัญญะระลึกได้รู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลา ตามเงื่อนไข คือ (๑) เงื่อนไขคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต (๒) เงื่อนไขหลักวิชา รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง และ(๓) เงื่อนไขชีวิต อดทน มีความเพียรสร้างสติและปัญญา

๕.๒.๒.๓) ศึกษาวิเคราะห์การบูรณาการทฤษฎีการเกษตรอินทรีย์ โดยเน้นการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรซึ่งเป็นฐานของประเทศชาติบ้านเมือง ควรจะต้องแนะนำส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรอบรู้ด้านการเกษตร โดยเฉพาะเกษตรกรรมอินทรีย์ ชี้แนวทางรู้จักแสวงหาวิชาความรู้ในด้านการเกษตรอินทรีย์ หลักการ วิธีการ ขั้นตอนต่าง ๆ ของการทำเกษตรกรรมที่ปลอดสารพิษเพิ่มเติม แล้วลงมือทำให้ได้ผล ให้เป็นตัวอย่างแก่คนอื่นได้ อันเป็นสัมมาอาชีพนำไปพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

๕.๒.๒.๔) ศึกษาวิเคราะห์การบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยา : สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ และมัตตัญญุตา ควรนำไปแก้ไขปัญหาคุณภาพวิถีชีวิตชุมชนการเกษตรอินทรีย์ให้มีสุขภาพที่ยั่งยืน โดยเน้นไปที่การสนับสนุนส่งเสริมให้หลักพุทธจิตวิทยาไปใช้ในชีวิตประจำวัน ให้เป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรม ใช้ชีวิตด้วยสติความระลึกนึกคิด รอบคอบ ระมัดระวัง ปัญญารอบรู้ รู้ลึก รู้แจ้ง รู้การแก้ปัญหา ครอบครัว สังคม รู้จักพูดแต่คำที่จะทำให้ระลึกนึกถึงเมตตาต่อกัน กระทำแต่การงานที่ดีมีประโยชน์ เลี้ยงชีพแต่ในทางที่ชอบธรรม และพอประมาณ ไม่เดือดร้อนตนเองและผู้อื่นตามหลัก ละความชั่ว ทำความดี ทำใจให้เป็นสุข

ด้วยประการอย่างนี้ ชุมชนการเกษตรอินทรีย์ก็จะได้รับการพัฒนาให้ดำเนินไปสู่การมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนด้านคุณภาพและคุณธรรมที่พึงประสงค์ คือ มีภูมิปัญญาดีในตัวเอง มีหลักธรรมในการเลี้ยงชีพ มีชีวิตที่มีคุณภาพ และมีความมั่นคงด้านอาหาร